DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

MARILYN FRENCH

KADINLARA KARŞI SAVAŞ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metis Kadın Araştırmaları

MARILYN FRENCH ■ KADINLARA KARŞI SAVAŞ

Marilyn French

KADINLARA KARŞI SAVAŞ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metis Yayınları
Başmusahip Sokak 3/2, Cağaloğlu/İstanbul
Tel: 528 35 88

Kadın Araştırmaları Dizisi - 2
KADINLARA KARŞI SAVAŞ
Marilyn French
Özgün Adı: The War Against Women
Hamish Hamilton Ltd., Londra, 1992
© 1992, Marilyn French / C. Sheedy / Gamma Medya

© Metis Yayınları, 1992
Birinci Basım: Nisan 1993

Yayın Yönetmeni: Müge Gürsoy Sökmen
Yayına Hazırlayan: Sosi Dolanoğlu
Kapak Tasarımı: Semih Sökmen

ISBN 975-342-22-7

Dizgi: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı: Yaylacık Matbaası, Cilt: Örnek Mücellithanesi
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Marilyn French
KADINLARA KARŞI SAVAŞ

İngilizce'den Çeviren:
BERİL EYÜBOĞLU

METİS YAYINLARI
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Giriş
7

KADINLARA KARŞI
SİSTEMLİ AYRIMCILIK
31

KADINLARA KARŞI
KURUMLARIN SAVAŞLARI
151

KADINLARA KARŞI
KÜLTÜREL SAVAŞ
197

ERKEKLERİN KADINLARA KARŞI
KİŞİSEL SAVAŞI
227

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Genel olarak kabul edilen tarihsel görüş, insanlığın, yırtıcı hayvanlar gibi avcılıkla geçindiği ve erkeklerin kadınları saçlarından tuttuğu gibi mağaralara sürüklediği bir "vahşet" döneminden sonra gelişme kaydederek, erkeklerin kadınlara otomobil kapılarını açtığı bir "uygarlık" evresine ulaştığı doğrultusundadır. Ne var ki, gerçek bunun tam tersi de olabilir. Kimi bulgular insanların, üç buçuk milyon yıl boyunca, kadınlarla erkeklerin eşit tutulduğu, ancak kadınların bir bakıma daha üstün sayıldığı ve erkeklerden daha çok saygı gördüğü küçük topluluklar halinde yaşadıklarının ipuçlarını veriyor. Arkeolojik kalıntılar, bundan yaklaşık on bin yıl önce tanrıçalara tapan, eşitlikçi bir uyum ve refah içinde yaşayan toplulukların varlığına ışık tutuyor.[1] Savaş, zamanımızdan on bin yıl önce ortaya çıkmış olabilir; ancak erkekler, ilk kez Ortadoğu'da başgösterdiği sanılan patriarkayı — güce dayalı erkek üstünlüğünü— yaklaşık İÖ 4000'den itibaren geliştirmeye başladı. Başkalarının emeğine ve kaynaklarına el koyan erkeklerin "büyük adam" olduğu öne sürüldü. Bin yılı aşkın bir zaman içinde, daha önce özerk olan toplulukların yönetimini kral-rahipler ele alır ve yeryüzüne egemenliklerini yayarken, tanrılar da tanrıçaların yerini aldı. Devletin ortaya çıkışından sonra, tarım toplumlarının başlıca üreticisi olan köylü, en

1. Giriş bölümündeki bilgiler, benim daha önce yayımlanmış olan *Beyond Power* (New York: Summit Books, 1985) ve yakında çıkacak olan *From Eve to Dawn: A Woman's History of the World* adlı kitaplarımda yer alan belgelerden kaynaklanmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ağır vergi yükünü omuzlamak zorunda kaldı: Tarlada harcanan emek, asalak bir seçkinler zümresini ayakta tutmaya yaradı; köylüler emeklerinin karşılığını almadan devlet işlerinde çalıştırıldı. Ayrıca üzerlerindeki baskının aracı olan asker ve silahların bedelini de onlar ödedi.

O zaman bu zaman, kadınların durumu sürekli bir düşüş gösterdi. Belki de ilk köleler kadınlardı; eski devletlerdeki kimi seçkin kadınlar, önemli güç ve yetkilere sahip oldukları halde, kendi sınıflarından erkeklerin hükmü altındaydılar. Kadınlar "ilerleme"den nasiplerini alamamakla kalmadı, giderek daha çok güçsüzleştirildi, aşağılandı ve tabi kılındı. Bu eğilim son dört yüz yılda, özellikle Batı'da, erkeklerin doğa üzerindeki denetimlerini artırma ve yaygınlaştırma çabaları çerçevesinde, doğaya yakınlığıyla bilinen kadınlara ve beyaz ırktan olmayan insanlara egemen olma cinneti biçiminde patlak verdi. Avrupalı erkeklerce inşa edilmiş olan, okyanuslarda seyretmeye elverişli gemiler, yapıldıkları tarihten yaklaşık yüz yıl sonra, on beşinci yüzyılın sonlarına doğru, bu amaçla kullanılmaya başlandı. Merakla karışık zengin olma ve ün kazanma dürtüsüyle yapılan keşifler, insanlık tarihinin en trajik bölümlerinin yazılmasına neden oldu. Avrupalılar Afrika'yı, Asya'yı, Ortadoğu'yu, Büyük Okyanus'un güneyindeki adaları ve Amerika kıtasını, yerli halkları öldürerek, köleleştirerek ya da boyun eğdirerek ve kaynaklarına el koyarak, güç kullanarak ve yakıp yıkarak sömürgeleştirdiler.

Aklın önem kazandığı bundan sonraki yüzyılda, deneysel bilimin gelişmesini sağlamak amacıyla, Kutsal Kitap'ın insanın doğa üzerindeki egemenliğinden söz eden bölümlerinden destek aranarak, kilisenin kısıtlamalarına karşı çıkıldı. Bu çalışmalar, insanlığa yararlı olacağı düşünülen ve daha sonra sanayi devrimine yol açacak olan yeni teknolojiye temel oluşturdu. Sanayileşme elbette yararlı oldu, özellikle de azınlıkta kalan bir zümre için; ama insanların büyük çoğunluğunu daha derin bir yoksulluk ve sefalete sürükledi. Feodalite giderek silinir ve kapitalizm tarih sahnesine çıkarken İngiltere'de mülk sahibi bir azınlık çok sayıda köylüyü topraklarından sürerek, toplumsal birikimden

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rafiey.org

herhangi bir pay almalarını engelledi. Sanayi devriminin İngiltere'de gerçekleşmiş olmasının bir nedeni de Marx'ın sonradan proletarya olarak adlandıracağı böyle bir sınıfın varlığından dolayıdır. Avrupa'da değişik nedenlerle yerinden yurdundan olmuş kimliksiz ve malsız mülksüz bir kitle de proletaryaya katıldı; bunların büyük çoğunluğu kadınlar ve çocuklardı.

Kapitalist sanayileşmeden yarar sağlayanlar yeni bir zümre, dinamik ve kaypak bir sınıf olarak ortaya çıktılar. Bireylerinin güç ve servet yönünden kazanç ve kayıpları olsa da, bu sınıfın üyeleri için değişmez olan tek şey, tümünün eril beyazlardan meydana gelmesiydi. Onlarla bağlantısı bulunan kadınlar, bu erkeklerin servetinden yararlansalar da eşit güce sahip olamazlardı. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde dünyadaki insanların büyük çoğunluğu artık bu ayrıcalıklı azınlığa bağımlı işçi ya da yoksullardı; kadınların neredeyse tamamı ise erkeklere bağımlıydı. Yüzyıllardan beri eril güçlerce aralıksız sürdürülen uğraşlar sonunda başarıya ulaşmış, kadınlar olası en alt toplumsal konuma itilmişti: Kadınlar insan haklarından neredeyse bütünüyle yoksundu — siyasal hakları yoktu, mirasa konamaz, mülk edinemez ya da kendi başlarına iş kuramazlardı. Bedenleri üzerinde bile hak sahibi değillerdi.

Ancak bağımlılık isyanı kışkırtır, bundan dolayıdır ki son iki yüzyıla devrimler damgasını vurdu. On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde işçi ve kadın hakları hareketleri sel gibi yayıldı; yirminci yüzyılın ortalarında Asya ve Afrika'da baş gösteren ulusal kurtuluş hareketlerine esin kaynağı oldu.[2]

2. Afrika'daki ulusal devrimlerin birçoğu Avrupa sosyalizminden esinlendi: Gandhi'nin şiddete başvurmadan direnme anlamına gelen *satyagraha*'yı İngiliz süfrajet hareketini örnek alarak başlattığı ise pek az kimse tarafından bilinir. James Hunt'ın yazdığına göre, "Gandhi Thoreau'nun 'Civil Disobedience'ını (Haksız Yönetime Karşı) keşfetmezden bir yıldan fazla bir zaman önce kadın hareketinden bahsetmekteydi" (James D. Hunt, *Gandhi in London*, Yeni Delhi: Promilla, 1978). Gandhi, Güney Afrika'daki Hintliler'in insan haklarını, yasal ve siyasal haklarını elde edebilmelerinin yollarını ararken, İngiltere'deki [illegible] yakından izlemiş, İngiliz süfrajetlerinin ilk kez Manchester'de, daha sonra 1905'te ve 1906'da Londra'da tutuklandıklarından ha-

İşçiler yeryüzündeki zenginlik kaynaklarının haksız bölüşümüne, üreticilere en az payı veren sömürü düzenine karşı çıktı. Günümüzde olduğu gibi o dönemde de kaynakların önemli bölümünü tekelinde bulunduran küçük bir azınlık, bu kaynakların denetimi sayesinde politik gücü elinde tutuyordu. İşçi hareketi büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyılda yaygınlaşan sosyalist fikirlerden esinlendi. On dokuzuncu yüzyılın başlarında ilk sosyalist uygulamalardan sayılan İngiltere'deki Owen toplulukları, kadınların durumuyla yakından ilgiliydi. Ne var ki Avrupa sosyalizmi başlangıçta kendi çıkarlarına öncelik veren zanaatkâr loncalarının etkisi altında kaldı. Marksizm sosyalist düşünceye damgasını vurduktan sonra da sosyalistlerden pek azı kadınların tek başlarına ya da kocalarının yardımıyla üstesinden gelmek zorunda bulundukları —çocuk dünyaya getirme, hem çalışıp hem aileye bakma ve geçindirme gibi— sorunlarla ilgilendi.

Ekonomik güçlükler içinde bulunan ve politikada söz sahibi olmayan kadınlar, on dokuzuncu yüzyılda baş kaldırdı —orta sınıf kadınları feminizm, işçi sınıfı kadınlarıysa anarşist, sosyalist ya da komünist ilkeleri savunan işçi ajitasyonu aracılığıyla— sesini yükseltti. Kadınların bir toplulukta konuşması bile kurumlaşmış cinsiyet kurallarını ihlal ettiğinden, bu kadınlar feminizmi inkâr etseler bile feminist bir çıkışta bulunuyorlardı.

Sosyalizmin yirminci yüzyıl üzerindeki etkisi çok geniş kapsamlı oldu. Bazı ülkelerde sosyalist devrimlerle yıkılan otokrat yönetimlerinin yerini "proletarya diktatörlükleri" aldı. Bazı yerlerde ise sosyalizmden ürken seçkinler, zenginlerin ve ordunun

beri vardı. 1905'te davasını anlatmak için gittiği Londra'ya ayak basar basmaz süfrajetlerin eylemlerine tanık olmuştu; geldikten üç gün sonra on bir kadın Avam Kamarası'nın önünde gösteri yapmak suçundan tutuklandı. Gandhi bu olaydan üç gün sonra süfrajetlerin, "Eylem Sözden Üstündür" sloganını başlık yaparak, oy hakkı için mücadele eden kadınların yiğitliğini ve kararlılığını öven bir makale yayımladı. Kadınların para cezası vermeyi reddederek hapse girmelerini takdirle karşıladığını belirtti. 1909'da gene Londra'dayken, açlık grevi yapan bir grup süfrajetin hapisten salıverilmesini kutlamak için düzenlenen bir mitinge katıldı. Süfrajetleri Hintliler'e örnek göstererek, "Bu kadınların çektikleri ıstırap Hintlilerin yiğitlikle Hint *satyagrahi*'si kıyaslanabilir mi?" diye yazmıştı (Hunt, ss. 137-138).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - http://tarkeyv.org

çıkarlarına hizmet eden baskıcı otokrat yönetimleri destekledi. Sözde demokrasiyle yönetilen ülkelerde, seçkin azınlık korkusundan işçilerin taleplerini devşirdi ve uzlaşma amacıyla sendikaları yasallaştırdı.

Sosyalist ülkeler, yasalarda kadınlara karşı ayrımcılığı kaldırdı; ne var ki, erkeklere ev işlerini paylaşmayı, kendi işini kendi görmeyi ya da çocuk yetiştirmeyi öğretmedi. Faşist yönetimler "kadın" sorununu, kadınlar üzerinde yeniden sıkı bir eril denetim uygulayarak ve kadınları ev işlerine mahkûm ederek çözmeye çalıştı. Kapitalist yönetimler ve erkeklerin egemenliğindeki sendikalar, kadınların en düşük ücretli ve en marjinal işlerde çalıştırılmasında iş birliği etti. Geçimlerinin erkekler tarafından sağlandığı gerekçesiyle kadınlar, çalıştıkları her alanda yeterli ücretten yoksun bırakıldı. Erkeklerin tümü böyle bir sorumluluk taşımadığından, kadınlarla çocuklar daha büyük bir yoksulluğa itildi. Kadınların geçimini sağlayan erkekler de genellikle onlara mal gibi davrandı.

Feminist düşünceler yüzyıllardan beri Christine de Pisan, Mary Wollstonecraft, George Sand ve daha başka yazarlar tarafından dile getirilmiş, Fransız Devrimi sırasında da feminist bir hareket baş göstermişti. Ancak feminizmin yaygın bir politik hareket olarak başladığı tarih, ABD'deki Seneca Falls Kongresi'nin yapıldığı 1848 yılıdır. İşçi hareketinden daha küçük çaplı ve daha bölünmüş olmasına karşın feminizm, ondan daha tehdit ediciydi. İşçi hareketi sadece kapitalist seçkinleri hedef alırken, feminist hareket evde sürtüşmeye neden oluyor, erkeklerin kimliklerini sorgulamakla onları can damarlarından vurduğu için, tümünün huzurunu kaçırıyordu. Feminizm, içinde bulunduğumuz yüzyılda kadınlara eğitim, siyasal haklar, iş olanakları sağlanması ve özellikle sosyalist ve sanayileşmiş ülkelerde çifte standardın kaldırılması bakımından büyük başarılar elde etti. Feminizmin o kadar çok türü vardır ki, kimi uzmanlar feminizm*ler* demeyi yeğler. Ben, herhangi bir kadın topluluğunun durumunu kadın bakış açısından ve kadın dayanışmasıyla iyileştirmeye yönelik her girişimi "feminist" olarak tanımlıyorum. Karşı güçlerin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kudreti ve dayanışması düşünülecek olursa, feministlerin bu kadar kısa zamanda kadınların durumunu iyileştirmekte elde ettiği başarı göz kamaştırıcıdır.

Seçkin beyler, fabrikaları emeğin örgütlü olmadığı bölgelere, daha sonra da ülkelere taşıyarak, örgütlü iş gücünün sırtını yere getirmenin yollarını arıyordu. Çokuluslu şirketler sayesinde, koruyucu yasaların bulunmadığı, aynı zamanda da ucuz hammadde satın alınabilen ülkelerde fabrikalar kurdular. Hükümetleri denetleyecek büyüklükteki şirketler (özellikle İngiltere ve ABD'dekiler sendikaları ezmeye yönelikti) işçi sendikalarını dize getirmek için harekete geçti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de mavi yakalı erkeklerin kazançları ve çalışma koşulları iyileşti. Ortalama kazançları 1955'te $15 056 iken, 1973'te $24 621'e çıktı. Ne var ki, 1987'ye gelindiğinde yıllık ortalama ücret, enflasyondan ötürü %19 gerilemeyle, $19 859 olmuştu. 1980'lerde ailelerinin gelirini yükseltmek amacıyla çok sayıda evli kadın çalışma yaşamına katıldı; ancak 1988'de iki maaş, 1977'nin bir maaşının ancak %6 fazlasını sağlayabiliyordu. İşverenler sendika güvencesi altındaki yüksek ücretli işleri yavaş yavaş ortadan kaldırmaya yönelik bir politika izlemekte. Bir iktisatçının da dediği gibi, "sağlık sigortası bulunan yüksek ücretli bir fabrika işinin yerini, sosyal ödeneği olmayan hizmet sektöründe iki iş tutuyor."[3]

Kapitalist seçkinler emeği, özellikle de sosyalizmi yenilgiye uğratmak amacındaydı; oysa işin tuhaflığına bakın ki sosyalizm, sözde onu yüceltecek olan, ancak halefleri kadar baskıcı ve sömürücü bir sosyalist seçkinler zümresi tarafından yıkıldı — öyle ki, dışarıdan gelen saldırılardan bile daha çok zarar gördü bu zümreden. Yirminci yüzyılın son döneminde, çağımızın işçi hareketlerinin nihai yenilgisi gibi görünen olaylara tanık olundu: Sosyalist yönetimler birer birer düşerken, sanki sosyalizmin kendisi de gözden düştü. Ne var ki işçilerin mücadelesi sürüyor: İşçi

3. Sylvia Ann Hewlett, "Running Hard Just to Keep Up", *Time*, özel sayı (Güz 1990)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://anarsi.org

hareketi yıkılmadı. Dünyadaki yeni ekonomik dengeler karşısında yeni stratejiler geliştirmeyi başarırsa, çatışmanın süreceği kuşkusuz görünüyor.

Aynı biçimde —işçi sınıfından *da olsa*, seçkinlerden *de olsa*— erkekler kastı, feminizmin başarılarını ortadan kaldırarak ya da kemirerek (yasal kürtaj), kadınları aşağı statüde işlere mahkûm ederek (profesyonel kadınları "cam fanus" altında tutarak) ya da onları erkeklere büsbütün bağımlı kılacak hareketler yaratarak (fundamentalist örgütler) feminist kazanımları yenilgiye uğratmanın yollarını aramaya devam ediyor. Akraba ilişkileri ve toplumsal denetim mekanizmaları zayıflarken, dünyanın her tarafında erkekler doğumlarından sorumlu oldukları çocuklara eskisinden daha az sahip çıkıyor, kadınlara —kızlarına, karılarına, sevgililerine, analarına ve yabancılara— şiddet uyguluyorlar. Erkekler eski niyetlerini gerçekleştirmek için yeni teknolojilerden yararlanıyor, örneğin dölütün cinsiyetini belirleyen amniosentez yöntemini, kız çocukların yok edilmesinde kullanıyor ya da çocuklara sırf kendileri sahip olmak istedikleri için, *kiralık* annelik türünden yeni doğum tekniklerine baş vuruyorlar. Bu uygulamaların hepsi de kadınlara karşı topyekûn bir savaşın göstergesidir.

Bu savaş kadınların bedenleri üzerinde, özellikle de cinsellikleri, üretim yetenekleri ve kadın emeği gibi alanlarda, yeniden hak iddia etmeyi ya da denetimi artırmayı amaçlıyor. Kadınların tümü anne olmadığı gibi her kadının da anne olmak istediği iddia edilemez. Ne var ki, kadınların ezici çoğunluğu annedir ve *sadece* kadınlar annedir. Annelik sorumluluk demektir ve insan yaşamının başladığı tarihten itibaren, insanlığın iyiliği uğruna, bu sorumluluğu kadınlar üstlenmiş bulunmaktadır. ***Bu onların kendi seçimidir***: Bu işi, genler ve hormonlar tarafından programlandığı için değil, gerekli olduğu için yaparlar. Bu gerekliliği anlamak için yeni doğmuş bir bebeğe bir göz atmak yeter. Ne var ki sanayileşme, özgürlük ve eşitlik düşüncelerinin yanı sıra teknolojik gelişmeler, kadınların çoğu zaman değeri bilinmeyen bu işi reddetmesine olanak verdikçe, ana olmak istemeyen kadınla-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://ranfey.org

rın sayısı da giderek artmaya başladı. Bunun farkına varan erkekler paniğe kapıldı. Bu rolü birinin sahiplenmesi gerekiyordu, aksi halde soylarının geleceği tehlikeye düşecekti. Karşılarında çeşitli seçenekler vardı: analık rolünü kendilerinin üstlenmesi (katlanılması mümkün değil), yaptıkları iş için kadınların ödüllendirilmesi (hiç de hoşa gitmeyecek bir durum) ya da ikna, emir ya da güç kullanma gibi her olanaktan yararlanarak kadınların bu rolü sürdürmelerini ve erkeklere boyun eğmelerini sağlamak.

Erkeklerin çoğu, bedelini hesaplamadan sonuncu seçenekte karar kıldı. Uzun vadeli sonuçlarını düşünmeden öteki uluslara savaş açtıkları gibi, kadınlar üzerinde kurdukları baskının da ilerde insan soyuna zarar vereceğini akıllarına getirmediler. Erkekler eskiden olduğu gibi kadınların çocukların doğumuna, bakımına ve yetiştirilmesine ilişkin sorumluluğu hem kişisel hem ekonomik açıdan sürdüreceklerinden emin olmak istiyor. (Bu ifade ekonomik açıdan ailesinin bakımını üstlenen erkekleri öfkelendirebilir. Ancak gerçek o ki, gerek sanayileşmiş gerekse sanayileşmemiş ülkelerde, erkeklerin çoğu böyle bir sorumluluk taşımıyor. Elinizdeki kitapta yer alan ifadelerin hiçbiri kişilere yönelik değil. Konuyla ilgili küresel bilgilere dayanan bu metin, erkekler kastı tarafından icat edilerek uygulanan bir sisteme karşı bir iddianame niteliğindedir.)

Ben patriarkanın ortaya çıkışının ve yayılışının kadınlara karşı bir savaş biçiminde yürütüldüğü kanısındayım. Önceleri insanlar çocukların dünyaya gelişindeki eril rolden habersizdi ve erkekler toplumsal yaşamda öneme sahip değildi: Bugün de hâlâ birçok toplulukta olduğu gibi her işi kadınlar yapıyordu. Çocuk doğuran ve yetiştiren, yiyeceklerin büyük bölümünü toplayan ve üreten onlardı; topluluğun aldığı kararlarda da herhalde daha çok onların sözü geçiyordu. İnsanların, ok atmayı öğreninceye ve avcılığa başlayıncaya kadar, yaklaşık iki milyon yıl bu minval üzerine yaşadıkları sanılmaktadır. İlk insanlar grup halinde avlanırken zamanla erkekler avcılıkta ileri gitti. Bu belki de bedenlerinin üst kesiminin kadınlara göre daha güçlü olmasından ve yaşam veren kadın bedeninin erkeğinki kadar esnek olmayışından-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://fantey.org

dı. Avcılık erkeklerin toplumda bir rol sahibi olmalarına yol açtı ve erkek dayanışmasının temeli oldu. Ancak insanlar çocuğun oluşumunda erkeğin rolünü öğrendikten sonra da (Anadolu köylerinde İÖ 9000-7000 yıl öncesine ait arkeolojik eserler bu fark edişi göstermektedir) toplumsal düzen uzun süre değişmedi.

Bulgular ve sağduyu aşağıdaki varsayımı akla getirmektedir: Geçmiş yüzyıllarda çok önemli değişmeler gerçekleşti. İnsanlar (büyük olasılıkla kadınlar) toplayıcılık yerine tahıl üretmeye başladı; bu nüfusun artmasına neden oldu. Çoğalan nüfus yeryüzüne yayılırken av hayvanlarının sayısı azalmaya başladı. Avcılıkla geçinmek eskisi kadar kolay değildi artık. Erkeklerin önemlerini kanıtladıkları tek alan ellerinden gidiyordu. Kadınları dahil etmedikleri av törenleri düzenleyerek toplumsal saygınlıklarını korumaya çalıştılar (belki de yaşamın sadece kadından kaynaklandığını sandıkları için, av hayvanlarının azalmasından da onu sorumlu tutuyorlardı). Bundan sonra yavaş yavaş eril tanrılara tapınılmaya başlandı. (Avcılık derneklerinin tümünde yalnızca eril av simgeleri bulunmaktadır.) Ne var ki, avcı değil de çiftçi olarak yetişen oğlan çocuklar, eski erkek dayanışmasından yoksun kalmıştı. Erkekler, dişilerdeki erinlik başlangıcını taklit ederek, çocuklara erkek dayanışmasını öğretmek için erinlik ayinleri düzenlemeye başladı. Avustralya'da yaşayan bazı yerli toplulukların dışında, toplayıcı ve avcı halklar oğlan çocuklar için erkekliğe geçiş ayinleri yapmaz. Bu ayinler daha çok tarım topluluklarında görülür. Toplayıcılıktan tarıma geçişte, çiftçilik herkesin kendi tarlasında çalışmasını gerektirdiğinden, erkek dayanışması sarsıntıya uğradı. Bir yolunu bulup bu dayanışmanın ayakta kalmasını sağlamak gerekiyordu. Oğlan çocuklar için erkekliğe geçiş ayinleri bu amaçla icat edildi.

Erkek dayanışmasının tek dayanağı kadınlara karşı çıkmak ve başlıca amacı anneyle olan asal bağın —besleyicilik, şefkat, yumuşaklık ve sevgi türünden, erkeklerin kadınlara atfettiği yaşamı olumlayan nitelikler— yerine başkasını koymak olduğu için, erkek dayanışmasının oluşturulmasında her zaman bir tür vahşet vardır. Erkekliğe geçişte oğlan çocuklara, "kadınca" eğilimlerin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

aşağılanması öğretilir; bunlar sökülüp atılırken yerine katı davranışlar, (özveri değil) kendi kendini inkâr, itaat ve "üstün" erkeklere saygı geçirilir. Bu, sevgiden daha farklı türde bir bağın gelişmesine yol açar; "yüce" bir iyilik, doğaüstü bir amaç: iktidar. Erinlik ayinlerinin çoğunda oğlan çocuklardan annelerini — dolayısıyla "kadın" dünyasını— terk etmeleri istenir.

Kadınlar —bir kast olarak— hiçbir zaman erkeklere karşı gelmedi; dolayısıyla geçmişte kadın dayanışması diye bir şeye rastlanmadı. Kadınların asıl bağı her zaman çocukları oldu. Toplum yaşamındaki vazgeçilmez konumlarının farkında oldukları için, erkek dayanışmasını bir tehdit unsuru olarak görmemiş olabilirler. Oğullarının sorumluluk duygusunu artıracağı, onlara refah ve mutluluk getireceği inancıyla ayinlere destek oldukları bile düşünülebilir. Doğumda oynadıkları rolü öğrenmiş bulunan erkekler, büyük bir olasılıkla iktidar hırsı içindeki eril rahiplerin de etkisiyle, çocukların erkek soyundan geldiğinde ve *kendi* isimlerini taşıması gerektiğinde ısrar etmeye başladı. Soyun erkekten türemesini güvence altına almak için (Afrika'da olduğu gibi) bazı yerlerde kadınları kaçırarak köleleştirdiler, onları yükümlü oldukları ve çocukların ortaklaşa büyütüldüğü soylarından kopardılar. Bununla birlikte babalık iddiasında bulunabilmek için erkeğin, kadının cinselliğini koruma altında tutması gerekiyordu. Erkekler, karılarının evlenir evlenmez soylarını soplarını terk ederek kendi aşiretlerine gelmesini istedi. Böylece denetim daha kolay olacaktı. İşte bu noktadan sonra erkekler kadınları taciz etmeye başladı. Bunun adımları çeşitli yerlerde, farklı biçimlerde atıldı. Ne var ki, zamanımızdan yaklaşık 5000 yıl önce dünyanın hemen her yerinde yaygınlık kazanmıştı.

Kadınlar bu değişikliklere karşı çıktı. Kutsal Kitap'ta ve kimi eski yapıtlarda yer alan efsaneler ve mitler, cinsler arasında yüzyıllardan beri süregelen mücadeleye tanıklık eder. Ne var ki, kadınların yenilgisi, erkeklerin de yenilgisine yol açtı; görece eşitlikçi ve özerk hısım akraba toplulukları ortadan kalktı. Sümer dilinde "özgürlük" anlamında kullanılan *amargi* sözcüğü "anaya dönüş" demektir. Hükmetme fikri bazı erkeklerin hayal gücünü

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

kamçıladı; egemenlik alanlarını genişletmek için yeni icatlar çıkardılar: topyekûn savaş, haraç (vergilendirme), kölelik ve fahişeliğin yanı sıra, iki de yeni suç bulundu: ihanet ve zina. Eskiden kadınlar da askerlik yaparken, avcılıkta olduğu gibi, zaman içinde dövüşmek bir erkek eylemi olarak kabul edilmeye başladı. Fatihler, yenilen halkları köleleştirdi, vergiye bağladı, kimi zaman da topraklarını gasp etti. Böylece devlet doğdu. İlk devletlerde, erkek yönetici seçkinlerle kan ya da evlilik bağı bulunan kadınların statüsü yüksekti. Ama bu durumda bile kadın erkeğe göre ikincil konumdaydı. *Tüm* eski devletlerin yasalarında kadınların bedenlerinin —cinselliklerinin ve doğurma yeteneklerinin— erkeğin tasarrufunda bulunduğuna ilişkin hükümler yer alıyordu; ayrıca kadınların mal mülk edinmesi ya da mülkünü başkasına devretmesi zorlaştırılıyor, hatta imkânsız kılınıyordu.

Patriarka —yani kurumlaşmış erkek egemenliği— büyük bir olasılıkla ilk kez İÖ 4000 dolaylarında Mezopotamya'da görüldü ve bu tarihten sonra yeryüzüne yayıldı. Patriarka ortaya çıktığından beri yönetici seçkinleri tehdit eden çok sayıda devrime tanık olundu; ne var ki, bugüne değin patriarkaya meydan okuyan tek hareket feminizm oldu. Günümüzde, dünyanın hemen her yerinde sıradan kadınlar bir araya gelerek, işin köküne inecek esnek ve küçük ya da profesyonel, politik eylem grupları oluşturuyor. Kendilerine insanca davranılmasını ve —ücretlerine el konulmaması, boşandıktan sonra çocuklarını yanlarında alıkoyabilmek, mülk edinebilmek, eğitim hakkı, bağımsız yaşamaya olanak verecek ücretli bir iş, toplumsal kararlarda söz, evlenirken eş seçiminde karar sahibi olabilmek, bedenlerine sahip çıkabilmek türünden— insan haklarının tanınmasını talep ediyorlar. Erkeklerin kadınları dövmekte, ırzlarına geçmekte, sakat bırakmakta ya da öldürmekte kendilerini özgür hissetmelerine karşı çıkıyorlar. Feminist kuramcılar, toplumun patriarkal düzen içinde, ya zenginlik kaynaklarını elinde tutan bir ayrıcalıklı sınıf ya da doğuştan kara yazgılı bir sınıf olmak üzere toplumsal sınıflara ayrılmasına ve erkeklerin egemenliğe tapınmasına baş kaldırıyor. Kadınlar dünya barışı ve çevrenin korunması gibi hareketlerde başı

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

çekiyor. Geçici başkanlık koşuluyla, birlikte çalışmaya ve paylaşıma dayalı örgütler ve gruplar oluşturuyorlar.[4] Kadınlar kadın kimliğine, insanın doğasına ve deneyimlerine ilişkin alternatif tanımlar öne sürüyorlar.

Sapına kadar patriarkal değerlere bağlı bulunan erkekler, bu meydan okumaya tüm güçleriyle karşı koyuyor. Son iki yüzyılın siyasal ve toplumsal hareketleri, devrimleri haklı çıkaran ve şimdiki seçkinleri iktidara getiren, Aydınlanma'nın düşünceleriyle beslendi. Bu nedenle seçkinler bu ilkeleri reddedemez ve aydınlar köylülerin, işçilerin ve kadınların kendilerine hizmet etmek üzere doğa tarafından görevlendirilmiş ikinci sınıf yaratıklar olduğunu düşündüklerini açıkça itiraf edemez. Kimileri bu gibi savları mahrem toplantılarda dile getirse de, yirminci yüzyıl Batı söyleminde doğuştan ikincil konumda olmak geçerli değil.

Patriarka asıl amacını hiçbir zaman açıklamadı — en azından çeşitli kültürlerdeki mitler, kadın üstünlüğüne karşı erkek saldırısını haklı gösterir ve kutlarken, tarihte bu türden bir açıklama yer almadı. Erkekler, kadınları nerede ve nasıl egemenlikleri altına almış olurlarsa olsunlar, tanrının ya da doğanın kadını erkeğe bağımlı *yarattığı* —kadını değil erkeği bazı özelliklerle donattığı (akıl yürütme, mantıklı düşünüş, idrak yeteneği ve manevi güç); erkeğe değil kadına ise iyi ve yolunda giden düzeni yıkıcı (keşmekeş yaratan bir duygusallık, azgın bir cinsellik) özellikler verdiği— türünden savlarla bu durumu haklı çıkarmaya çalıştılar. Gerçek yaşamda erkekler, aileyi geçindiren temel unsur kadın olmasına karşın, onu önemsiz görür. Feministler erkeklere zorla seslerini duyurmaya çalıştıklarında bile, politikacılar onları —(pek çok ülkede nüfusun %51'ini oluşturan) kadınlardan başka, çoğu zaman sorumluluğunu taşıdıkları çocukları da kapsamasına karşın— sanki kadınların sorunları nüfusun ancak küçük bir yüzdesini ilgilendiriyormuşçasına, "hak talebinde bulunan

4. Örneğin, "Women Strike for Peace" Bkz. Amy Swerdlow, "Ladies' Day at the Capitol: Women Strike for Peace Versus HUAC", *Feminist Studies* 8, 3 (Güz 1982): 493-520.

Ücretsiz Pdf Kitap Arşivi - http://ismailaydogdu.com

özel bir grup" olarak nitelemektedir.

Günümüzde hükümet yetkilileri ve dini önderler kadınların çıkarlarını zedeleyici kararlar alırken, çoğu zaman kadınlardan doğrudan doğruya söz etmeyip konuyu saptırarak, maksatlarını güzel sözlerle kamufle ediyorlar. Kadının ikincil konumda kalması için en çok kullanılan klişe "ailenin korunması" Buradaki çelişki ne kadar açık: Bugüne kadar "aile"nin bakımını ve çocukların sorumluluğunu hangi cins üstlendi? Ancak, baskıcı siyasal grupların içinde bulunan ya da yumruk ve silaha başvuran çoğu erkek zaten kadınları incitmek için örtülü sözlere gerek duymuyor. Sonuç olarak dünyanın pek çok yerinde kadınlar — ve onlarla her zaman birlikte olan çocuklar— sürekli tehlike tehdidi altında yaşayan bir tür durumunda. Charlotte Bunch'a göre bir etnik ya da ulusal grup, erkeklerin kadınları öldürdüğü ve sakatladığı oranda bir diğer gruba zarar verseydi (ayrıca, araştırmacı sadece yakınların saldırılarından söz etmekte), bu durum olağanüstü hal ya da savaş ilanını gerektirirdi.[5] Ne var ki, evdeki şiddet kadınlara karşı yürütülen geniş çaplı savaşın sadece bir cephesidir.

Erkekler, kadınları etkinlik alanı dışında bırakarak ya da üstünkörü bir kabulle amaçlarını maskeledikleri içindir ki, söze değil eyleme bakarak maskeleri düşürüp, gerçek amaçlarını ortaya çıkarmak zorundayız. Bu sonuçların kaza eseri ya da rastlantısal olduğu, kötü bir maksat taşımadığı yolunda itirazlar öne sürülebilir. Ancak cinslerden birinin diğerine, dünyanın her yerinde, böylesine ciddi bir biçimde zarar vermesi kaza eseri olamayacağı için, böyle bir itirazı yükseltenlerin akli dengesinden ister istemez kuşkuya düşmek gerekir: Bir yarısı sistemli bir biçimde öbür yarısına kurban edilen bir türün ömrü daha ne kadar sürebilir? Doğada insandan başka, bir cinsin öbürünü sürekli olarak yok ettiği bir başka türe rastlanmamaktadır. Erkekler bu yırtıcılığın "doğal" olduğunu, köklerinin hormonal ya da genetik kodlarla bulunduğunu, bu nedenle de değiştirilemeyeceğini savunurlar:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

5. Özel mektup, 1986.

Erkeğin kadını ezmesi ve ona egemen olması *doğal* bir dürtüdür. Eğer bu doğruysa, insanlık yok olmaya mahkûm demektir. Ne var ki tarih, erkeklerin her zaman kadınlara karşı böylesine saldırgan olmadığını, cinslerin bir zamanlar göreli bir eşitlik içinde yaşadıklarını gösteriyor. Patriarka, kadın üstünlüğüne karşı geliştirilmiş olabilir, ancak kadınlar üstün olmuş olsalar da, bu üstünlüğü matriarka (bildiğimiz kadarıyla tarihte hiç matriarkaya rastlanmadı) ile kurumlaştırmadılar, hiçbir zaman erkek cinselliğini ve üretkenliğini, zihnini ve çalışmasını kısıtlamaya kalkışmadılar. Tarihte kadınların güç sahibi oldukları dönemlerde bile (böyle dönemler olmuştur) erkeklere karşı hiç birleşmediler. Ayrıca bunların hiçbirini yapacakları da düşünülemez. Erkeklerin kadınlara egemen olma ihtiyacı kendi değerlerinden kuşku duymalarından ya da verimsizliklerinin farkına varmalarından kaynaklanmış olabilir; kökenini bilmiyoruz, erkekler de bu konuyu aydınlatmak için hiçbir çaba göstermiyor. Ne var ki, erkeklerin kadınlara karşı sürüp giden savaşı, dünyadaki kadın hareketlerine tepki olarak, günümüzde taze bir cilayla ve büyük bir aciliyetle yeniden vahşice saldırıya geçmiş bulunuyor.

Elinizdeki kitap dört bölümden oluşmakta: I. Bölüm kadınlara karşı yürütülen sistemli savaşlarla ilgili; burada bireylerce değiştirilmesi mümkün olmayan uluslararası ve dinsel sistemlerin kuşatması altındaki kadınların hangi bakımlardan zarar gördüğü anlatılıyor. Bu zararlar ülkelere göre çeşitli değişiklikler göstermekle birlikte bazıları evrensel. Dünyanın her yerinde erkekler çocuk büyütme ve evi çekip çevirme sorumluluğunun tümünü ya da önemli bir bölümünü kadınlara yüklerken, sanki bu bir iş değilmiş havasını takınıyor: Ne sanayileşmiş ülkelerde ne de gelişmekte olan ülkelerde evdeki iş, iş olarak değerlendiriliyor; ulusal gelire katkısı görmezden geliniyor. Kadınların sistemli olarak ekonomik bakımdan zarara uğratılması sonuçta sistemli bir siyasal ayrımcılığa neden oluyor. Ev işinin altında ezilen kadınlar siyasal faaliyetler için zaman bulamıyor, bulanların ise önüne düzenin koyduğu engeller dikiliyor. Bu yüzden dünya kadınlarının

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

dünyanın gidişinde pek az sesi duyuluyor, bu da erkeklerin onları ekonomik baskı altında tutma gücünü kalıcılaştırıyor. Kadınları siyasal yaşamın dışında tutmak için erkekler onları tarihte yok sayarak, katkılarını reddediyor. Çoktan beri süregelen bu geniş çaplı sorunun yakın geçmişteki bir örneğini burada tartışacağız.

Dinler kadınları baskı altında tutmanın en temel araçlarındandır. Kadınların —gerek dinsel kurumlarda, gerek siyasette— iktidar sahibi olmasını önlemek için dinler, sanki insan soyunun tüm ahlaksal değerleri kadın bedeninde somutlaşıyormuş gibi, dikkatleri daha çok kadın bedeninde yoğunlaştırır. Böylece insanlığın namusunu kadınlar temsil edermişçesine görünüşleri, giyimleri ve alışkanlıkları kimilerinin dikkatinin odak noktası haline gelir (oysa hiç kimsenin aklına erkeklerin görünüşleri, giyimleri ve alışkanlıklarıyla namusları arasında bir bağ kurmak gelmez); kimileri ise sanki insan soyunun sürmesinden sadece kadınlar sorumluymuş gibi kadındaki gizil analık görevini vurgular. Dinler, kadınlar bu görevi yerine getirirken, erkeklerin onlara destek ve yardımcı olmalarını öğütlemez, ancak gene de kadınları denetlemelerini ister.

Kadınlara karşı dinsel savaş tartışmasından sonra, devletin dinsel kurumlarla işbirliği içinde ya da onlardan bağımsız olarak, kadınların bedenlerini denetim altında tutma çabasıyla çıkardığı yasalar konu edilmektedir. Dinsel inançlar ve kadınların insanlığın cinsel ahlakından sorumlu olduğu gerekçesiyle, birçok dinde kadınların cinsel organları kesilerek sakatlanmakta, günümüzde yirmi milyon kadının bu yüzden özürlü olduğu tahmin edilmektedir. Son olarak ise dünyanın bazı yerlerinde dişi dölütleri bilerek yok eden, yeni doğmuş kız çocuklarının öldürülmesine göz yuman ya da onları aç bırakarak ölmelerine neden olan, kadınların doğrudan yaşamına kasteden savaşı göreceğiz.

II. Bölüm'de daha çok ABD örnek gösterilerek kurumlaşmış ayrımcılık tartışılmaktadır. Burada da eşitsizlik kendini açıkça göstermektedir: Kurumlar kadınların ekonomik açıdan kendilerine yeterli olabilmelerini, siyasette söz sahibi olmalarını ve kendi bedenlerini denetlemelerini engellemeye çalışmaktadır. Kurum-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://fantey.org

lar kimi zaman kadınlara karşı bu türden davranışları haklı çıkarmaya çalışır. Bu bölüm, şimdilerde revaçtaki bilimsel bir doğrulama çabası olan sosyo-biyoloji tartışmasıyla başlıyor. Çeşitli mesleklerdeki kadınlara karşı önyargılı davranış örnekleriyle devam ediyor. Tıp mesleği genellikle kadınların sağlık sorunlarıyla ilgilenmez; doktorların çoğu kadınların doğurmasını engellemeye çalışır ya da kadın bedenini sakatlamaktan zevk alır. Hukuk mesleği, kadın avukatlara horgörülü davranarak, çifte standartlı boşanma ve vesayet kararları alarak kadınlara çeşitli yollardan zarar verir. Eğitimde ve iş hayatında erkeklere öncelik tanınır. Ancak, arada sırada ve büyük güçlüklere göğüs gererek, kişiler bu kurumların taraflı tutumuna karşı çıkabilir.

III. Bölüm'de kadınlara karşı nefretin kültürde, dilde ve sanatta karşılaşılan örnekleri görülmektedir. Kültürel ürünleri kurumlar yayar, hatta yarattığı bile olur. Ne var ki belirginlik taşımayan kültür, herhangi bir kuruma mal edilemez. Kültürü biçim, üslup ve imge oluşturur; nasıl inandırıcı sözler hükümetlerin, dinlerin ve iş çevrelerinin gerçek politikalarını gizlerse, kültürün de dış yüzü esas politikasını maskeleyebilir. Ne var ki, üzerindeki örtüyü çekerek bu politikanın gizini çözmek değişik türden bir analizi gerektirmektedir. Bu nedenle bu konuya başlı başına bir bölüm ayırdım. Yüksek rütbeli subayların kullandığı dilin tartışılması, silah sanayisi ve asker şarkılarından başka, kadın dergilerindeki ilanları ve erkeklerin kadınları sanatta nasıl ele aldığına ilişkin bazı örnekleri de gene bu bölümde bulacaksınız. III. Bölüm, sanatta kadınlara karşı erkek sado-mazoşizminin tartışılması ve sansür konusunda bazı düşüncelerle son buluyor.

IV. Bölüm'ün tartışma konusunu gündelik hayatta ve ev içinde kadınların bedenlerine yönelik saldırılar oluşturuyor. Basın-yayın organları, kadınların maruz kaldığı tecavüz, dayak, eş ya da sevgililerce öldürülme ya da erkeklerin ailelerindeki küçük çocuklarla cinsel ilişki kurması (ensest) türünden saldırıları, tekil sapıklık olayları olarak duyurur. Ne var ki, bu gibi olaylar sistemli denecek kadar yaygın. Kadınlara karşı erkek şiddeti mahkeme ve polis gibi kurumların desteği, en azından müsama-

Ücretsiz PDF-Kitap Arşivi - https://fantez.org

hası olmasaydı böylesine yaygınlaşamazdı; psikolojik araştırmalar ırza geçen ya da ensest ilişkisine giren erkeklerin çoğunluğunun Amerikan toplumuna göre "normal" erkek kategorisinde bulunduğunu gösteriyor. Böylece bu gibi erkeklerin şiddet eylemleri, kültürü oluşturan temel unsurlar arasına giriyor. Gerçekten de dünyanın pek çok yerinde erkekler hâlâ "sahip oldukları" kadınları yasal olarak dövmek, işkence etmek, hapsetmek ya da öldürmek hakkına sahiptir. Başka bazı yerlerde ise erkeklere *yirminci yüzyılın başına kadar* bu türden yasal haklar tanınıyordu. Kadınlara yönelik erkek şiddetine açıkça izin vermeyen hükümetler, dinler, kurumlar ya da kültürel gruplar ise bunu kendi çevreleri dışında meydana gelmiş, kişiye özgü bir eylem olarak değerlendirmektedir.

Bu türden şiddet eylemlerinin resmi kurumlardan destek görmediği yolundaki iddialar sürdükçe, Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşların, kadınları *ev içinde* dövülmekten, hapsedilmekten, sakatlanmaktan, işkence görmekten, aç bırakılmaktan, ırzına geçilmekten ve öldürülmekten korumak amacıyla müdahalesi mümkün olamıyor. Gerçekten de, insan haklarını savunan örgütlerde çalışan erkekler bile çoğunlukla "insan hakları" konusunun kadınları kapsamadığı görüşünde. Bundan başka *genel olarak* erkeklerce kadınlara uygulanan şiddet istatistiklerde yer almıyor. İşlenen suçlar ayrı kategorilerde ele alındığı için, kadınlara karşı şiddetin erkeklerin ittifakıyla yürütülen bir kampanya olduğu gözden kaçıyor. Elimde herhangi bir ülkede, kadınlara (ve çocuklara) karşı bireysel erkek şiddeti ile yönetsel, dinsel ve kurumsal politikalar arasındaki ilişkiyi incelemeye yetecek bilgi ve kaynak bulunmadığı için, bu konuyu kadınlara karşı sistemli ya da kurumsal baskı bölümüne almadım. Burada, kadınlara karşı savaşın sürmesinde sıradan erkeklerin oynadığı hayati rolü vurgulamak istiyorum. Bireysel şiddet, geniş destek bulmasaydı, bu denli yıkıcı olmaz ve yaygınlaşamazdı; aynı şekilde, erkeklerin bireysel desteği olmadan, kadınlara karşı savaşların dünya çapında sürmesi mümkün olamazdı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kadınlara karşı erkek şiddeti dünya çapında bir sorun olarak

sadece feminist araştırmacılarca ele alınmaktadır. Kadınlara karşı şiddeti bireysel olaylar olarak kabul eden gazeteciler, sosyal bilimciler ve sosyal hizmet görevlileri bu durumun altında yatan politikayı görmezden gelmekte; erkekleri temize çıkararak gerçek durumun kamu önünde tartışılmasına engel olmaktadır. Oysa genel bir tartışma açmadan, kadınların hayvanlara reva görülmeyen türden taciz edilişinin erkek ruhunda bırakmış olabileceği izleri keşfetmemiz ya da insanların ahlaksal değerlerini tartmamız mümkün olamaz.

Kadınların baskı altında tutulmasını konu alan herhangi bir tartışma, kadın sorunlarının bir kısır döngü içinde bulunması, ayrımcılığın kanıtlanmasındaki güçlükler ve kadın doğurganlığına ilişkin erkeklerde yer etmiş sabit fikirler yüzünden karmaşıklaşmaktadır.

KADIN SORUNLARI KISIRDÖNGÜ İÇİNDE

Mülkiyet haklarına ilişkin herhangi bir ayrımcılık kadının sadece ekonomik gücünü değil, siyasette söz sahibi olmasını, bedenini ve çocuklarını da etkiler. Eğer (pek çok Afrika ülkesinde olduğu gibi) bir düzende mülkiyet hakkının neredeyse tamamı erkeklere tanınırsa, kadınlar yaşamlarını sürdürebilmek için ya evlenerek kocalarının tarlasında çalışmak ya da kentte iş aramak zorundadır. Afrikalı kadınların çoğu ister istemez evliliğe sürüklenir; ne var ki evlilik bir sürü çocuğu beraberinde getirir ve Afrikalı erkek genellikle ailesine bakmaz. Kocanın tarlası aileyi geçindirmeye yetmiyorsa ya da adam karısını boşarsa, kadın kentte iş aramak zorunda kalır, oysa kadının çocukları vardır; babalarının adını taşısalar da, baba onlara karşı ya pek az sorumluluk duyar ya da hiç.

Kadın, eteğindeki çocuklarla iş aramakta zorlanır — onları yalnız başlarına bırakamaz. Afrika'daki görenek ve gelenekler kadınların büyük çoğunluğunu eğitimsiz bıraktığından, kadınlar büro işleri için yeterli değildir. Sanayiciler ise genellikle kadın

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

işçi çalıştırmaz. Çocuklu, yoksul bir kadın hizmetçilik, seyyar satıcılık ya da fahişelik türünden marjinal işlerden birini yapmak zorundadır. Bazı Afrika ülkelerinde kadınlar ev hizmetlerinde çalıştırılmak üzere işe alınsalar da, çoğu zaman evin erkekleri tarafından taciz edilirler. Seyyar satıcılık da fahişelik gibi yasadışıdır. (Patriarkanın ortaya çıkmasından sonra, fahişelik erkeklerin kadınlara kendilerini geçindirebilecek kadar para verdiği tek meslek oldu.) Ne var ki, kadının geçimini sağlayacak kadar kazanamadığı ya da hastalandığı olur. Bu durumda çocukları açlık çekecektir. Çocuklar hastalanırsa işi gücü bırakıp onlara bakması gerekir; bu da aç kalmak anlamına gelir. Toplum kadını gerek yaptığı işten, gerek çocuklarının durumundan ötürü suçlar: O da içi yanarak suçu kabullenir, kabahati kendinde bulur. Çok bilinen bir senaryodur bu. Ekonomik faktörler kadınların bedenlerini etkiler; "aile" yasası öncelikle (erkeklerin değil) kadınların bedenlerini denetim altına almak içindir, aynı zamanda da kadınları ekonomik yönden olumsuz şekilde etkiler. Kadınların zarar gördüğü durumlarda ise daima çocuklar da zarar görür.

Kadınların sorunlarının bu kısır döngüsü, kitaptaki konuların iç içe geçişinde de görülmektedir: Kimi zaman belirli bir haksızlığın (erkek egemen yönetimlerce mi, yoksa dinsel örgütler, şirketler ya da kurumlarca mı) kimin tarafından yapıldığını ayırt etmekte güçlük çekilmektedir. Ancak, kadınlar zarar gördüğünde, hemen her zaman çocukların bu zarardan nasiplerini aldığı; kadınlar yardım gördüğündeyse, çocukların bu yardımdan yararlandığı olgusunun altını çizmek istiyorum. Bundan da kadınlara zarar veren politikaların esasında tüm insanlığın zararına hareket ettiği sonucu çıkıyor.

AYRIMCILIĞI İSPAT ETMENİN GÜÇLÜĞÜ

Önyargının egemen olduğu toplumlarda ayrımcılığı *kanıtlamak* zordur. Kim olursa olsun, bir insanda kusur bulmak istenirse, bulunur. Bir kimsenin ya da grubun yetersizliğini göstermeye ka-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rarlıysanız, bunu kanıtlayıcı bir dizi gerekçe sıralayabilirsiniz; çünkü her birimiz, önümüze dikmiş olduğumuz insanlık ideallerinden çok uzağız.

Eğer (bir değişiklik olarak) erkeklerin kusurlu ya da yetersiz olduğunu ispatlamaya kalkarsak, her on yılın ölüm istatistiklerinde erkek ölüm oranlarının daha yüksek olduğunu, erkeklerin duyarlıktan yoksun, duygusal destek vermekte başarısız, çocuk doğurmayı ya da büyütmeyi beceremeyen, hatta kendi yemeğini kendi yapmaktan bile aciz yaratıklar olduğunu öne sürebiliriz. Hormon değişikliklerine bağlı olarak, kendi yaşamlarını ya da başkalarınınkini tehlikeye atan öfke nöbetlerine tutulduklarını, oyuncaklara bayıldıklarını, özellikle de bizzat denetimde oldukları yanılsamasını yaratacak icatlarda bulunmaktan hoşlandıklarını söyleyebiliriz. Bazı iyi taraflarına da değinmeden geçmeyelim: Cinsel bakımdan ateşlidirler; sorumsuz olmanın sağladığı özgürlükle, yaşamın temel sorunlarıyla ilgisi bulunmayan konularda şakacılıklarını ve zekâlarını gösterirler. Kadınlar toplumu çekip çevirmek, çocukları yetiştirmek ve yemek yapmak gibi sorumlulukları yüklenirken herhalde yapılacak en yerinde iş, bu cinsi doyasıyla eğlenmesi için bir çocuk parkına göndermek olmalı. Genel geçer ideoloji bu olsaydı eğer, bu tanıma meydan okuyan bireysel çıkışlar hizaya sokulur, erkek gruplarının protestoları ise hormonlardan kaynaklanan duygusal davranışlar olarak nitelendirilirdi.

Beyazlar, kendi yaşadıkları semtlerde ya da şık mağazalarda rastladıkları siyah erkekleri yağmacı olarak *görür*. Zengin beyaz semtlerdeki siyah kadınlar, beyazlara *göre*, hizmetçi ya da dadı iken, kent sokaklarındakiler ya fahişe ya da yankesicidir. Moskova'da, konuk olduklarını kanıtlayıcı belgeleri olmayan kadınlar otellere giremez, çünkü yetkililer oturma izni bulunmayan her kadının fahişe olduğunu *varsaymaktadır*. (1990'daki son ziyaretimden beri bu durum değişmiş olabilir.) Gençliğimde iyi restoranlara yanında erkek olmayan kadınları kabul etmezlerdi: Erkeksiz kadınlar fahişe olarak *görülürdü*.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İnsanlara doğuştan sahip oldukları, değişmesi mümkün olma-

yan cinsiyet ya da renk gibi niteliklerinden ötürü taraflı davranmak önyargılı bir tutumdur. Bu kendini açıkça gösterdiği gibi, bilinç altında, kişilerin sanılarında da gizlenmiş olabilir. Tüm toplumlarda, açıklamaya gerek duyulmadan paylaşılan önyargılar vardır. Bu nedenle de kanıtlanmaları zordur. Toplumların çoğu önyargılarını şifre halinde sinsice yasalarına sokar. Feminist hareket en ileri sanayi ülkelerinin yasalarındaki şifreleri çözerek, ayrımcı olanları ayıklamakta son derece başarılı oldu; ne var ki erkekler kadınları devre dışında bırakmak için şimdilerde daha incelikli tekniklere başvuruyor. Kadınları aşağılayıcı ifadeler kullanan erkek sayısı eskisine göre artık az; ancak büyük çoğunluk hâlâ erkeklerden başkası önemli değilmiş gibi davranıyor. Şirketlerde bir kadının terfi etmesi engellendiğinde, erkekler ayrımcılığın söz konusu olmadığını öne sürerek, asıl sorunun iş arkadaşları tarafından pek sevilmeyişi ve uyum sağlayamayışı olduğunu iddia ediyorlar. Kadınları küçük düşürücü ifadelerde anahtar sözcük, "aşırı" Kadınların sesleri ya aşırı yüksek ya da aşırı yumuşak; ya aşırı hırslı oluyorlar ya da aşırı pasif; giyim konusunda ise ya aşırı derbeder ya da aşırı süse düşkünler; ya aşırı yaşlı ya da aşırı gençler. Özellikleri ne olursa olsun birilerine mutlaka batıyorlar. Kadınlara nefret besleyen topluluklarda *herkes* kadınları erkeklerden daha itici bulmakta.

Kadınlar ne yaparlarsa yapsınlar davranışları aykırı bulunuyor. Kısa bir süre önce yayımlanan, *The Trapped Woman: Catch 22 in Deviance and Control* (Tuzağa Düşürülen Kadınlar: Yoldan Sapma ve Denetimin 22 Tuzağı) adlı kitapta, kadınları tuzağa düşürmekte yararlanılan "catch-22" durumu açıklanıyor.[6] Makalelerden birinde, bir kadının aykırı olarak nitelendirilmesine neden olabilecek birtakım özellikler sıralanıyor: çocuksuz olması ya da çocuklu olması, ücret için çalışması ve bir çocuk bakım kurumundan yararlanması; ya da çocuğu olması, ücret için çalışması ve çocuğunu bırakacak bir yer bulamayışı.[7] Çocukları olan

6. *The Trapped Woman: Catch 22 in Deviance and Control*, ed. Josefina Figueira-McDonough ve Rosemary Sarri (Newbury Park, Calif.: Sage, 1987).

Üretken Kitap Arşivi - http://arsiv.uretken.org

ve onların bakımı için yardım alan kadınlar suçlu durumuna düşürülüyor. Boşanmış kadınlardan başka, dayak yiyen ve karşı koymayanlar kadar, dayak yüzünden evlerini terk ederek karşı koyanlara da suçlu gözüyle bakılıyor. Kadınlar cinselliklerini özgürce yaşadıkları ya da cinsellik konusunda "tutucu" oldukları; bekâretlerini yitirmekten korktukları ya da evlilik dışı ilişkileri olduğu; ırzlarına geçildiği için kınanıyorlar. Kendine güvenen kadınlar ya da alçakgönüllü ve uysal olanlar; kendilerini bütünüyle çocuklarına ve kocalarına adamayanlar ya da tüm özverileriyle adayanlar da aykırı sayılıyor. Toplum kadınları hırslı-hırssız, zengin-yoksul, şişman-zayıf, iş kadını-ev kadını, her ne olursa olsun, suçlamak için bir bahane buluyor.

Patriarkal kültürlerin tümünde, kadınlardan nefret geçer akçe sayılıyor; her erkeğin (ve pek çok kadının) cebindeki bozuk para misali, herhangi bir davranışın bedelini ödemek —haklı göstermek— için kolayca harcanıyor. Kadınlar, nasıl olurlarsa olsunlar suçlandıkları için ayrımcılığı kanıtlamak kolay değil. Bunu kanıtlayabilmek için sonuçlarını incelememiz gerekiyor.

KADININ DOĞURGANLIĞI ERKEĞİN SAPLANTISI

Erkekler de dünyanın her yerinde ırkçı, dinci, ekonomik ve politik unsurların baskısı altında bulunuyor. Kadınlar bu sorunları (sadece çok az erkeğin gerçekten yüzleşmeye cesaret ettiği, erkek kimliği sorunu dışında) eşitçe paylaşmakta. Ne var ki, erkekler kadınların sorunlarının çoğunu aynı şekilde paylaşmıyor. Paylaşılmayan sorunların kökeninde kadınların çocuk doğurma yeteneği yatıyor: Kadınlar insan soyunu bedenleri aracılığıyla yeniden yarattıkları içindir ki, patriarka olmasaydı da kadınların durumlarının özgüllüğü değişmeyecekti. Ne var ki, patriarkal düzen kadınları bedenlerine hapsetti. Kadınlar çocuk doğurduğu

7. *A.g.e.* Özellikle Gene Burton Fox, Jan Allen, Nancy R. Hoopman ve Rosemary Ryan'ın makalelerine bakınız.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kankey.org

için, erkekler kadın bedenini denetlemeye ya da kendilerine maletmeye kalkıştı. Erkek egemen düzen gerçekten de kadınların çocukları, (milyonlarca yıl sandığımız gibi) mucizevi bir şekilde, kendi kendilerine dünyaya getirdiklerini varsaymakta. Kadının çocuğu yalnız başına doğurduğu varsayımı, en ilkel zihniyetlisinden en gelişkinine kadar, tüm toplumlarda yaygın.[8] Bu mantıktan yola çıkan erkekler, çocuğu karnında taşıyıp sonra da doğuran kadına, büyütüp yetiştirme sorumluluğunu da yüklüyor. Erkekler çocukların kendi adlarını taşımasında ısrar ederek çocukları sahiplenirken, çocuk isteyen sadece kadınlarmış gibi, büyütme ve yetiştirme görevini onlara bırakıyorlar. Kadının çocuk doğurması, sorunlarını kısır bir döngüye sokuyor: Erkeğin kadın bedenindeki etkisi çoğu zaman hamilelikte de kendini gösteriyor, analık kadının yaşamında muazzam ve kalıcı bir etki bırakıyor. Oysa, kısırlaştırma ve babalık da dahil olmak üzere, erkeklerin bedenine ilişkin hiçbir şeyin onları bir ömür boyu etkilediği söylenemez; sorumlulukları on yıllarca sürecek çocukları dünyaya getiren de onlar değil zaten. Bundan dolayı erkekler deneyimlerini kadınların hiçbir zaman yapamadığı şekilde sınıflandırabilir. Kadınların çocuk doğurması, erkeklerin tüm kadınları ısrarla ana olarak görmesine, onlardan bakım ve hizmet beklemesine yol açar. Eğer kadına, insan soyunu üretmek ve toplumsallaştırmak gibi bir amaca ulaşmak için yetki verilmiş olsaydı, belki tek başına bu sorumluluğa dayanabileceği düşünülebilirdi. Oysa erkekler bu en önemli insanlık görevinin kadınlar tarafından ödülsüz, pek yardım edilmeden ve neredeyse hiç ilgi gösterilmeden yerine getirilmesini bekliyor.

Tarihte kadınların çocuk doğurma yeteneğini, erkeklerin kıskandığına dair ipuçları var: Daha devletler kurulmadan, kadın gücünü kırmak için onu metalaştırarak değişim ve kullanım aracı haline getirmiş olmaları bunu doğruluyor. Denetlemeye çalış-

8. Yakın tarihte yayımlanan bir başyazıda, sanki bu işte erkeklerin hiç payı yokmuş gibi, *kadınların* üreme ve çocuk yapma eğilimindeki artıştan yazıldı. Bkz. "The Baby Boom Boom", başyazı, *New York Times*, 24 Nisan 1991.

Ücretsiz PDF kitap paylaşım sitesi: http://www.pdfkitap.com

maktaki çabaları da bu konuda ne kadar saplantılı olduklarını gösteriyor. Kadınların doğurganlığını denetleme çabası bu tartışmada tekrar tekrar karşımıza çıkıyor. Erkek davranışlarının her aşamasında, kadın doğurganlığını denetleme dürtüsünün gizli bir gündem maddesi olarak geçerliğini koruduğu görülüyor.

Elinizdeki kitap bir durum değerlendirmesi niteliğinde. Bu yüzden bitmiş bir çalışma olarak görülmemeli. Kadınlara uygulanan eril şiddet —dayak, ırza geçme, ensest— dünya istatistiklerinde ya hiç yer almıyor ya da veriler güvenilir değil. Önümüzde duran en önemli işlerden biri ensesti tüm boyutlarıyla ortaya çıkarabilmek. Kadınlara mahkemelerde, basın-yayın ve sanatta nasıl davranıldığına, gelenek ve göreneklerdeki yerlerine bu kitapta hemen hiç değinilmedi. Ne var ki, okuduklarınızın sizi bu konuda düşünmeye ve araştırmaya yönelteceğini umuyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I. BÖLÜM

KADINLARA KARŞI SİSTEMLİ AYRIMCILIK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dünyayı dolaşacak olursanız, (İslam ülkelerinin dışında) hemen her yerde, özellikle de kırsal alanlarda, en çok kadınların çalıştığını görürsünüz. Hindistan kıyılarında, Ahmedabad yakınlarında iki kadın denizyosunu toplamaktadır: Eğile doğrula, eğile doğrula, yeşil yosunları çekip koparark, yanıbaşlarındaki yığına katarlar. Taşıyabilecekleri kadar birikince, yığını kumsaldan sürükleye sürükleye yolun kenarında bekleyen arabanın yanına getirerek yükler ve işlerine devam etmek üzere kıyıya dönerler. Bu çalışma araba tepeleme doluncaya kadar, saatlerce aynı şekilde sürer. Bütün bunlar olurken arabanın içinde dizginler elinde, güneş altında uyuklayan bir adam oturmaktadır. Hiçbir şey yapmaz.

Hint köylerinin hemen hepsinde, kendi çocuğunuz olsa kaygıdan deliye döneceğiniz sıskalıkta yetişkin kadınlara rastlarsınız; başlarında taşıdıkları kırk kiloluk testilerle tozlu yollarda yalınayak yürürler. Tarlalarda iki büklüm ot yolarken, göz alıcı, renkli sarileriyle ta uzaktan seçilirler. Büyük bir ağacın gölgelediği çayırda ise, sırtlarında kendilerinin yıkamadığı besbelli tiril tiril beyaz mintanlar olan yirmi kadar adam, serilmiş sohbet etmektedir. Sahibi Hindu olan kahvehanede yalnız alkolsüz içecekler satılır, ne var ki bu bile yoksul halka göre pahalı sayılır. Hint üslubundaki bu kaldırım kahvesinin önünde, iskemle yerine geçen tahta sandıklarda oturanlar erkeklerden başkası değildir. Etiyopya'da, vücudu yıpranmış, kendinin iki katı bir çalı çırpı yığını altında beli çökmüş, yaşı belirsiz bir kadının yanında hiç tınmadan eşek sırtında giden bir adam görürsünüz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kentlerde ise çalışma saatlerinde sokaklarda pek az kadına rastlanır. Dublin'de iş zamanı birahaneler erkeklerle dolup taşar. İtalya'da genç bir erkek tarafından izlendiğinizi fark edersiniz. Durup hesap sorduğunuzda, sizi çoktan beri izlediğini söyleyerek, son üç saat içinde nerelere uğradığınızı sıralar. Üstü başı düzgündür; bir sigorta şirketinde görevlidir. Birlikte bir içki içmeyi önerir; hesabı ödemek niyetinde olmadığı halinden bellidir. Moskova'da, işsizliğin olmadığı zamanlarda bile erkekler otel önlerinde, havalimanlarında, tren istasyonlarında yabancılara karaborsadan ruble satmak, herhangi bir iş pazarlamak amacıyla salınıp dururlardı. Şimdi ise sayıları daha da arttı. Upuzun alışveriş kuyrukları dışında Moskova sokaklarında kadınlara pek rastlanmaz; erkeklerin sıra beklediği yerler ise sadece votka kuyruklarıdır. Atina'da da, akşam üzerleri alışveriş zamanı dışında, kadınları sokaklarda göremezsiniz. Göremezsiniz çünkü evlerde, bürolarda, fabrikalarda çalışmaktadırlar. Oysa erkekler daha az iş görseler de kadınlardan daha fazla kazanır. Akşamları ise yan gelip oturarak kendilerine hizmet edilmesini beklerken, kadınlar aynı tempoda çalışmayı sürdürür.

EKONOMİK AYRIMCILIK

1980'de Kopenhag'da yer alan Birleşmiş Milletler Kadınlar Konferansı'nda sunulan istatistikler günümüzde hâlâ geçerliğini koruyor: Yeryüzünde üretilen işin üçte iki ile dörtte üç arasındaki bölümü kadınlarca yapılmakta.[1] Dünyadaki besinlerin %45'ini de kadınlar üretiyor. Ne var ki, dünya gelirinden aldıkları pay sadece %10. Mülkiyet konusunda ise payları %1 — ve bunun bir bölümü, erkeklere ait olmakla birlikte, vergiden kurtulmak için

1. %75 tahmini, eski İsveç Dışişleri Bakanı Karin Soder'in Merkez Partisi'nin 1976'daki kongresinde açıkladığı orandır. Aktaran Berit Ås, "The Feminist University", *Radical Voices: A Decade of Feminist Resistance* içinde, Kadın Araştırmaları Uluslararası Forumu, yayına hazırlayanlar Renate D. Klein ve Deborah Lynn Steinberg (Elmsford, NY: Pergamon Press, 1989).

Ücretsiz Hatırlatıcılar Sitesi - https://hatirlatici.org

kadınların malıymış gibi gösterilmekte. ABD'de mülk sahipliğinde bazı belirsizlikler göze çarpıyor. Pek çok kimsenin karı koca adına edinilmiş bir evi bulunuyor. Oysa ABD Nüfus Sayımı Dairesi ülkedeki mülklerin %16'sının aile reisi olarak kadınlara ait olduğu tahmininde bulunuyor.[2] Günümüzde ise yeni dünya düzeninden kaynaklanan dünya çapındaki yeni ekonomik gelişmeler her yerde, hatta son on yıla kadar kadınların söz sahibi olduğu alanlarda bile, iktidarı erkeklere tanıyor ve kadınların durumu kötüleşiyor.

Bugün artık tüm ülkeler birbirine bağlı durumda: Özerk ve ayrı kalabilmiş pek az topluluk var. Bizi birbirimize bağlayan ekonomi, dünya çapında ticaret. Günümüzde petrol fiyatlarındaki yükseliş hemen her ülkeyi etkiliyor. Kuraklık ve ürün verimsizliğinin etkisi petrole göre daha sınırlı olsa da, sonuçları doğrudan etkilenen yerlerin çok ötesinde hissedilebiliyor. Tüm devletler Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Birleşmiş Milletler gibi küresel kuruluşlarca derece derece denetlenen bir dünya piyasasının parçası durumunda. Bu kuruluşların ve ulusal hükümetlerin yayımladığı yıllık raporlar, her ülkenin ekonomik durumunu yansıttığı iddiasındaki ulusal istatistiklere dayalı. Marilyn Waring, *If Women Counted* (Kadınlar Hesaba Katılsaydı Eğer) adlı kitabında bu gibi istatistiklerin önemini açıklıyor; Birleşmiş Milletler, UNSNA'daki (Birleşmiş Milletler Ulusal Gelir Hesabı Sistemi) bu bilgilerden, her ülkenin yıllık katkısını belirlemekte ve gelişme programlarının başarısını ölçmekte yararlanıyor. Bu raporlar, ekonomik yardıma en çok gereksinmesi olan ülkelerin belirlenmesi için yardım programlarında, yatırım için yeni alanlar ve pazarlar arayışı içindeki iş çevrelerinde ve ülkelerin iç politikalarının yönlendirilmesinde kullanılıyor.[3]

Bu istatistiklerin analizi, dünyanın her yerinde, geçmişte olanların ve gelecekte olması gerekenlerin belirlenmesine yarar. Söz konusu istatistikler, önemli her şeyi içerdiği varsayılan bir

2. ABD Ticaret Bakanlığı, Sayım Bürosu: *Household Wealth and Asset Management:* 1988.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3. Marilyn Waring, *If Women Counted* (San Francisco: Harper & Row, 1988).

grafik eğrisi gibi, ulusal ve uluslararası planlara ve programlara yön verir. Politika önermeyen, ancak politikalara dayanak sağlayan bilgilerdir bunlar. Ne var ki sınırlı, sayısal ve çizgisel olup, ekonomik ve siyasal sömürüye kılavuzluk ederler. Kapsayıcı olmaktan çok dışlayıcı oldukları için, toplumsal refah gibi daha yüce amaçlarda işe yaramazlar. Bir ülkenin gerçek üretimini değil, *para-doğurma* gücünü yansıtırlar. Bu istatistiklerin iki değişmezi vardır: Bunlara dayalı kararlar erkeklerce alınır; dışarıda bırakılanlar ise kadınlar, çocuklar ve çevredir. Dünyanın bugün içinde bulunduğu durum barışa, doğal kaynakları korumaya, kadın emeğine ya da insan yavrusunu bedelsiz olarak doğurma ve yetiştirme işine çok az ya da hiç değer vermeyen bir düzenden kaynaklanmaktadır. Waring'in vurguladığı gibi, *düzen, tanımayı reddettiği değerlere yanıt veremez.*

1985'te, Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı'nın kapanış oturumunda sunulan raporda, dünya kadınlarının içinde bulunduğu durum açıklanırken, kadınların on yıl içinde eğitim, sağlık, iş ve politika alanlarında önemli kazanımlar elde ettiği, ancak kadınlar ağır sorumluluklar taşısa da, iktidar sahiplerinin hâlâ erkekler olduğu vurgulandı. Bu rapora göre, Avrupa'da evli kadınların %35'i ücretli bir işte çalışıyor; Afrikalı kadınlar, tarım üretiminin %75'ini gerçekleştirdikten başka, su ve odun taşıyor, çocuk bakıyor, temizlik ve yemek yapıyor. Örneğin, Malawi'de kadınlar günlük işlerde ve pamuk üretiminde erkekler kadar çalıştıktan başka, mısır üreterek erkeklerin iki katı iş görmüş oluyor. Burkina Faso'da yağmur mevsiminde herkesin kilo kaybettiği bir gerçektir. Bunun nedeni, tarlalarda günlerce çok uzun saatler çalışmaktan bitap düşen kadınların, yemek pişirecek hallerinin kalmayışıdır (bu da yemek yapmanın bazı erkeklere çocuk doğurmak kadar zor geldiğini gösterir). Sanayileşmiş ülkelerde kadınlar haftada 56 saat ev işi yapar. Sanayileşmemiş ülkelerde ise ev işlerine daha çok zaman harcamanın yanı sıra, çocukların bakımından da tamamen kadınlar sorumludur.

Kadınların insan soyunun üremesi, bakımı ve yetiştirilmesi için harcadığı muazzam emek, ne gayri safi yurt içi hasıla

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

(GSYİH) ne de gayri safi milli hasıla (GSMH) istatistiklerinde yer alır. (Gayri safi milli hasıla bir ülkenin vatandaşlarına gelir sağlayan üretimi ölçer. Gayri safi yurt içi hasıla ise, kaynaklara o ülkenin vatandaşları sahip olmasa bile, o ülkenin *sınırları içinde* gelir üreten üretimi ölçer.)

Kadınlar, yaptıkları hizmetin karşılığında para alamadıkları, ücretlerine erkekler el koyduğu ya da *yaptıkları işler işten sayılmadığı için*, genellikle işgücünün bir parçası olarak gösterilmezler. Waring bu konuda, Kamerun'un güneyinde, yağmur ormanlarında yaşayan Beti halkından bir örnek vermektedir. Betiler, her yıl kesme ve yakma yöntemiyle ormandan kendilerine birer hektarlık yeni tarım alanları açarak, iki-üç yıl kadar bu tarlalardan ürün alır. Her biri 4-6 tarladan sorumlu olan çiftçiler (Afrika'da çiftçiliği kadınlar yapar) yerfıstığı, manyok, cocoyam, muz ve sebze gibi yiyecekler yetiştirir. Erkekler de çiftçilik yapar, ancak onlar, başlıca ticaret ürünü olan ve hemen paraya dönüşen kakao üretir.

Beti erkekleri günde yedi buçuk saat çalışır. Her gün ortalama bir saate yakın, kadınlara yiyecek üretiminde yardım eder; yaklaşık iki saat da kakao tarlalarında çalışırlar. Geri kalan zaman ise, bira ya da hurma şarabı yaparak, sepet örerek, ev inşaatı ya da onarımıyla uğraşarak, satılabilir ufak tefek şeyler üreterek ya da yarı zamanlı ücretli bir işte çalışarak geçer. Beti kadınları günde *en az* on bir saat çalışır: Beş saat tarlada çalıştıktan sonra, fazladan bir saat da kent pazarlarında satılacak besinleri yetiştirmek için uğraşır; ailenin yiyeceklerini hazırlamak ve pişirmek üç-dört saatlerini alır; odun toplamak, su taşımak, çamaşır yıkamak, çocuklarla ve hastalarla ilgilenebilmek için de en az iki saat gerekir. Kadınlar çalışmasa Beti halkı yaşayamaz. Oysa, bir Birleşmiş Milletler kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), eylemli işçi olarak Beti kadınını değil, Beti erkeğini göstermektedir. Nedeni ise, "kadının aile reisine *işinde* yardımcı olmaması" biçiminde açıklanır.

Yirminci yüzyılın ortalarında Batılı emperyalist güçlerden bağımsızlığını kazanan çok sayıda Üçüncü Dünya ülkesi, gene Ba-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kantey.org

tılı şirketlerin kışkırtmasıyla, kaynaklarını "geliştirmek" için projelere girişti. Bu geliştirme projelerinin çoğu, halkın eline para geçebilmesi için, tahılını ya da fabrika ürünlerini yabancı ülkelere ya da kendi ulusal pazarına satmayı öngörüyordu. Söz konusu ülkelerin bazılarında sömürgeci güçlerce gasp edilmiş topraklar yeniden halka dağıtıldı. Ne var ki, bu topraklar hemen her zaman sadece erkeklere verildi; para getirecek (günlük kullanım için değil de ticaret için yetiştirilen) ürünlere ilişkin —bedava ya da taksitle tohum, gübre, araç-gereç sağlanması konusunda bilgi veren— programlar da yalnız erkeklere tanıtıldı. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların erkeklerden çok daha fazla çalıştığı bilinen bir gerçektir; ne var ki, sadece toplumu beslemekle kaldıkları ve para kazanamadıkları için, yaptıkları iş erkeklerinkine göre daha az değerli ya da büsbütün değersiz sayılır.

Bağımsızlığını kazanan yeni Afrika devletlerinin demografik verilerinde ve planlama projelerinde erkek, "aile reisi" olarak belirtildiği için, kadın daha baştan ulusal ve uluslararası gelişme programlarından dışlanmış oldu. Mahkemelerde ve yasaların uygulanmasında erkekler egemen olduğu için, kadınların sahip olduğu yasal haklar nadiren uygulanır. Kenya'da dul bir kadının kocasının mülkünden pay alabilmesini sağlayan yeni bir yasa çıkarılmasına karşın, toprak mülkiyeti hâlâ genellikle büyük oğuldadır. Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığı koşullarında kadınlar, çalışma ve mülk sahibi olma haklarını kısıtlayıcı aşırı kalabalık yurtlarda yaşamaya zorlanırken, bir kentten öbürüne gitmeleri engellenerek, iş bulma olanaklarına da ket vurulmaktadır.

Afrika'daki gelişme projelerinin neredeyse tümünün odak noktasında erkekler yer alır. Afrika'nın büyük bölümünde tarım alanında kadınlar çalıştığı halde, onlara yönelik yardım programları yok denecek kadar azdır. Toprak reformu projeleri mülkiyet hakkını erkeklere tanır; bu yüzden geliştirici yeni hizmetlerden yararlanmak ya da tarım kredisi almak sadece onların hakkıdır. Toprakta hakkı olmayan kadın, bu gibi kolaylıklardan da yararlanamaz. Afrikalı kadınlar yalnız yiyecek üretmekle kalmaz, yurt içinde tüketilen ve ticareti yapılan çok sayıda ürünü de

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

onlar üretir. Batının işlenmiş ürünlerinin Afrika pazarlarına girmesiyle kadınların ekonomik bağımsızlığı sadece zayıflamakla kalmadı, bazı yerlerde bütünüyle son buldu. Batı sanayileşirken, işçi sınıfı kadınları da fabrikalarda çalışmaya başladı; her ne kadar sömürülseler de, kazandıkları ücret, erkeklerin ezici baskısından kurtulmanın bir yoluydu. Oysa Afrika'daki yeni sanayi kuruluşlarına kadın işçi alınmamakta ve sermaye sahibi olmalarına imkân verecek herhangi bir işte çalışmalarına izin verilmemektedir. Kadınlar, bellerini büken tarım işçiliği ve düzensiz bir mübadele ekonomisine mal ve hizmet vermekle kendilerini ve çocuklarını güç bela geçindirebilmektedir. Ne var ki kadınların ürettiği iş ortak yarar sağlayarak madenlerde, ticari ürün yetiştirilen çiftliklerde ve kentlerde çalışan erkeklere dayanak olmaktadır.

İşin içindeki garipliği fark eden Afrikalı tarım emekçisi bir kadın 1984'te, "Bu herifin de adı sözüm ona çiftçi," demişti; "eğitmen göndererek ona ekip biçmeyi öğretirler (bu sırada ben rızkımızı çıkarmak için çalışırım); traktör ve tarım araçları için ona borç para verirler (bu sırada ben rızkımızı çıkarmak için çalışırım); pamuk ekerse ona daha çok para vereceklerini vaat ederler (bu sırada ben rızkımızı çıkarmak için çalışırım). İmkânı yok, işi bırakmayı göze alamam; çoluk çocuğumun boğazını doyurmak için gelmişim bu dünyaya, nasıl bırakırım bu işi?"

Afrika'daki (ve Hindistan'daki) tarım emekçisi kadınlar güçlerinin çok üstünde, günde on-on beş saat çeşitli işlerde çalışırlar. Sıradan bir Zimbabweli kadının günlük işleri sabahın 3'ünde başlar. Her gün ırmaktan su taşır, tarladaki yabanıl otları ayıklar (bu arada bebeğini emzirir), ürüne dadanan hayvanları kovalar, tahıl öğüterek un yapar, yemek pişirir, çalı çırpı toplar (kuraklıktan ve aşırı kesimden ağaçlar azaldığı için, her geçen gün yakacağı daha uzaktan taşıması gerekir). Ticari ürün yetiştirilen tarlada kocasına yardım eder. Harman döver, pazarda satmak için kimi ürünleri kurutur ya da öğütür; sonra onları pazara götürür. Çamaşır yıkamak gibi haftalık işleri de vardır. Fildişi Kıyısı'nda kadınların işi erkeklerin iki katı ağırlıktadır. Burkina Fasolu ka-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

dınlar tüm ev işini yaptıktan başka, tarım işlerinde erkeklerden %82 daha fazla çalışır. Tanzanyalı bir erkek, "Su, *kadınlar için* çok büyük sorun," diye yakınmıştı. "Kadınlar evde olmadığı için bütün gün burada oturup yemek beklemekten başka çaremiz yok. Hiç durmadan su taşımaya gidiyorlar."[4] (Vurgu benim.)

Çeşitli Afrika topluluklarında, kadınların geleneksel toprak sahibi olma hakkı, birinden ötekine değişiklik gösterir. Uygulamada ise, bir kadının toprakta hakkı olması için kocasının hayatta olması şarttır. Erkeklerin toprak üzerindeki denetimi öylesine sıkıdır ki, kocası kentte çalışan ve onun tarlasına bakan bir kadın, kocanın izni olmadan kendi istediği herhangi bir ürünü yetiştiremez. Lesotholu erkeklerin büyük çoğunluğu Güney Afrika madenlerinde çalışır; karıları tarlada çalışacak bir ortak tutmak ya da bir tarım kuruluşundan kredi almak türünden zorunlu işler için kocalarından izin almak zorundadır. Tarlada hakları olmadığı için kadınlara kredi verilmez. Birçok yerde kredi, ulaşım ve pazarlama kooperatiflerine bile üye olamazlar. *Kendileri yetiştirmiş olsalar da,* ticari ürünlerin gelirinden pay alamazlar.

Çoğu zaman ticari ürün yetiştiren ailelerin geliri artar; ne var ki, erkeklere ticari ürün yetiştirmek için yeni teknoloji sağlayan projelerle ilgili çalışmalar, ailenin gelirinin artmasına karşın, beslenme koşullarının kötüleştiğini göstermektedir. Gelir erkeğe ait olduğu için, erkek ziyafetlere ve transistörlü radyolara para harcayarak "saygınlığını kanıtlayadursun", kadınlarla çocukların beslenme düzeyi eskisine göre daha kötüye gider. Irene Tinker, erkeklerin Kamerun'da hiç değilse çocuklarının okul giderlerini karşıladığını, oysa Kenya'da aileleri açlıktan kıvranırken parayı kumara, içkiye ve fahişelere harcadıklarını belirtir. Tarlanın tümü ticari ürün yetiştirmek üzere erkek denetiminde bulunduğu için, kadınlar aileyi geçindirecek ve besleyecek ürünü yetiştiremez.[5] Araştırmacılara göre Hindistan'da erkekler kazançlarının

4. Alıntı ve istatistikler, Jennifer Seymour Whitaker'ın *How Can Africa Survive?* adlı yapıtından (New York: Harper & Row, 1988), s. 52.

Ücretsiz Pdf Kitap Arşivi https://kantey.org

5. Irene Tinker, "New Technologies for Food-Related Activities: An Equity Stra-

yaklaşık %80'ini kendilerine harcar; para motosikletlere, radyolara, saatlere, TV setlerine, sinemaya, içkiye ve fahişelere gider. Afrikalı göçmen işçiler evlerine kazançlarının ortalama %10 gibi çok küçük bir bölümünü gönderir; Cape Town'daki yurtlarda kalan kadınlar, erkeklerin "oyuncakları" olarak niteledikleri çevreye dağılmış çok sayıda hurda otomobile şaşkınlıkla bakmaktan kendilerini alamazlar. ABD'de de karılarını ve öz evlatları olan çocukları terk ederek onları sosyal yardım almak zorunda bırakan erkeklerin sayısı çok yüksektir.

Araştırmalar, kadınlar varlık sahibi olunca ya da para kazanınca, çocukların beslenme düzeylerinin ve genel durumlarının iyileştiğini gösteriyor. Örneğin Hintli kadınlar gelirlerinin %95'ini tutarlı olarak çocuklarına harcar. Hintliler zaten, "Kadına bir peni ver, aileye yarasın; erkeğe bir peni ver, kendine yarasın," derler. Gene de, 1986'da Zambiya yasalarında düzeltme yapılarak, daha önce erkeklere verilen çocuk zammının yarısının kadınlara verilmesi kararlaştırıldığında, Zambiyalı erkekler, kadınların bu parayı "saçlarına perma yaptırmaya, makyaj malzemesine ve pahalı giysilere harcayacağı" gerekçesiyle itirazda bulundular. Oysa genellikle çok az para kazanan Zambiyalı erkekler, karılarının maaşlarını da kendi ceplerinden çıkıyormuş gibi harcar; erkek patronlar çoğunlukla kadınları işe almaz. Böylesine istikrarsız düzenler eril egemenliğin güçlenmesine yaradığı gibi, kadınların kendilerinin ve çocuklarının geçimi için zorunlu taleplerde bulunmalarını da güçleştirir. Erkekler çocukların sorumluluğunu ender olarak üstlendiği için, dünya çocukları büyük bir tehlikeyle yüz yüzedir. Seks turizmi olarak da adlandırılan yeni bir ticaret, en kaba cinsel sömürü biçiminde gelişmekte. Üçüncü Dünya ülkelerine düzenlenen bu turlar, yoksul köylü babaların sattığı çocuk yaştaki kızların —tam anlamıyla kölelerin— özellikle erkek turistler için kapatıldığı genelevleri ziyareti amaçlıyor. *Seks turizmi uluslararası yardım kuruluşlarınca bir*

tegy", *Women and Technological Change in Developing Countries*, yayına hazırlayanlar Roslyn Dauber ve Melinda L. Cain (Boulder, Colo., Westview, 1981).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: ataunikitap.org.tr

gelişme stratejisi olarak önerilmişti. Maria Mies, seks sanayisinin başlangıçta Dünya Bankası, IMF ve AID (ABD Uluslararası Gelişme Örgütü) tarafından planlandığını ve desteklendiğini belirtmektedir.[6] Günümüzde seks turizminin Asya'daki başlıca merkezleri Tayland, Filipinler ve Güney Kore'dir. Japon şirketleri, ödüllendirmek amacıyla işadamlarını gruplar halinde uçakla bu merkezlerden birine gönderir. Suudi Arabistan'daki bir şantiyede, bulundukları ülkenin kültüründen bütünüyle tecrit edilmiş olarak çalışan Amerikan işçileri de, her on beş günde bir uçakla gittikleri Bangkok'ta, Taylandlı kadınların çalıştırıldığı masaj salonlarında yorgunluk giderirdi. Seks sanayisinin bir başka kolu da evlilik simsarlığı şeklinde gelişti: Çoğu, eski Batı Almanya'da türeyen özel şirketler, Asyalı ve Güney Amerikalı kadınları müstakbel kocalarına satabilmek için onları, "itaatli, özgürlük istemeyen ve uysal" sıfatlarıyla açıkça reklam etmektedir. Her iki sanayi dalı da çokuluslu turizm şirketleri, otel zincirleri ve havayollarının yanı sıra çeşitli sanayi yan kuruluşlarından ve hizmet sektörlerinden oluşan geniş bir destek ağına sahiptir.,

Erkeklerin küresel hesaplama yöntemi, sadece kadınların yaptığı işleri hiçe sayınakla değil, çevrenin korunmasını da hafife almakla, insan yaşamıyla doğrudan ilgili konulara karşı ne denli duyarsız olduklarını dışa vurur. Waring, hepimizi doğrudan etkileyen uluslararası çevre politikasını açıklarken bu politikayı lanetlediğini gizlemiyor: Düşünün, ekonomi istatistikleri Brezilya'daki "işlenmemiş" yağmurormanlarına $0 değer biçmektedir. Canlı bir ağaç gölge ve serinlik sağlar, erozyonu önler ve atmosfere oksijen verir. Ne var ki, kesilmedikçe böyle bir ağacın GSYİH için hiçbir değeri olmadığı anlaşılıyor. Sanayileşme dünyamızı bir daha eski haline dönülmesi mümkün olmayacak şekilde kirletti. Birçoğumuz ya da bizlerin çocukları, çevre zehirlenmesinden kaynaklanan kanserlerden ölecek; düşükler, ölü doğumlar, körlükler, özürlü organlar ya da delilikler hep bu yüzden

6. Maria Mies, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour* (Londra: Zed Books, 1986).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://marksist.org

olacak. Ne acıdır ki, Love Canal ya da Three Mile Island zehirlenmeleri gibi yaygın şekilde duyulmadıkça, UNSNA için bu türden hastalıklar görünmez nitelikte.

Aslında, sağduyu ulusal gelir hesaplarında hastalıkların zimmet hanesine geçirilmesi gerektiğini söylese de, sağlık hizmetlerine ve ilaçlara *pozitif* değer verilir. İktisatçılar, piyasa fiyatlarının (bu durumda söz konusu olan sağlık hizmetleri) gerçek taleplerin bir yansıması olduğu görüşündedir. Ne var ki temiz hava, arı su ve canlı orman talebinin sayısal karşılığını belirtmenin yolu yoktur. Suyun, havanın ve ekosistemlerin uğradığı sürekli zarar da bu hesapta görünmez. GSYİH'dan çıkarılan tek birim, sermayeyi oluşturan malların amortismanıdır — nükleer bomba türünden stokların bakım masrafları. Bir çevre felaketinin ardından gerekli temizlik işleri için harcamalar ise toplumun "tercihine" bırakılır.

Değerlerimizin altüst oluşunun en vahim göstergesi, küresel ekonomik hesaplarda çocuk doğumları, çocukların yetiştirilmesi, ailelerin refahı ve çevrenin korunması göz ardı edilirken, savaşın yararlı ve verimli bir unsur olarak görülmesidir. Dünya ulusları 1988 yılında her adam, kadın ve çocuk başına $110 askeri harcamada bulundu — bu rakam kişi başına yiyecek, su, barınak, sağlık, eğitim ya da ekosistemin korunması için yapılan harcamalardan kat kat yüksekti. Waring'in açıkladığına göre, ulusal düzeyde askerileştirme, askeri malların ve hizmetlerin üretiminin GSYİH'daki payı ile ya da askeri harcamaların ulusal bütçedeki oranıyla ölçülür. Dünya üretiminde, küresel olarak, askeri harcamalardaki payı, uluslararası ticarette ise silah satış miktarıyla ölçülür. 1980'den 1984'e kadar dünyadaki askeri harcamalar 564 milyar dolardan 649 milyar dolara yükseldi (1980 fiyatları); bu, %3,5'un üstünde bir artış oranı demektir. 1983'te dünya üretiminin %5'ten fazlası ve denizaşırı ülkelerin gelişmesine harcanan paranın 27 katı, daha çok sanayileşmiş ülkelerce, askeri amaçlar için harcandı. 1985'te dünya çapındaki askeri harcamalar 900 milyar dolara ulaştı; bu ise dünya nüfusunun yarısının gelirinden

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

daha fazlaydı. Askeri harcamalar Çin'in, Hindistan'ın ve tüm Sahra Afrikası'nın toplam GSYİH'dan daha fazla —ancak Afrika'nın ve Latin Amerika'nın toplam GSMH'sı ile karşılaştırılabilir— bir miktardı.

Waring, yaklaşık 70 milyon insanın doğrudan ya da dolaylı olarak askeri işlerde çalıştığını; bu gibi işlerin ise her ülkenin GSYİH'na katkı olarak kabul edildiğini belirtir. Askerlikle ilgili işler topluma yararlı bir katkı olarak değerlendirilirken, çocuk yetiştirmeye aynı gözle bakılmaz. Çocukların hayatına da değer verilmez. Dünyada, sadece yirminci yüzyılda çıkan en azından 207 savaşta 78 milyon insan yaşamını yitirdi. Devletler savaşan askerleri överek baş tacı eder, oysa savaşlarda canından olanların çoğu kadın ve çocuklardır. Her dakika 30 çocuk açlıktan ya da bozuk aşılar yüzünden ölüp giderken, hükümetler halkların (bu insanların üçte iki-dörtte üç kadarını kadın ve çocuklar oluşturur) ürettiği servetten 1,3 milyar doları askeri harcamalarda kullanmaktadır. Waring'in iddiasına göre asıl savaş budur.

Dünyada bir milyar insan her gece yatağına karnı doğru dürüst doymadan girer; süreğen olarak yarı aç yaşayan bu insanların büyük çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar oluşturur. Her gün ortalama 50 bin kişi açlıktan ve beslenme yetersizliği yüzünden ölür; bunlar çoğunlukla kadınlar ve çocuklardır. Zengin ülkelerde bile süreğen beslenme yetersizliği milyonlarca insanı, özellikle de yaşlıları ve işsiz, yalnız kadınlarla onların sorumluluğundaki çocukları etkilemektedir. ABD'de 12 milyon çocuk sağlık hizmetlerinden yoksundur; 5 milyonu ise her an evsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İktisatçı Sylvia Hewlett, dünyanın en zengin ülkesinde doğum öncesi bakımın yetersiz olması yüzünden, "Günümüzde, Beyaz Saray'ın yanı başında dünyaya gelen bir bebeğin, ilk bir yıl içinde ölme olasılığı, Kosta Rika'da doğan bir bebekten daha yüksek" diye yazmaktadır.[7]

Bu gibi sorunlar genellikle bireysel olarak değerlendirilir — terk edilmiş kadınlar kocalarına gereken bağlılığı göstermedikle-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

7. Hewlett, *a.g.y.*

ri, yaşlandıkları, çekiciliklerini yitirdikleri ya da kocalarının akla gelmedik başka kara çalmalarıyla suçlanır. Oysa aslında düzenle ilgili bir sorundur bu: Batı toplumu, kadınların çocukları tecrit edilmiş evlerin sınırları içinde yetiştirmesini zorunlu görür. ABD'nin ekonomik ve ahlaksal düzeni kadınlardan, karşılığında para almadan, emeklilik hakları ya da sağlık sigortaları olmaksızın, ailelerine bakmalarını bekler. Kadınlar, üzerlerindeki güçlü ahlaksal baskının yanı sıra, ücretli işlere alınmalarını engelleyici kurallar yüzünden ya da çocuk yuvalarının masrafını karşılayamayacak kadar düşük ücretli işlere mahkûm edildikleri için bu konuma itildi (bir dereceye kadar bazı yerlerde bu durum hâlâ sürmektedir). Dış baskı olmasa bile bir aileyi geçindirecek kadar para kazanabilmek, aynı zamanda da çocuk yetiştirmek çok zor bir iştir. *Düzen, anneleri erkeklere bağımlı olmaya zorlamaktadır* Oysa toplumun devamını sağlayan kadınlara destek verilmesi için ne babaları ne de devleti zorlayıcı yaptırımlar yoktur. Yargıçlar boşanan kadınlara çocuk bakımı için nafaka bağlasa da, çoğu erkek ya çok az para vermekte ya da hiç vermemektedir; sosyal yardım ise yetersiz olduktan başka bir de onur kırıcıdır. Çocukları yetişmiş ve otuz-kırk yıl önce işten ayrılmış olan yaşlı annelere karşı ise —yıllarca başkaları için çalışmış ve sorumluluk taşımış olmalarına karşın— düzen hiçbir borcu yokmuş gibi davranmaktadır.

Aslında tüm toplumun bakımını üstlenen "kadınların emeğini" hiçe saymak, sanayi toplumlarında olsun, tarım toplumlarında olsun, kadınlar açısından vahim sonuçlara yol açar. Sosyalist ülkelerdeki kadınlar ne zamandan beri erkeklerin bir işine karşılık kendilerinin iki iş gördüğünü öne sürmekteydi. Oysa bu durum sanayileşmiş ülkelerin tümü için geçerlidir — ancak, yiyecek ve tüketim malları sıkıntısı olan, işi kolaylaştırıcı ev aletlerinin bulunmadığı ülkelerde kuşkusuz daha zordur. Zengin Batı ülkelerinde yaşayan kadınlar da aynı sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. İsyan ettikleri zaman ise erkekler, "Ne istiyor bu kadınlar? Çalışmak istediklerini söylüyor, derken çocuk doğurmaya kalkıyor ya da işin ağırlığından yakınıyorlar. Onları *uyar-*

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

mış, gerçek dünyanın gül bahçesine benzemediğini söylemiştik," diyorlar. Ne var ki, kadınların sıkıntısı "gerçek dünya"ya adım atmaktan değil, iki işi birden üstlenmek zorunda kalmaktan kaynaklanıyor. Erkekler, kendilerine ve çocuklarına bakılmasının sadece kadınların değil, herkesin işi olması gerektiğini bir türlü kavrayamıyor. Gücünün üstünde çalışan kadınların zorlu işler için daha az enerji ve zamanının kalması, erkeklerin onları bu gibi işlerden dışlaması için haklı bir gerekçe oluyor. Yine kısır döngü.

Çokuluslu şirketler Üçüncü Dünya kadınlarını düşük ücretlerle fabrikalarda çalıştırırken, erkeklerini başlarına "şef" tayin ederek devşirmekte. Batılı iş çevreleri son zamanlarda giderek artan bir hızla, işçiye daha az para vermek için, neredeyse hiç zekâ ve beceri gerektirmeyen yeni sistemler icat ediyor. İşçilerin (özellikle de kadınların) akıl işletmeden yapmak durumunda olduğu bu gibi işler girişkenliği körelttiği için Batılı kadınları kaygılandırıyor. İktisat analizcileri gelecekte kadınların çoğunun sadece böylesi düşük ücretli işlerde çalıştırılacağı görüşünde birleşmekte.[8]

Erkekler, hemen hemen tüm yöneticilik görevlerinden kadınları dışlamaktadır. Bangladeş'te ve Endonezya'da yönetici düzeyindeki kadınların oranı %1'i aşmaz. Norveç'te ve Avustralya'da her üç erkek yöneticiye karşılık, bir kadın yönetici vardır. ABD'de büyük şirketlerin üst düzey yöneticileri arasında kadınların oranı %1'in yarısını bile bulmaz. *Fortune* dergisi en büyük 1000 şirkette, beş en önemli işte çalışan kadın oranının %3 olduğunu yazmaktadır.[9] Kadınlar erkeklerle aynı ya da benzer bir iş yaptıklarında %75 daha az kazanır; dünyada hâlâ okuryazar olmayanların %60'ı kadındır — oysa bu sayılar bir *gelişmenin* be-

8. Kenneth B. Noble, "Low-Paying Jobs Foreseen for Most Working Women", *New York Times*, 12 Aralık 1985.

9. Janice Castro, "Get Set: Here They Come!"; Barbara Ehrenreich, "Sorry, Sisters, This Is Not the Revolution", her iki makale de *Time*'ın özel sayısında çıktı (Güz 1990).

Scanned with CamScanner https://farkeyd.org

lirtisi olarak verilmektedir.[10] Paraya ve iktidara öncelik veren toplumlarda bir toplumsal grubun değeri parasal başarısıyla ölçülür. Aşağıda, ilk kez kadınların kazancının erkeklerin %70'ine ulaştığı 1987 yılında, ABD İş İstatistikleri Bürosu'nun medyan gelir dağılımı görülmektedir.[11]

Bu sayılara, kadınların erkeklere verilen ücretin ancak %59'unu alabildiği bir dönemde başlayan, 15 yıllık feminist mücadele sonucu ulaşılabildi. Eşit işe eşit ücret talebi, cinsiyet ayrımcılığının yaygın olduğu iş kollarında kulağa alaycı bir slogan gibi geliyor. 1980, ABD Nüfus Sayımı verilerine göre, 504 iş kolundan 275'inde (%80'in üstünde) bir cins egemen. Erkek meslekleri ise *her zaman* kadın mesleklerinden daha fazla kazanç sağlıyor.

Bir bakıma cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak, erkekler kazanç ve saygınlık açısından 45-64 yaşlarında doruğa ulaşır. Kadınlarda ise bu yaş 44'tür ve bundan hemen sonra düşüş başlar.

	Medyan Gelir
Tüm Nüfusun Medyan Geliri	$ 381 (haftada)
Tüm erkekler	445
Tüm kadınlar	309
Beyazlar	391
Siyahlar	306
Beyaz erkekler	462
Siyah erkekler	334
Güney Amerika kökenli erkekler	316
Beyaz kadınlar	312
Siyah kadınlar	283
Güney Amerika kökenli kadınlar	253
Erkek yöneticiler ve bölüm başkanları	667
Erkek profesyoneller	628
Erkek teknisyenler	501
Kadın profesyoneller ve teknisyenler	475
Kadın yöneticiler ve bölüm başkanları	421

En son istatistikler, 45-54 yaşlarındaki kadınların 1989'da yıl-

10. Bu iki paragraftaki sayılar Elaine Sciolino'nun "UN Finds Widespread Inequality for Women" adlı makalesinden alınmıştır, *New York Times*, 23 Haziran 1985.
11. "Working Women Gained on Men", *New York Times*, 2 Şubat 1988.

lık medyan gelirinin 20 466 dolar olduğunu göstermektedir. Bu sayı aynı yaş grubundaki erkeklerin medyan gelirinin (34 684 dolar) ancak %59'udur. 55-64 yaşındaki kadınların yıllık geliri ise erkeklerinkinin %57,7'si olup, erkekler 32 476 dolar kazanırken, kadınların kazancı sadece 18 727 dolardır. Çalışma Dairesi, Nüfus İdaresi ve öteki ilgili kuruluşlarca hazırlanmış olan bu istatistiklerden yararlanılarak, Yaşlı Kadınlar Birliği'nin derlemiş olduğu bir raporda, "ücretler arasındaki bu uçurum, eğitim ve iş deneyimindeki farklılıklar öne sürülerek, ancak kısmen açıklanabilir," denilmektedir.[12]

Irk söz konusu olduğunda tablonun daha da iç karartıcı bir görünüm aldığı görülüyor. Beyaz ve siyah kadınların iş gücüne katılma oranları neredeyse aynı hızla yükselirken, iş deneyimi açısından da bir paralellik göze çarpıyor. Siyah kadınlar (kapıcılık türünden) ev ve temizlik işlerini büyük ölçüde terk ederek, büro işlerinde beyaz kadınlara katılıyor. Ne var ki, ücretleri beyaz kadınlardan daha düşük, işsizlik oranları ise iki katı. Siyah kadınların yoksul düşme olasılığı, ücretlerinin azlığı ve siyah erkeklerin beyaz erkeklere oranla ortalama olarak daha az kazandıkları göz önüne alınacak olursa, beyaz kadınlardan çok daha fazla.[13]

Son zamanlarda ABD'de sağa kayışın nedenlerini araştıran siyasal yorumcular, bu eğilimde rol oynayan unsurun, beyazların, başka ırktan insanlara yönelik geleneksel ayrımcılığa karşı çıkan yasalara duydukları tepki olduğunu öne sürüyor. Aynı dönemde kendini gösteren bir başka unsurun, kadınların blok halinde muhafazakâr adaylara oy vermeyişinden kaynaklanan bir "cinsiyet ayrımcılığı"nın, bu eğilime yol açmış olabileceğine ilişkin hiçbir araştırmaya rastlamadım. Ne var ki erkekler, kadınların vatandaşlık haklarının önündeki tüm engellerin kaldırılmasından, ırkçılığı engelleyen yasalarla karşılaştırıldığında, çok daha derin-

12. Tamar Lewin, "Older Women Face Bias in Workplace", *New York Times*, 11 Mayıs 1991.

13. Marilyn Power, "Fall of the Paycheck: Latino and African American Women, Economic Crisis and Reaganomics", *Feminist Studies* 10, 1 (İlkbahar 1984): 31-58.

Ücretsiz PDF Arşivi https://kitantevi.org

den etkilenmektedir. Belki de erkeklerin muhafazakârlığa kaymasının kökeninde, kadınların ekonomik gücünün giderek artmasına ve siyasette seslerini duyurmalarına karşı duydukları tepki yatmaktadır. Açıkça tartışılmasa da, kadınlar için de, beyaz olmayanlar için de yürürlükteki savaşın niteliği çok belli olduğundan, her iki kesim de oylarını liberal adaylara verme eğilimindedir. "Cinsiyet ayrımcılığı"nın "ırk ayrımcılığı"ndan pek farkı yoktur: Bu ayrımcılığın, beyaz erkeklerle onların dışındaki herkes arasında olduğu söylenebilir. Ne var ki, üstünlük beyaz erkeklerdedir.

Sağa kaymayı kışkırtan başlıca güçlerden biri Yeni Sağ'dır. Marilyn Power, esas olarak öğretisi, kadını ekonomik açıdan erkeğe yeniden bağımlı kılmaya zorlayarak ve yasal kürtaj hakkını iptal ederek, patriarkal aile yapısına geri dönmek olan bu grubu, toplumsal devrimciler olarak nitelemektedir.[14] Serbest piyasa ekonomisini (beyaz erkeklerin güdümünde) ve devletçiliğe karşı bireyciliği savunarak, alt-orta sınıftan beyazları çeken Yeni Sağ, Ronald Reagan ve George Bush gibi muhafazakâr yöneticilerin seçilmesini kolaylaştırdı.

Reagan ve Bush ("aileyi koruma" gerekçesiyle) Yeni Sağ'ın kadın karşıtı politikasıyla ideolojik uyum içinde olduklarını belirtmekle birlikte, doğrudan karşı çıkmanın aşırı yıpratıcı olacağı sonucuna varmışlardı. Ne var ki, geçtiğimiz on yılda kadınların ve beyaz olmayanların kazanımlarını baltalamak için ellerinden geleni yaptılar. Reagan'ın gündeminde birinci sırada büyük sermayenin kârını artırmak amacıyla ekonomiyi yeniden yapılandırmak ve ABD'nin dünyada ekonomik ve politik üstünlüğünü sağlamak yer alıyordu. Reagan yönetimi sırasında, ekonomik bunalımı aşmak için sosyal hizmetlerde çok büyük kısıntılar yapıldı; varlıklı kesimi ve şirketleri hoşnut etmek için vergi indirimine gidildi ve işçi sendikaları baltalandı, buna karşın askeri harcamalar azaltılacak yerde artırıldı; sonuç olarak ciddi bir iktisadi durgunluk baş gösterdi. Yoksul emekçi sınıfların (birçoğu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

14. *A.g.y.*

nun bugün artık başını sokacak bir evi bile yok) hakkı olan kazanç, (çoğu aç gözlülükten kısa zamanda iflas eden) şirketlere ve zenginlere dağıtıldı: 1982 mali yılında hükümet programlarında yapılan %60'lık kesinti tamamen yoksullar için ayrılmış bütçeden koparılmıştı.[15]

Yoksul halkın büyük bölümü zaten kadın ve çocuklardan oluştuğu için (Reagan'dan önce bile kadın ve çocuklar en yoksul kesimin beşte dördüydü), bu kesintilerden en çok onlar, özellikle de beyaz olmayan kadınlar zarar gördü. 1978'de ABD'de, her beş aileden birinin geçimi ve bakımı tek bir ebeveynin (bu oran 1970'de dokuzda birdi), genellikle de kadının üzerindeydi. Yalnız başına aile geçindiren kadınlar evde bir erkeğin olması durumundan 5,5 kez daha yoksuldur. Siyah bir kadının yalnız başına geçindirmek zorunda olduğu ailesinin ise beyaz bir erkeğin ailesinden 10,5 kat daha yoksul olacağını tahmin etmek zor değildir.

Bu kesintilerin, cins ayrımı gözetilmeden, sadece "yoksulları" hedef aldığı sanıldı; kadınlarla ilgisi yokmuş gibi görüldü. Oysa kökleri, kadına karşı nefrete dayalı patriarkal kuramdaydı. Yoksulluğun, kişinin kendi yetersizliğinden kaynaklandığı varsayımı, zengin olma hırsının üstün insanlara özgü bir karakteristik olarak kabulünün yanı sıra, ekonomik eşitsizliğin ve toplumların sınıflara bölünmesinin de insan soyuna uygun ve yararlı olduğu inancından doğmaktadır. Aslında bu güce tapınmadır. Yoksulluk olgusunu kişisel başarısızlığa bağlayan Reagan gibi muhafazakârlar, yoksulların durumunu biraz olsun iyileştirmeye yönelik girişimlerin insanları tembelliğe özendireceği ve yoksul sayısını artıracağı görüşündedir. Bu görüş kadın konusunda açıkça dile getirilmeyen bir yargıya hazırlanan kılıftır. Power, Reagan'ın ve Yönetim ve Bütçe Dairesi Müdürü David Stockman'ın övgüsünü kazanan, George Gilder'in *Wealth and Poverty* (Servet ve Yoksulluk) adlı kitabında bu görüşün olanca ayrıntısıyla açıklandığını yazar.

Gilder, kapitalist ekonomide başarının sırrının iş, aile ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

15. *A.g.y.*

inanç olduğunu, yoksulların içine düştüğü durumun ise bunlardan yoksun olmaktan kaynaklandığını öne sürer. "Aile"yi, başında bir erkek "aile reisi"nin ve ona ekonomik bakımdan bağımlı bir dişi "yuva kurucu"nun bulunduğu patriarkal çekirdek aile olarak betimler. Kadınların ücretli işlerde çalışmasını, ekonomik güce sahip olacakları için bu "ideal" düzeni bozacağı ve çökmesine yol açabileceği için onaylamaz. Ülkedeki aç çocuk sayısının ulaştığı inanılmaz rakamlara aldırmadan, Çocuklu Ailelere Yardım (AFDC) türünden sosyal hizmet programlarına, *erkekler* üzerindeki olası etkilerinden dolayı, şiddetle çatar. AFDC'yi, "ailenin geçimini erkeğin sağlaması zorunluluğunu ortadan kaldırmak", dar gelirli erkeklerin güvenini sarsmak, "hayırsever devletin boynuz takmasıyla iğdiş edilen erkekleri" ailelerini terk etmek durumunda bırakmakla suçlar. Erkeksiz aileler, kadınlar yeterli para kazanamayacağı için, yoksulluğa mahkûm olur. Bu mantıktan hareketle, *yoksulluğun, kentlerdeki yozlaşmanın ve işlenen suçların nedenini kadınların ücretli işlerde çalışmasına* bağlayarak, erkeklerden bağımsız yaşama seçeneklerinin önüne set çeker.

Daha geniş bir bakış açısıyla dikkatler, genel olarak —yalnız yoksul erkeklere değil, ülkenin zenginlik kaynaklarının büyük bölümünü denetlemek bakımından tümüyle— erkek sorumluluğuna çekilebilirdi; ne var ki kurbanların baş kaldırdığı enderdir, bu yüzden de ezileni suçlamak her zaman daha kolay olur. Buna benzer acımasız bir iktisadi baskıyı Northwestern Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Ian Ayres'in bir çalışması ortaya koydu. Yirmi dört-yirmi sekiz yaşlarında, kolej mezunu, iyi giyimli altı kişiye bir test uygulamak amacıyla aynı metin ve aynı beden dili öğretildi. Chicago'da doksan tane otomobil ticarethanesini ziyaret eden bu altı kişi bir siyah erkek, bir siyah kadın, bir beyaz kadın ve üç beyaz erkekten oluşuyordu. Satış elemanlarının bazıları siyah ya da kadınken, hemen her yerde en çok indirim beyaz erkeklere yapıldı. Maddi bakımdan hiç zorlanmadan otomobil alabilenlere en düşük, zorlananlara ise en yüksek fiyat biçildi. Anketçiler bu durumda, beyaz kadınların

beyaz erkeklerden 150 dolar, siyah erkeklerin beyaz erkeklerden 400 dolar, siyah kadınların beyaz erkeklerden 900 dolar daha fazla ödemesi gerektiği sonucuna vardılar.[16]

SİYASAL AYRIMCILIK

Eski Atina, tarihçiler tarafından dünyada ilk kez tüm yurttaşların oy verdiği bir düzen kurmuş olduğu için demokrasinin beşiği olarak tanıtılır. *Ne var ki, Atina'da yaşayanların ancak yaklaşık altıda biri yurttaşlık hakkına sahipti.* Kadınlar ve köleler yurttaş sayılmıyordu ve yasalar karşısında kadınlar yarı köle gibiydi. Bize, geçen yüzyıllardaki siyasal devrimlerin demokratik gelişmelere yol açtığı ve eskiye oranla daha fazla insanın ülke yönetiminde söz sahibi olduğu öğretilmişti. Bu doğru olabilir, ne var ki çağdaş "demokratik" düzenlerin çoğunda, devlet yönetiminde gerçek gücün, dev şirketleri ve önemli kuruluşları yöneten adsız erkeklerin elinde olduğu gerçeğini gizlemektedir. Öyle ya da böyle, sözüm ona bir ülkenin vatandaşlarının, yani "halk"ın yönetimi anlamına gelen "demokratik" yönetimler, yirminci yüzyılın başına kadar, hiçbir şekilde kadınları kapsamadı.

Kadınları ve siyasal iktidarı konu alan tartışmalarda çoğu zaman farklı iki durum birbirine karıştırılır: çoğunlukla erkeklerin yönetimindeki bir kurumda olağanüstü yetenekleri olan bir kadının birey olarak iktidara gelmesi ile, genelde kadınların —bir toplumsal kast olarak kadınların— siyasal iktidarda olması. Devletlerin ortaya çıkışından beri, genellikle hiçbir ülkede kadınların sesini duyurmasına izin verilmedi. Buna karşın kadınlar çeşitli düzenlerde, özellikle de monarşilerde devlet yönetti. İlk devletlerin başkanları kabile reisleriydi. Bunlar egemenlikleri altındaki insanların toprağına ve ürününe el koymakla onları kendilerine bağlardı. Ancak kabiledeki erkeklerin çevresinde — analar, eşler, kız kardeşler, cariyeler ve kölelerden oluşan— bir

16. *MS.*'in Ocak-Şubat 1991 sayısından.

kadınlar halkası vardı. Ailelerin içinde kadınların yeri önemlidir; kişisel (resmi olmayan) bir güç kazanır ve çoğu zaman yetki sahibi olurlar. Tarihte, perde arkasında kalarak erkek hükümdarların kararlarını etkileyen ya da genç bir şehzadeye vekâlet edenlerden başka, en eski Sümer ve Japon devletlerinden, Ortaçağ' daki Avrupa krallıklarına kadar, çok sayıda kadın devlet yönetti. Ne var ki, bu kadınların çoğu erkek yönetim modelinden şaşmadı; ayrıcalıklı kadınlar, kadınlar kastının durumunu değiştirmeye yönelik hiçbir çaba göstermeksizin iktidarda kalabilir. Onlar kadınların dilini konuşmaz.

Bunun nedeni, kadınların iktidara gelmesinin rastlantısal olması, cinsiyetlerine özgü "zaafların" üstesinden gelmeyi başarmış, olağanüstü kadınlar olarak görülmelerindendir. Oysa bu kadınlar da cinsiyetlerinden ötürü özel saldırılara maruz kalır (Çinliler hanedanların yıkılmasını imparatorların cariyelerinden bilir). Dünyada, kadınların öldürülme oranının en yüksek olduğu Hindistan'ı bir kadının, Indra Gandhi'nin yönetmiş olması alay gibi gelebilir; ne var ki bu iki unsur birbirine bağlı değildir. Indra Gandhi'nin, Golda Meir'in ya da Margaret Thatcher'ın ülkelerinde iktidarı alması, bu ülkelerin kadınlara karşı öteki ülkelerden daha az nefret beslediği anlamına gelmez. Günümüzde kadınlar genellikle, egemenliğin geleneksel olarak verasetle ayrıcalıklı bir azınlığa geçtiği ülkelerde iktidara gelir: Belirli bir sınıfın erkekleri, kendi sınıflarından bir kadının ülkeyi birleştirici potansiyele sahip olduğu kanısına varırsa, erkek denetimine boyun eğeceğini de hesaba katarak, başa geçmesine izin verir (Hindistan Kongre Partisi erkeklerinin Indra Gandhi ve İsrail İşçi Partisi'nin Golda Meir konusunda yanlış olarak hesapladıkları gibi). Bu gibi kadınlar, erkek denetimine boyun eğse de eğmese de, erkekler sınıflarının çıkarlarını korumak açısından onlara genellikle güvenebilir. Kadınlar, karıları olmadığı için, hizmetkâra erkeklerden fazla ihtiyaç duyar. Başta kalmalarının ise erkeklerin iznine bağlı olduğunun bilincindedirler.

Hindistan'da üst düzeydeki siyasal görevlere öteki ülkelere oranla daha çok kadın seçilmektedir. Bu, ülkenin hâlâ feodal bir

toplum yapısına sahip olmasından ve kan bağıyla bağlı bir zümre tarafından yönetilme geleneğinden dolayıdır. Dünyadaki monarşilerin sayısının azalmasına karşın, bir seçkinler zümresi ya da büyük ailelerce yönetilen ülkelerde, kadınlar da aynı ilkelere bağlı olarak etkinlik gösterebilir. Hindistan'da sınıfsal (kast) ayrıma çok önem verilir ve bunu aşmak çok güçtür. 1990'da Hindistan Halk Meclisi'nde kadınların oranı (%7,9) Amerikan Temsilciler Meclisi'ndeki kadınların oranından (% 6,4) daha yüksekti; kadınlar Hindistan Yüksek Meclisi'nin %9-10'unu oluştururken, 100 ABD senatöründen sadece ikisi kadındı. İktisatçı Amartya Sen öğretim görevlisi olarak bulunduğu Delhi Üniversitesi'nde kadın öğretim üyesi sayısının Harvard'dan daha yüksek olduğunu belirtmektedir.[17] Ne var ki, Hindistan'daki kast düzeni giderek gevşer ve baskısı azalırken, toplumun üst sınıflarındaki kadınların alt sınıflardaki erkeklere göre ayrıcalıklı konumları da ortadan kalkacaktır. Gerçekten de, bağımsızlıktan sonraki ilk kuşak kadınlara oranla, yeni kuşak kadınların önemli hükümet görevlerindeki sayısında bir azalma gözlenmektedir.

Hükümetlerde olsun, iktisadi kurumlarda olsun akrabalık ilişkileri önem kazanırsa, düzen daha erkek-egemen ve para merkezli olur. Kadınlar, kalıtımla değil sözüm ona beceri sayesinde iktidara gelindiği söylenen sistemlerde de kolay kolay iktidara gelemez. Bu, bazı erkeklerin iddia ettikleri gibi kadınların yetersizliğinden değil, bu yerlere varmak için geçilmesi gereken yolların kadınlara kapalı oluşundandır. Erkek kliklerinin denetimi altındaki düzenlerde —askeri oligarşiler ya da sözde demokrasilerde— meslekte yükselme savaştaki başarıya (kadınların dışlandığı bir durum), işte ya da siyasette deneyimli olmaya (her ikisi de büyük ölçüde kadınlara kapalı) bağlıdır. On dördüncü yüzyılda Avrupa'da eğitimli erkekler söz sahibi olmaya başladıklarında, kadınların üniversiteye girmesi yasaktı; hatta pek çoğu temel eğitimden bile yoksundu. Sadece eğitimden yoksun olmaları, ka-

17 Amartya Sen, "More Than 100 Million Women Are Missing", *New York Review of Books*, 20 Aralık 1990.

dınların siyasal ve dinsel yaşamın dışında bırakılmalarının yanı sıra, öteki mesleklere girmelerini de engelledi. Kadınlara ebelikten başka meslek kalmamıştı (çok geçmeden buna da engel olundu ve kimi ebeler yakıldı).

Günümüzde sanayileşmiş ülkelerin çoğunda kadınlar eğitimlidir ve çeşitli işlerde (ama her alanda değil) çalışabilirler. Ne var ki ilerlemelerinden pek hoşlanmayan erkek şefler, terfilerini ender olarak onaylar. Sanayileşmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde hükümet kademesinde çalışan kadınların oranı %6'dır. Bu sayı Avrupa ülkelerinin çoğunda %5-11'dir. Ancak 1989'da Parlamentolar Arası Birlik raporlarında, kadınların dünya ulusal meclislerindeki temsil oranının *düşmüş* olduğunu açıkladı. 1975'te, BM Kadın On Yılı'nın başında, dünya parlamentolarında kadınların oranı %12,5'tu. 1988'in başlarında 14,6'ya çıkan bu oran, 1989'da yeniden 12,7'ye düştü.[18] Kadınların sesi yeniden yapılanan Doğu Avrupa devletlerinde de bastırılıyor: Macaristan ve Romanya'da üst düzey yönetici kadroları tamamen erkeklerin elinde. Polonya'da Tadeusz Mazowiecki'nin kabinesinde kültür bakanı kadındı, oysa Lech Walesa kabinesine tek bir kadın almadı.

Öte yandan kadınlar İskandinav ülkeleri ile Dominik ve Hollanda Antilleri gibi küçük ülkelerde önemli siyasal mevkilerde yer almakta. Gro Harlem Brundtland, Norveç'te birçok kez başbakanlığa getirildi. Bazı ülkelerde ise kadınlar (daha çok onursal bir mevki sayılan) cumhurbaşkanlığına seçildi. Bir Norveç araştırma enstitüsü *Scenario 2000* adıyla bu feminist görünümlü değişimin nedenlerini ortaya çıkarmak için harekete geçti. Norveç (benim gözlemlerime göre) dünyanın en feminist ülkelerinden biri; hiç değilse ilkesel düzeyde erkekler de kadınlar kadar eşit hakları savunuyor. Ancak araştırmada bilim, siyaset ve iş çevrelerinden görüş bildiren insanlar, kadınların toplumsal yaşamda öne çıkmasının bir nedeninin, erkeklerin son zamanlarda bu alanı terk etmesi olabileceğini belirttiler. Nasıl ki, kilise ile devlet

18. "Fewer Women in Parliaments", *New York Times*, 25 Ağustos 1989.

birlik içindeyken New England Protestan kiliselerinde yönetici konumundaki Amerikan erkekleri, kapitalizmin daha güçlü bir iktidar yolu açması üzerine, kiliselerini kitleler halinde (dini kadınlara bırakarak) terk ettilerse, Norveçli erkekler de oldukça dar bir alanda etkin olan Norveç siyasal yaşamını, kâr getiren güçlü çokuluslu şirketlere katılmak için terk etmekteler. Rapor, "Belki de kadınların marjinal bir azınlıktan, marjinal bir çoğunluğa doğru ilerledikleri söylenebilir," sonucuna varıyor.[19]

1990'da, 100 kişilik Senato'da sadece iki kadının yer aldığı ve 435 kişilik Temsilciler Meclisi'nde 29 kadının (%6) bulunduğu ABD'de ise durum yukarıdakinden çok farklıydı. Feminizmin beşiğinde, kadınların erkekleri yönettiği söylenen ABD'de, kadınların hükümetteki sesinin, sanayileşmemiş ülkelerden bile daha zayıf olduğu bir gerçek. 1986'da eyalet kabinelerinde 151 kadın görev aldı — %17,9.[20] 1990'da elli eyaletten üçünde kadınlar valiliğe seçildi. Yasama organlarında %18'le temsil edildiler; yürütme organlarında ise 54 kadın görev aldı. Ancak, beterin beteri vardır: 1990 Nisanı'nda, İsviçre kantonlarından Appenzell Inner Rhoden'de erkekler, kadınlara uygulanan oy kullanma yasağının sürmesi lehinde oy verdi.[21]

Bütün bunlar bir yana, toplumda sivrilmiş az sayıda kadın da, erkeklere nadiren yöneltilen bir saldırıyla karşı karşıya bulunuyor (New York kentinin ilk siyah valisi David Dinkins, davranışları ve giyimi nedeniyle eleştirilere hedef olduysa da kimse cinsel yaşamına dil uzatmamıştı). Margaret Thatcher İngiltere Başbakanı olduktan sonra gazeteciler bıkıp usanmadan cinselliğine dokunduruyor, kocasının (Thatcher'ın üzerindeki egemenliği anlamında) "güçlü erkekliğinden" söz ediyor, giyimini ve davranışlarını eleştiriyorlardı. Oysa Thatcher, döneminin en olağanüstü dünya önderiydi! Margaret Thatcher'ın uyguladığı politikayı

19. William E. Schmidt, "Who's in Charge Here? Chances Are It's a Woman", *New York Times*, 21 Mayıs 1991.

20. Nadine Brozen, "Despite Women's Gains in States, Studies Find Few in the Top Posts", *New York Times*, 24 Ekim 1986.

21. *MS.*, Ocak-Şubat 1991. Bu oylama daha sonra iptal edildi.

eleştirmek meşru iken, kişiliğini hedef alan bu türden saldırılar, kadın önderlere, sürekli erkeklerin gözetimi altında bulunduklarını, hükümetin kadın politikasını değiştirmek için atacakları her adımın anında önleneceğini duyumsatmak içindir. Feminizmi tam anlamıyla benimsemiş bir kadının herhangi bir ülkede önemli bir siyasal mevki kazanması pek muhtemel değildir; hatta Golda Meir, Indra Gandhi, Margaret Thatcher ya da Benazir Butto kadınların durumunu iyileştirme eğiliminde olsalardı bile, buna cesaret edemezlerdi. Birkaç istisna dışında ancak erkek önderler kadınları baskı altında tutan yasaları kaldırma cesaretini gösterebilir.

Erkeklerin halk önüne çıkan kadınlara karşı duyduğu nefret siyasal önderlerin eşlerine de uzanmaktadır. Barbara Bush, eleştirilerden kendini anaç kadın imgesi sayesinde kurtarıyordu. Pat Nixon, son yıllarda oldukça sempati topladı; oysa kocası devlet başkanıyken, kırılganlığından ötürü gazetecilerin tacizine uğrardı. Kocalarına akıl vererek onları etkiledikleri düşünülen eşlere karşı saldırı daha şiddetlidir. Başkan Jimmy Carter'ın akıllı, anlayışlı ve çalışkan eşi Rosalyn Carter'a gazeteciler nefret kustu. Nancy Reagan'ı lükse düşkünlüğü, kilosu ve giysileri yüzünden acımasızca hırpaladılar, ancak nefretlerinin asıl nedeni kocası üzerindeki etkisiydi (ki oldukça olumlu sayılabilir: örneğin Reagan'ın Bitburg'a gitmesine karşı çıkmış ve CIA Başkanı William Casey'yi engellemesini istemişti). Raisa Gorbaçov'un Nancy Reagan'dan daha ciddi bir kadın olması, saldırılara karşı ona bağışıklık sağlamadı. Sovyet erkekleri iddialı tutumuna ve üslubuna tepki duydu. Hatta televizyonun en çok izlendiği saatte yayımlanan bir hükümet forumunda milletvekillerinden birinin sözlü saldırısına maruz kaldı.[22] Milletvekilinin dediğine göre, "Napolyon'u dalkavukları ve karısı baştan çıkararak diktatörlüğe heveslendirmişti" (yersiz bir iddia), emperyalist emeller beslemekle suçladığı Mikhail Gorbaçov da "karısının yaltaklanmalarından

22. Bill Keller, "Raisa Gorbachev Hits Back: The Women Are All for Me", *New York Times*, 27 Mayıs 1989.

ve etkisinden kendisini kurtaramadığı için" böyle davranıyordu.

KADINLARIN TARİHTEN SİLİNİŞİ

Kadınları siyasal yaşamdan sürekli uzak tutmak için başvurulan taktiklerden biri, katılmış oldukları toplumsal olaylarla ilgili kanıtları ortadan kaldırmaktır. Erkekler kadınların projelerini kendilerine mal etmek ya da üzerine oturmakta işbirliği yapar; erkek tarihçiler kadınları tarihin her evresinden silmekte birleşik bir cephe kurmuş bulunuyor. Birçoğu zamanında hayli etkili olmuş, insanlığın refahına ve bilgi birikimine katkıda bulunmuş geçmişteki çok sayıda kadın yönetici, düşünür, bilimsel araştırmacı, yazar ve mucitin varlığından günümüzde pek az kimse haberdardır. Burada bu kaybın yerini doldurmamız mümkün değil; ancak kısa bir süre önce meydana gelen bir olayı, kadınların, kendi öncülüklerinde kurulmuş olan çok önemli bir örgütten nasıl sürüldüklerini ve bu olayın kanıtlarının yok edilişini açıklayabiliriz.

İki kadın tarafından kuruluşuna önayak olunan bu örgüt Polonya'nın Dayanışma'sıdır. Anna Walentynowicz, bundan otuz yıl önce kaynakçı olarak Rosa Luxemburg ekibine alındı ve Lenin Tersanesi'nde işe başladı.[23] 1953'te, maddi durumlarını iyileştirmek bakımından erkeklere göre kadınlara daha az olanak tanındığı gerekçesiyle, şikâyette bulunmak cesaretini gösterdiği için gözaltına alındı ve sekiz saat boyunca sorguya çekildi. 1968'de hükümet sendikalarındaki yozlaşmayı eleştirerek karşı çıktığı için işten atıldı. Daha sonra işe dönmesine izin verildi. 1970'lerde özgür ve demokratik işçi sendikalarının kurulması için propagandaya başladı. Aralıksız taciz ve yıldırma girişimlerine boyun eğmedi ve işçilerin saygısını kazandı.

1980'de Lenin Tersanesi'nde vinç operatörlüğü yaptığı sırada hastalandı. Hastalığı sırasında işten atıldı. Tersane işçileri, onun

23. Anna Walentynowicz hakkındaki tüm bilgiler Jane Atkinson'un "The Woman Behind Solidarity" adlı yazısından aktarıldı; *MS.*, Şubat 1984.

ve Lech Walesa'nın (Walesa'nın da bu sırada işine son verilmişti) işten atılmasını protesto ederek, ücretlere zam ve Ekim 1970'deki grevde öldürülen işçilerin anısına bir anıt dikilmesi talebiyle greve gitti. Öteki tersanelerde de dayanışma grevleri başladı. İki gün içinde talepleri kabul edilen Lenin Tersanesi işçileri işbaşına dönmeye hazırlanırken, Walentynowicz ve Alina Pienkowska adında genç bir hemşire, öteki tersanelerde çalışan işçilerin talepleri yerine getirilmediği için, işbaşı yapmanın onlara ihanet olacağı gerekçesiyle bu duruma karşı çıktılar. İşbaşını engellemek için kapılara koştular; ne var ki mikrofonlar kesilmişti. "Tersane hoparlörlerinden grevin sona erdiği, saat 18.00'den önce herkesin tersaneyi terk etmesi gerektiği ilan ediliyordu. Kapılar açılmıştı ve işçiler dışarı çıkıyordu," diye anlatıyor Walentynowicz. "Herkes, Walesa bile işe başlamak niyetindeydi." İki kadın giriş kapısını tutarak bir dayanışma grevinin zorunluluğunda ısrar ettiler. Walentynowicz, yöneticilerin işçilerin taleplerini kabul etmesinin öteki tersanelerin grevi desteklemesi sayesinde olduğunu hatırlattı. Onlar yenilgiye uğrarsa, aynı şey Lenin işçilerinin de başına gelebilirdi.

İşçiler belki yorgun olduklarından, belki de Walentynowicz'i yetkili görmediklerinden, dediklerine kulak asmadı. Bu durum karşısında kendi de yorgun olan Walentynowicz ağlamaya başladı. Tam o sırada Alina Pienkowska bir varilin üzerine çıkarak, "Öteki grevci işçilere destek olmalıyız. Çünkü onlar bize omuz verdi," diye haykırdı. Bir işçi, "Doğru söylüyor," diyerek onu destekledi. Kapıları kapatan işçiler, grevi sürdürmek üzere avluya geri döndü. Bundan sonraki görüşmelerden Eylül 1980'de Dayanışma doğdu. Ekim 1981'de Polonya hükümeti sıkıyönetim ilan etti. O sırada Polonya'nın güneyinde bulunan Walentynowicz güvenliğini hiçe sayarak örgütlenmeye katkıda bulunmak için tersaneye geldi. İşçiler barikatların yanı sıra bir de ilkyardım hastanesi kurmuşlardı. Hiç silahları yoktu. Sabahın altısında Polonya toplum polisi ZOMO tersane kapılarına dayandı. "En önde yürümek istiyordum ama arkadaşlar beni engelledi," diye anlatıyor Walentynowicz. "Beni gizlice tersaneden çıkararak bir

apartman dairesine sakladılar." Ne var ki ZOMO bu yeri keşfetti. Walentynowicz, Pienkowska ve öteki sendika önderleriyle birlikte hapse atıldı.

Hükümet Walentynowicz'i 1983'e kadar acımasız koşullarda, mahremiyetine hiç saygı gösterilmeksizin, bir erkekler koğuşunda tuttu. O tarihte serbest bırakıldıysa da tersaneye girmesi yasaklandı. Yasağa karşın gizlice girdiği işyerinde yakalanarak psikiyatrik gözlem için hapishane hastanesine gönderildi. Kendi sözleriyle: "Deli olduğumu kanıtlamak istiyorlardı." Onunla röportaj yapan Jane Atkinson, hükümetin kadın tutukluları siyasal tehdit oluşturmadıkları için serbest bıraktığı yolundaki söylentilerin doğru olup olmadığını sordu. Buna gülen Walentynowicz, "Hükümetle pazarlıkta Alina'nın her zaman Lech'ten daha başarılı olduğu söylenir. Çünkü o asla ödün vermez ve daima tuttuğunu koparır," diye açıkladı. Walentynowicz görevine iade edilmedi (Lech edildi), emekliliği yandı ve hapisteyken nesi var nesi yok elinden gitti (evi yağmalandı). Erkekler Dayanışma'yı ele geçirdi. Buna omuz silken Walentynowicz, "Erkekler kalabalıklar önünde konuşmayı beceriyor; otorite ve güç onlarda. Üstün oldukları inancı iliklerine işlemiş; öncülüğü kimseyle paylaşmak istemiyorlar," diyor. Walesa Polonya devlet başkanlığına yükselirken, Walentynowicz yoksul ve işsizdi.

Dayanışma'nın erkekleri Walentynowicz'in kuruluşuna öncülük ettiği bir sendikaya el koymakla kalmayıp, onu sendikasından uzaklaştırdılar, akli dengesi hakkında kuşku yarattılar (kadınlara karşı bilinen bir saldırı yöntemi) ve onu tarihten sildiler. *MS.* dergisi olmasaydı yaşadığından bile haberimiz olmayacaktı. Ne var ki, her türden baskıya karşı baş kaldıran bu kadın, şimdi de Walesa'nın yönetimine karşı: Yeni kurmuş olduğu Bağımsız İşçi Sendikaları örgütü eski tersanesinde yani Gdansk'ta ücretlerin artırılması ve özelleştirmenin kısa zamanda gerçekleştirilmesi için Mart 1991'de greve gitti.[24]

24. "Solidarity's Spark Runs Strike", *New York Times*, 29 Mart 1991.

KADINLARA KARŞI DİNSEL SAVAŞLAR

Her ülkenin kendi ekonomik ve politik düzeni içinde kadınların önüne engeller dikmesine ve dünyanın neresinde olursa olsun kadınların ekonomik ve politik açıdan erkeklerden daha kötü durumda olmasına karşın, bundan yirmi yıl öncesine, yani feminizm kadınları dünya çapında örgütlemezden öncesine göre, kadınların politik alandaki temsil oranında bir iyileşme olduğu inkâr edilemez. Ne var ki başlıca uluslararası kurumlar bu kazanımları geri almak, kadınları yeniden ikincil konuma itmek ve bağımlı kılmak için ellerinden geleni yapmaktan geri kalmıyor. Bunların başında ise, kadınların güven ve inançla kendilerini teslim ettikleri dinsel kurumlar geliyor.

Başlıca dünya dinlerinin tümü patriarkaldir. Erkek üstünlüğünü yayma ya da güçlendirme temeli üzerine kurulmuşlardır. Bu nedenledir ki tanrılarının tümü erkektir. Oysa dinsel dürtünün doğasında patriarkal unsurlar yoktur. Kimi dindarlar tanrıyı kendi anlayışlarına göre tanımlar. Son zamanlarda feminizmin baskısıyla bazı kiliseler çok göze batan patriarkal simgeleri kullanmamaya özen gösteriyor. Buna karşılık bazı kiliseler de neredeyse fanatik derecede tutucu, fundamentalizm olarak bilinen patriarkal bir akımı benimsemekte. Her ne kadar, Musevi ve Müslüman düşünürler "fundamentalist" teriminin yeni Musevi ve İslam akımlarını açıklamaktan uzak olduğu görüşündelerse de, gazeteciler tüm bu aşırı sağcı, ateşli dinsel hareketleri "fundamentalist" olarak nitelendirme eğilimindedir.[25] Bazılarının, dinsel

25. George M. Marsden, *The Fundamentalist Phenomenon*'da yer alan "Defining American Fundamentalism" adlı makalede, (Der. Norman J. Cohen, Grand Rapids, Mich.: W B. Eerdmans, 1990) "fundamentalist" teriminin, modern liberal din öğretisine ve modern kültürde yer alan laikliğin bazı yönlerine militanca karşı çıkan bir Protestan evanjelistini çok iyi tanımladığını yazar. "Fundamentalist" dini temellendiren fikirlere bağlı olarak kullanılmalıdır. Bu terimin İslam ve Musevi hareketlerine uymaması bu yüzdendir: Müslümanlar'ın fundamentalist olarak nitelediği kimseler Muhammed'in öğretisine öteki Müslümanlar'dan daha bağlı değildir; gerçekten de, Riffat Hassan (*The Fundamentalist Phenomenon* adlı kitabında yer alan "The Burgeoning of Islamic Fundamentalism: Toward an Understanding of the Phenomenon"da) fundamen-

kaygısı olmayan, ancak kadınlar üzerinde güçlü bir erkek baskısı kurulmasından yana kimi gruplara da "fundamentalist" terimini yakıştırması bu hareketlerin altında yatanı, söylenmese de gerçek olan gündemlerini anladıklarını gösterir. "Fundamentalist" mezhepler konusunu işleyen yazarlar kadınların durumunu ender olarak tartışma konusu yapar; ne var ki "fundamentalist" olarak adlandırılan dinlerin başlıca ortak özelliği, kadınlara tam anlamıyla hükmedebilmek için açmış oldukları savaştır.

Protestanlık

Kadınların Protestanlığın kuruluşunda ve yayılışında önemli rolü oldu. Sanayi kapitalizmi güç kazanmaya açık yeni yollar göstermeye başlayınca, yükselme basamaklarından yoksun olan bu mezhep, Amerika'da iktidar sahibi olmaya hevesli erkekler için çekiciliğini yitirdi. Giderek erkeklerin terk ettiği Protestanlık, daha çok bir kadınlar kilisesi durumuna geldi. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda canlanan fundamentalist hareketler kiliselerde ve ailede erkek egemenliğini yeniden kurmak ve Protestan kadınların feminizme kapılmasını önlemek amacını güdüyordu — ancak görünürde bundan çok farklı yüce amaçlar için bayrak açmışlardı.

Amerikalı Protestan fundamentalistler, Hıristiyanlığın temel ve vazgeçilmez ilkelerine bağlı oldukları savındaydılar. Onlara göre, öteki Protestanlar bu ilkeleri terk etmeseydi, tümü "fundamentalist" olacak ve bu sıfatla bir grubun ortaya çıkmasına gerek kalmayacaktı. Jerry Falwell'in piri, fundamentalizm konusunda otorite sayılan bir din adamı, bu konudaki görüşünü şu

talist İslam olarak nitelenen hareketlerin çoğu zaman geleneğe, Kuran'ın vahyedilmesinden itibaren yorumlanan ve uygulanan İslam geleneğinin ruhuna ve kitabına karşı olduğunu yazar. Musevilik'te mutlak bir dogma yoktur; özünü oluşturan metinler sürekli tartışılır ve revizyondan geçirilir. Leon Wieseltier *The Fundamentalist Phenomenon* adlı kitabının "The Jewish Face of Fundamentalism" adlı bölümünde, fundamentalizmin, yüzlerce yıllık Yahudi düşüncesini yıkmayı önermesinden dolayı kurallara bağlı Museviliğin antitezi olduğunu ileri sürer. Belli bir metne ya da zamana geri dönmek isteyenler için "restorasyoncu" sözcüğünün daha yerinde olduğuna işaret eder.

sözlerle açıkladı:

> Hıristiyan inancının temel ilkeleri Kutsal Kitap'tan kaynaklanır ve onun tanrısal yetkisine dayalıdır; Ulu Tanrı'nın varlığı, Meryem Ana'nın bakireliği, Hz. İsa'nın insanlığın günahlarının kefaretini ödemek için öldüğü, herkesin ölümden sonra dirileceği, Hz. İsa'nın fiziksel varlığıyla yeniden yeryüzüne ineceği, tüm insanlığın içine düştüğü çaresizlik; inançla ve pişmanlık duyarak ruhunu kurtarma, şükran duası, dine dönmeyenlerin sonsuza dek Cehennem'e mahkûm edileceği ve ruhunu kurtaranların Cennet'te ebediyen kutsanacağı.[26]

Ne var ki, bu görüşler kendilerine fundamentalist demeyen Hıristiyanlar'ca da paylaşılıyordu. Ancak Amerikan Protestan fundamentalistlerinin birçoğu Evanjelik akımı benimsedi — bu inanışa göre, tanrının yazdırdığı Kutsal Kitap, tek ve yanılmaz yetki kaynağıdır, ebedi kurtuluşun gerçekleşmesi, Hz. İsa'nın canını vererek insanlığın günahlarının kefaretini ödemesiyle mümkün olmuştur ve en büyük iyilik, kurtuluşun gerçekleşeceği müjdesini insanlara ulaştırmaktır. Çok saldırgan olan fundamentalistler dinleri uğruna savaşmaya hazırdır. Amerikan Protestanları, dinsel yaşamdaki modernist eğilimlere ya da laik hümanizme karşı saldırılarında Haçlılar gibi savaşır. Bu konudaki kavgacı tutumları "fundamentalist" Museviler'den ve Müslümanlar'dan geri kalmaz.

Fundamentalistlerin çoğu, Hz. İsa'nın geri dönerek yeryüzünde bin yıl hüküm süreceğine inanır. Buna göre, insanlık tarihi, her biri insan soyunun tanrısal yargıda başarısızlığa uğraması yüzünden, tanrının müdahalesiyle dramatik bir şekilde sona eren, bin yıllık yedi döneme ayrılır. Son bin yıl İsa'nın ikinci gelişiyle başlayacak, Kudüs'te kuracağı hükümdarlık —harfî harfine— bin yıl sürecektir. Altıncı dönemi yaşamakta olan bizler yok olmak üzere olsak da, iman sahipleri "gizli vecd ile" bundan kurtulmayı başaracaktır. Bin yıl inanışı getirdiği umutsuzluğun (insanların yok olmaya mahkûm olması) yanı sıra, sorumluluktan kurtuluşu da içerir (dinin temel ilkelerine bağlı olan funda-

26. John R. Rice, *I Am a Fundamentalist* (Murfreesboro, Ten.: Sword of the Lord Publishers, 1975).

mentalistler, çağımızın kötülüklerinden sorumlu tutulamayacağından, onlar için yok olma tehlikesi söz konusu değildir). Fundamentalistler kendi kiliselerinin dışında topluma karşı hiçbir sorumluluk duymadıklarından, inançlarını benimsetmek için her yolu mübah görür. (Bundan kısa bir zaman öncesine kadar katı fundamentalistler, inançlarının kanıtı olarak, ana mezheplerden ayrılarak yeni mezhepler kuruyorlardı.)

Ancak fundamentalizmin özünü kavrayabilmek için soyut inançların hayal dünyasından somut ayrıntılara inmekte yarar vardır. Kutsal Kitap, dinsel öğreti ve gündelik yaşam konusunda saldırgan bir tutum benimseyen fundamentalistler, sigara ve içki içmeyi, dans etmeyi, kâğıt oyunlarını, "edebe aykırı" giyinmeyi, evlilik dışı her türden cinsel davranışı yasaklar. Richard Hofstadter onları aydın düşmanı, paranoyak, saldırgan ve muhalif olarak niteler; buna karşın popülist bir demokrasiye bağlıdırlar.

Hofstadter'ın fundamentalistleri belirsizlikten hoşlanmaz ve cinsellikten dehşet duyar: Yalnız evlilik dışı cinsel ilişkiyi yasaklamakla kalmayıp, cinselliğe ilişkin her türden sözlü anlatımı engellemek ve bu yasağı tüm ülkede yaygınlaştırmak amacındadırlar.[27]

Psikiyatr Mortimer Ostow, fundamentalistlerin karizması olan erkek önderlere boyun eğdikleri, toplum ve aile içindeki "doğal durumlarından ötürü" kadınların erkeklerden tecrit edilmesi gerektiğine inandıkları görüşündedir. Ne var ki Ostow, Hofstadter'ın fundamentalistler için, "normal cinsel ilişkiden ve sapmalardan ödleri patlar" demekle durumu abarttığını, çünkü fundamentalistlerin de evlendiğini ve evlilik içi cinsel ilişkide bulunduklarını söyler.[28] Ancak —az sonra göreceğimiz gibi— aile, kadınları baskı altında tutmanın başlıca aracıdır; bu da büyük ölçüde cinsellikle sağlanır: Kadınlara, sözde "doğal durum"ları, cinselliklerinin aile içinde erkeklerce denetim altında tutulması yo-

27 Richard Hofstadter, *Anti-intellectualism in American Life* (New York: Random House - Vintage, 1962).

28. Mortimer Ostow, "The Fundamentalist Phenomenon: A Psychological Perspective". Cohen. *a.g.e.*

luyla öğretilir. Cinsel konuların aile dışında tartışılmasını yasaklamak, bu baskının mahremiyetini sağlamak içindir. Fundamentalistlerin gündemindeki temel konuyu daha derinden kavrayabilmek için feminist bir araştırmacıya kulak verelim.

Fundamentalizmi, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında ortaya çıktığı tarihten başlayarak inceleyen Betty DeBerg, bu akımla ilgilenen araştırmacıların çoğunun onu, Kutsal Kitap'ın modernist eleştirisine, evrim kuramına ve sosyal bilimlere karşı entelektüel ya da dinsel bir tepki olarak yorumladıklarını; ancak pek azının Amerikan toplumunda gözlenen önemli değişikliklere karşı, gerici bir tepki olup, dinsel yanının rastlantısal olduğu görüşünü paylaştıklarını öne sürmektedir.[29] Din bilgini H. Richard Niebuhr, fundamentalizmi, kentleşmeye ve sanayileşmeye karşı bölgesel (Güney'e özgü) bir kırsal kesim tepkisi olarak değerlendirmişti. Oysa günümüzde araştırmacıların çoğu bu akımın Güney'in dışında, beyaz, orta sınıf kentli kültürünün yaygın olduğu kesimlerden çıktığı konusunda görüş birliği içindedir. 1880-1930 yıllarında meydana gelen —sanayileşme, kentleşme, göç, tüketim ekonomisi ve I. Dünya Savaşı gibi— büyük toplumsal değişimleri dikkate almakla birlikte DeBerg, bu unsurlardan hiçbirinin Amerikalılar'ı, gene aynı dönemde ortaya çıkan cinsiyet rollerindeki değişim kadar mahrem ve yoğun bir biçimde etkilemediğini öne sürmektedir.

Fundamentalizmin başını çeken ve ondan etkilenen erkeklerin hepsi de, cinsiyetlerinden ötürü kendilerini üstün olarak tanımlarken, bunu tehdit eden devrimci bir durumla karşı karşıya kalmışlardı: kadınlar üzerindeki egemenliklerini yitiriyorlardı. 1850'den sonra eğitim gören kızların sayısının giderek artması daha çok genç kızın çalışma hayatına atılmasına, evin duvarlarını aşarak dünyasını genişletmesine yol açmıştı; yeni iktisadi ve toplumsal kazanımları, bu kızların baba denetiminden bir ölçüde kurtulmasını sağladı. DeBerg'e göre, hem çocuk sayısının azal-

29. Betty A. DeBerg, *Ungodly Woman: Gender and the First Wave of American Fundamentalism* (Minneapolis: Fortress Press, 1990).

ması hem de çocuklar üzerindeki denetimlerinin zayıflaması yüzünden, erkeklerin evde egemenlikleri altındaki *karılarından* başka üstünlüklerini gösterebilecekleri kimse kalmamıştı. Ne var ki, bağımlılığı kabullenecek kadın bulmak da artık eskisi kadar kolay değildi. Yüzyıl boyunca kadınlar evlilik içinde giderek daha fazla güç sahibi oldular; eyaletlerin birçoğunda evli kadınların mülkiyet hakkını güvence altına alan yasalar yürürlüğe girdi ve 1870'ten sonra günümüzdeki yasal kürtaj hakkı mücadelesinin öncüsü sayılan "isteğe bağlı annelik" hareketi doğdu. Linda Gordon, *purity* hareketiyle yakın ilişkisi olan ve kadınlara oy hakkı, ahlak reformu, kiliselerdeki yardımcı elemanlar, özgür aşk ya da evlilik reformu savunucularının da gündeminde yer alan bu hareketle ilgili bir araştırma yayımladı.[30]

Gebelikten korunmanın yasadışı olduğu bir çağda, isteğe bağlı annelik hareketi cinsel ilişkiyi sınırlamak, evlilik içi ırza geçme ve diğer cinsel tacizleri engellemek, kendi bedenini denetlemeyi öğrenerek, istenmeyen doğumları önlemek isteyen evli kadınlara destek oldu. Daniel Scott Smith, on dokuzuncu yüzyılda, gebeliği önleyici ilaç ve aygıtların bulunmayışına ve Amerikalı kadınların büyük çoğunluğunun —45 yaşın üstündeki kadınların %89-96'sı— evli olmasına karşın, doğum oranındaki düşüşün başlıca nedeni olarak bu hareketi görmektedir.[31] Hareket, gerek gebeliği önlemek, gerekse istek belirtmek konusunda olsun, Amerikalı kadınların cinselliklerini kendilerinin denetlemek hakkına sahip olmak amacını güttükleri daha yaygın bir eğilimin parçasıydı. İstatistikler 1900-1910'da dünyaya gelmiş olan kadınların yarısının, 1910-1920'de doğanların ise üçte ikisinin evlenmeden önce en az bir kez cinsel ilişkide bulunmuş olduğunu göstermektedir.

30. Linda Gordon, "Voluntary Motherhood: The Beginnings of Feminist Birth Control Ideas in the United States", *Cleo's Consciousness Raised* adlı kitaptan; yayına hazırlayanlar: Mary S. Hartmann ve Lois Banner (New York: Harper & Row, 1974).

31. Daniel Scott Smith, "Family Limitation, Sexual Control, and Domestic Feminism in Victorian America", *A Heritage of Her Own: Toward a New Social History of American Women*, yayına hazırlayanlar Nancy F. Cott ve Elizabeth H. Pleck (New York: Simon & Schuster, 1979).

Bedenlerini kullanma hakkına sahip olmak isteyen kimi kadınlar (çoğunlukla eğitim görmüş meslek sahibi "Yeni Kadınlar") evlenmeyi büsbütün reddetme noktasına varabiliyordu. Bu, evliliği kadınlar için zorunlu gören patriarkayı şoka uğratan bir meydan okumaydı. Evliliğe karşı bir "isyan"dan söz eden Carl Degler, 1900'de yüksekokul mezunu kadınların dörtte birinin ve doktora yapanların yarısının bekâr olduğu tahmininde bulunmaktadır.[32] Üstelik evlenen kadınlar da alışılmadık bir hızla boşanıyordu. 1870-1930 yıllarında ABD'de boşanma oranı beş kat arttı. 1920'lerdeki boşanma davalarının üçte ikisi kadınların talebiyle açılmıştı. Bu gelişmeleri izleyenler evlilik kurumunun da —feminist— saldırı altında olduğu görüşündeydi.

DeBerg, yüzyılın sonunda kadınlar bağımsızlığa ve bedenlerine sahip olmaya doğru yönelirken, fundamentalist söylemin de aşırı biçimde aile içi ilişkiler, cinsel kimlik ve davranışlar, geleneksel cinsiyet rollerinin "doğru dürüst" belirlenmesi gibi konularda yoğunlaştığına dikkati çekiyor. *Fundamentals* adı altında 1910-13'te yayımlanan bir dizi kitapta hareketin esasları açıklanmıştı; ancak din adamlarının vaazlarında dinsel kurallar kadar ağırlık verdikleri bir diğer konu da kadınların davranışıydı. Bin yıl inancı doğrultusundaki Niagara Konferansı'nı örgütleyen James H. Brookes, Elizabeth Cady Stanton'un yazmış olduğu *Woman's Bible* (1898, Kadının Kutsal Kitabı) için "acınılacak başarısız bir çaba... imansızlığın küstahça dile getirilişi" ifadesini kullandı. Halk tarafından sevilen Evanjelist bir papaz, "Kanınızı Seçerken" başlığı altındaki vaazında, Stanton'un konferansları türünden konuşmalara ilgi gösteren bir kadının, "*korkunç bir yaratık*", olduğunu söyledikten sonra, "İyisi mi siz bu leş kokulu cüzamlıların yanına uğramayın. Bunlar nezih bir topluluk içine çıkabilmek için önce yıkanmalı, sonra üç hafta asit fenike yatırılmalı ve tam bir yıl buharla dezenfekte edilmelidir," dedi.

32. Carl N. Degler, "The Changing Place of Women in America", *The Woman Question in America* adlı kitaptan, yayına hazırlayan Barbara Welter (Hinsdale, Ill.: Dryden Press, 1973), alıntılayan DeBerg.

Fundamentalizmin savunulduğu yazılarda —kadın ve erkek için— ayrı dünyalar öngören Victoria öğretisine geri dönülmesi için savaş çığırtkanlığı yapılıyordu. 1921'de önde gelen fundamentalist dergilerden birinde, "Aranıyor — Anneler aranıyor: Yuva özlemi çekiyoruz; *gerçek* yuvaların özlemini. Anaların eksikliğini duyuyoruz; *gerçek* anaların... Tanrı kadınları yuva kursunlar diye yarattı; ne var ki onlar bunu unutmuşa benziyor,"[33] sözleri yer almıştı. Her zaman olduğu gibi terazinin bir kefesine kadınların özgürlüğü, ötekine ailenin yıkılması konuyordu. Fundamentalistler ailenin nasıl "kurtulacağını" biliyordu: Kilise aşırı "kadınlaştırılmıştı", daha fazla gecikmeden erkek denetimi kurulmalıydı. Erkekler her alanda otoriteyi ele almalı, evde kadına boyun eğdirilmeliydi.

> Erkeklerin sadece yönetim organlarında ve kilisede başa geçmesine değil, evde ailenin reisi olmalarına karşı da büyük bir isyan başlamış bulunuyor. Yale ve Harvard istatistikleri, varlıklı ailelerden gelen kadınların çocuk istemediğini, aile başına bir çocuktan az düştüğünü gösteriyor... Modern kadının geliştirdiği "benim kişiliğim" kavramının, sonunda ev hayatını yıkacağı kuşkusuz.[34]

Bunun bir tanrı buyruğu olduğundan kuşku duymayan bu erkekler, ailelerinin, özellikle de kocalarının ve ağabeylerinin hatırı için, kadınların özlemlerinden ve kişisel mutluluklarından vazgeçmeleri gerektiğini buyurarak, hayatta onlara doyum sağlayacak gerçek amacın "özverili hizmette bulunmak" olduğunu vurguluyordu. Kadının yazgısında cefa çekmek vardı; bu da "Hıristiyanca yaşamanın en önemli ayrıcalıklarından biri", İsa'ya kadınca ulaşmanın yoluydu.[35] Kadınların oy kullanma hakkı Gerçek Kadınlık'ı mahvedecek ve evin kutsallığını —evanjelist Billy Sunday'e göre "yeryüzündeki en kutsal noktadır ev"— tehdit altında bırakacaktı. Kiliseye artık çok az erkeğin gittiğinden

33. *King's Business* 12, 1 (Şubat 1921): 107-8, alıntılayan DeBerg.

34. "Woman Suffrage and the Bible", *King's Business* 10, 8 (Ağustos 1919): 701, alıntılayan DeBerg.

35. "The Mother's Reward", *Watchman* 86 (11 Ağustos 1904): Stanley White, 1906'da Moody's Northfield Genç Kadınlar Konferansı'nda yapılan konuşma; aktaran DeBerg.

yakınarak, onları yeniden çekmek için kadınların etkisini ve gücünü (kilisede kadınların yetkili görevlerde bulunmasına ve sözünü duyurmasına karşı kampanya açarak) azalttıktan sonra, Hıristiyanlığın bir iyilik ve bereket kilisesi olduğu yolundaki kadınca söylemin yerine, gücün, kavganın ve Hıristiyan kahramanlığının övüldüğü bir erkek dili yerleştirdiler.

Daha önce de birkaç kez alıntıladığım *The King's Business*, Los Angeles'daki Bible Institute tarafından yayımlanıyordu. Bu kurum ve Moody Bible Institute, sıradan kadınları vaiz olarak yetiştiriyor ve kadınların konuşma ve öğretme hakkını açıkça onaylıyordu. Ne var ki, fundamentalist yayınların tüm yazarları ve yazı işleri müdürleri, kadınlar erkekler üzerinde otorite sahibi olurlarsa, tanrı ve doğa düzeninin sarsılacağı gerekçesiyle, kadınlara geleneksel cemaat vaizliği görevinin verilmesine karşı çıktılar. Oysa erkekler kiliseleri terk etmiş olduğu için neredeyse yüz yıldır kiliselerin yönetimi kadınların elindeydi. Yirminci yüzyıl fundamentalistleri, kiliselerde kadınların önderliğine on dokuzuncu yüzyıldaki öncellerinden daha hoşgörüsüzdü, ne var ki din gene aynı dindi.[36] Tutucu dergilerden biri, daha 1895'te, "eğer 'ilerici' bir kadın kiliselerimizden birinde zararlı bir yenilikte bulunmaya kalkarsa", derhal tepki göstermeleri konusunda okurlarını uyarırken; aynı dergi 1917'de daha keskin bir üslupla, "toplumsal yaşamda ve ailede bunca kötülüğün kaynağı olan feminizmin" şimdi de, "kilisenin kutsal âlemini işgal ettiğini" duyuruyordu.[37] 1930'da kurulan Amerika Bağımsız Fundamentalist Kiliseleri (daha önce Amerikan Mezheplerüstü Kiliseler Konferansı) kadınların üyeliğini resmen yasakladı. Aynı yıl fundamentalist A. J. Gordon'un yönetimindeki Gordon College'da, kız öğrenci oranının toplam öğrenci sayısının üçte biriyle sınırlandırılmasına karar verildi. Moody Bible Institute vaiz yetiştiren sınıflara kadınların alınmasını durdurdu: Son kız öğrenci 1929'da

36. DeBerg, *a.g.y.*

37. *Western Recorder* 69, 39 (8 Ağustos 1895); Da[illegible] A Woman's Appeal to Women", *Western Recorder* 10 (1917), aktaran DeBerg.

mezun oldu.

Kadınların önem kazandığı mezheplere —teozofi, ispritizma, Hıristiyan Bilimi ve Pentekostluk— iftira eden ve kiliselerde kadınların yetki sahibi olmasının dinsel kurallara aykırı olduğunu yayan fundamentalistler, "pasif", "yumuşak" ve "korkak insanların yetişmesine neden olan" öğreti ve simgelerden kiliselerin arındırılması, yerine "bileğine güvenen bir Hıristiyanlık" getirilmesi için cihat açtılar. Tarihçiler fundamentalistlerin bu dönemde "kadınsı olan her şeyden aşırı ürktüğüne ve erkekliğe abartılı bir önem verdiklerine" dikkat çeker.[38] Amerikan erkeklerinin dinsel yaşama yeniden ilgi duymalarını sağlamak ve kilisede erkek otoritesini kurmak için fundamentalist papazlardan biri savaşa katılmış olan bir diğerini "gerçek erkek", "adam gibi bir Metodist" nitelemesiyle över. "Erkek", "erkeklik" ve "erkekçe" sözlerinin fundamentalistlerin vaazlarında ve metinlerinde bir saplantı haline geldiği görülmektedir.

Çoğu kimse Billy Sunday'in gördüğü olağanüstü ilginin onun abartılı "erkekçe" (bana göre kavgacı ve küstah) tutumundan kaynaklandığı görüşündeydi. Vaazlarında fiziksel şiddet, hatta cinayet telkin etmekten geri kalmıyor, "Tanrım bizleri düşünmeden iş gören, iradesiz, kırılgan, yüreksiz, dönek, yumuşak başlı, her şekle girebilen, omurgasız, kadınsı, kız gibi, üç-kıratlık Hıristiyanlıktan esirge," diye yakarıyordu. Bir erkek tarihçi onun, "sezgileriyle çağının en derin ve karmaşık sorunlarına yanıt verdiği, evanjelist izleyicilerini tedirgin eden gerçeklere parmak bastığı" düşüncesindeydi.[39] Fundamentalistler kendi erkekliklerini, yiğitliklerini, kavgacılıklarını, saldırganlıklarını, katılıklarını ve kararlılıklarını överek, bu niteliklerin denetimi elden kaçırmamak için gerekli olduğunu savunuyor, modernist din bilginlerini "kadın", üniversite öğretim üyelerini "kadınsı ve kız gibi" buluyor, modern din bilimini "iğdiş edilmiş Hıristiyanlık" duru-

38. Leonard I. Sweet, *The Minister's Wife: Her Role in Nineteenth Century American Evangelicism* (Philadelphia: Temple University Press, 1983), aktaran DeBerg.

39. Douglas W Frank, *Less Than Conquerors: How Evangelicals Entered the Twentieth Century* (Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans, 1986), aktaran DeBerg.

muna düşmüş olmakla suçluyordu. Muhafazakâr evanjelistler bu yöntemle tahminlerin üstünde erkeği kendi saflarına çekmeyi başardılar. Sunday, kadınlardan çok erkeklerden, özellikle de gençlerden ilgi gördü. (Militarist ahlakçılık her zaman bağnaz yaratmaya adaydır: Aynı tür söylem ve değerler on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başında Avrupa düşünsel yaşamında, özellikle Almanya'da, yaygınlık kazanarak Nazi hareketinin doğmasına yol açtı.)

Fundamentalistler cinselliği konu alan kültürel yapıtlara da saldırmaktan geri kalmadı; "toplumda kötü alışkanlıkların yayılmasına ve evlilik ilişkisinde sorumlulukların hafife alınmasına" neden oldukları gerekçesiyle tiyatrolar, kitaplar ve sinemalar kınandı. Fundamentalistlere göre, sinema gerek bireysel, gerekse toplumsal ahlak açısından büyük bir tehlike oluşturuyordu; bunun nedeni ise sinemacıların kiliseye gitmemesi, oyuncuların ahlaken soysuz olmaları, sinema ilanlarının "şehvet ve heyecan" uyandırması, açgözlü yapımcıların "olgun" filmler yerine piyasayı süprüntülerle doldurması ve sinema salonlarının pazar günleri de açık olmasıydı. Ancak saldırıların gerçek nedeni filmlerin kadınları etkilemesinden duyulan korkuydu: Genç kadınlar arasında çok rağbet gören bu filmler "yıkıcı etkiler" taşıyordu; "ahlak dışı" konuları genç kızları "şehvetle" tanıştırıyor, "iffetlerini" zedeliyor, "zamane özgürlüğü" tehlikesiyle karşı karşıya getiriyordu. Tıpkı Eski Atina'da olduğu gibi, kadın asla tartışma konusu yapılmamalıydı.

> Erkekler, bir kadını bilinmedik, karmaşık bir toplumsal muamma olarak görmeye başlarlarsa... bugüne kadar hakkı olduğunu tartışmasız kabul ettiğimiz geleneksel saygıyı göstermez olurlar. Kadın ne kadar az "sorun" yaratırsa, doğal yazgısını yerine getireceği de o kadar kesindir.[40]

Fundamentalist propaganda, "saçma sapan ve çoğunlukla ahlakdışı hevesler" olarak nitelediği tiyatro, kâğıt oyunları, kumar

40. "A Woman's Career", *Western Recorder* 85, 14 (10 Şubat 1910): 10, aktaran DeBerg.

ve en çok da dans gibi "kişisel ilişkilerin gittikçe sıklaşmasına yol açan ve bireyin ahlaksal korunma önlemlerini yıkıcı modern özgürlükleri" desteklemelerinden ötürü özellikle "aydın Hıristiyan kadınları" suçluyordu. Dans, "şehvet uyandırdığı ve müstehcen düşüncelerin alevlenmesine yol açtığı" için "safiyet"i ve "Hıristiyan kimliği"ni tehlikeye sokuyordu. Yirminci yüzyılın başlarında kadın giyimi fundamentalist vaazlarda işlenen başlıca konulardan biriydi. Din adamları yeni moda dar etekleri, "kadınların iffetinin en önemli koruyucusu olan kibar sadelik" yerine, erkekleri tahrik ederek, "en aşağılık tutkuların ve kötü düşüncelerin uyanmasına neden olduğu için" edebe aykırı bulmaktaydı. Erkek cinselliğinden kadınlar sorumluydu: Erkekler doğal olarak neyse oydu ve bu yüzden de suçlanamazlardı. Kadınlar *doğuştan* cinselliğin yaratıcısı oldukları için, cinselliğin, ama sadece cinselliğin, denetimi kadınlara bırakılmıştı. Bir papazın "Kadınların Giyimi Üzerine Tanrı'nın Sözü" başlığını taşıyan vaazında da dile getirdiği gibi:

> Her erkeğin içinde bir miktar dinamit vardır. Bu ona dışarıdan gelmediği gibi, zor kullanılsa da içinden atılamaz. Dinamitin sık sık patlaması ve doğurduğu sonuçlar dünya tarihinde trajik olayların meydana gelmesine neden olur... Pek çok erkek, sözde Hıristiyan olan, ancak din kardeşlerinin tökezlemesine ve zaafa düşmesine sebep olacak bir kötülükte bulunduklarının bilincinde olmayan kadınların çıplak bedenleri yüzünden kalben günaha sokulur.[41]

Günümüzdeki fundamentalistler yasal kürtaj hakkına karşı çıkarken, eskiler de, günah olduğu ve "soyu" (beyaz, orta sınıf) yok edeceği gerekçesiyle, doğum kontrolünün yasallaşmasına karşı çıkıyordu. Yerli orta sınıf beyazların doğum oranında, göçmen, siyah ve alt sınıflara göre bir düşüş olduğunun herkes tarafından bilinen bir gerçek olduğunu iddia ediyorlardı. Kürtaj büyük bir suçtu. Ne var ki, 1840-1888'de, daha çok evli, orta ya da üst sınıftan, beyaz Protestan kadınlar arasında giderek artış gös-

41. A. R. Funderburk, "The Word of God on Women's Dress", *Moody Bible Institute Monthly* 22 (Ocak 1922): 759, aktaran DeBerg.

termesine karşın, dönemin fundamentalist metinlerinde kürtaj konusuna pek yer verilmedi.

Fundamentalistler, ahlak anlayışındaki yeni gelişmeleri doğal olarak yetersiz buluyor ve bundan dinbilimdeki modernist eğilimleri sorumlu tutuyordu; onlara göre "ahlaklılık" geleneksel cinsiyet rollerini benimsemekle birdi. DeBerg'in, —Kutsal metinlerin yanılmazlığı ve yaratılış öyküsü türünden— kadınlarla ilgisi yokmuş gibi görünen fundamentalist ilkeler konusundaki parlak incelemesi, fundamentalizmin *öncelikle* feminizme karşı koymak ve yeniden erkek egemenliğini kurmak amacıyla ortaya çıktığını göstermektedir (DeBerg, bunun kısmen böyle bir niyetle yapıldığı düşüncesindedir).

Kutsal Metinler'in yanılmazlığı, yani Kutsal Kitap'ta yer alan her sözcüğün tarihsel bakımdan doğruluğu ve tanrı tarafından ilham edildiği yolundaki inanç, fundamentalizm kadar hiçbir dinsel ilkeyle bu denli özdeşleşmemiştir. Kutsal Kitap patriarkanın yayılmaya başlamış olduğu bir çağda derlenmiş, bu derleme yapılırken kadınların başlangıçtaki egemenliğine ilişkin kanıtların silinmesi ve erkek üstünlüğünün tanrısal bir ilke olarak kabul edilmesi için eldeki malzeme tahrif edilmiştir.[42] *İlyada* ve *Aeneis* gibi Eski Ahit de sevecenlik ve hoşgörüden çok, savaşı, erkek üstünlüğünü ve öldürmeyi (düşmanları elbette — ama "düşman" her zaman vardır) konu alan bir edebiyat başyapıtıdır. Kutsal Metinler'in tanrı vergisi ve hatasız olduğu kabul edilirse, değerlerinin de tanrı vergisi ve sonsuza dek doğru olduğu varsayılacaktır. Muhafazakâr evanjelist Protestanlar bu metinlerin yanılmazlığını, ayrı dünyalar yaratmak ve erkek üstünlüğünü sağlamak için açtıkları savaşta en güçlü silah olarak öne sürmektedir.

Yüzyılın başında aile içindeki güç dengesinde meydana çıkan değişikliklerin toplumsal düzeni sarsıcı bir tehdit oluşturduğu kanısında olan fundamentalistler, bunu Kutsal Kitap'taki mutlak

42. Kutsal Kitap uzmanlarının çoğu böyle bir konumdadır. Özellikle Julian Morgenstern'in "*Beena* Marriage (Matriarchat) in Ancient Israel and Its Historical Implications", *Zeitschrift für die Altestamentische Wissenschaft* 47 (1929) ve David Bakan, *And They Took Themselves Wives*'a (San Francisco: Harper & Row, 1979) bkz.

doğrulara olan inancın yitirilişine bağlıyordu. Doğum oranlarındaki düşüşün (buna kadınların anneliğe karşı isyanı da denebilir) ve hızla yükselen boşanma oranlarının (isterseniz kadınların evliliğe karşı isyanı deyin) Aziz Pavlus'un Kutsal Kitap'taki öğretisine karşı "isyanın" kaçınılmaz sonucu olduğundan kuşku duymuyorlardı. Boşanmayı önlemenin yolu "Kutsal Kitap'ın yeniden layık olduğu yeri almasıdır... Karı-kocanın Tanrı'nın onlar için belirlemiş olduğu alanları ve verdiği görevleri kavraması gerekir."[43] "Kutsal Kitap'a dönüş", "eve ve Tanrı'nın koruyuculuğundaki aileye dönüş" demekti.[44]

İnsanlığın yaratılışı konusunda da buna benzer bir görüş vardı; fundamentalistler, insanın ortaya çıkışının Kutsal Kitap'ta anlatıldığı gibi olduğu inancındaydı. Yaşamın başlangıcına ilişkin bilimsel bir açıklama getiren evrim kuramını bu nedenle tiksintiyle karşıladılar (bazıları hâlâ tepki duyar). Fundamentalist vaiz J. F. Norris, Texas Meclisi'nde, evrim kuramının "her şeyin dayanağı olan" yaratılış efsanesine karşı çıkmakla, "Kutsal Kitap'a olan inancı sarsacağını" söyledi. Ne var ki erkek üstünlüğü dışında hiçbir dinsel öğreti yaratılış efsanesine dayanmıyordu. Norris'e göre, kadınların erkek egemenliğine baş kaldırısına açıkça bağlamaksızın, evrim kuramına karşı yasa çıkarmanın başlıca amacı (evrim kuramının devlet okullarında öğretilmesinin yasaklanması, ünlü Scopes davasının çıkışı), Hıristiyan evini korumaktı: "Ev Tanrı'nın ilk kurumudur... Bu kurumu korumak için elimizden geleni yapalım, korunması için yasalar çıkartalım ve kimsenin onun kutsal sınırlarına tecavüz etmesine izin vermeyelim."[45]

Fundamentalistlerin evrim kuramına karşı çıkmalarının bir başka nedeni de tanrının niteliği (tanrı beyaz bir erkekti) konusunda kuşku yarattığı savıydı. Evrim kuramı, ahlak elçisi sorumluluğu taşıyan insanları hayvan düzeyine indirmekle ahlaksal de-

43. "Divorce", *Western Recorder* 86, 52 (2 Kasım 1911), aktaran DeBerg.

44. "The Family", *Western Recorder* 86, 15 (16 Şubat 1911), aktaran DeBerg.

45. J. F. Norris, "Address on Evolution Before Texas Legislature", *Searchlight* 6, 15 (23 Şubat 1923): 3, aktaran DeBerg.

ğerleri yıkıyordu. Onların düşüncesine göre, evrimin özgür iradeye ket vurması, ahlaksal sorumluluğu da zayıflatıyordu. Ancak, gerçek mesajlarını anlayabilmek için, ahlaksal sorumlulukla ne kastettiklerini keşfetmemiz gerekir ve elbette cinsellik ve cinsiyet rolleridir söz konusu olan. Norris bunu apaçık ortaya çıkarıyor: Evrim "özgür aşka kaynaklık ediyor. Maymunların... hiçbir zaman evlilik cüzdanları olmadı... Sık sık eş değiştirdikleri bilinir."[46] Evrim, "Kutsal Pazar'da (Sabbath) özgürlüğe, yasalarda özgürlüğe, aşkta özgürlüğe, boşanmada özgürlüğe, ahlakta özgürlüğe, öğretide özgürlüğe"[47] yol açacaktı. Fundamentalistler için *ahlak* neredeyse bütünüyle kadınların davranışlarını kapsıyordu: "Ahlak" konusundaki tartışmalar boşanmayı, kadınlar tarafından işlenen suçları, sigara ve içki içen kızları kapsıyordu.

DeBerg, fundamentalistlerin evrim konusunda duyduğu tedirginliğin, onun bilimsel, felsefi ya da dinbilimsel bir öğreti olmasından duyulan kuşkudan değil, geleneksel aile yaşamı ve cinsiyet rolleri üzerindeki olası etkilerinden kaynaklandığı sonucuna varıyor. Araştırmacı, yaratılış efsanesinin geniş kitlelerce benimsenmesinin nedenini, söylemine Victoria dönemi cinsiyet rollerinin ve geleneksel aile düzenini destekleyici savların nüfuz etmiş olmasıyla açıklamaktadır. DeBerg'e göre, Darwin kuramına ilişkin entelektüel tartışmaları izlemekte güçlük çeken ve toplumsal ahlakın değişmekte olduğunu fark eden sıradan insanlar — "erkek ya da kadın olarak, kim oldukları ve ne yapmak istedikleri konusunda bir karar vermek durumundaydı" Modernizme karşı çıkmalarının kökeninde cinsiyet rollerindeki değişim yatıyordu: Aile yaşamının kutsallığına "tecavüz" edildiği için Hıristiyanlık çökecek, yerini barbarlık alacaktı. "Gençliğin başkaldırısı" onları dehşete düşürüyordu, ancak dehşetlerinin asıl nedeni, gençlerin suç işlemesi ya da şiddete başvurması değil, geleneksel Victoria dönemi aile ilişkilerini ve cinsel ahlak kurallarını hiçe say-

46. J. F. Norris, "Another Example", *Searchlight* 6, 22 (13 Nisan 1923): 6, aktaran DeBerg.

47 J. F. Norris, "The First and Second Creations", *Searchlight* 5, 48 (13 Ekim 1922): 2, aktaran DeBerg.

malarıydı.

On dokuz ve erken yirminci yüzyıl fundamentalizmi konusunda araştırma yapan uzmanların çoğu, sadece "kişisel ahlak" ile ilgilendiği için, fundamentalizmin siyasal bir hareket olmadığı savını ileri sürmektedir. DeBerg, siyaset yazarları nasıl günümüzde feminizmi bir siyasal hareket olarak kabul etmiyorsa (basımevlerinden taşan feminist romanlara karşın, erkek eleştirmenler çağımızda politik romanların azalmasından yakınmaktadır), fundamentalizmin erkek yorumcularının da bu akımın "son derece politik" olan esas amacını —kadınlara boyun eğdirilmesi ve cinsler için birbirinden ayrı eylem alanları— görmezden geldiğine işaret eder. 1970'lerde önde gelen bir siyasal ve toplumsal güç olarak yeniden canlanan fundamentalizmin bu yönü, araştırmacılar tarafından gene sansür edilmektedir. Fundamentalistlerin kadın hareketine, kürtaja ve boşanmaya karşı olduğunu belirten az sayıda kimse de, bunların gündemdeki yeni konular olduğunu ileri sürmektedir. George Marsden yazılarında, cinsiyet rolleri konusunda Katolik Kilisesi'yle işbirliğinin yeni bir şey olduğunu ileri sürüyordu. Yeni fundamentalistleri eşcinsellik ve Eşit Haklar Yasası'nda öngörülen değişiklikler türünden konulara gösterdikleri ilgiden dolayı öven Douglas Frank ise bu gibi kaygıların yeni olduğuna dikkati çekti. Oysa tümü de fundamentalizm kadar eskiydi.

Feminizme karşı kör ve sağır olan bu adamların, kendi egemenlikleri ve ayrıcalıkları tehdit edildiğinde, son derece duyarlı davrandıkları görülüyordu. Aldıkları önlemlerden biri fundamentalist mezheplere katılmaktı; bir diğeri ise, Reagan, Bush ve öteki muhafazakâr politikacıların yaptığı gibi bu mezheplerle ittifaktı. Son yirmi yılda giderek seslerini yükselten yeni fundamentalistler, eski ayrımcı politikalarından vazgeçerek siyasete karıştılar. Nancy Ammerman, katı fundamentalistlerle ilgili araştırmasında, başlıca özelliklerinin ayrımcılık konusunda gösterdikleri titizlik olduğunu saptadı: Uzlaşma ve ödün verme kaygısından, her mezhep kendini öteki mezheplerden ve siyasal partilerden uzak tutmaya özen gösteriyordu.[48] Böylesine katı bir tu-

tum izlemeyen tek mezhep, 1970'lerde ve 1980'lerde Güney Baptist Konvansiyonu'nda büyük bir çoğunluk sağlamayı başararak, fundamentalist harekete egemen oldu. Kutsal Kitap'ın bir tek sözcüğünün bile değiştirilmesine razı olmayan militan muhafazakârlar, hâlâ ayrılıkçılığı savunmalarına karşın, toplumu değiştirmek amacıyla siyasal etkinliklere katılmaya sıcak bakmaya başladılar. 1970'lerde, muhafazakârların önde gelen sözcülerinden Jerry Falwell, aynı ahlaksal değerleri paylaşan ve hükümeti etkilemek isteyen milyonlarca Amerikalı arasında bağ kurmayı amaçlayan bir mezhep kurdu. Kendini özel bir grup olarak tanımlayan bu mezhebin adı Moral Majority (Ahlaklı Çoğunluk) idi. Falwell böyle bir girişimde bulunmasının nedenlerini şu sözlerle açıklıyordu:

> Ben altmışlı yıllarda din adamlarının kürsülerinden inerek insan hakları ya da herhangi bir politik harekete karışmalarına karşı çıkıyordum. Onlara asal görevleri olan Tanrı'ya hizmet yerine böyle işlerle uğraşarak zaman yitirdiklerini söylüyordum. Ne var ki bugün ben de, onları eyleme sürükleyen benzer nedenlerden dolayı, aynı şekilde davrandığımı fark ediyorum. Bir şeyler oluyor. Hümanizmin resmi okul sistemine saldırısı bizi daha altmışlarda telaşlandırmaya başlamıştı. 1973'teki Roe-Wade* davasında Yüksek Mahkeme'nin kararı ve ardından isteğe bağlı kürtaj gözümü açtı. Birbirini izleyen yeni düzenlemeler federal hükümetin iyice yönünü şaşırdığını gösteriyordu. Eğer bu gidişe dur denilmezse —sayıları 16 bini bulan ve bir tanesi benim denetimimde olan— özel okullar da bu tacizden kurtulamayacaktı. Böylece zamanla, eğer başladığımız işten sonuç almak istiyorsak, mutlak surette işin içinde olmamız gerektiğine inandık.[49]

Moral Majority'de yer alan bu kararlı fundamentalistler çok geçmeden Amerikan politikasının aşırı sağcı kanadını oluşturdu.

48. Nancy Ammerman, *Bible Believers: Fundamentalists in the Modern World* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1987), aktaran DeBerg.

* ABD'de kürtaj yaptırmak isteyen Texaslı Jane Roe'nun devletin kürtaja müdahalesinin Anayasa'nın 1., 4., 9. ve 14. maddelerine göre özel hayata müdahale olduğu savıyla açtığı ve Yüksek Mahkeme'nin gebeliğin ilk üç ayında kadınların devlet müdahalesinden bağımsız kürtaj yaptırabilecekleri kararını verdiği dava (ç.n.).

49. Jerry Falwell, *Eternity* 31 (Temmuz-Ağustos 1980), *The Fundamentalist Phenomenon*'dan aktarıldı; yayına hazırlayanlar Jerry Falwell, Ed Dobson ve Ed Hinson (Garden City, NY: Doubleday, 1981).

Adı ister Yeni Sağ, ister Radikal Dinci Sağ ya da Yeni Muhafazakârlık olsun, hızla güçlenen hareket Falwell'in başlangıçta dilediği gibi hükümeti sadece *etkilemek*'le yetinmeyerek, bundan böyle ona egemen olma amacını güttü. Eşit Haklar Yasası'nın geri çevrilmesinde önemli rol oynadı; liberal eğilimli çok sayıda görevlinin işine son verdirdi; şimdi de kürtaja cinayet kisvesi vermeye, eğitim ve kitle iletişim organlarında liberal düşünceyi sansür etmeye ve "aileden yana" yasaların çıkartılmasına çalışıyor. Son on yıldaki çabalarının çoğu başarısızlıkla sonuçlandı; ne var ki, propagandası ve desteği Ronald Reagan ve George Bush'un iktidara gelmesini sağladıktan başka, Amerikan seçmenini de genel olarak sağa savurdu.

Seçmenlerin sağa kaymasıyla birlikte "cinsiyet rolleri ayrımı"'da belirgin biçimde ortaya çıktı. Yeni Sağ'ın ahlakçı söylemi işçi sınıfını, beyaz olmayanları ve kadınları yeniden baskı altına almayı meşrulaştırmak olan gerçek amacını maskelemektedir. Siyahların ve kadınların büyük çoğunluğu buna karşı çıkarken, beyaz işçi sınıfı erkeklerinin çoğu da, sadece siyahlarla kadınlar üzerinde sahte bir "üstünlük" sağlamaktan başka bir işe yaramayacak olan ve aslında çıkarlarını tehdit eden bu politikayı desteklemektedir. Sheila Ruth, aile değerleri, yurtseverlik ve "Amerikan gelenekleri" türünden etkileyici sözlerin altında, Amerikan hükümetinin *temel* (fundamental) ilkelerini —kilise ile devletin ayrı olması, Anayasa'nın I. maddesinin sağladığı haklar, siyasal parti düzeni— iptal etme çabasının gizlendiğine işaret etmektedir.[50] Sheila Ruth, hareketin önde gelen sözcülerinin konuşmalarından bazı örnekler veriyor:

> Muhafazakâr hükümeti şimdiden denetimimiz altına aldık. Muhafazakârlar da Cumhuriyetçi Parti'de denetimi sağlamış durumda. Bundan sonra ülkeye egemen olabilecek miyiz, onu göreceğiz. (Richard Viguerie, Dinci Yeni Sağ hareketinin mali işler başsorumlusu ve strateji uzmanı)

50. Sheila Ruth, "A Feminist Analysis of the New Right", *Radical Voices: A Decade of Feminist Resistance* içinde, Kadın Araştırmaları Uluslararası Forumu, yayına hazırlayanlar Renate D. Klein ve Deborah Lynn Steinberg (Elmsford, NY: Pergamon Press, 1989).

Bizim topluluk gibileri siyasal yaşam için potansiyel bir tehlike oluşturur... bizim gibi gruplarkorkunç yalanlarla, destekledikleri adayı temize çıkarır. (Terry Dolan, Ulusal Siyasal Eylem Komitesi Başkanı)

Biz bu ülkedeki mevcut düzeni devirmek isteyen radikalleriz... Amerika'yı Hıristiyanlaştırmaktan söz ediyoruz. (Paul Weyrich, Özgür Bir Kongre'nin Yaşamasını Sağlama Komitesi Başkanı)[51]

Fundamentalist hareket, dinsel görünümünü bir kenara bırakıp, bir yandan "yaşamı savunan", öte yandan "sert" bir dış politika yürüterek, silahları denetleme yasalarına karşı çıkan siyasal bir görünüme büründü. Bin yıl inancından ötürü İsrail yanlısı olmasına karşın, Yahudi düşmanlığı yapar. Ailenin kutsallığını savunurken, AFDC'ye (Çocuklu Ailelere Yardım), dayak yiyen kadınları koruyucu sığınma evlerine ve çocuklara karşı şiddeti önleyici yasalara karşı çıkar. Ruth, aşırı milliyetçi, militarist otoriter, ırkçı, cinsiyetçi, "mistik bir görev ilkesi"nden yola çıkarak, "kayıtsız şartsız bağlılık" isteyen bu hareketi, "Amerikan tarzı faşizm" olarak nitelemektedir.

Yüksek Mahkeme'ye atanan tutucu yargıçların olumlu faaliyet programlarını askıya alması ve doğumla (üreme) ilgili yasal haklarda yapılan değişiklikler sonucu, Yeni Sağ 1980'lerde gücünü daha da artırdı. Hareketin militanları kimi zaman ders araçlarını yakarak ya da yasaklayarak eğitim kurumlarına gözdağı verir. Maddi dayanağı çok güçlü olan hareket, belli başlı üniversitelerle çeşitli biçimlerde ilişkisi olan ve kötü maksatlı, bağnaz kitaplar yayımlayan sağcı yayın organlarına ve "laik hümanizm"e rastladığı her yerde saldıran, "Akademik Titizlik" türünden örgütlere destek sağlar. Yeni Sağ, kadınlar için ayrılan yardım fonlarını "aile"ye aktarmayı, sosyal hizmet fonlarını kısıtlamayı ve askeri harcamalara daha fazla kaynak sağlamayı başardı. Anayasa'nın I. maddesinin öngördüğü haklardan başka,

51. Tüm alıntılar, Washington DC'deki Citizens for Constitutional Concerns (Anayasal Sorunlarla İlgilenen Yurttaşlar) tarafından yayımlanan *People for the American Way* broşüründeki "Are We All God's People?"dandır.

ABD'de artık kişisel mahremiyet, cinsel özgürlük ve hatta medeni haklar bile bu hareketin tehdidi altında bulunuyor.

Giderek bazı *muhafazakâr* üyeler de Güney Baptist Konvansiyonu önderlerinin tutumunu aşırı bulmaya başladı. Haber alma bölümündeki iki muhabirin işine son verilmesi, kadın vaizlerin görevli olduğu kiliselere yardımın yasaklanması ve örgüt önderlerinin direktifiyle başlatılmış olan "dinsel okullar yönetim kurulu tarihi"nin imha edilmesi üzerine çok sayıda üye hareketten ayrıldı. Mayıs 1991'de, yaklaşık altı bin Güneyli Baptist'ten oluşan daha az muhafazakâr bir kanat, Kooperatif Baptist Konvansiyonu'nu kurdu. Bu topluluk Kutsal Kitap'ın harfi harfine kabul edilmesine karşıdır ve kadınların dinsel görevlere atanmasını onaylar.[52]

Senatör Jesse Helms'in öncülüğünde, Güney Baptist Konvansiyonu, hükümeti Güzel Sanatlara Ulusal Destek Fonu'ndan burs alan sanatçılara baskıda bulunarak, "müstehcen" eserler yapmayacaklarına ilişkin söz vermeleri konusunda kışkırttı — oysa kimse "müstehcen"in tanımını yapamıyor, Yüksek Mahkeme bile bunu yerel sorumluların sağduyusuna bırakıyordu. Bu türden bir baskı ayrıca Anayasa'nın I. maddesinin ihlali demekti. Güney Baptist Konvansiyonu, Akademik Titizlik'ten başka, içlerinde ABD'yi fundamentalist bir Hıristiyan devletine dönüştürmek amacındaki Yeniden Diriliş Koalisyonu'nun da (Coalition on Revival-COR) bulunduğu çok sayıda örgütü beslemekte ve yüreklendirmektedir. Güzel sanatlara sansür kampanyasını başlatan Rahip Don Wildmon, Yeniden Diriliş Koalisyonu'nun önde gelen adlarından biridir. Amaçları arasında 2000 yılına kadar resmi okulları, Ulusal Gelirler Servisi'ni ve Amerikan Merkez Bankası'nı lağvetmek yer almaktadır.

Gerçekten de COR içindeki "Yeniden Yapılanma" (Reconstructionism) olarak bilinen güçlü bir fraksiyon, Amerikan toplumunda, Kutsal Kitap yasalarını uygulayarak, "Tanrı'nın krallığı-

52. Peter Steinfels, "6,000 Form Rival Baptist Organization", *New York Times*, 12 Mayıs 1991.

nı" kurmak amacındadır. Bu grubun başında bulunan R. J. Rushdoony, eşcinsellerin, zina yapanların, astrologların, kâfirlerin ve ıslah kabul etmeyen çocukların katledilmelerinden (mümkünse taşlanarak) yanadır. Kendini Rushdoony'den daha "ılımlı" sayan COR'un önderi Dr. Jay Grimstead, oğlan çocukların Hıristiyan "yeşil bere" kamplarında askeri eğitim görmeleri gerektiğini savunmaktadır. Grimstead, COR'un amacının, il meclislerini ve okulların yönetim kurullarını ele geçirdikten başka, şerifleri ve ilçe görevlilerini de seçmek olduğunu açıklamaktadır. İktidara geçer geçmez ilk işleri örgütleyecekleri "milis" kuvvetleriyle, ilki "Komünist Meksika"ya olmak üzere, manevi savaş açmak olacaktır. COR üyelerini, örgütsel ilişkilerini ya da gerçek gündemlerini açıklamaksızın, Hıristiyan kimlikleriyle seçimlerde aday olmaya çağırmaktadır. Bu yöntemle Gilroy kent meclisine kısa süre önce California'dan bir aday seçildi: *bir kadın,* Sarah C. Nelson.[53] Kadınlar fundamentalist çağrılara karşı bağışıklı değil; aşırı sağ, kadınların haklarını engellemeyi ya da geri almayı amaçladığı eylemlerde, genellikle onları vitrinine yerleştiriyor.

İslam

Katolikler, Müslümanlar ve Museviler arasında da yukarıdakine benzer amaçlar güden hareketler ortaya çıktı. Amerika'da Elijah Muhammed'in kurunuş olduğu siyah İslam hareketi günümüzde, Louis Farrakhan'ın önderliğinde, İslam Ulusu adını aldı. Bu hareket de öncelikle kendini savunma amacıyla kuruldu: Siyahlar da fundamentalistler gibi Amerikan toplumunun saldırısı altında olduklarını hissetmektedir. Ne var ki, siyah Amerikalılar *gerçekten* baskıya uğrarken, fundamentalistler için böyle bir durum söz konusu değildir. Beyaz, eril Protestanlar iktisat politikası, feminizm ve insan hakları yasaları yüzünden şimdiye kadar sahip oldukları ayrıcalıkları yitirecekleri inancındadır. Beyazlar için cezayı gerektirmeyen kimi davranışlarda bulunan siyahlar kovuş-

53. Fred Clarkson'un *Mother Jones*'daki yazısından, Kasım-Aralık 1990.

turmaya uğrar. ABD'nin neresinde olursa olsun beyazların yaşadığı semtlerde yaya olarak ya da arabayla dolaşan siyahlar engellenir, hatta tutuklanır. Dayak yiyebilir; bazen öldürüldükleri bile olur. ABD hapishanelerindeki siyah erkeklerin oranı ırk ayrımcılığıyla tanınan Güney Afrika'dan şaşılacak derecede yüksektir. Bir siyah erkeğin yirmi bir yaşına varmadan tutuklanma olasılığı üçe birdir.

Beyazların Afrika kökenli Amerikalılar'a (Afro-Amerikan) uyguladıkları ısrarlı baskı, siyah siyasal önderlere yönelik adli soruşturmalarda da kendini gösterir. Beyaz siyasetçilerin yolsuzlukları ve siyah politikacıların nüfusa oranla sayılarının azlığı bilindiğinden, bu durum özellikle çarpıcıdır. Kültürel alanda da çifte standart uygulanmaktadır. Adolph Reed Jr., siyah müzik topluluğu Public Enemy, ırkçılık ve kadın düşmanlığıyla suçlanarak açıkça sansüre uğrarken, beyaz heavy metalci Guns N' Roses'ın, sürgit ırk ayrımcılığı, hayasız bir kadın düşmanlığı, eşcinsellik ve yabancı düşmanlığı yapmakta olduğuna; siyah rap topluluğu 2 Live Crue müstehcenlikten mahkemelik olurken, bağnazlığı ve aşırı kadın düşmanlığıyla tanınan Andrew Dice Clay'in özel televizyon programlarına çıktığına ve film sözleşmeleri yaptığına işaret eder.[54] Ben de, Reagan yönetimi sırasında önemli beyaz adamların, ufacık, yoksul Nikaragua'ya karşı yürütülen özel savaşı desteklemek için, silah satarak ve uyuşturucu *ithal ederek* anayasayı ihlal etmiş olmalarına karşın, ya hiç yargılanmadan ya da hafif cezalarla paçalarını kurtardıklarını, oysa siyahi belediye başkanı Marion Barry'nin uyuşturucu *kullanmaktan* (beyaz adamların baskıyla ihbara zorladıkları siyah bir kadının tanıklığıyla) kovuşturmaya uğradığını hatırlatmak istiyorum. Halkı tasarruf ve kredi dalavereleriyle milyarlarca dolar dolandıran zengin beyaz adamlar çoğu zaman cezasız kalır ya da hafif cezalarla kurtulur.

54. Adolph Reed Jr., "False Prophet", *The Nation*, 28 Ocak 1991. Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı da *The Nation*'da 21 Ocak 1991'de yayımlanan makalenin ilk bölümünden alınmıştır.

Siyasal ya da toplumsal önderliğe yükselen siyahların böylesine kılı kırk yararcasına tahkikata uğraması, sayılarını azaltma çabası artı, Afro-Amerikalılar'a uygulanan yaygın ve sistemli ayrımcılık, bir soykırım politikasından pek farklı sayılmaz. Buna karşı saldırgan bir tepkinin oluşması anlaşılabilir; Farrakhan'ın ırkçı olması da anlaşılabilir; onun ırksal utancı reddederek, ırksal gururu savunması takdir edilecek bir tutumdur. Ancak anlaşılması zor olan öğretisinin geri kalan kısmıdır. Sistemli ayrımcılığa —yoksulluğa, gettolaştırmaya, sömürüye— karşı çıkmayarak, köleci bir zihniyetle, suç işlemeye ve uyuşturucu bağımlılığına yol açan siyah "toplumsal hastalığa" saldıran Farrakhan, siyahları "hasta bir halk" olarak tanımlar. Bu tutumuyla, devleti ele geçirme amacına karşın, mahrem yaşam ve aile yapısına gösterdiği aşırı ilgiden ötürü beyaz fundamentalistlere benzer. Farrakhan, 1960'ların medeni haklar hareketine olağanüstü katkıda bulunmuş ve Ku Klux Klan türünden örgütlere hiçbir zaman katılmamış olan Yahudiler'e düşmandır: neden? Bundan başka, hiç utanç duymadan, İslam dini kurallarınca erkek üstünlüğünü ve kadınların erkeklere boyun eğmesi gerektiğini savunur.

Reed'e göre, (Protestan fundamentalizmini inceleyen öteki erkek araştırmacılar gibi, Reed de Farrakhan'ın erkek üstünlüğünü kabulündeki ısrarı üzerinde durmayarak sadece değinip geçer) Farrakhan saldırgan ve radikal bir üslup kullanmakla, kişisel olarak üstesinden gelinemeyen toplumsal sorunların sıfırdan başlayarak, kapitalist girişimcilikle çözümlenebileceğini önermektedir. Farrakhan'ınki bildik bir programdır: ırk temeline dayalı, kişisel iffet, çok çalışma ve disiplin, eril otorite. Eğer beyaz olsaydı, bu listeye siyah oğlan çocukların, siyah "yeşil bere" kamplarında "askeri eğitim" görmesi gerektiğini de eklerdi. Ancak siyah olduğundan, ABD'deki öteki pasifist ya da militan hareketlerin siyah önderlerinin başına geldiği gibi, bu türden bir bildiri yayımlamak katledilmesine neden olabilirdi. Ne var ki, kimin ağzından çıkarsa çıksın düşünce aynı: saldırganlık, rekabet, — on dokuzuncu yüzyıl öğretilerindeki Yahudiler gibi— mağdurlar "kadınsı" olmakla suçlandığından, (kendi toplumu aynı konum-

da olsa bile) mağdur olanlara karşı horgörü. İffet kişiye özgü bir sorun olmakla birlikte, kişisel iffet, erkek üstünlüğünün egemen olduğu kutsal ailede daima "kadının iffeti" anlamına gelir.

Militan İslami hareketlerde (Batı basınının Müslüman fundamentalistler olarak adlandırdığı, Mısır'da ortaya çıkan Müslüman Kardeşler Örgütü gibi) kadın düşmanlığı, Afro-Amerikan Müslümanlar'dan daha açık bir biçimde görülür. Erkeklerin bir araya gelerek kurduğu bu militan birliklerin amacı, birçoğu yüzyıllardır sömürge yönetimleri altında ezilerek yoksullaşmış olan ülkelerin ekonomik ve toplumsal sorunlarına çare bulmaktır. Devlet adamlarının sınai kalkınmayla bu sorunların üstesinden gelineceği görüşünde olmalarına karşın, sanayi her zaman olduğu gibi bu ülkelerde de büyük altüst oluşlara neden oldu — kaçınılmaz toplumsal sorunlarıyla kalabalık kentler ve ailelere dayatılan alışılmadık yeni çalışma koşullarını beraberinde getirdi. Sanayileşmenin neden olduğu sorunlar, sömürge döneminde Batı siyasetine ve âdetlerine karşı duyulan tepkilerin yeniden canlanmasına yol açtı ve bu siyaset ve âdetler Müslüman Kardeşler'in boy hedefi oldu. Mussolini, Hitler ve onlar kadar ünlü olmayan bir dizi önder gibi, yaşamın geçmişte daha mutlu ve "masum" olduğunu ileri sürerek, yeniden o günleri canlandırmanın mümkün olacağı inancındaydılar. Ne var ki geçmişi canlandırma sorumluluğu kadınlara yüklenmişti. Müslüman ülkelerde, genellikle erkekler militan İslam'ı başlıca ulusal hareket, Batılılaşmaya karşı tek alternatif olarak görmektedir. Ortadoğu'da büyük çoğunluk, kalkınmanın Batılılaşmaya —zenginliğin ayrıcalıklı bir mutlu azınlığın elinde toplanmasına, işsizlik oranının artmasına, kentlerde huzursuzluğa ve hiçbir zaman açıkça dile getirilmeyen bir değişim olarak, kadınların daha bağımsız olmasına (ki en tehdit edici olan da budur)— yol açtığı kanısındadır.

Müslüman Kardeşler, sanki var olan sorunları kadınlar yaratmış da, onların davranışlarının değişmesiyle bu sorunlar ortadan kalkacakmış gibi, boy hedefi olarak en çok kadınlara saldırı. Bu örgütlerden hiçbiri kadınları açıkça karşısına almasa ve yazılı olarak belirtmese de, herkes gündemlerinde Batı giyimli kadın-

ların yeniden çarşafa sokulacağının ve işgücünden geri çekileceğinin yer aldığını bilir. Müslüman Kardeşler'le ilgili henüz kapsamlı bir araştırma yayımlanmadı; ancak çağdaş gelişmelere karşı, aşırı milliyetçi ve tutucu oldukları, bir "din" savaşı açmaya her zaman hazır bulundukları ve saplantılı bir biçimde kadınlarla uğraştıkları bilinen gerçeklerdendir. Şimdi bazı Müslüman ülkelerdeki militan hareketler üzerinde duracağız.

İran

Çok sayıda İranlı kadın, yönetim karşıtı gerilla örgütlerine katıldıkları gerekçesiyle, pek çok kadını işkenceden geçiren Şah'ın gizli polis örgütü SAVAK'ı ve Şah'ın mutlak egemenliğini protesto etmişti. 1978'de Ayetullah Humeyni yanlısı radikal Müslümanlar Şah'a karşı dev kitlesel gösteriler düzenledi. Şah din önderlerini yatıştırmak ve olası bir devrimi önlemek için kürtajı yasakladı. Ne var ki, 1979'da İran'da yükselen kitle gösterileri sonucu ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Sürgünde bulunduğu Paris'ten propaganda çalışmalarını yürüten Ayetullah Humeyni, zaferle İran'a döndü. Mart 1979'da 100 bin kadın Şah'ın devrilişini ve Ayetullah'ın zaferini kutlamak için Tahran Üniversitesi'nde toplandı. Ancak Humeyni çok geçmeden medeni haklara ilişkin daha önce iyileştirilmiş yasaları askıya aldı, kadınların yargıç olmasını yasakladı, peçe takmalarını zorunlu kıldı; okul, otobüs, plaj gibi kamuya açık yerlerde cins ayrımcılığı getirdi ve şeriat yasalarını yürürlüğe koydu.

Ayetullah, daha önce kadınlardan almış olduğu desteği hiçe sayarak, kadın haklarına ilişkin tüm yasaları lağvetti ve onları savunmakta direnenleri öldürtmekten çekinmedi. Örneğine ender rastlanan bir olay olarak, "Hazreti Zeyneb'in Komandoları" adıyla kadınlardan oluşan bir "ahlak zabıtası" kurdu. Bu örgütün görevi kadınların giyimini ve davranışını denetlemek, onları taciz etmek ve tutuklamaktı. Ayetullah'ın ilk işlerinden biri İran kabinesindeki ilk kadın üye olan Farrokrou Parsa aleyhine dava açmak oldu. Kukuletalı yargıçlar tarafından, savunma avukatı

olmadan ve temyiz hakkı tanınmaksızın başlayan davada, karar aslında çoktan verilmişti. Mahnaz Afkami, Parsa'nın "fuhuşu teşvik etmek, yeryüzünde kötülüğü yaymak ve Allah'a karşı gelmek"le suçlandığını yazar. Ancak gerçek suçu kız öğrencilere peçe takmaya karşı propagandada bulunmak ve ders kitaplarında kadınlara yönelik cinsiyetçi söylemin değiştirilmesi için bir komisyon kurmaktı.[55] Humeyni, Aralık 1979'da bir çuvala koydurduğu Parsa'yı kurşunlatarak öldürttü.

Tahran'da ve İran'ın öteki kentlerinde yeni yasaları büyük kitle yürüyüşleriyle protesto eden kadınlar, yürüyüşler sırasında erkeklerden dayak yedi, taşlandı, hatta bıçaklandı.[56] Kadınlar toplumsal yaşamdan uzaklaştırıldı, ardından işe girmelerini ve çalışmakta olan bir erkekle konuşmalarını engellemeye varan yasalar çıkartıldı. Humeyni 1981'de "karşı-devrimci" ve "İslamiyet aleyhinde" eylemlerinden dolayı elli kız öğrenciyi kurşuna dizdirdi ve binlercesini tutuklattı. İçlerinde hamilelerin, ihtiyarların ve genç kızların bulunduğu 20 bin kadının hiç yargılanmadan idam edildiklerine ilişkin kayıtlar bulunmaktadır. Humeyni 1982'de kızlar için ölüm cezasını on (ya da erinlik) yaşına, oğlanlar için on altı yaşına indirdi; kadınlara tüm sporları yasakladı ve yeni bir tutuklama furyasında 15 bin kişiyi idam ettirdi. Aynı yıl dinsel azınlıklar, özellikle Yahudiler ve Bahailer üzerindeki baskı artırıldı. 1983'te peçe takmak zorunlu oldu. On kadın Bahailik'ten Müslümanlığa geçmeyi reddettikleri için asıldı: bunlardan üçü yirmi yaşın altındaydı; öteki asılanlar arasında İran'ın ilk kadın fizikçisi, bir konser piyanisti, İran televizyonu eski personel şefi ve bir hemşire vardı. Humeyni, İran-Irak savaşı sırasında çocukları mayın tarlalarını temizlemekle görevlendirdi; bu yüzden binlerce çocuk öldü.

1989'da bir televizyon programındaki röportaj sırasında dü-

55. Mahnaz Afkami, "Iran: A Future in the Past — the 'Prerevolutionary' Women's Movement", *Sisterhood is Global*'da yayımlandı; yayına hazırlayan Robin Morgan (Garden City NY: Doubleday, 1984).

56. Bir tanığın gözlemleri için bkz: Kate Millett, *Going to Iran* (New York: Coward, McCann ve Geoghegan, 1982).

şüncesi sorulan bir kadın, Hz. Muhammed'in on üç yüzyıldan beri kadınlara örnek gösterilen fedakâr kızına benzemektense, çağdaş bir kadını örnek almayı yeğlediğini açıkladı. Buna öfkelenen Humeyni program sorumlularının tutuklanarak idam edilmelerini emretti. Ancak danışmanları bunun masum bir hata olduğuna onu inandırmayı başardılar. TV programcıları bağışlandı; bu arada elbette verilmek istenen mesaj da İranlı kadınlara ulaşmıştı.

Cezayir

Militan Müslümanlığın İran'daki zaferi öteki ülkelerdeki İslamcı grupları da etkilemekte gecikmedi. Ne Cezayir ne de Ürdün daha önce militan Müslüman devletlerken, iktisadi baskıların yarattığı huzursuzluk ve hükümetlerin uygulamak zorunda kaldığı kemer sıkma politikaları bu ülkelerde büyük bunalımlara yol açtı. Bunalımın, kadınların "erkeklerin" işlerine el koymalarından ve Batı tarzında giyinmelerinden (erkekler de öyle giyiniyor!) kaynaklandığını ileri sürerek Batılılaşmayı suçlayan Müslüman Kardeşler, bu propagandayla çok sayıda taraftar kazandı. Fransa'dan bağımsızlığını kazanmakla Cezayir'in sorunları sona ermemişti. Devlet Başkanı Huari Bumedyen'in ülkenin sanayileşmesi için gösterdiği çaba kentlere göçü artırmış, işsizliği ve iktisadi bunalımı körüklemişti. Kimi Cezayirliler'in, çözümün İslamiyet'in eski "saf" günlerine geri dönmek olduğunu düşünmeye başladığı bir sırada patlak veren 1978 İran İslam Devrimi, İngiltere'de eğitim görmüş genç bir fizikçiye Müslüman Kardeşler örgütünü kurma esini verdi. Müslüman Kardeşler, kadınların erkeklerle aynı yerlerde bulunmasına ve yanlarında refakatçi olmadan seyahat etmelerine ve çalışmalarına karşı çıkıyordu. Sokaklarda kol gezen militan örgüt üyelerinin saldırı hedefi Batı giyimli genç kadınlardı; içlerinden birini yüzüne kezzap atarak kör ettiler; kadınları korumaya çalışan gençleri bıçakladılar. Yeraltından yürüttükleri eylemlerle tüm kadınlara korku saldılar.

Peter R. Knauss, Cezayir polisinin boşanmış bir kadının dos-

yasını sanki bir suç işlemiş gibi kırmızı mürekkepli kalemle işaretlediğini belirtir — erkek için böyle bir uygulama söz konusu değildir.[57] "Ahlak zabıtası" tarafından sürekli gözlenen kadınlar eğer bir kafeteryada yalnız başlarına oturur, otelde oda tutmak ister, plaja gider ya da iki erkekten fazlasıyla birlikte görülürlerse fahişelikle suçlanırlar. Hava kararıktan sonra yabancılarla görülen kadınlar sorguya çekilir, hatta dövülür. Sokakta öpüşmek yasaktır ve bundan kadınlar sorumlu tutulur. Erkeklerin öfkesini çekmemek ve onlardan korunmak için, giderek daha çok kadın kurtuluşu peçe örtmekte buluyor. Hükümet, Müslüman Kardeşler'in gücünü kırmak düşüncesiyle öteki tutucu Müslüman din adamlarıyla işbirliği yaptı; din adamlarını yumuşatmak amacıyla, İslamcı şeriat yasalarıyla Fransız sömürge yasalarının bir karışımı olan aileye ilişkin yasalarda düzeltmeler yapılması için onları bir kurul oluşturmakla görevlendirdi.

Bu düzeltici kurula tek bir kadın alınmadı; kadınların protestolarına kulak asan olmadı. Yasaya ilişkin tartışmalar sırasında üyelerden biri kocanın karısını dövmekte kullanacağı sopanın boyunun belirlenmesini önerdi. Ocak 1981'de hükümet kadınların yurtdışına çıkmasını yasakladı. Bu "korkunç ayrımcılığa" kadınların gösterdiği tepki üzerine de içişleri bakanı böyle bir yasanın bulunmadığını ileri sürdü. Kadınlar söz konusu yasanın bir taslağını ele geçirmeyi başardı; yasa onları daha rüştünü ispat etmemiş bir çocuk durumuna indirmişti. Eylül 1981'de Bakanlar Kurulu bu değişikliği onayladı. Ekimde başkent Cezayir'de avukatlar, işçi sendikaları temsilcileri ve eski özgürlük savaşçılarıyla birlikte büyük gösteriler düzenleyen kadınlar, ulusal çapta bir kampanya başlatarak, yasaya karşı 10 bin imza topladılar. Cezayir yönetimini, üstü kapalı olarak eski Fransız sömürge yönetimine benzettikleri protesto gösterilerine bağımsızlık savaşına katılmış olan kadınlar da katıldı; onların bulunması polisin vahşetini engelledi. Filme aldıkları gösteride, taleplerini dile getirdiler (tek eşli evlilik, koşulsuz çalışma hakkı, miras hakkında, ev-

57. Peter R. Knauss, *The Persistence of Patriarchy* (New York: Praeger, 1984)

lilik yaşında, boşanma koşullarında eşitlik, terk edilmiş çocukları koruma koşullarının iyileştirilmesi). Filmin gösterilmesi mümkün olmadı.

Hükümet yasayı geri çekti ve Haziran 1984'e kadar konu gündeme gelmedi. Ne var ki bu tarihte çıkartılan yeni yasa eskisinden *daha beterdi*. Erkeklere basit bir nedenle karılarını boşama ve evden atma hakkı tanınıyordu. Boşanmanın her iki tarafın rızasıyla olacağına ilişkin madde kaldırılmıştı; kocasından boşanan kadının (çocuklar ona bırakılmadığı takdirde) barınacak yer talebinde bulunması söz konusu değildi. Her iki yasa da erkeklerin birden fazla kadın almasına izin veriyordu. Ancak 1981 yasası, şeriat kurallarınca, erkeğin her kadına ayrı ev açmasını öngörüyor ve kadının evlilik sözleşmesinde çok eşliliğe karşı olduğunu belirterek bu durumu dışlamasına olanak sağlıyordu. 1984 yasasında bu koşullara yer verilmemişti. 1984 Aile Yasası, kadını "toplumsal kötülükler"den korumak ve kollamak gerekçesiyle, bir "hücre"ye kapatırcasına aile içine mahkûm eder. Erkek kadının geçimini sağlamakla yükümlüdür; "davranışının haklılığını kanıtlayabilirse", birden çok kadın alabilir. Buna karşı çıkan kadınlara boşanma hakkı tanınır. Erkek vekâletle evlenebilir ve istediği zaman karısını boşayabilir. Kadına ise ancak özel koşullarda boşanma hakkı tanınır ya da kadın, boşanmasına izin vermesi için kocasına para öder. Kadınlardan kocalarına "itaat etmeleri", kayınvalide ve kayınpederine "saygı göstermeleri" ve olanakları varsa çocuklarını "emzirmeleri" beklenir.

Yasanın kimi koşulları eskisi gibi kaldı: Kadınlar başka dinden bir erkekle evlenemezken, erkekler için böyle bir kısıtlama söz konusu değildi. Ancak çocuklar babanın inancına uygun olarak İslam geleneklerine göre yetiştirilmeliydi. Evlilik sözleşmesine göre erkek kadına bir miktar para ya da mal verir, kadın bunu ancak kocasının ölmesi ya da onu reddetmesi halinde kullanabilirdi. Bir baba kızının "çıkarına" olmayacağını düşündüğü bir evlenme önerisini geri çevirebilirdi. Oğlan çocuklar on sekiz, kızlar evlendikten sonra (koca egemenliği altına girince) reşit sayılıyordu. Kayda değer tek iyileştirme, asgari evlenme yaşının

kızlarda on altıdan on sekize, erkeklerde ise on sekizden yirmi bire çıkartılmış olmasıydı.

Tutucu din adamlarının onayladığı bu yasa, baskıyı artırırlarsa daha fazla güç kazanacaklarını anlayan Müslüman Kardeşler'i hoşnut etmedi. Öğrenciler arasındaki taraftarlarını, ilerici gençlere balta ve bisiklet zincirleriyle saldırmaları ve olay çıkarmaları için kışkırttılar. Çıkan olaylarda gençlerin birçoğu yaralandı, içlerinden biri öldü. Saldırganlardan bazıları yakalandı; ne var ki, siyasal ortamı doğru değerlendirmişlerdi. Başlangıçta Müslüman Kardeşler'i yasaklayan hükümet çok geçmeden, daha fazla "demokrasi" propagandası altında, ona İslami Selamet Cephesi (FIS) adıyla siyasal parti statüsü kazandırdı. İslami Selamet Cephesi, İslam ahlakının uygulanmasını ve Batılı, laik âdet ve alışkanlıkların terk edilmesini istiyordu. Ahlak anlayışı ise bütünüyle kadınları kapsıyordu: Militanlar kadınların *hicap* olarak adlandırılan topuklara kadar uzun bir pardösü giymelerini ve başlarını sıkıca örtmelerini istiyor, bazıları kadınları işten çıkmaları için zorluyordu. İslami Selamet Cephesi, bunlardan başka hükümetten doğum kontrolünün ve kadınların bu konuda bilgi edinmesinin önlenmesini, gebeliği önleyici ilaç ve araçların yasaklanmasını, gündüz çocuk bakımevlerinin kapatılmasını istedi. Hükümetin saldırganlığa prim veren tutumu, erkeklerin kadınlar üzerinde kurmuş olduğu baskının artmasına yol açtı. 1990'da Mascara kentinde, erkek hastalara baktığı için, hemşire olan kız kardeşine öfkelenen bir Müslüman adam, kadının üzerine alkol dökerek yaktı.[58]

Kadınlar Birliği'nin hükümetin sözcüsü durumunda olmasına karşın, Cezayirli kadınlar örgütlenerek haklarını kazanmak için mücadeleyi sürdürüyor. Ne var ki, FIS'in erkeklerden aldığı destek gün geçtikçe artmakta; Haziran 1990'da oyların yaklaşık %65'ini kazandı (seçmenlerin %40'ı oy vermedi, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu %60'ı ise okuryazar değildi). Şimdiki çabaları ise kadının dışarıda çalışmasına kesinlikle son vermek.

58. Lisa Beyer, "Life Behind the Veil", *Time*, özel sayı (Güz 1990).

Bir kadın, "Cezayir'de çalışan 500 bin kadın, iç savaş çıkacak olsa bile, sesini çıkartmadan mezbahaya gidecek değil ya," diyor.[59] Kadınların erkeklere karşı yürüteceği bir iç savaş mı?

Mısır

1956'da Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır, kadınların vatandaşlığını yasallaştırarak onlara seçme ve seçilme hakkı tanıdı. Enver Sedat'ın devlet başkanı olduğu 1970'lerde, petrol fiyatlarındaki hızlı yükseliş çok sayıda erkeğin iş bulma umuduyla Basra Körfezi çevresindeki petrol üreten ülkelere göç etmesine yol açtı. Geride bırakmış oldukları kadınlar, kocalarının gönderdiği parayla ev geçindirmek, işçi çalıştırarak işleri yürütmek, başgösteren sorunları tek başlarına çözmek sorumluluğuyla karşı karşıya kaldı. Çalışma hayatına atılan orta sınıf kadınlarının sayısı giderek arttı. Yoksul aileler iş bulmak için büyük kentlere göçtü; kırsal kesim kadınları ailenin yaşamını sağlamak için yeni kazanç yolları aramaya, birçoğu sokaklarda öteberi ya da yiyecek satmaya başladı — böylece kadınlar toplumsal yaşama karışmış oldu.

Militan Müslümanlar kadınların yeni rolünü ve yaşamın içine karışmasını tepkiyle karşıladı. Vafd Partisi'nin kadın yöneticilerinden biri, militan Müslüman erkeklerin, kadının toplumsal yaşama karışmaya hakkının olmadığı, çocuklarıyla birlikte oturması, asıl yerinin evi olduğu, "göze görülmeksizin bir gözlemci gibi davranması gerektiği" inancında olduklarını söylemektedir. Ulusal Ana-Çocuk Danışma Kurulu genel sekreteri, "Ülkede işsizlik baş gösterirse, dinci militanlar bunun nedenini kadınların çalışmasına bağlar; suç oranının artması kadınların evde oturmayıp, işe gitmesi yüzündendir; otobüste oturacak yer bulunmayışı kadınların işe giderken otobüsleri işgal etmesinden dolayıdır,"[60]

59. Yusuf M. İbrahim, "Algerians Choose the Protest Vote", *International Herald Tribune*, 27 Haziran 1990.

60. Mona Makram-Ebeid partinin önde gelen kadınlarındandır; genel sekreterin

sözleriyle bu görüşü desteklemektedir.

Toplum içine çıktıkları için, kadınlardan öfkesini alamayan erkekler çoğu zaman onları kamu ulaşım araçlarında taciz eder. Kahire'de yetkililer, çok ciddi boyutlara ulaşan bu sorunu ancak, tramvaylarda erkek ve kadın yolculara ayrı vagonlar tahsis etmekle çözebildiler. Bazıları bu "tekerlekli harem"e karşı çıkarak, kadınların bunlara asla binmeyeceğini ileri sürdü. Ne var ki, kadınlar sürekli tacizden kurtulmak için bu taşıtlara seve seve biniyor. Daha tenha olan bu vagonlara kimi zaman zorla binmeye çalışan erkeklere polis engel olmak zorunda kalıyor. Daha ucuz olan metroda ise ayrım olmamasına karşın, kadınlar otobüslerdeki kadar rahatsız edilmiyor.

Erkeklerin otoritesini artırmaya çalışan militan kesim, peçe takma zorunluluğu türünden baskılarla, kadınları toplumsal yaşamdan dışlamaya çalıştı. 1985'te çıkarılan bir yasayla, 1979'da kocanın, üstüne bir kadın getirmesi durumunda, kadınlara tanınmış olan boşanma hakkı kaldırıldı.[61] 1987'de seçim yasasında yapılan değişiklikle 448 üyelik parlamentoda kadınlara ayrılan 33 kişilik kontenjan 18'e indirildi; kadınların her çeşit siyasal örgütlenmesi denetim altına alındı ve bağımsız bir kadın hareketi için girişimler boğulmaya çalışıldı.[62]

Afganistan

Sovyetler Birliği Afganistan'ı kendi nüfuz bölgesi içine aldıktan sonra, kadınların eğitilmesinde ve yerel siyasal toplantılara katılmalarında ısrarlı oldu. Afganlılar Sovyet baskısına her alanda karşı koymakla birlikte, en çok kadın haklarına tepki gösterdiler. 1979'da bu ülkeyi işgal eden Sovyetler Birliği, Kabil'de kukla

adı ise Dr. Hoda Badran'dır. Alan Cowell, Mona Makram-Ebeid'in görüşlerine "Safe Haven for Women: Train Car Without Men", *New York Times*, 15 Ocak 1990'da; Dr. Hoda Badran'ınkilere ise "Egypt's Pain: Wives Killing Husbands", *New York Times*, 23 Eylül 1989'da yer verdi.

61. Beyer, *a.g.y.*

62. Cowell, "Egypt's Pain."

bir hükümet kurdurdu. Afganlılar'ın buna başkaldırması savaşın çıkmasına yol açtı. Sovyetler Birliği Kabil hükümetine yardım eder ve destek sağlarken, ABD ve öteki Batı ülkeleri de mücahit gerillalarını silahlandırdı. Afgan kadınları, erkeklerine arka çıkmakla, Sovyet güdümü altında kişisel özgürlüklerini kazanma olanağı arasında, hangi tarafı seçerlerse seçsinler kazançlı çıkmayacakları belli olan bir ikilemle karşı karşıya kaldı. Afganistan'daki önyargılı ve adil olmayan yasalara karşın, kadınların (ve işçilerin) her zamanki eğilimleriyle çoğu kadın ulusal davanın yanında yer aldı. Öğrenciler yeni hükümete karşı, Nahid adında bir kızın öncülüğünde taşlı, sloganlı bir protesto gösterisinde bulundu. Ancak askerler üzerlerine ateş açarak yetmiş öğrenciyi öldürdü. Bir anda ulusal kahramanlık mertebesine yükselen Nahid'in adı etrafında birleşen her kesimden kadın isyancı güçlerden yana tutum aldı. Hemen her gün protesto gösterileri düzenlenirken, kısa zamanda kızları ve kadınları direniş için örgütlemek amacıyla, Afganistan Devrimci Kadınlar Birliği kuruldu. Bu örgütün önderlerinden Farida Ahmadi 1981'de tutuklanarak işkence gördüyse de kaçmayı başardı.

Kukla hükümet 1983'te çıkardığı afla yaklaşık 100 bin tutukluyu serbest bıraktı. Böylece kadınların tümü, erkeklerinse bir bölümü özgürlüğüne kavuştu. 1989'da Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve dağılması sonucu Sovyet askerleri Afganistan'dan çekildi. Ancak bugün [1991] Rusya'nın desteklediği hükümet hâlâ işbaşında ve halkın bir bölümü tarafından destekleniyor. Bugün kendi aralarında çatışan ve bir türlü uzlaşamayan isyancı mücahitlerin görüş birliğinde olduğu tek konu militan İslamcılıktır. Bu da büyük ölçüde, kadınları yeniden *burka* olarak adlandırılan tepeden tırnağa çarşafa sokmak anlamına gelir. Hükümet, camileri onarmak ve bildirilerine Allah'ın adını anarak başlamak gibi taktiklerle İslamcılar'a şirin görünmeye çalışmakta; bundan başka, özellikle kadınları ilgilendiren konularda, mücahitlerin politikasına da uğursuzca göz kırpmaktadır.[63] Afganlı kadınların,

63. John F. Burns, "Moscow Gone, Najibullah Boasts and Kabul Stands", *New York Times*, 12 Mart 1989.

Sovyet işgaline karşı desteklemiş oldukları mücahitler, günümüzde onları zorla çarşafa sokmaya çalışmanın yanı sıra öğrenimlerine engel olmakta, ücretli tarım emekçisi kadınların %80'inin, kentlerde çalışan 250 bin dolayında kadının işine son vermek istemektedir.[64]

BM tahminlerine göre 1979-1984 yıllarında ülkeden kaçan göçmenlerin sayısının üç milyonu bulduğu, bunlardan Pakistan'da, çoğu sınır kenti Peşaver'de yaşayanların mücahit denetiminde olduğu bilinmektedir. Mücahitler kadınların evlerinden ya da çadırlarından dışarı çıkmasını önlemekte, uluslararası kuruluşlarca sağlanan tıbbi yardım ve eğitimden yararlanmalarına engel olmaktadır. Haziran 1990'da yedi mücahit partisinden seksen molla Peşaver kentinin dört bir yanında duyurulan bir fetva çıkardı. Bu fetvada kadınların parfüm kullanmaması, gösterişli takılar takmaması, vücutlarına oturan süslü elbiseler ya da erkek giysileri giymemesi emrediliyordu. Fetvaya göre, bedenleri her zaman örtülü olmalı, *giysileri fışırtılı kumaşlardan dikilmemeliydi*! Kadınlar yolun orta yerinden kırıta kırıta geçemez, tanımadıkları kimselerle ve yabancılarla konuşamaz, gülemez ya da şakalaşamazdı. Din okulları da içinde olmak üzere, okula gitmek yasaktı: "Bir şey öğrenmek gerektiği zaman... en iyisi kasetteyplerden yararlanmaktı." Kadınların dışarıda çalışması da gerekli değildi; erkekler onların gereksinmelerini sağlardı (oysa savaşta ölen erkekler binlerceydi).[65]

Mücahit çeteleri Peşaver'de uluslararası yardım örgütlerinde (o bölgede kadınlara iş veren ender kuruluşlardan) çalışan kadın doktorları, öğretmenleri ve beslenme uzmanlarını taciz ederek yıldırmaya çalışıyor,[66] "İslam Saffetinin Bekçileri", "Afgan İslam Gençliği" imzasıyla dağıttıkları bildirilerde asılsız iddialar-

64. Henry Kamm, "Afghan Peace Can Herald War for Sexes", *New York Times*, 12 Aralık 1988.

65. Kathy Evans, "Afghan Edict Tells Women How to Dress", *The Guardian*, 23 Haziran 1990.

66. John F. Burns, "Afghan-Relief Agencies Report Intimidation", *New York Times*, 24 Mayıs 1990.

da bulunuyorlar. Bunlardan biri, hepsi de AIDS'li elli "Batılı Hıristiyan kadın"ın bu hastalığı gerillalara bulaştırmak üzere Afganistan ve Pakistan'a gönderildiği haberini yaydı. Çalışan kadınlara geceleri tehdit mektupları göndererek onları Batı etkisine karşı uyarıyor, tehdit telefonları ederek korku salıyorlar. Kadınlardan birinin işyerine gönderilen zarftan beş kurşun çıktı. İlişikteki notta birinin kendi, öteki lerin arkadaşları için olduğu yazılıydı.[67]

Bu adamlar Pakistan hükümetinin Afganlı kız öğrenciler için açmış olduğu bir okulu yıktı. Nisan 1990'da Afganlı bir hocanın kışkırttığı 5 bin göçmen bir kadın sığınma evine saldırdı. Bir Avustralya dinsel örgütünün kurmuş olduğu Shelter Now (Hemen Sığın) kocası savaşta ölmüş olan Afganlı kadınlara dikiş ve bahçıvanlık öğretiyor, çocuklarına bakım olanağı sağlıyordu. Erkekler bu kuruluşun kadınlara Kutsal Kitap ve gebeliği önleyici hap verdiğini, bahçedeki çocuk salıncaklarında *dinlenmelerine göz yumduğunu* ve banyodaki sabunları kullandırdığını iddia etti! Shelter Now'ın yöneticileri ve orada barınan kadınlar Kutsal Kitap ve gebeliği önleyici hap iddialarını reddetti.[68] Kuruluşun erkek yöneticisi silahlı saldırganlarca arabasında öldürüldü. Kadınların birçoğu korkudan işini terk etti, diğerleri koruyucusuz sokağa çıkamaz oldu. Öğretmenlerden biri ise kendini izleyenleri şaşırtmak için günde birkaç kez kıyafet değiştirmek zorunda kalıyor.[69] Mücahitler, kadın kuruluşlarında ya da yabancı yardım örgütlerinde çalışan on ikiden fazla kadının "kaybolmasından" sorumlu.[70] ABD ise (bu satırların kaleme alındığı Mayıs 1991'de) hâlâ, silah da dahil olmak üzere, bu işleri yapan mücahitlere yardımı sürdürüyor.

Ürdün

Müslüman Kardeşler Ürdün'de 1989 Millet Meclisi seçimlerinde

67. Evans, *a.g.y.*
68. Burns, *a.g.y.*
69. Evans, *a.g.y.*
70. Beyer, *a.g.y.*

sandalyelerin neredeyse yarısını kazanmayı başardı ve tüm kadın adayları yenilgiye uğrattı.[71] 1989 seçimleri, kadınların oy hakkını 1974'te kazandıktan sonra katıldıkları ve göreve talip oldukları ilk genel seçimdi. Aday olma cesaretini gösteren on üç kadın, Müslüman Kardeşler'in boy hedefi oldu. Bir Amman gazetesindeki makalesinde, Kuran'ın kadınlara da erkeklere de eşit haklar tanıdığını yazan Toujan Faysal ise tüm şimşekleri üzerine çekti. İşlemiş olduğu bu günahtan ötürü, Müslüman Kardeşler akli dengesinin bozuk olduğunu ispat etmeye ve evliliğini bozmaya kalkıştı; onu öldürecek kimse sevap işlemiş olacaktı. Bazı siyaset yorumcuları, seçimi kazanamadıkları için kadınları suçlayarak, sadece kadınların değil, tüm halkın çıkarlarını savunmaları gerektiğini öne sürdü. Faysal buna, "Ben insan hakları için mücadele ediyorum. İnsan hakları için mücadele ederken, çoğu zaman kendinizi kadın ve çocuk hakları için mücadele eder bulursunuz," yanıtını verdi. Ürdünlü kadınlar büyük ölçüde erkeklerin etkisi altındadır ve oylarını onlar kimi isterse ona verir. Seçim gizli oyla yapılır, ancak bir kadının seçilmesi durumunda erkeklerin bunun acısını karılarından çıkaracağından korkulur.

Musevilik

Musevilik'te "fundamentalizm", İsrail'de biri milliyetçi (Guş Emunim) öbürü milliyetçiliğe karşı (Agudat Israel) iki ortodoks grubun siyaset sahnesine çıkmasıyla gündeme geldi.[72] Leon Wieseltier, bu terimin İsrail'de siyasetle din arasındaki ilişkinin değiştiğinin bir belirtisi olduğu görüşündedir. Bunu, "kimilerinin... dinin siyasetten ayrılmasından kaynaklanan aşırılıklara ve abart-

71. Stephen Hubbell, "Jordan Votes the Islamic Ticket", *The Nation*, 25 Aralık 1989.

72. Leon Wieseltier, "The Jewish Face of Fundamentalizm", Cohen'de, aynı kaynak, terimin Museviliğe yakıştırılmasının hatalı olduğuna işaret ediyor. Ancak Ian Lustick, *For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel*'de (New York: Council on Foreign Relations, 1988) Guş öğretisini fundamentalizm olarak değerlendiriyor.

malara... olağanüstü tepkisi" olarak yorumlar.[73] Dinin siyaset üzerindeki etkisini olumlu karşılayan Wieseltier, İşçi Partisi'nin "sığ, sosyalist, insan yaşamında dinin yerini inkâr eden" tutumunu küçümsemeyle karşılar.

Din siyasal örgütlerden daha farklı bir mesaj verebilse, taraftarlarını iktidar tutkusundan başka —doğayı ve canlıları yüceltme; sevgiye, kardeşliğe ve hoşgörüye gereksinme; hayat tecrübesine saygı gibi— ilgi alanlarına çekebilse, pek çok kimse dinin politikaya müdahalesini olumlu karşılayabilir. Oysa iktidardan başka bir şey düşünmeyen yeni dinsel mezheplerin başlıca saplantısı kadınları ezmektir. Bunlar sevgiyi, kardeşliği, hoşgörüyü ve manevi değerleri yüceltmek şöyle dursun, büyük bir nefretle kadınlara boyun eğdirme çabasındalar. Milliyetçi bazı militan mezhepler de kadınların ikincil konumda olmasını ulusal özerklik için zorunlu görüyor. Kendilerine öyle güveniyor, öyle haklı buluyorlar ki, bu iki unsur arasındaki bağlantıyı sorgulamayı kimse akıl etmiyor: Erdemin varlığını koruması, bir ulusun kimliğini belirlemesi için kadınlar neden ikincil konumda olmalı?

İsrail eşitlikçi bir sosyalist devlet yaratma düşüyle kuruldu; ilk kibutzları kurmak için el ele, coşkuyla kolları sıvayan gençler akıl, yaratıcılık, kültür ve emekle toprağı işleyerek ortak paylaşıma dayalı, küçük, sıcak bir ortam yaratma amacındaydı. Ve bu düş —bir noktaya kadar— birçok kibutzda gerçekleşti. Ne var ki erkekler giderek kadınları mutfaklara, çamaşırhanelere ve çocuk yuvalarına itti. Seslerini çıkarmamaları yolunda yavaş yavaş üzerlerinde baskı kurarak yönetimi ele geçirdi. Kadınların çoğu kibutzlardan ayrıldı. Kısa bir süre için ziyaret ettiğim kibutzlardaki kadınların ise kendilerini güçsüz ve baskı altında hissettiklerini gözledim.

İsrailli kadınların çoğunun kişilikli, canlı ve girişken olması, içinde yaşadıkları ülkenin kadın konusundaki yasalarının nerdeyse Müslüman devletlerinki kadar katı olduğunu gözlerden

73. Wieseltier, "Jewish Face", s. 196. Cohen'de, *a.g.y.*

gizlemektedir. Golda Meir'in İsrail Başbakanı olarak dünya çapındaki ünü, 120 üyeli Knesset'teki on kadından biri, kabinedeki tek kadın olduğu ve hiç de kadınlardan yana olmadığı gerçeğini değiştirmez. İsrail'in kurucuları —eski yasaların hepsi gibi kadın haklarını kısıtlayıcı— Yahudi yasalarını benimsediler; oysa İsrailliler on yıllarca sosyalist idealleri doğrultusunda, İşçi Partisi'ne oy verdi. Ne var ki, İşçi Partisi hiçbir zaman ezici bir çoğunluk sağlayamadığı için daima Ulusal Dinci Parti'nin desteğine muhtaç oldu. Bu iki parti daha devlet kurulmadan önce İsrail politikasına egemendi. Dinci sağın (ki her zaman aşırı muhafazakârdı), öncelikle laik ve sosyalist olan bir devlette, özellikle de halkın büyük bir bölümünün dindar olmamasına karşın, önemsenmesi şaşırtıcıydı. Böylesine önem kazanmasının nedeni Yahudilik özelliklerini koruma sorunu olabilir.

Yahudilik belirgin bir nitelik değildir. Etnik ya da ırkla ilgili kategoriler de belirgin sayılmaz. İtalyan vatandaşı olan ve İtalyanca konuşan insanlar, ataları başka ülkelerden göçmüş olsalar bile, kendilerine "İtalyan" der. ABD vatandaşlarına, çoğunun değişik etnik kökenleri olsa da, Amerikalı denir. Bazı insan özellikleri genetik bakımdan farklıdır: Yeryüzündeki başlıca dört ırk deri rengi, saç türü ve kimi zaman da göz biçimi gibi değişik özelliklerle kendini belli eder. Irklar kan tahliliyle [illegible] nılabilir. Ancak kuşaklar boyunca ırklar arası evlenmeler sonucu belirgin özellikleri zaman içinde silinir. Yahudiler belli bir ırk oluşturmaz.

Yahudilerin anımsadıkları ortak bir vatanları da olmamıştır. Eskiden bir vatanları varken de, bu eski krallık Filistinliler gibi yerli kavimlerin sürekli saldırısına uğradı. Yabancı saldırganlara boyun eğmeyen Yahudiler, köle olarak topraklarından sürüldü, öldürüldü ya da dağıtıldı. Ne var ki, başka eski halklar gibi öteki topluluklar içinde asimile edilip yok olmadılar. Dünyada oradan oraya sürüklenirken Yahudilik bilinci aşılayarak onları bağlayan dinleri oldu. Grup kimliğini korumaya yeterli sayıda Yahudi, (kaçınılmaz olarak) birçok ilave ve noksanıyla, katı kuralları olan bu yazılı dini benimsedi.

Yahudiliğin temel taşı olan "Yahudi bir anadan doğmuş olmak", yazılı yasalardan öncesine, çocuğun dünyaya gelişinde erkeğin oynadığı rolü insanların henüz bilmediği zamanlara dayanır. Öyle de, Yahudi anayı tanımlayıcı özellikler nelerdir? Bunun yanıtı kadının Yahudi toplumuna ait olduğunun bilincinde olmasıdır. Anımsanan ortak bir yurdun ya da ortak bir dilin olmayışı yüzünden Yahudiler'in dinden başka belirleyici bir karakteristiği yoktur. Ancak sadece dinsel inanç ve dinin gereklerini yerine getirmek de Yahudi olmaya yetmez: Yahudiler'in önemli bir bölümü dindar değildir. Ne var ki bin yıllık zulümden ve yüzyılımızın en dehşet verici olayı olan Yahudi soykırımından sonra, Yahudiler mutlaka bir vatana sahip olmalıydı. Yahudiler'in yurdu tüm Yahudiler'i kucaklamalıydı. Oysa Yahudiler, tarihten aldıkları dersle, Yahudi vatandaşlığına sınır koymak istedi.

Bu noktada bir Yahudi kimliği sorunu ortaya çıktı. Yüzyıllardan beri insanlar arasındaki bağı din sağladığına göre, tutarlı Yahudi kimliğini de din sağlayacaktı. Bu nedenledir ki, Yahudi devleti, kendisine destek olmadığı, orduya katılmayı reddettiği halde, Tevrat'ın yasalarından bir milim ödün vermeyen, küçük, aşırı-ortodoks partiye ahlaksal açıdan büyük önem verir.

Ne var ki, Tevrat yasaları Hıristiyanlık'tan ve Müslümanlık'tan çok önce tarihten silinmiş bir toplumda düzeni sağlamak için konulmuştu. İsrail'de *Halaşi* olarak bilinen ve "aile ilişkileri"ni düzene koyan Yahudi dinsel yasaları en son on birinci yüzyılda düzeltilmişti. Bu yasaların amacı, eski Hindu yasaları gibi, eril egemenliği yaygınlaştırmak ve patriarkal görüşleri standartlaştırmaktı. "Fundamentalist" dinsel hareketlerin itici gücü, tanrısal sezgiyi yeniden keşfetmek değil, dünyayı içinde bulunduğumuz belalı duruma düşüren patriarkal öğretiyi ihya etmektir. Bu hareketler dini, maneviyattan çok yasalarla özdeşleştirir; amaçları dinsel değil siyasaldır; kutsallıktan çok, yitirdikleri sahte üstünlüğün öcünü alma derdindedirler.

İsrail dinsel bir devlet olarak kurulmuş olduğu için, yasaları da daima kadınlara karşı ayrımcı oldu. 1948'de Devlet Başkanı David Ben-Gurion kadınların devlete en iyi hizmeti, *aliya p'ni-*

mit dediği iç göçle, yani dört çocuk doğurmakla verebileceklerini söylüyordu. Bundan yirmi beş yıl sonra, (gebelik ya da doğum annenin yaşamını tehdit etmedikçe) kürtaj yasaklanarak, hatta doğum kontrolüne ilişkin bilgilerin yayılması bile önlenerek, *aliya p'nimit* genel politika durumuna geldi.[74] Hükümet, ekonomik yardım vaadiyle aileleri çok çocuk yapmaya özendirdi ve evli kadınları askerlik görevinden muaf tuttu. Ahlaksal değerlerde çok eski zamanlardan beri değişen bir şey olmadı: Eski İbranice'de *fahişe*, "sokağa çıkan kadın" anlamına gelir; günümüzde ise hahamlar hâlâ *C'vod bat melech p'nima,* "saygıdeğer kadınlar evde oturur" demekte ısrarlıdır. Militan Yahudiler saldırgan eylemlere kalkışmazdan önce de, erkeklerin Yahudi feministlere karşı tutumundan da anlaşıldığı gibi, İsrail'de kadınlar baskı altındaydı. Kocalarından dayak yiyen kadınlara, evlerinde dövülen ya da ırzına geçilen, evden kaçıp fahişelikten başka yapacak iş bulamayan kızlara sığınabilecekleri bir yer bulmaya çalışan feminist Marcia Freedman, Sosyal Yardım Bakanlığı'nca yardıma muhtaç gençlere her yıl bütçede iki milyar sterlin ayrılmasına karşın, bunun yalnız bir milyon sterlininin —% 0,005 ya da bir başka deyişle yüzde birin yirmide biri— sorunlu kızlara verildiğini keşfeti. Geri kalanı *no'ar b'm'tzukah,* sorunlu oğlanlara gidiyordu.[75] Genç kızlara yardımcı olması beklenen kadro, bir bakanlık ve yedi sosyal yardım görevlisinden ibaretti; oysa bakanlığın tahminlerine göre —ki bu sayı her zaman gerçeğin çok altındadır— korunmaya muhtaç genç kızların sayısı yirmi bini bulmaktaydı. Savunma Bakanlığı verilerine göre, her yıl askerlik yaşına gelmiş olan genç kızların yüzde yirmi beşi, sekiz yıllık ilk öğrenimlerini tamamlamamış olmaktan dolayı geri çevriliyordu. Aynı yaştaki erkekler ise orduya alındıktan sonra telafi edici programlarla eğitiliyordu. Kızlar için böyle bir durum söz konusu değildi. İsrail'deki fahişelerin dörtte biri on dört ile on

74. Marcia Freedman, *Exile in the Promised Land* (New York: Fireland Books, 1990).

75. *A.g.y.*

sekiz yaş arasındadır. Zorlu çabalarla "sorunlu kızlar" için bütçedeki pay bir milyondan yedi milyon sterline çıkartılabildi — %0,035 ya da yüzde birin yirmide yedisi.

İsrail'de evlenme ve boşanmalar Halaşi kurallarını uygulayan aşırı-ortodoks din adamlarının denetimindeki mahkemelerce yürütülür. Sadece erkekler boşanma talebinde bulunabildiği gibi, sadece erkeklerin tanıklığı geçerlidir; dinsel mahkeme yargıçlarının tümü de "fundamentalist"tir. Kadın boşanmayı reddedebilir; ancak onu ikna olmaya zorlamak güç değildir. Halaşi yasalarına göre evli kadınlar *moredet* (asi) ilan edilerek, istekleri dışında boşandırılabilir, mülkiyet ve çocukların vesayeti de dahil olmak üzere tüm haklarından yoksun bırakılabilir. Kocasının evini terk eden, başka bir erkekle cinsel ilişkide bulunan, eşlerin birbirine karşı "hakları"nı yerine getirmeyi reddeden ya da ev işlerini görmeyen kadınlar *moredet* sayılır. Boşanma, özellikle Aşkenazi kadınları için yoksullukla birdir. Ağızlarındaki altın dişlerden, nikâh yüzüklerinden ve —varsa— kişisel mücevherlerinden başka hiçbir şeyde hakları yoktur. İsrail'de kocaları razı olmadığı için boşanamayan yaklaşık 10 bin *agunot* (ayrı düşmüş) bulunduğu sanılmaktadır. Bunlardan çoğu büyük bir ekonomik sıkıntı içindedir.

1960'larda bazı İsrail kentlerinde kadınlar kendiliğinden örgütlenerek gruplar oluşturmaya başladı. 1974'te Marcia Freedman, feministlerin gizli oyuyla, ilk kez feministliğini açıkça ilan eden bir aday olarak Knesset'e seçildi (az sayıdaki kadın parlamenterden kimi feminizme yakınlık duysa da feministleri her konuda desteklemekten çekinir). Bu dönemde, kadın grupları alışılmadık biçimde eyleme geçerek, başlıca büyük kentlerde eşit işe eşit ücret talebinde bulunan kadın işçilere destek oldu. Evli kadınların kocalarından dayak yemesine karşı bir yasa çıkarılmasını öneren Freedman mecliste yuhalandı. Ona, Yahudiler'in karılarını asla dövmedikleri hatırlatıldı.

Feministler 1971'den beri yasal kürtaj hakkı için mücadele etmekteydi. Halaşi, annenin hayatı tehlikede olmadıkça kürtaja izin vermez. Ne var ki, yasadışı olmasına karşın, parasını verebi-

lenlere gizli kapaklı yapılmasına göz yumulur. İsrailli jinekologların çoğunun özel kliniklerinde yaptıkları yasadışı kürtaj sayısı yılda 45 bini bulur. Annenin yaşamını kurtarmak amacıyla yasal olarak hastanelerde yapılanlar ise 15 bin kadardır. Freedman kürtajın yasallaşması için, dinsel mahkemeye karşı imza toplayarak bir kampanya başlattı. Knesset'teki yıllarını anlattığı *Exile in the Promised Land* (Vadedilmiş Ülkede Sürgün) adlı kitabında, "İsteklerimizi dile getirdik, kampanya yürüttük, dilekçe yazdık, oturma eylemi ya da yürüyüş yaptık; bir avuç kadındık, öfkeli kalabalıklar çevremizi kuşattı," diye yazan Freedman, bir tıp kongresinde İsrailli doktorların fiziksel saldırısına uğradı.

Binlerce kadın, kadın gruplarına katılarak, çeşitli sorunları için mücadele ettikçe feminizm yaygınlaştı. Arap kadınları bile, kendi aralarında da olsa, seslerini yükseltmeye başladı. 1975'te, Uluslararası Kadın Yılı'nın sonunda Freedman kürtajın yasallaşması için bir önerge sundu; Shulamit Aloni ise bir Eşit Haklar yasa tasarısı önerdi. Her iki önerge de Knesset'i ayağa kaldırdı. Uluslararası Kadın Yılı'nda kadın karşıtı bir *görüntü* sergilememek için, daha sonra nasılsa hasır altı edileceği hesabıyla, İşçi Partisi Eşit Haklar yasa tasarısına karşı çıkmadı. Ne var ki, koalisyon ortağı olan Ulusal Dinci Parti buna şiddetle itiraz etti. Cinslerin eşitliğinin yasal olarak kabulü, medeni nikâha ve kızlarının askere alınmasına kapı açardı; *eşit haklar yasası Yahudi ailesi, dolayısıyla da Yahudi devleti için bir tehdit oluşturuyordu.* Ulusal Dinci Parti, İşçi Partisi öncülüğündeki koalisyondan ayrılacağı tehdidiyle bir hükümet bunalımının doğacağını ima etti. Bir sonraki gün Başbakan İzak Rabin, Eşit Haklar Yasası'nın öldüğünü açıkladı.

Tüm çabalara karşın, kadın hareketi isteğe bağlı kürtajın yasallaşmasını sağlayamadı. Ancak yeni bir yasa kabul edildi. Knesset, yüksek nüfuzlu dinci parti ile (yasadışı kürtajlardan muazzam kazanç sağlayan) jinekoloji şebekesinin istekleri doğrultusunda, yasal kürtaj hakkını tecavüz ve ensest kurbanı olan, eşi olmayan, menopoz sürecine girmiş bulunan, yaşı küçük, zihnen ya da bedenen özürlü olan ve ek bir madde ile, *sa'if sotziali,*

çok çocuklu yoksul annelerle sınırlayan bir yasayı onayladı. Yıl sonunda ise hükümet Kadının Statüsü'ne ilişkin bir Başbakanlık Komisyonu kurdu. Freedman'a göre bu oluşum uzun erimli kadın mücadelesinin en kayda değer ürünüydü. Ne var ki, feminist hareket geliştikçe Guş Emunim (İman Birliği) olarak bilinen milliyetçi ortodoks grup da güçlendi. Guş hareketi, Siyonizm'in Mesih'in yeryüzüne yeniden gelmesine öncülük edeceği inancında olan, bu nedenle Judea ve Samiriye'nin (Batı Şeria) mutlaka ele geçirilerek iskân edilmesi gerektiğine inanan bir Aşkenazi haham tarafından kurulmuştu. 1970'lerin ortalarında sesini duyurmaya başlayan bu küçük grup, ilkeleri uğruna yaşamlarını feda etmeyi göze alarak, Batı Şeria'ya ve Gazze'ye yerleşmeye başladı. "Tutku ve dirençle" Batı Şeria'da kamp kurarak, çok geçmeden yöreyi küçücük Yahudi yerleşimleriyle donattılar.[76] Yerleştikleri yerler devletin askeri bölge olarak ilan ettiği ya da İsrail Kadastrosu'nca satın alınmış topraklardı; dolayısıyla yasal olarak onlara ait değildi. Ancak, yerlerinden sürülmeye karşı koyacaklarını açıkladılar, devlet bu durumda kararsızlığa düştü; kesin bir emir almamış olan ordu da harekete geçmeye yanaşmadı.

Guş Emunim, Yeni Ahit dönemindeki Musevi partizanlar gibi dinsel bir ateşle hareket etmektedir. Guş'la ilişkisini kestikten sonra, barış yanlısı bir dinsel hareketi destekleyen dindar feminist Leah Shakdiel, onları "başkalarının insanlığını hiçe sayan... sanki hiç yokmuşlar gibi davranan" milliyetçi, dindar fanatiklerdir, diye tanıtmaktadır. Ne var ki, Guş hareketi on yıllar boyunca İsrail'in yönünü belirledi ve gelecekte de belirleyeceğe benziyor. Guş'un öne sürdüğü düşünceler —ve kadınların kendi davalarına sahip çıkarak seslerini yükseltmesi— İsrail erkeklerinin sağcı bir politikaya yönelmesine neden oldu. Değiştirilen kürtaj yasasının onaylanmasından iki yıl sonra muhafazakâr parti Likud, İsrail'in kuruluşundan beri ilk kez iktidara geçti. Yaptığı ilk işlerden biri ise çok çocuklu yoksul kadınlara kürtaj hakkı tanıyan *sa'if sotziali*'yi lağvetmek oldu.

76. *A.g.y.*

İsrailli feministlere karşı havada giderek artan bir düşmanlık sezilmektedir. Yerel dinsel meclisler —evlenmeden gömülmeye kadar tüm kişisel işler için izin belgesi veren laik kuruluşlar— artık kadınlara üyelik tanımayan dinci grupların tekeline geçmiş bulunuyor. Yeruham'daki meclise seçilen Shakdiel, göreve başlamasına engel olunduğu için Yüksek Mahkeme'ye dilekçe yazarak hakkını istemek zorunda kaldı. 1986'da çeşitli siyasal partilerin oyuyla Ramat Haşaron meclisine seçilen Rina Shashua-Hason'un üyeliğine hahamlar, dinsel yasalara yeterince uymadığı gerekçesiyle itiraz etti — oysa bu meclislerdeki erkeklerin çoğu laik Yahudiler'den oluşuyordu. Rina da Yüksek Mahkeme'ye başvurdu, Yüksek Mahkeme işi hükümete havale etti. Hükümet iki yıl ayağını sürüdü. 1989'da partiler Rina'nın yerine bir erkek aday geçirdiler.[77]

Kadınlar İsrail barış hareketinin en ön safındadır; çeşitli protesto gösterilerinin yanı sıra, hayatlarını sakınmadan Filistinli kadınlarla ilişki kurarlar. İsrailli erkekler de, İranlılar gibi, bu gösterilerde kadınlara ağza alınmadık küfürlerden başka, üzerlerine öte beri atarak da saldırır. Aralık 1989'da İsrailli, Filistinli ve Avrupalı kadınlar bir araya gelerek Kudüs'ün batısından doğusuna büyük bir barış yürüyüşü düzenledi. Avluya girdiklerinde biri bir Filistin bayrağı açtı (bu kimsenin yürüyüşçülerden biri olup olmadığı bilinmiyor). Filistin bayrağı İsrail'de yasaklanmış olduğundan bu eylem polisin şiddet kullanmasına fırsat verdi. Polis, barış için yürüyen şiddete karşı üç bin kadına coplarla saldırdı, dövdü, saçlarından çekip sürükledi ve göz yaşartıcı bomba attı. İddiaya göre, bayrağı indirtmek istediklerinde direnişle karşılaşmışlardı.[78]

Kudüs'teki ünlü Ağlama Duvarı bir yerinde dikey olarak bir başka duvarla kesişir, şöyle: ⊤. Duvarın geniş kesimi —yaklaşık dörtte üçü— erkeklere, geriye kalanı kadınlara ayrılmış durum-

77 İsrail Kadınlar Birliği, Alice Shalvi'nin kurduğu feminist bir örgüttür. *Networking for Women* adlı bir haber bülteni yayımlamaktadır. Bu bilgi bültenin Yaz-1989 sayısından aktarılmıştır.

78. "Officers Break up a March in Israel", *New York Times*, 30 Aralık 1989.

dadır. Ortodoks erkekler asla bir kadının yanında dua etmez; kadınların duvarın öte yanına bakmasını engellemek için nöbetçiler görevlendirilmiştir. Kadınlar bu ayrıma ses çıkarmaz; ancak 1989'da Tevrat taşıyan bir kadın hahamın öncülüğünde dua şalı örtünmüş bazı kadın gruplarının, kadınların dua etme hakkını yasallaştırmak amacıyla, birkaç kez duvarın kendilerine ayrılmış olan kesimine yürüdükleri görüldü. Ortodoks Yahudi erkekler, kadınların şal örtünmesinden başka Tevrat'a dokunmasını da günah sayar. Kadınların her ortaya çıkışında ortodoks tarikat üyeleri (Hasid) —tıpkı İranlı kadın yürüyüşçülere saldıran Müslüman erkekler gibi— onlara saldırdı; üzerlerine yürüyerek yerlere yuvarladı; adamın biri savurduğu madeni iskemleyle kadınlardan birini boynundan yaraladı.[79]

Düşmanlar arasına sıkışmış bulunmasından dolayı İsrail son derece militarist bir devlet oldu. Her yerde, özellikle de Kudüs sokaklarında askerden geçilmiyor. Erkekler eskisinden bile daha çok yüceltiliyor. 1990-91'de Amerikalılar'ın öncülüğünde Irak'a karşı yürütülen savaşta İsrailli erkekler kenarda beklemek durumunda kaldı. İsrailli feminist Alice Shalvi'ye göre bu maşist eğilimlerin depreşmesine yol açtı. İlk işleri, tüm kadın televizyon ve radyo muhabirlerini geri çekerek, savaş haber ve yorumlarını yalnızca erkek muhabirlere verdirmek oldu — oysa İsrail üniversitelerinde siyaset bilimi bölümlerinin başında sadece kadınlar vardı.[80] Diğer iş kollarında ise kadınların işe düzenli gelmesi için baskı başladı. İşverenler okulların ve gündüz bakımevlerinin (neredeyse dört hafta) kapalı olduğunu bildikleri halde, çocukları evde olduğu için işe gidemeyen kadınları işten atmakla tehdit etti. Irak'ın İsrail'e füze saldırısında bulunduğu sırada üç gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yasak bittikten sonra insanlar işlerine döndüler, ama akşamları telaşla, kadınların zehirli gaz saldırısına karşı kapıyı bacayı tıkayarak "güvenli" hale getir-

79. "Hasidim Attack Women at Prayers", *New York Times*, 21 Mart 1989.

80. Alice Shalvi, "The War of All Mothers", *Networking for Women*, İlkbahar-1991.

dikleri evlerine koşuyorlardı. Ne var ki, Shalvi'nin dikkati çektiği gibi, evler kadınlar için hiç de güvenli değildi: Bu dönemde sokaklarda azalan tecavüz olayları evlerde arttı, ensest ve küçüklere cinsel taciz dramatik boyutlara ulaştı; kocası tarafından dövüldüğünü bildiren kadınların sayısı *üç katına* yükseldi.

Katoliklik

Katolik Kilisesi'nin öğretisi, yapılanması ve ayinleri, oğlan çocukların toplumun erişkin erkeklerince "erkek" yapıldığı basit tarım toplumlarının düşünce anlayışıyla birdir. Erinlik çağındaki kızlara da oğlanlara da gözdağı verilip korkutulsalar da, erinlikten erişkinliğe geçiş törenleri her iki cinste birbirinden çok farklıdır: Bir kızda adet kanaması başlayınca, yalnızlığa terk edilir, çoğu zaman yiyecekten, içecekten ve rahat bir ortamdan yoksun kalır, sık sık horlanır. Oğlanların erkekliğe geçiş törenleri ise gruplar halinde yapılır. Anadan doğuşun taklit edildiği bu törenlerde, oğlan çocuklar erkekten "ikinci kez" doğmaya zorlanır. Bu ikinci doğum vahşi ve aşağılayıcıdır. Oğlan çocuklar erkeklerden dayak yer ve hırpalanır; kimi zaman penisleri kesilerek, adet kanamasını takliden, kanları etrafa saçılır ya da vajina benzetmesiyle, erkek bedenlerinden oluşan korkunç bir tünelden geçirilirler. Ne türden olursa olsun bu törenlerde oğlanlara öğretilmek istenen, erkek olabilmenin koşullarının anneyi reddetmek, yeniden erkekten doğmak ve kadınlara karşı bir erkek dayanışması kurmak zorunluluğudur. Erkeklerin kadınları nasıl korkuttuğunun sırlarını (örneğin şaklayan bir kamçı sesi), erkekliğin esasının kadın gücünün denetlenmesi olduğunu öğrenirler. Törenlerde kadınlara karşı savaşmanın yolları öğretilir. Tören sırasında ezilip horlandıkları gibi, kendilerinin de erkek dayanışması ve horgörüyle *kadınları* ezerek, boyun eğdirebilecekleri kafalarına sokulur.

Katolik Kilisesi'nin birincil ve temel sırrı bir tanrının ağzından çıkan sözün ete kemiğe bürünmesidir (erkekten doğuş); Baba-Oğul'un karşılıklı sevgisinden üreyen üçüncü bir figür olarak

da Kutsal Ruh ortaya çıkar. Bu edimlerin her ikisi de sembolik olarak kadına özgü doğurma gücünün yerini alır. (Bu işin hikmeti her üçünün de bütün zamanlarda var olduğu ve hiçbirinin ötekinden önce gelmediği inancında yatar.) Bunun ötesinde, kilise hiyerarşisi bu gücün anneden kız çocuğa geçişini kendine uyarlayarak taklit eder. Erkekler sembolik şekilde kadın gücünü gasp etmekle kalmayıp, kendi güçlerini "daha soylu", ruhani ve dolayısıyla "hayvani" güçlerden çok üstün olarak tanımlar. Gloria Steinem, Katolik kiliselerinin mimarisinin kadın bedenine benzetildiğine dikkati çeker: ana giriş *labia majora* (büyük dudaklar), iç girişler *labia minora* (küçük dudaklar), yan altarlar yumurtalıklar ve şişkin kubbenin altında müminleri yani bebeği barındıran ana altar, döl yatağıdır.[81] Vaftiz ayininde vücudun suya sokulması ya da su serpilmesi, dölütün içinde hayat bulduğu suyu simgeler — yeniden dirilişe katılma anlamına gelir. Annenin dölüte ve yeni doğmuş bebeğe sağladığı besin, Komünyon ayini sırasında sunulan, Hz. İsa'nın bedenini ve kanını temsil eden ekmek ve şarapta simgeleşir.

Tüm Hıristiyan mezhepleri, cinslerin Tanrı önünde eşit olduğunu vazeder. Ancak gerçek eşitlik, öldükten sonraya ertelenmiştir; din önderlerinin eşitliği vurguladığı dönem ise kiliselerin kurulduğu ilk yıllardaydı. Hıristiyanlığın kurulmasında ve yayılmasında büyük rolü olan kadınlar, Roma kilisesinde çok güçlüydü ve bu güç Ortaçağ'ın neredeyse son dönemine kadar sürdü. Ne var ki kilise, Avrupa'da siyasal denetimi ele geçirdikten sonra kadınları güçlü mevkilerden uzaklaştırdı ve bir zamanlar etkin olan rahibeleri manastırlara kapattı.

Katolik Kilisesi Museviliğin, Müslümanlığın ya da Protestanlığın aksine, önemli (eril) din önderlerinin temel metinlere ilişkin yorumları doğrultusunda, yüzyıllar boyunca (eril) isteğe bağlı olarak değişikliğe uğramış bir din değildir. Biçimi ve öğretisi

81. Tarihöncesi yapıların mimarisinde genellikle kadın bedeni taklit edilir. Bkz. William I. Thompson, *The Time Falling Bodies Take to Light* (New York: St. Martins, 1981).

—kiliseye üye olmak için benimsenen inanç— yüzyıllardan beri pek değişmedi. Biçimsel açıdan benimsenen başlıca değişiklikler rahiplere önce evliliğin, daha sonra da bir kadınla nikâhsız yaşamanın yasaklanması, perhizle ilgili bazı zorunlulukların kaldırılması ve duaların ana dilde okunmasıdır. Öğretideki başlıca değişiklikler ise Günahsız Doğum'un ilanı ile Bakire Meryem'in kutsanışı (1854), papalığın yanılmazlığı (1870), Hz. Meryem'in Göğe Çıkışı (1950), daha sonraki (çoğu kadın) bazı efsanevi kişilerin azizlik mertebesinden indirilmesi ve gebeliğin önlenmesi konusundaki tutumunu katılaştırarak, erkeğin kendini geri tutmasından başka hiçbir yöntemin kullanılmamasıdır (1968). Bu değişikliklerin birçoğu bazı bakımlardan kadınların aleyhineydi, bunlardan en zararlısı ise kilisenin doğum kontrolü ve kürtaj konusundaki tutumuydu. Bu durum erkek için de kadın için de sorun yaratıyordu. Ancak, erkek aileyi geçindirmekle yükümlü olsa da, bu yükümlülüğü yerine getirmezse günah işlemiş sayılmıyordu. Oysa kadın çocukları önce taşımak sonra da yetiştirmek zorundaydı; çocuklar acı ve açlık çekerek öldüğü zaman ise bundan en büyük ıstırabı duyan kadınlar oluyordu.

Kadınlara karşı tutumu çok uzun zamandan beri zaten olumsuz olan Katolik Kilisesi, hiyerarşik yapısı içinde ve yerel kiliselerde kadınlara iktidar hakkı tanımadığı, buna karşın erkeklerin yeryüzünde güç kazanmasının yollarını açtığı için fundamentalist bir harekete gerek duymadı. Erkek egemenliğini temel almaktan hiçbir zaman vazgeçmedi. Ne var ki, öteki dinlerde de görüldüğü gibi, Katolikliğin patriarkal yasaları da 1960'larda, cinsel ve feminist "devrimler" sırasında kuşatma altına alındı. (Pek çok kimse 1960'lardaki cinsel devrim yüzünden feminizmi suçlarsa da, aslında bu olayın öncüleri, feminizmden çok, Freud ve Havelock Ellis gibi adamlardı.) Cinsel devrim cinselliği meşrulaştırdı: Cinsellik (seks), ahlak dışı değil, temel bir gereksinme olarak kabul edildikten sonra erkekler onu açıkça talep etmenin meşru hakları olduğu düşüncesine vardı. Vicdan sahibi rahipler, dolambaçlı yollara başvuracak yerde evlenme hakkı için ısrarda bulunmaya başladı. Evlenmeye izin veren Anglikan Kilise-

si'nden ayrılanları şimdilerde Katolik Kilisesi kabul etmekle birlikte, kendi rahiplerinin evlenmesine hâlâ rıza göstermez. Rahip olmak isteyen erkeklerin sayısının gün geçtikçe azalmasına karşın, kilise bekârlık konusundaki katı tutumunu sürdürmektedir. Aynı inatçı katılık kadınların kilise hiyerarşisinde yer alabilmek için Vatikan'a yaptıkları başvurulara karşı direnişte de kendini göstermektedir.

Kürtaj konusunda ise kilise katılığını sürdürmekle kalmayıp, karşı tavır alarak saldırganlaştı: ABD'de Protestan fundamentalistlerle eylem birliği bile yaptı. Jane O'Reilly, ABD'de kürtajı suç ilan etmek için yürütülen kampanyada, fundamentalistlerden ya da sağ kanat siyasetçilerden çok, Katolik Kilisesi'nin sorumlu olduğunu göstermektedir.[82] Oysa kilisenin tarihte kürtaja bu denli şiddetle karşı çıktığı görülmemişti.

Hıristiyanlığın ilk altı yüz yılında dölütün ruhu olmadığı için çocuk aldırmak cinayet sayılmıyordu.[83] Augustine, "henüz ruha kavuşmamış birinin ruhtan yoksun bırakılmasının söz konusu olamayacağı"; "gelişmemiş bir bedende duyular bulunmadığı, duyudan yoksun bir bedende ise ruhun da bulunamayacağı varsayımıyla yasal olarak, bu eylemin cinayetle bir tutulamayacağı," görüşündeydi. Eski kilise, kadın düşmanı Aristoteles'in yaşamın başlangıcına ilişkin —eril dölütün ilkahtan kırk, dişi dölütün ise doksan gün sonra insanlaştığı yolundaki— açıklamalarını benimsemişti. ("İnsanlaşmak" döl yatağında hayat belirtisi göstermekle aynı şey değildir; bu biyolojik değil sembolik bir olaydır; sadece gerçekleştiği *rivayet edilen* bir şeydir.)

Kilise çocuk aldırmayı, gerçek günahı —zinayı ve evlilik dışı ilişkileri— gizlediği için doğru bulmuyordu. Onu cinayetle bir tutmadıktan başka verdiği ceza da, yasaklanmış cinsel ilişki, rüşvet, hırsızlık ya da falcılıktan daha hafifti. Yedinci yüzyılda İrlanda Kilise Yasaları'na göre "komşu kadınla" cinsel ilişkide bu-

82. Jane O'Reilly, "Naming the Sacred", *MS.*, Ocak-Şubat 1991.

83. Çocuk aldırma konusunda kilisenin tutumu Jane Hurst'ün *The History of Abortion in the Catholic Church: The Untold Story* (Washington, DC: Catholics for a Free Choice, 1989) adlı yapıtından aktarıldı.

lunan birine on dört yıl ceza kesilirken, "ana karnındaki dölütün yok edilmesi" durumunda verilen ceza üç buçuk yıldı. İrlanda Pişmanlık Yasası'na göre (ykl. 800) isteyerek çocuk düşürmenin cezası, dölüt ana karnında şekillenmişse üç buçuk yıl, ete bürünmüşse yedi yıl, bedenine ruh girmişse on dört yıldı. Büyük olasılıkla Bede tarafından hazırlanmış olan bir on sekizinci yüzyıl pişmanlık yasasında, kırk gün dolmadan dölütü öldüren anneye verilen ceza bir yıldı. Çocuk dünyaya geldikten sonra öldürülürse cinayet işlenmiş sayılıyordu ama bu da koşula bağlıydı — çocuğa bakamayacak kadar yoksul olan bir kadına daha yumuşak davranılırken, "günahını" gizlemeye çalışan bir "fahişe"ye aynı hoşgörü gösterilmiyordu.

Gratian tarafından 1140'ta derlenen yaptırımcı kilise yasası geçerliğini 1917'ye kadar korudu. Buna göre de çocuk aldırmanın cinayet sayılması dölütün şekillenmesine bağlıydı (gene, erilse kırk, dişiyse doksan gün). 1588'de fanatik bir seks düşmanı olan sofu Papa V. Sixtus, Roma'yı evlilik dışı ilişkilerden arındırmak için *Effraenatum* olarak bilinen bir buyrukla çocuk aldırmayı ve gebelikten korunmak için başvurulan her türlü önlemi cinayetle bir tuttuğunu ilan etti. Ancak XIV. Gregorius 1591'de, dölütün insan sayılamayacağı gerekçesiyle, gebeliğin başlangıcında çocuk aldırmanın cinayet işlemek olmadığını açıklayarak, eski uygulamaya döndü. Papalığın yanılmazlığının ilan edileceği 1870'ten bir yıl öncesine kadar bu konuda yeni bir gelişme olmadı. IX. Pius'un çıkardığı *Apostolicae sedis* ile, gebeliğin hangi aşamasında olursa olsun, çocuk aldırmanın aforozla cezalandırılacağı ilan edildi; bu karar 1917'ye kadar kilise yasalarında yerini korudu. Ne var ki, kilise bugüne kadar düşükler şöyle dursun, ölü doğmuş bebekleri bile nadiren vaftiz etti. Bu da onları ruh taşıyan canlı yaratıklar gibi kabul etmediğine işaret etmektedir.

Böylece ancak on dokuzuncu yüzyılda, kadınlar hakları için mücadeleye başladıktan sonra papa, yanılmazlığını *ex cathedra* ilan etti ve çocuk aldırmaya kesinlikle karşı çıktı. Feminizmin yeniden canlanarak, kadınların kendi bedenlerine sahip olabilmek için başkaldırdığı 1968'e kadar ise kilise çocuk aldırmaya

karşı savaş açmadı. Bu tarihte Papa VI. Paul, gebeliğe karşı, sağlık nedenleriyle de olsa, tüm önlemleri ve kürtajı yasaklayan *Humanae vitae*'yi çıkardı. 1974'te (ABD'de *Roe-Wade* davasından dolayı kürtajın yasallaştığı yıl), yayımladığı "Kürtaj Konusunda Bildiri"yle Vatikan, yaşamın ne zaman başladığı konusunda en ufak bir kuşkuya yer vermeyecek biçimde, dölütü aldırmanın cinayet işleme riski taşıdığını ve "ağır bir günah" olduğunu ilan etti.

Katolik Kilisesi, dölüt *eğer* canlı bir varlıksa bu cinayettir, gerekçesiyle kürtaja karşı çıkmaktadır. Oysa kürtajı ağır suçlar arasına katmaya çalışırken, ne Katolik Kilisesi'nin, ne Protestan fundamentalistlerin ve ne de yandaşlarının cinayet konusunda pek duyarlı oldukları söylenemez. Din adamları savaşa giden askerlere eşlik eder ve savaşı kutsar, "yaşamı savunanlar" öldürmeyi ve savaşı, bugün belki düşman olmalarına karşın, yarın dost olabileceğimiz insanların öldürülmesini hararetle destekler. Eğer yaşam, varolmazdan önce kutsalsa, bir insanda can bulduktan sonra daha değerli olması gerekir. Kilise bin yılı aşkın bir süredir cinayeti kutsadığı içindir ki, kürtajı suç saymak için yürütülen kampanyanın yaşama hakkına saygıdan kaynaklandığından doğrusu insan kuşkuya düşüyor. Gerçekten de, Hıristiyanlık da, Müslümanlık da *dinsel* nedenlerden dolayı pek çok savaşın faili oldu; tüm dünya dinleri içinde sadece Quakerler öldürmenin her çeşidine karşıdır. Hiçbir kilise ölüm cezasına karşı değildir. Üstelik, Özgür Seçimden Yana Katolikler'in yaptığı bir araştırmada, yasal kürtaja karşı çıkan hukukçulardan çoğunun aynı zamanda yoksul kadınlara ve çocuklara ekonomik ve sosyal yardım yapılmasına da karşı oldukları saptandı.[84] Kadınların gebe kaldıkları çocukları doğurmalarını istiyor, ama ondan sonra onları yüzüstü bırakıyorlar. Bunun adı yaşama hakkına önem vermek değil, kadınları ezmektir.

Katolik Kilisesi'nin gerçek amacı kimi durumlardaki tutu-

84. "Actions Speak Louder", Katolikler'in Özgür Seçim için yayımladıkları bülten, 1991.

muyla açıklığa kavuşmaktadır. Kilise, gebelikten korunmayı ve kürtajı yasaklayarak, evlilikte erkeğe boyun eğmesi gerektiğini öğreterek, kadının kendi bedenini denetlemesine izin vermez. Erkeğe bağımlı, ikincil konumdaki kadın cinsel ilişkiye hayır diyemez. Ayrıca kadınları baskı altına almayı haklı çıkarma çabasının kökeninde çoğunlukla ırkçılık eğilimi de vardır. Erkeklerin savaş sırasında, aynı yörede yabancı bir topluluğun bulunması durumunda, kadınları örtünmeye zorladıkları tarihsel bir olgudur.[85] Steinem, Minnesota'da kürtaja karşı bir kuruluş olan İnsan Hayatı Merkezi yöneticisi Rahip Paul Marx'ın, "beyaz Batı dünyası gebeliğe karşı önlemlerle ve kürtajla intihara sürükleniyor," dediğine işaret eder. P. Marx, bu yöredeki beyaz olmayan çok çocuklu kalabalık ailelerin Ruslar'la savaşmak zorunda kalındığında buna gönüllü olmayacağından kaygılanmaktadır.[86] Söz konusu tehlike ortadan kalktıysa da, P. Marx'ın buna benzer savlar üretmeyi sürdüreceğinden kuşku duyulmasın.

Yasal olsa da olmasa da, zorunluluktan dolayı çocuk aldırmanın hiçbir zaman önüne geçilemedi. Yeni doğmuş çocuğun öldürülmesi gibi, çocuk aldırmak da *erkekler* denetlediği zaman yasal sayıldı. Buna karşı çıkanlar onu suç sayabilir ama önüne geçemez. En fazla gizli kapaklı yapılmasına yol açarak, yoksul kadınların işini güçleştirir ve daha çok kadının ölümüne neden olurlar. Robin Morgan'ın açıkladığına göre:

> Güney Amerika'daki "anne" ölümlerinin %30-50'si kötü koşullarda yapılan kürtajlardan ya da kürtaj girişimi sonucu meydana gelen hastalıklardan dolayı... 1980'de her on dakikada bir yerli kadın kürtaj yüzünden septisemiden öldü... Caracas'ta kadın ölümlerinin başlıca nedeni yasadışı kürtajlar... Peru'daki tutuklu kadınların % 10-15'i yasadışı kürtajdan yatıyor; Lima'daki hapishanelerden birindeki kadın tutukluların %60'ı yasadışı çocuk aldırmaktan ya da kürtaj yapmaktan sanık.[87]

85. Bu konu yakında yayımlanacak olan *From Eve to Dawn* adlı kitabımda tartışılıyor.

86. Gloria Steinem, *Outrageous Acts and Everyday Rebellions* (New York: Signet Books, 1986).

87 Robin Morgan, Giriş, *Sisterhood is Global* (Garden City, NY: Doubleday, 1984).

Eğer "yaşamı savunan" kampanya başarıya ulaşırsa, yasadışı kürtaj yüzünden ölen, istemedikleri ya da bakamayacakları çocukları dünyaya getirmek zorunda kalan kadınların sayısı daha da artacak; sosyal hizmet kurumlarının yükü ağırlaşacak. Bu gibi sonuçlara yönelik bir kampanyanın gizlediği amaçları sorgulamak gerekir. Kürtajı suç kapsamına almak isteyen kampanyanın gerçek amacı, kadın bedeninin devlete ait olduğu ve cinsellikten kadınların sorumlu tutulması gibi ilkeleri benimsetmektir.

Ekim 1984'te, başkanlık seçimlerinden hemen önce, yirmi dört rahibe ve dört rahip *The New York Times*'da yayımlattıkları bir bildiri ile, Demokrat Parti başkan yardımcısı adayı Geraldine Ferraro'nun özgür seçimden yana tutumuna karşı, John Cardinal O'Connor'ın saldırılarını kınadılar. Vatikan, bildiriye imza atanların derhal imzalarını geri almalarını ya da istifalarını istedi. Rahipler birkaç ay geçtikten sonra susturuldu; rahibelerin susturulması ise iki yıl aldı. Mayıs 1988'de içlerinden ikisi, özellikle yoksul kadınlar ve çocuklarla ilgilenen Notre Dame de Namur Kilisesi'nden, toplam kırk yedi yıl hizmet vermiş Barbara Ferraro (Geraldine Ferraro ile akrabalık ilişkisi yok) ve Patricia Hussey hâlâ imzalarını geri çekmemekte direniyordu. Aynı yılın temmuzunda mezheplerinden ayrılan bu iki kadın, kilisede kalarak Batı Virginia'da Charleston'da evsiz barksızlar için açtıkları bir sığınma evinde çalışmalarına devam etti.

Fundamentalist Protestanlar yasal kürtaja karşı çıkarken çoğu zaman bir paravana işlevi görmekte. Paravananın arkasından para ve propaganda sağlayan güç ise Katolik Kilisesi. Katolik din adamlarının adam öldürmeye karşı olmaktan çok, kadın egemenliğine karşı oldukları da kendilerine hedef olarak kadın politikacıları seçmelerinden anlaşılıyor: Devlet yöneticiliğine aday olma cüretini gösterdiği için, seçme hakkından yana bir Katolik olan Geraldine Ferraro'nun yenilgisine yardımcı oldular. Oysa, Ferraro başkan yardımcısı adayı olarak politikaya atılmazdan çok önce ad yapmış, ulusça ünlü, özgür seçimden yana bir Katolik olan New York valisi Mario Cuomo'ya aynı şiddette tepki göstermediler. Belki de bu, *onu* günah keçisi yapmak için bir neden olabi-

lirdi!

Ancak kilise daha güçsüz ve (tahminen) karşı koymayacağı varsayılan kadınlara vurmayı yeğliyor: California'da yerel seçimlere katılan, özgür seçimden yana bir Katolik olan Lucy Killea, piskopos tarafından aforoz edildi. (Ne var ki bu karar geri tepti: Olaya öfke duyan kadınlar Killea'ya destek vererek seçimi kazanmasını sağladılar.) Piskopos René H. Gracida, Texas kürtaj kliniklerini yöneten Rachel Vargas ve Elva Bustamente'ı aforoz etti. Yasal kürtajdan yana oldukları için dinsel baskıya uğrayan erkeklere ilişkin kapsamlı bilgim yok. Ancak Texas'taki kliniklerden birinde çalışan ve Gracida tarafından aforoz edilen doğum uzmanı Dr. Eduardo Aquino da, Boston'daki bir hastanede görevli Katolik bir hemşire tarafından kürtaj yaptığı gerekçesiyle cinayetle suçlanan siyah doğum uzmanı Dr. Kenneth Edelin de azınlıklardandı. Dr. Edelin yıpratıcı bir yargılamadan sonra nihayet aklandı. Bu olayı başlı başına kilise yaratmadıysa da yürütmüş olduğu kampanyanın etkisi büyük oldu.

Çocuk aldırmayı suç sayma çabaları ısrarla sürüyor. Erkeklerin genel olarak çocuklara karşı ilgisizliğinin yanı sıra, çoğu zaman kendi çocuklarını terk ettikleri ya da onların bakımıyla ilgilenmedikleri düşünülecek olursa, Katolik ya da Protestan fundamentalist erkeklerin kürtaja karşı yürüttükleri bu ateşli kampanyalara insan hayret etmekten kendini alamıyor. Kilise, 1990'da eyaletten eyalete sürdürdüğü yasal kürtaj hakkını gasp etme kampanyası sürecinde, dört yüzün üstünde davayla devlet mahkemelerini işgal etti. Bunlardan çoğu bozguna uğradı; ancak dört eyalette ve bir bölgede kürtaj suç kapsamına alındı. Yürütülen bu suçlandırma kampanyası kadınların aynı konuda sürgit savaş vermesine neden olduğu için, kadın hakları için enerjilerini daha başka alanlarda harcamalarına engel oluyor.

Üstelik yasal mücadele gazete manşetlerine çıkarken, siper savaşlarını kürtaja karşı güçler kazanıyor. Bu güçler, kürtaj yapan doktorları taciz ederek, evlerinin çevresinde gösteri yaparak ve ailelerine sözlü saldırıda bulunarak birçoğunu yıldırmayı başardı. Kürtajın yasal bir hak olmasına karşın bu haktan gerçekten

yararlanabilen pek az kadın vardır. Le Anne Schreiber'in yapmış olduğu araştırmaya göre, giderek daha çok doktorun reddetmesi yüzünden (kliniklerde) kürtaj 1977-88'de %51 *azaldı*. Ülke çapında kürtaj hizmeti veren belediyelerin oranı %17'dir. 1988'e gelindiğinde, kentlerdeki belediyelerin yarısında ve "kırsal kesimdeki belediyelerin %93'ünde doğru dürüst kürtaj servisi bulunmayışı şaşırtıcıydı."[88] Eskiden tüm kürtajların üçte birinin yapıldığı bazı hastanelerde günümüzde %10 oranında kürtaj yapılmaktadır; gerisi meydan savaşı vermek durumundaki kliniklerde gerçekleştirilir. Bazı eyaletlerde (Kuzey Dakota gibi) *hiçbir* doktoru kürtaj yapmaya razı edemezsiniz; Güney Dakota'da böyle *bir tek* doktor vardır. Bazı yürekli doktorlar bu iş için uçakla kentlerden kasabalara gitmeyi göze almaktadır (ne var ki bulundukları yerde taciz edilmekten kurtulamazlar). Her zaman olduğu gibi seyahat etme imkânı olan varlıklı kadınlar yasal kürtajdan yararlanabilmektedir. Olan, yasal kürtaj hakkından parasızlıktan dolayı yasak varmışçasına yararlanamayan kadınlara ve kızlara oluyor; gözdağıyla —terör estirilerek— yasalar güme gidiyor.

Kanada

Amerika'da, erkeklerin egemen olduğu Protestan fundamentalistler ile tümü erkeklerden oluşan Katolik din görevlilerinin, çocuk aldırmayı suç kapsamına sokmak için işbirliği süredursun, Katolikler bu konuda dünya çapında bir kampanya açmış bulunuyor. Kanada'da feministlerin zaferinin hemen ardından kilise yasal kürtajın kaldırılması için bir kampanya başlattı. 1981'de Kanada Haklar ve Özgürlükler Yasası'nın (Amerikan Anayasası benzeri) yeniden gözden geçirilmesi gündemdeydi. Hukukçular bir yandan öngörülen değişiklikleri tartışırken tüm ülkede kadınlar ayaklandı; kendiliğinden oluşmuş kadın grupları örgütlü fe-

88. Le Anne Schreiber, "Where Are the Doctors Who Will Do Abortions?", *Glamour*, Eylül 1991.

minist harekete katılarak hep birlikte cinsel eşitlik talebinde bulundular. İstekleri başarıya ulaştı: Aynı yıl yasaya eşit haklara ilişkin bir madde eklendi.

O yıllarda Kanada'da ilkesel olarak kürtaja izin veren bir yasa vardı: hamile bir kadın üç doktorun onayını aldıktan sonra bir hastanede —henüz klinikler yoktu— çocuğunu aldırabilirdi. Hastanelerin çoğu Katolikler'in denetiminde olduğu için pratikte kürtaj yaptırmak çok zordu.

Kanada'da kürtajın yasallaşması büyük ölçüde, Auschwitz toplama kampından kurtularak Kanada'ya göçen Henry Morgentaler adında bir doktor sayesinde oldu. Morgentaler, 1970'lerde Montreal'de, gebeliğe karşı önlemlerin yasaklandığı, çocuklarını aldırmaktan başka çareleri bulunmayan yoksul Katolik kadınlara gizliliğe gerek duymaksızın kürtaj yaptı. Birkaç kez tutuklanarak hapse atıldı. Tutukevinde tazelenen Auschwitz anıları yüzünden kalp krizi geçirdi. Aynı eylemden iki kez yargılanarak aklandı. Tam da bu sırada Quebec eyaleti içten içe Anglosakson Kanada hükümetine ve Katolik Kilisesi'ne karşı direnmeye başlamıştı; hiçbir jürinin çocuk aldırmaktan dolayı kadınları suçlayamayacağını savunan Quebec mahkemeleri, federal yasaya karşın bundan böyle bu türden davalarla ilgilenilmeyeceğini açıkladı. Morgentaler, ülkede baştan başa, çocuk aldırmanın hâlâ yasadışı sayıldığı birçok yerde kürtaj klinikleri açtı. Bir kez daha hakkında kovuşturma açıldı. Eşit haklar yasasının kabulünden birkaç yıl sonra, 1988'de Morgentaler davası Yüksek Mahkeme'ye ulaştığında, kadınlar Kanada'nın her yanında maddeten ve manen onunla dayanışmak için harekete geçti; kürtaj yasasının kadınlara karşı ayrımcı olduğuna karar veren mahkeme, yasayı iptal ederek suç olmaktan çıkarmış oldu.[89]

Muhafazakâr Kanada hükümeti derhal, fiziksel ve psikolojik bir neden yoksa, kürtaj yaptıran hamile kadınlarla kürtaj yapan doktorları iki yıl hapisle cezalandıran yeni bir yasa tasarısı hazırladı — varlıklı kadınlar için her zaman bir yol bulmak mümkün-

89. John F. Burns, "After a 20-Year Truce, Abortion Debate is Revived in Canada as Court Strikes Down Restrictive Law", *New York Times*, 20 Şubat 1988.

ken, yoksullar için aynı kolaylık söz konusu değildi. Katolik Kilisesi yasanın onaylanması için açılan kampanyaya parasal destek sağladı ve Kanada'nın geniş Katolik nüfusunu etkilemek amacıyla propagandaya girişti. Tartışmalar sırasında üç yüzden fazla Kanadalı doktor bundan böyle kürtaj yapmayacağını açıkladı. Kürtaj yaptırmak için güvenli bir sağlık kuruluşu bulamayan genç bir kız, elbise askısıyla çocuğunu düşürmeye çalışırken öldü. Yerde, kanlı askının yanı başında bulunan kız, tasarının onaylanmaması için mücadele eden, Kanada Kürtaj Hakkı Eylem Birliği CARAL'ın simgesi oldu. Tasarı nihayet genellikle hükümetin kararlarına uyan Kanada Senatosu'na geldiğinde, "yaşamı savunan" erkek üyelerin onu çok yumuşak bulması, kadınların ise kürtajın suç sayılmasına karşı olmasından doğan garip bir uzlaşma sonucu reddedildi.

1991'de Kanada'da kürtajı kapsamına alan bir yasa yoktu; belki de Kanada dünyada bu konuda tekti. Üstelik, 1990'da Ontario eyalet seçimleri, ülke tarihinde ilk kez sosyal demokratların kazanmasıyla sonuçlanmıştı. İktidara gelen Yeni Demokratik Parti'nin yirmi altı üyeli kabinesinde çoğu varlıklı ve başarılı bir geçmişe sahip on bir kadın bakan yer aldı. Hükümet kürtaj kliniklerine parasal destek sağladıktan başka, ülkenin ücra yerlerinde yaşayan kadınların bu kliniklerden yararlanabilmesi için seyahat masraflarını karşılamayı da üstlendi.

Çok büyük ve seyrek nüfuslu bir ülke olan Kanada'da kürtaj yaptırmak gene de pek kolay değildir. Kuzeydeki bölgelerdeki ve Maritime eyaletlerindeki hastaneler genellikle Katolik denetiminde oldukları için kürtajı reddederler. Büyük kentlere gidecek parası olmayan kadınlar kimi zaman elbise askısından başka çare bulamaz. Kilise büyük olasılıkla federal ve yerel yönetimleri yasal kürtaja karşı, kürtaj kliniklerine parasal yardımın kesilmesi yönünde, kışkırtmaya devam edecektir. Kilise REAL Women (GERÇEK Kadınlar) örgütünü maddeten desteklemektedir. Bu ABD'de Phyllis Schlafley önderliğindeki American Eagle Forum benzeri bir örgüttür. REAL'deki kadınlar, kürtaj kliniklerine, dayak yiyen kadınlara, ensest ve tecavüz kurbanlarına, barınağa ya

da yasal yardıma gereksinimi olan yoksul kadınlara destek veren kadın merkezlerine bağışta bulunan ve onlarla dayanışan kamu ve özel kuruluşlara karşı caydırıcı bir kampanya yürütür. REAL bundan başka kamu tarafından finanse edilen gündüz bakımevlerine ve eşit işe eşit ücret uygulamasına da karşıdır. 1990'da Toronto'ya atanan yeni piskoposun ilk işi din görevlisi tüm kadınların ve mihrapta görevli kızların görevine son vermek oldu. Kanadalı gazeteci-yazar Michele Landsberg'in dediği gibi, "Tüm ortodokslukların temeli, kadınlara egemen olmaya ve onları denetlemeye dayalıdır."[90]

Polonya

Katolik Kilisesi Avrupa, Afrika ve Asya'da da çocuk aldırmayı suç kapsamına sokmak için baskı uygulamaktadır. Papa, stratejik olarak tüm dünyadaki, özellikle de liberal kentlerdeki merkezlere aşırı tutucu piskoposlar atıyor. Kilise bazı Doğu Avrupa ülkelerinde yeniden dirilen milliyetçi hareketleri destekliyor (birçoğunun Yahudi karşıtı olması da belki bu yüzden); Polonya ve Yugoslav cumhuriyeti Hırvatistan gibi güçlü olduğu yerlerde ise, kürtajı suç ilan etmek için savaş veriyor. Kilisenin Polonya'daki gücünü değerlendirebilmek için Polonya tarihine kısaca göz atmak gerekir.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca bölünmüş durumdaki Polonya'da güçlü bir kadın hareketi meydana gelmedi. İsyan edecek gücü ve cesareti bulan herkes kendini bağımsızlık mücadelesine adadı; her kuşak Ruslar'ın denetimindeki Polonya'da yeni bir ayaklanmaya kalkıştı. Bölünmüşlük ülkenin yoksullaşmasına yol açtı, kadınların büyük çoğunluğu bundan payını alarak (her yerde olduğu gibi) ağır bir yük altına girdi. Buna karşın pek çoğu, doğrudan ya da erkekleri destekleyerek, ayaklanmalara katıldı; erkeklerin tutuklandığı, sürgüne gönderildiği ya da öldürül-

90. Kanada'daki kürtaj mücadelesine ilişkin daha önceki bilgilerin çoğu da Michele Landsberg'den sağlandı.

düğü dönemlerde tek başına aileyi geçindirdi, çocukları yetiştirdi. Kadınların içinde bulunduğu durumu değiştirmeyi ve onlara eğitim olanağı sağlamayı amaçlayan ilk örgüt, 1840-50'de faaliyet gösteren "İstekliler"di. Örgüt üyeleri aynı zamanda yeraltı bağımsızlık hareketinin de içindeydi. Birçoğu Ruslar tarafından tutuklandı ya da sürgüne gönderildi. Kadınlar için ilk meslek okulu 1890'da açıldı; kadınlar 1897'de Avusturya'nın denetimindeki Polonya'da (Galiçya) üniversiteye kabul edildi. 1907'de Polonya Kadınlara Eşit Haklar Örgütü kuruldu; Polonya 1918'de bağımsızlığını kazanınca kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde etti. Birdenbire canlı bir kadın hareketi baş gösterdi. İki savaş arasında Polonya'da seksenin üstünde kadın örgütü faaliyete geçti.

Polonya II. Dünya Savaşı'nda yıkıma uğradı. Nüfusunun üçte biri, çiftlik hayvanlarının %90'ı yok oldu; işgalci Almanlar tarafından bombalandı, halkı kurşuna dizildi, Almanlar geri çekilirken yakıldı; ardından Sovyet işgaline uğradı, yeniden bombalandı ve kurşunlandı. Savaştan sonra Sovyetler düşman bir halka zorla komünist düzeni kabul ettirdi. Bağımsız örgütler yasaklandı, özgür kadın gruplarının yerine bir kitle örgütü olan Kadınlar Birliği kuruldu. Yasalar karşısında cinsler eşitti. Ne var ki 1960 gibi yakın bir tarihte, kadınlar hâlâ işgücünün üçte birinden azını oluşturuyordu. 1970'te bu oran %40'a yükseldi; 1980'lerin ortalarında ise %45'i buldu. Eğitim alanında da sayıları giderek arttı. Günümüzde eğitimli kadınların sayısı erkeklerden fazladır. 1987'de Polonyalılar'ın %30'u orta ya da yüksek öğrenimliydi; erkeklerin %27'si, kadınlarınsa %33'ü. 1989-90'da üniversitelerdeki kız öğrenci oranı %51,3'tü, ama *kayıtlı* işsizlerin de %62'si kadındı (kuşkusuz gerçek rakamlar bunun üstündeydi). Değişmekte olan bir ekonomik düzende şirketler personel indiriminde bulunurken, ilk tensikata uğrayan kadınlar olur.

Polonyalılar Rusya'nın yumruğu karşısında hiçbir zaman sessiz kalmadı; önce 1956'da, daha sonra Dayanışma hareketinin yaygınlaştığı 1980'lerde iki büyük ayaklanma baş gösterdi. Haziran 1989'da Polonya'da, 1939'dan bu yana Doğu Avrupa'nın ilk

serbest seçimi gerçekleşti. Bu seçimler tamamen özgür sayılmazdı: Sejm'de (Halk Meclisi) iskemlelerin %65'i Komünist Parti'nin kontrolündeydi; halk Sejm'de geri kalan %35 ve yeni kurulan Senato için oy kullandı. Yüz üyeli Senato'ya yalnız altı kadın seçildi. Sejm'e ise komünistlere oranla *daha az* kadın girebildi. Seçimlerde halk söz sahibi olunca Sejm'deki kadın sayısının düştüğü bir gerçek: 1956 ayaklanmasında %17'den %4'e düştü. 1989'da ise %23'ten %20'ye. (Oysa Polonya'da hiçbir zaman sadece erkeklerin gittiği kulüpler türünden bir ayrımcılık yaşanmadı; ancak Batı'yı taklit etmeye başladığı son yıllarda bu durum değişti. Cinsiyetçilik çok değişik biçimlere bürünebiliyor.)

Katolik Kilisesi, Polonya bağımsızlık mücadelesinin canlılığını sürdürmesinde önemli bir rol oynadı. Kilise, totaliter bir toplumda insanlara kişisel bir alan sunmak ve geleneksel Polonya değerlerini korumak bakımından, partiye tek alternatif kurum olarak, elli yıllık komünist baskıya karşın gelişti. Ama neydi kilisenin koruduğu bu değerler? Erkek üstünlüğünün tanındığı aile, boşanmanın mümkün olmadığı tek eşli evlilik ve zapturapt altına alınmış cinsellik. Belki de gündemin *başlıca* maddesi, 1956'da yasallaştırılan ve o zaman bu zaman kilisenin hınçla karşı çıktığı kürtajın, suç kapsamına alınmasıydı. 1958'de PAX Katolik Derneği Sejm'e başvurarak kürtaj yasasının iptalini ve müminlerin, özellikle de sağlık görevlilerinin uygulamaları baltalamasını istedi.

Sosyalist devletlerin çoğunda kürtaj yasaldı, ancak bir yandan da nüfusun artması isteniyordu. Gebeliği önleyici ilaç ve gereçlerin güvenilir olmayışı ve el altında bulunmayışı, aileleri çok çocuk yapmaya teşvikin bir yoluydu — bu durumda istenmeyen gebeliklerde kürtaj tek seçenekti. Ancak kürtajlar vahşi koşullarda gerçekleştiriliyordu. Sosyalist devletler böylece kadını savunmasız bir durumda bırakıyordu. Ücretli bir işte çalışmanın yanı sıra ev işi ve çocuk bakımından sorumlu olan kadının kalabalık ailelerle başa çıkması mümkün değildi ve büyük kentlerde zaten onları barındıracak yer de yoktu. Gebeliği önleyici ilaç ve gereç-

lerin yokluğu yüzünden kadın neredeyse cezaya katlanır gibi, kürtaja razı olmak zorundaydı. Öyle de olsa Polonya'da gebeliklerin yaklaşık yarısı kürtajla son buluyordu.

Polonyalılar'ın Sovyetler Birliği'ne karşı cesaretle direndiği sırada Dayanışma, ülkenin başlıca direniş merkezi olan Katolik Kilisesi'nden yardım istedi. Erkek-egemen kilise, bağımsız Polonya'da ancak çocuk aldırmanın suç kapsamına alınması koşuluyla erkek-egemen Dayanışma'ya yardım edebileceğini bildirdi. Dayanışma bu koşula razı oldu ve bağımsızlık kazanılır kazanılmaz Josef Cardinal Glemp, gebeliğin, ne koşulda olursa olsun, önlenmesinin suç sayılmasını öngören bir kampanya başlattı. Katolik Kilisesi aynı zamanda gebeliği önleyici hap ve gereçlerin sağlanmaması yolunda Dayanışma'yı uyardı.[91] Sıradan insanlarca kurulan (Yaşama Sevgi, Gaudum Vitae, Pro Familia gibi) Katolik örgütleri destekledi, yürüyüşler düzenledi, kampanyaların masraflarını karşılamak için kiliselerde bağış topladı. Kilise 1989'da "doğmamış bir çocuğun ölümünden" sorumlu kim olursa olsun, hiçbir ayrıcalık tanımadan, üç yıla kadar hapsini isteyen bir yasa önerdi. Yetmiş dört Sejm milletvekili (sekizi kadın) bu acayip yasa tasarısını uygun buldu.

Tasarı sadece kürtajı yasaklamakla ve anneyle doktorunu hapse mahkûm etmekle kalmıyor, ana rahmine düştüğü andan itibaren dölüte yasal statü tanıyordu. Çocuk dünyaya gelir gelmez *dölütken* başına gelmiş olan zararlardan dolayı tazminat talep edebilirdi; yasa taslağında ne türden zararlar olabileceği belirtilmemişti. Varşova Uygulamalı Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyelerinden Malgorzata Fuszara, "yasa tasarısı öyle geniş kapsamlı ki, annenin *herhangi bir* davranışı aleyhte yorumlanarak, çocuğun annesi hakkında dava açmasına neden olabilir," demektedir.[92] Yasa tasarısı (evli olsun olmasın) anneyle babayı, doğdu-

91. Bkz. Katrina Vanden Heuvel, "Glasnost for Women?", *The Nation*, 4 Haziran 1990.

92. Malgorzata Fuszara, "Kürtaj ve Polonya'da Yeni Bir Siyasal Ortamın Şekillendirilmesi" ve "Kürtaj Sorunu Polonya'da Feminizmin Doğmasını Sağlar mı?" (1991); bu makaleler İngilizce yayımlanmadı, ancak bu bölümdeki bilgilerin çoğunu Fuszara sağladı.

ğu andan erişkinliğe kadar çocuğun bakımından sorumlu tutar; babaya o zamana kadar Polonya yasalarında rastlanmayan ağırlıkta sorumluluk düşmektedir. *Ancak kadınlara çocuk doğmazdan önce babanın babalık yükümlülüklerini yerine getireceğine ilişkin—ne yasal ne de idari— bir güvence vermez.*

Söz konusu yasa tasarısı büyük bir heyecan yarattı; parlamenterler arasında ve çeşitli çevrelerde ateşli tartışmalara neden oldu. Siyasal ittifaklar bu yüzden dağılırken, eski düşmanlar dost oldu. Dayanışma (çeşitli vaatlerle) tasarıyı desteklerken, Tadeusz Mazowiecki ve Lech Walesa da başkanlık seçimleri sırasında onu savunmaktan geri kalmadılar. Fuszara, basının sessiz kalmasını, onaylamadığı halde, eleştirmekten korktuğu şeklinde yorumluyor. Polonyalılar'ın %95'i kendini Katolik sayarken, çoğu kimse (%57) ahlaksal açıdan doğru bulmadığı dinsel kararlara uyulmaması gerektiği inancındadır. Birçokları da bilinçli olarak dinsel ibadetten kaçınmaktadır. Kürtaj yaptıran kadınların hapsedilmesine karşı ilk tepki öylesine şiddetli oldu ki, yasa Ağustos 1990'da Senato'ya gitmeden önce, söz konusu madde tasarıdan çıkarıldı. Ocak 1991'de Senato'da yeniden ele alındı ve incelenmek üzere bir komisyona havale edildi; daha sonra halktan yazılı görüş belirtmesi istendi. Seçimden önceki son kamuoyu yoklamasında %13 kürtajın (tasarıdaki haliyle) yasaklanmasından yanaydı, %33 (annenin sağlığını tehdit eden ya da istenmeyen gebelikler türünden) özel durumlarda yapılmasına karşı çıkmıyor, %26 bu koşullara ekonomik zorlukları da ekliyor, %23 ise koşulsuz yasallaşmasını savunuyordu.

Katolik Kilisesi bundan önce de bir meydan savaşı kazanmıştı. Sosyalist devlet, doğum kontrol hapları da dahil olmak üzere tüm ilaçları parasız sağlıyordu. Mayısta hükümet düzenbazca, "gebeliği önlemenin hastalık sayılamayacağını" öne sürerek doğum kontrol haplarının artık parasız verilmeyeceğini açıkladı. Halk zaten yoksulluk çekerken, bu açıklama üzerine doğum kontrol haplarının fiyatı üç katına fırladı.[93] Karar kürtajı suç sa-

93. "Poland Ends Subsidies for Birth Control Pills", *New York Times*, 9 Mayıs 1991.

yan yasanın mecliste oylanmasından ancak birkaç gün önce açıklanmıştı. Mayıs 1991'de Millet Meclisi, Katolik Kilisesi'nin kürtajı toptan yasaklayan önerisini reddetti; ancak bağlayıcı bir karar olmamakla birlikte, hükümetten kürtajın (resmi kayıtlara geçmesinden çekindikleri için kadınların tercih ettiği) özel doktorlarca yapılmasını önleyici bir karar almasını istedi.[94]

Bu politikaların mantığını —ve sonuçlarını— bir düşünün. Polonya iflasın eşiğinde bulunuyor; halkını doğru dürüst besleyecek, barındıracak, eğitecek ya da sağlığını koruyacak durumda değil. Hükümet tüm gücüyle ekonomik durumu düzeltmenin yollarını bulmaya çalışacağına, kiliseye teslim olarak kadınların bedenlerine musallat oluyor. Bu süreç de kadınları içinden çıkılmaz bir duruma sokuyor — pahalı olduğu için doğum kontrol hapı kullanamadıkları gibi, yasaklanırsa kürtaj da yaptıramayacaklar. Kadınlar ya cinsel ilişkiden kaçınmak zorunda kalarak kendilerini de, kocalarını da bundan mahrum edecekler (bu yüzden belki de şiddete maruz kalacaklar) ya da maddi zorlukları göze alarak bakabileceklerinden fazla çocuk dünyaya getirmek durumunda kalacaklar.

Dinin hükümet politikasını etkilediği her ülkede buna benzer durumlarla karşılaşılıyor. Cinsellik çocuk doğurmakla bağlantılı olduğu ve doğurganlık oranı ekonomik ve politik koşulları etkileyip onlardan etkilendiği içindir ki, ekonomik ve politik koşullar kadınların bedenlerini denetleyen erkeklerce çözümlenemez. Çünkü bir toplumun sorunlarını çözmek için erkeklerin, kadının üremesini denetlemek yolunu seçmesi kadar delice ya da bağnazca bir şey düşünülemez. Ancak erkeklerin deliliği ya da bağnazlığı, bunların nesnesi olan kadınlar için gerçek ve korkunç sonuçlara yol açar. Üstelik devletler de, denetleyemedikleri güçleri denetledikleri izlenimini yaratmak için olacak, kadınların bedeniyle uğraşmaktan geri kalmaz. Gerçekten de hemen her yönetim kadın bedenini denetlemeye ve kendince bir kalıba sok-

94. Stephen Engelberg, "Abortion Ban, Sought by Church, Is Rejected by Polish Parliament", *New York Times*, 18 Mayıs 1991.

maya çalışır.

KADIN BEDENİ ÜZERİNDE DEVLET EGEMENLİĞİ

Eski devletlerde kadınların giysileri ve takıları çoğu zaman yasalara göre düzenlenirdi. Yasalarıyla ünlü Atinalı devlet adamı Solon (İÖ 7. yy), kadınların yaşamın her evresinde —şölenlerde, sokakta yürürken, alışverişte— nasıl davranması gerektiğini bir düzene bağlamaya çalışmış, günümüzde bazı İslam ülkelerinde olduğu gibi onları gözetleyen, kadınlardan oluşan bir hafiye ağı kurmuştu. Çin'de ise yüzyılın başlarında üst sınıf kadınlarının ayakları sımsıkı sarılarak kötürüm edilirdi. Böyle bir şeyin erkeklere yapılması düşünülemez bile. Çinli erkekler bu uygulamanın nedenini açıkça ifadeden kaçınmıyordu: "Ayaklar neden mi sarılıyor? Ortalıkta vahşiler gibi koşuşmayı önlemek için!"[95] Ayağın altına dönen parmaklar çocuğun kemikleri geliştikçe bir yumruk biçimini alır, cinsel bir fetiş oluştururdu: Çin pornografisinde, erkeklerin penislerini, biçimi bozulmuş ayağın oyuk kısmına sokmakta yararlandıkları görülür. Kadınların toplumsal yaşama katılmaya başladıkları on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nda ve Amerikası'nda, moda dünyası piyasaya memeleri ve kalçaları abartan ve beli soluk alamayacak kadar sıkan giysiler çıkardı. Tam gelişme çağındaki kızların göğüs kafeslerinin ezilmekten şekli bozuldu; bu kızlardan kimi bu yüzden yaşamını yitirdi.

1927'de Çan Kay-Şek, Kuomintang'ın (Ulusal Halk Cephesi) başında Şanghay'a girdiğinde başlıca hedeflerinden biri kadınlar oldu. Emrindeki askerler kısa saçlı, "erkek" giyimli, nişanlısını özgürce seçen kadınların peşine düştü. Çan Kay-Şek'in askerleri erkek kıyafetindeki kadınları bellerine kadar soyarak, "kentteki herkesin bunların aslında kadın olduğunu görmesi için" öldürmezden önce sokaklarda teşhir etti. Radikal oldukları gerekçe-

95. Howard S. Levy, *Chinese Footbinding: The History of a Curious Erotic Custom* (New York: Walton Rawls, 1966).

siyle kısa saçlı kadınlar kurşuna dizildi ya da benzinle ıslatılmış battaniyelere sarılarak diri diri yakıldı. Kuomintang gizli polisi ve ordusu çoğu zaman, kuşkulandıkları kadınları burunlarını ve memelerini keserek sakat etti, ırzlarına geçti, sonra da katletti. Nişanlısını kendi seçmekten suçlu genç bir kadının vücuduna işkenceden geçirildikten sonra on yedi kez ateş edildi. "İşte sana serbest aşk!" sözleriyle ölüme gönderildi.

Günümüzde kadın giyimine sadece Müslüman ülkelerde karışıldığı sanılırsa da, kadının üstü başı laik ülkelerde de erkeklerin takdirine göre düzenlenmektedir. Birçok ülkede, erkeklerin değil kadınların halka açık yerlerde üstsüz görünmesi yasaktır. 1991'de, bir devlet kuruluşu olmayan ama devlet yasalarının geçerli olduğu Continental Havayolu Şirketi, makyaj yapmayı kabul etmeyen bir kadını işten attı.[96] (Makyaj yapan bir erkek de herhalde aynı akıbete uğrardı.) Kadınların görünüşleri, televizyon ya da filmlerde iş bulmakta, erkeklere göre çok daha fazla önem kazanıyor ve sadece kadın sanatçıların iskelet gibi sıska olmaları isteniyor.

Kadınların üstü başı bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin birçoğunda da devletçe önemsenen bir sorun oluyor; Batı giysileri (erkeklerde değil, kadınlarda) kabul edilemez bir Batı etkisi (erkeklerde değil, kadınlarda) olarak yorumlanıyor. Mozambik Devlet Başkanı sosyalist devrimci Samora Machel, bir kadın hakları savunucusu olmasına karşın, halkı Batı "kültür emperyalizmi"ne karşı uyarıyordu. Kendi deyişiyle, kadınların kapitalist ülkelere özgü "mekanik" özgürlüğünden korkuyordu. "Özgür kadın, içki ve sigara içen, pantolon ve mini etek giyen, önüne gelenle cinsel ilişkide bulunan, çocuk yapmak istemeyen biri" idi. İranlı feminist Azar Tabari şöyle diyor:

> Kadınların içki ve sigara içmesi, pantolon ya da mini etek giymesi, canının istediğiyle sevişmesi ya da çocuk istememesi (devlete karşı işlenmiş ne

96. "Airline Removes Agent for Not Using Makeup", *New York Times*, 12 Mayıs 1991. Gösterilen tepki üzerine havayolları işten attığı Teresa Fischette adındaki kadını yeniden işe almayı önerdi.

büyük bir suç) ile kültür emperyalizminin ne gibi bir ilişkisi olabilir? Eğer biri kalkıp da içki, sigara gibi şeylerin (sadece kadınlar için değil) *genel olarak* kültür emperyalizminden kaynaklandığını söyleyecek olsaydı, bu kimse Üçüncü Dünya'nın zengin geleneklerinden habersiz olmakla suçlanırdı. Tütün içmek, Amerikan Yerlileri'nin buluşu değil miydi? Hayyam şiirinde "bir tas şarap, bir somun ekmek ve sen..." demiyor muydu ve bizim köylü kadınlarımız her zaman pantolon giymez mi?[97]

Cinsellik ve Doğurganlık

Cinsellik pek çok ülkede kadınları baskı altında tutarak denetlenir; bazı yerlerde evlilik öncesi bekâret ve evlilikte sadakat esastır. Hemen her yerde fahişelik suçtur — ancak bu genellikle kadın olan fahişeler için geçerlidir (toplumların çoğunda fahişelikle geçinen erkeklerin oranı %10 civarındadır, ancak seks mesleği kadına mal edilir). Fahişeliğin Sümerler zamanında, erkek rahipler tarafından İÖ yaklaşık 3000'de, tapınakların gelirini artırmak için genç rahibelerin kullanılmasıyla başlatıldığı sanılmaktadır. Belki de eski patriarkal toplumların *tümünde* fahişelik kadınların geçinecek kadar para kazanabildiği tek meslekti; günümüzde de hâlâ yoksul ve eğitimsiz kadınların geçinmesi için yeterli para sağlayan bir başka iş yoktur. Erkekler ise bu hizmetin başlıca tüketicisi durumundadır; oysa fahişeliği yasadışı ilan eden ve (reform adı altında) kadınları cezalandırmak için (günahlarından dolayı nedamet getirecekleri) ceza ve ıslahevleri kuran da gene erkeklerdir. Erkek müşterileri adlarını açıklayarak cezalandırma girişimleri her zaman toplumun üst kademelerinde öylesine şiddetli tepkilere yol açtı ki derhal vazgeçildi. Filipinler'de ve Güneydoğu Asya'nın bazı bölgelerinde ekonominin önemli bir bölümü, kadınlardan çok erkeklerin yararlandığı ve kadınların köle durumunda olduğu fahişeliğe *dayalıdır.*

Çok eski zamanlardan beri devletler kadının gebelikten korunma ya da çocuk aldırma hakkı olup olmadığını tartışagelmiştir. Kilise dışında erkeklerin prezervatif kullanmasına karşı

97. Azar Tabari, "The Women's Movement in Iran: A Hopeful Prognosis", *Feminist Studies* 12, 2 (Yaz 1986): 343-360.

çıkılmamış, oysa kadınların bu konuda bilgilenmesine ve gebeliği önleyici yöntemler kullanmasına izin verilmesi için yıllarca süren feminist bir mücadele gerekmiştir. Sadece İrlanda gibi Katolik devletler değil, laik devletler de kadının doğurganlığına müdahale etmektedir. Romanya ve Çin gibi sosyalist devletler, vatandaşları üzerinde sıkı bir denetim kurmuş oldukları için, kadınların doğurganlığını da olağanüstü bir titizlikle denetlemektedir. Doğu Avrupa'da sosyalizmin çöküşünden sonra bazı devletler erkekleri ya da kiliseyi hoşnut etmek için yasal kürtaj, doğum ödeneği ve iş güvenceli doğum izni gibi kadınlara özgü hakları feda etmekten çekinmedi.

Bazı eski sosyalist ülkelerde Katolik Kilisesi kadınların bedenini denetim altına alabilmek için kampanyalar yürütmektedir. Herhangi bir dinle doğrudan bağlantısı bulunmayan milliyetçi hareketlerde de aynı eğilim göze çarpmaktadır. Doğu Avrupa'daki milliyetçi hareketlerin çoğu militarizm, "erkeklik" kültü, erkek egemenliği, disiplin, itaat, tekdüzelik, (Hitler'in Ari ırkçılığı gibi) dayanışma zemini çok sığ da olsa "halk"a tapınma, bunun yol açtığı her çeşit yabancı, özellikle de Yahudi düşmanlığı ve (tüm militarist toplumlarda olduğu gibi) kadın bedenini erkek denetimi altına alma çabası türünden faşist idealleri canlandırmaktadır. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinde kürtaj başlıca uzlaşmazlık konularından biri durumuna geldi; Doğu'da serbest bir kürtaj politikası uygulanırken, Batı bu konuda kısıtlayıcıydı. Celestine Bohlen, milliyetçiliğin düşmanlığa varan bir boyuta ulaştığı Doğu Almanya, Macaristan ve Sırbistan'da kürtajın suç kapsamına alınma olasılığının yüksek olduğu görüşündedir.[98] %70'i Sırplı subaylardan oluşan Yugoslav ulusal ordusu, savaşçı bir siyaset gütmektedir. Hükümet şimdiki durumda, doğurganlıktan yana bir tutumla, çocuksuz çiftlerden ceza niteliğinde bir vergi alınmasını tartışmaktadır.

98. Celestine Bohlen, "East Europe's Women Struggle with New Rules, and Old Ones", *New York Times*, 25 Kasım 1990.

Romanya

1966'ya kadar Romanya'da kürtaj yasaldı; gebeliği önleyici ilaç ve gereçler niteliksiz ve bulunması zor olduğundan, kadınlar için kürtajdan başka çare yoktu. (Tüm sosyalist ülkelerde gebeliği önleyici ilaç ve gereçler niteliksiz ve yetersizdir; belki de bu, yetiştirme zorluklarına karşın, kadınların çocuk doğurmasının istenmesinden dolayıdır. Ancak 20. yüzyılın sonlarında kadın bağı ve tampon gibi şeylerin de üretilmemesi şaşırtıcıdır.) Romanya'da 1965'te bir milyonun üstünde kürtaj ve 274 bin canlı doğum kayıtlara geçmişti: Bu, bilinen gebeliklerin *%80,3'ünün* kürtajla sonuçlandığını göstermekteydi.

1989'daki askeri darbeye kadar Romanya'yı diktatörlükle yöneten Nikolay Çavuşesku'nun çok sayıda işçiye gereksinimi vardı. Bunu sağlamanın yollarından biri olarak, 1965'te kürtajı yasaklamaya karar verdi. Bir sonraki yıl doğum sayısı 528 bin'le iki katına çıkarken, üretimde *düşüş* baş gösterdi. Çavuşesku, erkeklerin çoğu zaman unutmak eğiliminde olduğu gibi, kadınların çalıştığını ve aynı zamanda hem çalışıp hem doğum yapamayacaklarını unutmuştu. Yoksulluğa itilen Romanyalı kadınlar yasadışı kürtaj yolunu seçti. Canlı doğumlar azalırken, gebe kadınlarda ölüm oranı, 100 bin canlı doğumda %85,9'dan (1966), 96,2'ye (1968) ve 139,9'a (1981) yükseldi. (İngiltere'de ve Galler'de 100 bin anneden dokuzu, Fransa'da ise 15,5'i doğum sırasında ölmektedir.) İngiltere'de anne ölümlerinin %22'si kürtajdan dolayıdır; Romanya'da bu oran %85,6'yı bulmaktadır. Kürtaj yüzünden sağlığı tehlikeye düşen kadınlar, çoğu zaman yasaktan dolayı tıbbi yardım istemekten çekiniyordu. Ne var ki yasağa karşın 1983'te doğum oranı 1966'daki gibiydi: binde 14,3.

Bunun üzerine Çavuşesku, tüm kadınların gebe olup olmadıklarının saptanması için her ay tıbbi muayeneden geçirilmelerini istedi! Yirmi beş yaşın üzerinde, evli olmayan ve çocuk dünyaya getirmelerinde tıbbi bir sakınca bulunmayan çiftlerden yüksek vergi alınmaya başlandı ve gebeliği önleyici ilaç ve gereçlerin Batı'dan ithali yasaklandı. Aylık muayeneden geçtiğini kanıtla-

yamayan, çocuk dünyaya getirecek yaştaki kadınlar, parasız sağlık hizmetlerinden yararlanamıyor ve sürücü belgesi alamıyordu. Belki de doğurgan yaştaki kadınlar gebe kalmamak için cinsel ilişkiden feragat etmek zorunda kalıyordu — birdenbire halkın huzursuzluğu gözle görülür biçimde arttı, buna ek olarak çocuk ölüm oranı yükseldi ve evlatlık verilmek istenen bebekler çoğaldı. 1985'te Romanya'da resmi istatistiklere göre bir yaşın altındaki çocuklarda ölüm oranı binde 25,6'ydı (Bu oran 1983'te İsveç'te 7, Fransa'da 9, ABD'de 10,9, Çekoslovakya'da 15,6'ydı). Üstelik bu oran bürokratik hilelerle elde edilmiş bulunmaktadır: *New York Times* muhabirlerinden B. Meredith Burke, gerçek oranın %60-80 daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir.[99] Öyle ya da böyle, 1989 darbesinden sonra Romanya'daki yetimhaneler istenmeyen çocuklarla dolup taşıyordu. Yeni yönetim kürtajı yasallaştırdıysa da daha şimdiden engellemenin yollarını aramaktadır.[100]

Japonya

Kapitalist devletler —erkeklerin duyduğu gereksinmeye göre— kadınların çocuk yapması ya da yapmaması konusunda dolaylı baskı uygular. Vergilerin yüksek, eğitimin, sağlık hizmetlerinin, kiraların ve yiyeceğin pahalı oluşu doğum oranının düşmesine yol açar. 1980'lerde beyaz, orta-sınıf kadınlarının az çocuk doğurduğunun farkına varan erkekler (kadın bedeninin denetimi her zaman ırkçı eğilimleri içerir), analığın verdiği hazzı ve erkeklerin analığa yatkınlığını vurgulayan bir dizi film ve televizyon programı yayımlamaya girişti. İsrail parasal teşviklerle doğurganlığı artırmaya çalıştı; Japonya annelere, daha okula gitmeyen her çocuk için ayda 5000 yen ($38), üçüncü çocuk için ise

99. Bu paragraftaki istatistiklerin tümü B. Meredith Burke'ün "Ceauşescu's Main Victims: Women and Children" adlı çalışmasından aktarıldı. *New York Times*, 10 Ocak 1989.

100. Chuck Sudetic, "Romania Seeks to Reduce Abortions", *New York Times*, 17 Ocak 1991.

bunun iki katı ödül önerdi.[101] Japonya'nın çok kalabalık olmasına karşın, iktidardaki erkekler düşmekte olan doğum oranından kaygı duymaktadır.

Hangisinin daha rezilce olduğuna karar vermek kolay değil — çocukların yetişmesi için kadınların katlanmak zorunda kaldığı güçlüklere erkeklerin aldırmayışı mı, yoksa doğurmaya özendirmek için önerilen paranın azlığı mı? Japon kadınları, bu konuya ilgi gösteren bir gazeteciye, çocuk doğurmamakta direnmelerinin nedenini eğitimin ve barınmanın pahalı olduğu, çocuk bakımevlerinin bulunmadığı, kocaların eve uğramadığı baskıcı bir düzene karşı baş kaldırı olarak açıkladılar. Japon erkekleri evlerine gece yarısı tükenmiş olarak gelir. Boş zamanlarında video izler, spor yapar ya da Güneydoğu Asya'daki seks gezilerine katılır. Evli bir kadının hayatının gıpta edilecek bir yanı yoktur. Bu yüzden kadınların çoğu evliliği göze alamaz ya da erteler. Tıp doktoru Yuriko Marumoto çocuk ikramiyesine karşı çıkan bir anne olarak, "Bizim politikacılarımız ve iş adamlarımız eve ancak gece geç vakit gelir. Çocukların nasıl yetiştirildiğinden ya da aile hayatından haberleri yoktur. Siyasal düzenimiz mutfağı ya da evi tanımayan erkeklerin denetimindedir," demektedir.

Kilisenin öncülüğündeki çocuk aldırmayı suç ilan etme kampanyası yönetimi etkisi altına almazdan önce, ABD sessiz sedasız istenmeyen insanlar olarak gördüğü güneydeki siyahları (özellikle Kuzey Carolina), Amerikan Yerlileri'ni ve Güney Amerika kökenli kadınları *kısırlaştırma* girişimindeydi. Sadece 1972'de, federal bütçeden aktarılan fonlardan yararlanılarak ABD'de 100 bin-200 bin kadın kısırlaştırıldı (Hitler, tüm iktidarı boyunca ancak 250 bin kişiyi kısırlaştırabilmişti). 1970'lerde, doğurgan yaştaki %35'ten fazla Porto Rikolu kadın kısırlaştırıldı; 1976'ya gelindiğinde doğurgan yaştaki Amerikan Yerlisi kadınlardan %24'ü kısırlaştırılmıştı.[102] Günümüzde sözde liberal

101. Steven R. Weisman, "In Crowded Japan, a Bonus for Babies Angers Women", *New York Times*, 17 Şubat 1991.

102. Angela Y. Davis, *Women, Race, and Class* (New York: Random House, 1981).

çevrelerce, kadının *nasıl* doğuracağını denetim altına almayı amaçlayan bir hareket ortaya çıktı. Güçlü, yaygın ancak asıl niyetini gizli tutan bu hareket, birbirinden farklı işler yapan gruplarca yürütülmekte, özellikle yoksul, gebe kadınları sözde tıbbi, yasal ya da ahlaksal kaygılarla baskı altında tutmaktadır. Bu konuyu II. Bölüm'de, tıp ve hukukta kadına nasıl davranıldığını ele alan "Kadınlara Karşı Kurumların Savaşları"nda irdeleyeceğim.

KADINLARIN BEDENLERİNİ HEDEF ALAN TOPLULUK SAVAŞLARI

Patriarkal düşünce bundan dört ya da beş bin yıl önce ortaya çıktı; devletler kuran erkeklerin her devlette ilk işleri kadınları cinselliklerine göre tanımlamak ve cinsellikleri içine kıstırmak oldu. Kadınların isteklerini hiçe sayarak, sadece kendi istekleriyle ilgilendiler; ayrıca kadınların doğurma yeteneğini de kendilerine mal etme çabasındaydılar. Kadınları çiftleştirilen, ehlileştirilen, satın alınan, satılan, sırtından zengin olunan evcilleştirilmiş hayvan durumuna getirdiler. Bu amaca ulaşmak, onları inek, domuz ya da koyun gibi uysal, kolayca etki altına alınır ve kafese konabilir yaratıklar haline getirmek için, dinsel ve felsefi propagandadan yararlandılar. Eğer erkeklerin kadının ikincil bir tür olduğu iddiası doğru olsaydı, onu böylesine köleleştirmek hiç de zor olmazdı; oysa kadının zekâsı, duyguları, yetenekleri ve canlılığı bu işin tahmin edilemeyecek ölçüde karmaşıklaşmasına yol açtı. Kadınlar duygu ve düşüncelerini dışa vurmayı sürdürdükten başka, kimi zaman erkekler onlara hayranlık duydu, âşık oldu; bu ise zaten kolay olmayan denetimi büsbütün güçleştirdi. Bir erkeğin bir kadına duyduğu saygılı sevgi ve onu denetim altına alma dürtüsü arasındaki çatışma çok değişik sonuçlara varabilir; oysa örgütlenmiş toplumlarda —cemaatler, kurumlar ya da devletler— denetim mekanizması daima galip gelir.

Eski geleneğe göre çocuklar, adlarını bilinen ebeveyn olan anadan alırken, bu hakkı baba soyuna geçirmekle erkekler dene-

timde ilk adımı attı. Kadınları küçük yaşta evliliğe ve çocuk doğurmaya zorlayarak cinselliklerini kollamak bakımından (Adrienne Rich bunu "zorunlu zıtcinsellik" olarak tanımlıyor[103]), çocukların soyunun erkek silsilesine göre belirlenmesi, erkekler için geçerli bir mazeret oldu. Kadınları (ırzlarına geçilmiş bile olsa) bekâretlerini yitirmiş olmaktan dolayı öldürdüler ya da köleleştirdiler, çarşafa soktular, boşanma hakkından ya da çocuklarına sahip olmaktan yoksun bıraktılar; çocuk aldırdıkları ya da zina işledikleri gerekçesiyle canlarına kastettiler. ***Erkeklere bu kısıtlamaların hiçbiri, hiçbir zaman uygulanmadı.*** (Bazı toplumlarda erkeklerin zinadan dolayı öldürüldüğüne rastlansa da bu başka bir erkeğin malını —karısını— gasp etmiş olmaktan dolayıdır; kendi karısından başka bir kadınla cinsel ilişkide bulunmuş olmaktan değil.)

Pek çok toplumda, erkeğin yasal olarak kadını kürtaja zorlama, çocuklarını terk etme ya da doğduktan sonra öldürtme hakkı vardı. Tüm toplumlarda erkeğin isteği üzerine boşanma davası açılabilir ve çocukların vesayeti babaya verilirdi. Babasoylu toplumlarda gelin başka bir klandan gelirdi (egzogami) ve ailesini terk etmek zorunda bırakılarak kocasının topluluğuna katılırdı. Babasoylu yerleşme kadınların bağlarının kopmasına, akraba dayanışmasından ve mülkiyet haklarından yoksun kalmalarına neden oldu. Böyle bir ortamda erkekler kadınları artık pervasızca ezebilirdi.

Bu âdetler yayıldıkça kadınlar giderek erkeklerin elinin altında kullanılmaya hazır bir mal durumuna geldi: Erkekler onları sömürdü, köleleştirdi, nikâhsız yaşamaya zorladı, dulların mülküne el koydu. Mülk edinme hakkından yoksun bıraktığı kadınlara, yaşamlarını sürdürebilmeleri için, evlilikten başka seçenek bırakmadı. Denetim kuşatıcı ve tamdı. Yakıcı bir konu olmak bakımından ender olarak tartışılan ve kadın bedeni üzerinde bir denetim türü olan cinsel organların sakat edilmesini (genital sakat-

103. Adrienne Rich, "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence", *Signs* 5, 4 (Yaz 1980): 631-660.

lama) kavrayabilmek için böylesi bir arka plana gereksinme olduğu düşüncesindeyim.

Cinsel Organların Sakatlanması (Genital Sakatlama)

Pek çok kimse kadın cinsel organlarının sakatlanmasını Müslümanlığa bağlar. Müslümanlar bu görüşe karşı çıkarak, Hıristiyanlar'da ve animistlerde de görülen bu uygulamayı başlatanın kendileri olmadığını iddia eder. Aslına bakılacak olursa —Suudi Arabistan, İran, Lübnan, Cezayir, Ürdün, Tunus ve Müslüman Asya'nın büyük bir bölümünü içine alan— günümüz İslam dünyasının %80'inde kızlar böyle bir uygulamaya maruz kalmamaktadır. Mısır'da bu âdeti sürdürenler Nil Vadisi'nde yaşayanlar olduğu için, uygulamanın firavunlar döneminden kaldığı sanılmaktadır.[104] Ne var ki, cinsel organları sakatlanmış kadınların önemli bir bölümü Müslüman'dır ve İslam dininde böyle bir şey teşvik görmese de, bazı din adamlarınca kışkırtılmaktadır. Üstelik bunun en tehlikeli ve tahrip edici şekli olan dudakların dikilmesi (infibülasyon), edindiğimiz bilgilere göre, *sadece* Müslümanlar'ca uygulanan bir yöntemdir. Kadınların cinsel organlarının sakatlanması pek çok yerde sistemli bir şekilde sürmektedir: Bu konuda araştırma yapan uzmanlar, günümüzde *yirmi milyondan fazla* kadının genital tahribata uğradığı kanısındadır.

Bu uygulama, sanki erkek sünnetine benzer bir yanı varmış gibi, kimi zaman kadın sünneti olarak adlandırılır. Ancak aralarında hiçbir benzerlik söz konusu olamaz. Erkek sünnetinin bir yararı olmasa da zararı yoktur. Sünnetçinin bıçağı elinden kaçırarak penisi kesmesi ya da ameliyat sırasında bebeğin ölmesi ender olaylardandır. Birçokları penisin ucundaki derinin kesilerek penis başının açığa çıkarılmasının penisin daha temiz tutulmasını sağladığı ve kansere karşı koruyucu bir işlev gördüğü düşüncesindedir; ancak her iki savın da temeli yoktur. Gerçek odur ki,

104. Hanny Lightfoot-Klein, *Prisoners of Ritual: An Odyssey into Female Genital Circumcision in Africa* (New York: Harrington Park Press, 1989).

sünnet erkeğin cinsel organlarını sakatlamaz, cinsel zevk almasına engel olmaz ya da penisin işlevlerini kısıtlamaz. Oysa kadın "sünneti"nin en basiti bile bir kızın ölümüne yol açabilir; hangi türü uygulanırsa uygulansın kadın cinsel organlarının şeklini bozar. Çoğu zaman kadının cinsel ilişkiden zevk almasını ve orgazm olmasını önler; daha vahim durumlarda ise cinsel ilişki ve doğum bir kâbusa dönüşür; sonu hastalığa ya da ölüme varır. Kadın cinsel organlarının sakatlanması çeşitli biçimler alır:

Sünnet. Klitorisin tepesinin ve üzerini örten derinin alınması. Sünnet, Arapça'da "gelenek" anlamına gelir. Uygulamalar içinde en az zararlı olanıdır. Sünnet olarak adlandırılmasının nedeni belki de Muhammed tarafından da bilinen bir uygulama olmasıdır.

Klitoridektomi. Bu ameliyatta klitorisin tamamı çıkarılır. Genellikle vajinanın çevresindeki küçük dudaklar da (labia minora) kesilir. Bazen sözde doğumu kolaylaştırmak için vajinanın etrafı oyulur; ne var ki bu işlem doğumu kolaylaştıracak yerde daha acılı ve zor olmasına yol açar.

İnfibülasyon (Firavun sünneti). Yukarı Mısır'da yapıldığı için "Firavun" sünneti adını almıştır. Romalılar zamanında kadın kölelerin cinsel ilişkide bulunmasını ve gebe kalmasını önlemek için büyük dudaklar bir halka ya da *fibula* olarak bilinen bir tokayla sıkıca birleştirilirdi (Firavun sünnetinin bir adı da bu nedenle "infibülasyon" yani "tokalama"dır). Bu uygulamada hayvancılıktan esinlenilmiş olabilir, çünkü otlaklardaki kısrakların ya da ineklerin gebe kalması istenmediği zaman da aynen böyle bir yönteme başvurulurdu. Romalılar cinsel ilişkide bulunmasını istemedikleri erkeklerin de, örneğin gladyatörlerin, sünnet derisine bu türden bir halka takardı. Günümüzde firavun sünneti yalnız Müslümanlar'ca uygulanmaktadır. Firavun sünneti, derinin, klitorisin ve küçük dudakların kesilmesini; büyük dudakların etli kısmının kazınmasını ve iki dudağın birleştirilerek dikilmesini içerir. Bazen vajinanın içi de kazınır. İdrar ve adet kanının çıkabilmesi için ufacık bir delik bırakılır. Çoğu zaman bu deliğe bir saz sokularak yara iyileşinceye kadar kızın bacakları bağlanır.

Evlenirken, penisin girebilmesi için, artık kaynamış olan derinin yeniden kesilmesi gerekir. Bazı yörelerde erkeğin cinsel hazzını artırmak amacıyla delik iyice küçük tutulur. Haz versin vermesin, kuşkusuz bu yüzden kadın cinsel birleşmede çok acı çeker. Doğum sırasında ise deliğin daha da genişletilmesi gerekir. Koca her doğumdan sonra ya da her seyahate gidişinde dudakların yeniden dikilmesini isteyebilir.

Doğum sırasında dudaklar ve vajinanın iç duvarları doğal bir şekilde esneyerek genişler; bunların yok edilmesi doğumu dayanılmaz bir ıstıraba dönüştürür. Kadın okurlar cinsel ilişki sırasında böyle bir tahribatın ne kadar acı vereceğini tahmin edebilir. Sünnet önemli bir sakatlama sayılmasa da, klitorisin alınması kadının bundan böyle ne cinsel heyecan, ne zevk ne de orgazmdan nasibini alamayacağı anlamına gelir. (Bazı kadınlar klitoridektomiden sonra da cinsel haz duydukları iddiasındadır. Ancak, cinsel organlarının uğradığı tahribata karşın, bu kadınlara en büyük erdemin iffet olduğu öğretildiği için, hemcinsleri olan araştırmacılarla bile bu gibi konuları konuşmaktan çekinirler.)

Ebelerin, bazen de berberlerin elinden çıkan bu gibi ameliyatlar, steril aletler şöyle dursun, çoğu zaman kör bıçaklar, kırık cam parçaları ya da jiletle yapılır. Aşağıda tıp doktorlarının bu ameliyatların sonuçlarına ilişkin açıklamaları yer almaktadır:

Hemen ardından meydana gelenler: Şiddetli ağrı (bu gibi ameliyatlarda uyuşturucu kullanılmaz); kanama; şok; idrar zorluğu; idrar yolu hastalıkları; kan zehirlenmesi ya da tetanos (sterilize edilmemiş alet kullanmaktan); ateş; bunlardan herhangi birinin sonucu olarak ölüm. Bazı kızların ameliyat sırasında kıpırdamalarını önlemek için kullanılan şiddet yüzünden kemiklerinin kırıldığı olur.

Sonradan meydana gelenler: Eğer yara çabuk iyileşmezse enfeksiyon, anemi ya da iştahsızlık baş gösterir; pelvis enfeksiyonu, kist ya da apse meydana gelir; vajinayı örten yara yüzünden adet kanaması engellenir. Vajinada ve rahimde biriken kan pelviste enfeksiyona ya da kan toplanmasına (konjestiyon) neden olur. Vajinanın ağzının darlığı, pelvis enfeksiyonu ya da vulva-

daki yara, cinsel temas sırasında büyük acı verir. (Bazı topluluklarda damadın penisini gelinin yeni kesik vajinasına var gücüyle sokması âdettendir. *Kadından* oluk oluk akan kan, *erkeğin* iktidarının kanıtıdır.) Bazı kadınlarda sık sık tekrarlayan idrar yolu enfeksiyonu ve idrar zorluğu olur. Eğer vajinanın ağzı rahatsız edecek kadar darsa (ya da bebek memeden kesildikten sonra koca onu yeniden diktirtmişse) bu kez anüsü deneyebilir ki bu da anal çatlaklara ve kadının dışkısını tutamamasına neden olur. Ayrıca anal ilişki, kadın cinsel organ tahribatının yaygın olduğu Afrika'da, AIDS'in yayılmasında da hızlandırıcı rol oynar.

Doğumla ilgili sorunlar: Yara dokusu normal dokudan daha sert olur. Genital yarası aşırı sertleşmiş bir kadın kolay doğum yapamaz; kimi zaman bebeğin kafası perineyi zorlar. Vajinanın ağzının (dölyolu) kapalı olması doğumun doğal seyrini engeller. Oksijen eksikliğinden ve doğum sürecinin uzaması yüzünden bebek ölü doğabileceği gibi beyin özürlü de olabilir. Doğal yoldan, başaşağı hareket edemeyen bebeğin kafası sidiktorbasının arka kısmına çarparak dokuyu zedeleyebilir; buradan sızan idrar sürekli koku yapar. İdrar daha sonraki dölütlerin ölümüne yol açar. Doğum zor olursa dölyatağı vajinaya doğru itilir; bazen sidiktorbası ve kalın barsak vajinaya girer.

Kadınların cinsel organlarının sakatlanması sünnetle değil hadım edilmekle birdir. Hadım edilmiş olmak bir erkek için ne denli dehşet vericiyse de, harem ağaları genital tahribata uğramış kadınlardan daha az acı çeker; çünkü onlar çocuk doğurmak ya da her seferinde perişan durumdaki organlarına bir penisin girmesine katlanmak zorunda değildir. Kadın beden yapısı, cinsel organlarının dış kısımları alınmış da olsa, doğurmasına engel değildir.

Kadın Cinsel Organlarının Sakatlanmasının Tarihi

Burada kadın cinsel organlarının sakatlanmasının tarihine ancak değinmekle yetineceğiz.[105] Bu geleneğin nasıl ve nerede başladı-

105. Daha geniş bilgi için bkz. Fran Hosken, *The Hosken Report: Genital and Se-*

ğı tam olarak bilinmemektedir: Bazı araştırmacılar Afrika'da başlayıp, yaklaşık Mısır'ın işgal edildiği 742'de Müslümanlar'ca benimsendiği görüşündedir. Arap Yarımadası'nda ortaya çıktığını ileri sürenler olduğu gibi, çeşitli yerlerde birbirinden bağımsız olarak başladığı görüşünde olanlar da vardır. Yayılışı, Batı Afrika kıyısından aşağı, oradan da doğu yönünde Sudan, Pakistan, Hindistan, Malezya ve Endonezya kuşağını içine alan İslam yayılmasını izler. Bazı yörelerde sadece Müslümanlar'ca uygulandığı bilinirken, kimi Avustralya Yerlileri'nde de rastlanması İslam etkisiyle açıklanamaz. Bazı hekimler İÖ 16. yüzyıldan kalma Mısır mumyalarında klitoridektomi belirtileri saptadıkları savındalarsa da, araştırmacılar ne hanedan döneminde ne de daha sonraki Mısır mumyalarında bu türden izlere rastlamadıklarını belirttiler.[106]

Eski Yunan hekimlerinden Aetius (İS 502-575), sünnetten yana bir tutumla, "klitoris çok fazla büyümeden alınmalıdır," görüşündeydi. Onun betimlemesine göre ameliyat edilecek kız bir iskemleye oturtulur, arkasında oturan biri tarafından bacakları açık tutulurdu, önünde oturan cerrah büyük bir forsepsle klitorisi çekerek kopartırdı. Yedinci yüzyılda yaşamış Yunanlı hekim, Aeginalı Paul (ya da Paulus) da klitorisin alınmasından yanaydı; ona göre iri bir klitoris utanç verici bir şeydi, "penis gibi dikleşebilir ve lezbiyen ilişkilere yol açar"dı. 1843'te Sudan'da bulunmuş olan bir gezgin, gelinin ağzı dikili vajinasını açacak olan cerraha ölçü olarak, damadın sertleşmiş penisinin boyutunda tahtadan ya da kilden bir modelin verildiğini yazar. Arkeolog Montagu, bu ameliyatın canlı ve dehşet verici bir betimlemesini yapar.

Bekâreti böylesine korkunç bir şekilde korunmuş olan bir kız gelin olunca, daha acımasız uygulamalarla karşılaşır. Ameliyatı yapacak kadınlardan biri düğünden hemen önce, organının tam ölçüsünü almak için, damadı ziya-

xual Mutilation of Females (Lexington, Mass.. Women's International Network News, 1979) ve Lightfoot-Klein, *a.g.e.*

106. Lilian Passmore Sanderson. *Against the Mutilation of Women* (Londra: Ithaca Press, 1981), s. 27.

ret eder. Bu ölçüye göre kilden ya da tahtadan bir penis yaptıktan sonra onun yardımıyla, (gelinin vajinasında) uygun genişlikte bir yarık açar; *yaranın tekrar kapanmaması için paçavraya sarılı kalıbı içeride bırakır.* Düğün şöleni iğrenç bir şamatayla kutlanır. Damat —attığı her adımda dayanılmaz acılar çeken— gelini evine götürür; taze yaranın iyileşmesine fırsat vermeden kocalık hakkını kullanır. (İtalikler benim)

Klitoridektomi Avrupa'da ve ABD'de de, özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yaygın biçimde uygulandı. İngiltere'nin en ünlü cerrahlarından biri olan jinekolog Isac Baker Brown'ın bu ameliyatı mastürbasyonu "tedavi" etmek için yaptığı sanılmaktadır.[107] Ancak onu sahtekârlıkla suçlayan meslektaşları 1867'de İngiltere'de bu uygulamaya son verdi. ABD'de ise klitoristen başka yumurtalıkların da alındığı daha kapsamlı bir ameliyat yapılıyordu. E. Wallerstein 1870'lerde binlerce kadının bu türden bir ameliyat geçirdiğini yazmaktadır.[108] Doktorlar bu ameliyatların ("o dönemde bir kadının cinsel zevk alması tasavvur edilemediği için")[109] mastürbasyon ve nemfomani gibi "cinsel sapmaları" iyi ettiği inancındaydı. "Pedallı dikiş makinelerini çalıştırmanın yarattığı cinsel heyecanın" kadınları hasta edebileceğini düşünüyorlardı. (Belki de kadınların erkekler gibi ata binmesini de tehlikeli buluyorlardı.)

1880'den sonra ameliyatla yumurtalıkların alınmasından vazgeçildiyse de klitoridektomi büyük ölçüde —gerçek ya da kuşkulu bir eğilim olarak ya da erkeklerden nefret biçiminde gelişen— lezbiyenliği bertaraf etmek amacıyla devam etti.[110] 1897'de, "genç bir kadının cinselliğinin cinsel organlarına bağlı olmadığını" savunan Bostonlu bir cerrah, kadında orgazmın bir hastalık olduğunu ileri sürerek klitoris gibi uyarılabilen organların mutlaka alınması gerektiğini savundu. Bu ameliyat 1935'e kadar akıl hastanelerinde yapılırdı. ABD'deki doktorlar yirminci yüzyı-

107 E. Wallerstein, "Circumcision: Ritual Surgery or Surgical Ritual?", *Medicine and Law* 2 (1983), aktaran Lightfoot-Klein.

108. E. Wallerstein, "Circumcision: The Uniquely American Medical Enigma", *Symposium on Advances in Pediatric Urology* (1985), aktaran Lightfoot-Klein.

109. Sanderson, *a.g.y.*, s. 28.

110. John Money, *The Destroying Angel* (Buffalo, NY: Prometheus Books, 1985).

lın başlarında bile kızların mastürbasyon yapmasını önlemek için klitorisi aldıktan başka, vajinanın ağzını da dikerek kapatma eğilimindeydi (infibülasyon).[111] Holt, *Diseases of Infancy and Childhood* (1936-Bebek ve Çocuk Hastalıkları) adlı kitabında kızlarda mastürbasyonu önlemek için klitorisin alınmasını ya da dağlanmasını gerekli görüyordu.[112] Kadınlarda genital tahribatın vardığı boyutları ilk kez açıklayan Fran Hosken, *New National Black Monitor* adlı derginin 1982'de yayımlanmış bir pazar ekinde yer alan başyazıda, ABD'deki genç kızların evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmalarını önlemek için, klitoridektomi ve infibülasyon önerildiğini söylüyor. Araştırmacı Lilian Passmore Sanderson her iki uygulamanın da ABD'de ve Avrupa'da halen geçerli olduğunu yazmakta.[113]

Araştırmacıların Afrika ve Asya'da son zamanlarda klitoridektomi ve infibülasyon işlemleri hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalışmasına karşın, bu çabaları pek verimli olmadı. Araştırmacılar, her şeye burnunu sokan gâvurlar ya da dünyayı kendi görüşlerine göre değiştirmek isteyen Batılılar olarak algılanıyor ve bu yüzden uygulamalar büyük bir gizlilik içinde yapılıyor. 1973'te bu konuyla ilgili bir referansa rastlayan Fran Hosten, o günden beri, gelenekçi Afrikalılar'ın ve Müslümanlar'ın düşmanlığını çekmesine karşın, araştırmalarını yiğitçe sürdürüyor ve bulgularını yayımlıyor. Genital tahribat konusunda bildiklerimiz, ağırlıklı olarak onun çalışmalarına dayanıyor.[114]

Kadın Cinsel Organını Sakatlamayı Haklı Gösterme Çabaları

Çeşitli topluluklar kadın bedenine yönelik müdahalelerine birbirinden değişik bahaneler bulmaktadır. Bazıları vulvanın (kadın

111. R. Spitz, "Authority and Masturbation", *Psychoanalytic Quarterly* 21, 4 (1952), aktaran Lightfoot-Klein.

112. V. Bullough ve B. Bullough, *Sin, Sickness, and Sanity* (New York: American Library, 1977), aktaran Lightfoot-Klein.

113. Sanderson, *a.g.y.*

114. Hosken, *a.g.y.*

cinsel organının dış kısmı) kötü koktuğunu ve kadın bedenini pislettiğini öne sürer. Bu açıklama tam anlamıyla kadın düşmanlığından kaynaklanmaktadır; çünkü *her iki cinsin de* cinsel organları koku salar (aslında koku, bazı hayvanlarda da olduğu gibi, cinsel isteğin uyanmasına yardımcı olur). Ne var ki (bazı erkek yazarlar ve vajinal deodoran reklamı yapan şirketlerce) buna sadece kadınlarda itiraz edilir; oysa idrar ve ersuyunun aynı delikten atıldığı ve temizlenmeye pek fazla önem verilmediği için, erkeklerde koku daha keskindir — ancak bilindiği kadarıyla bugüne kadar penis için parfümlü bir sprey icat edilmedi. Büyük olasılıkla, genital tahribata maruz kalmış kadınlarda, cinsel heyecan belirtisi olan vajina salgısı oluşmaz. Vajinanın ağzının kapatılması ise, vücut salgılarının çıkış yolu bulamaması yüzünden, kokunun artmasına ya da ağırlaşmasına neden olabilir. Yapılan açıklamaların aksine cinsel organların tahribatı, kadınlarda kokuların azalmasına değil artmasına yol açar.

Bazıları da, kadın cinsel organlarının tiksindirici ya da çirkin olduğu gerekçesiyle genital tahribatı gerekli göstermeye çalışır. Çoğu zaman, özellikle de Etiyopya'da, klitorisin aşırı iriliği (hipertrofi) buna gerekçe olarak gösterilir. Oysa uzunca bir süredir binlerce Etiyopyalı kadını muayeneden geçirmiş olan bir jinekolog, bu kadınlarda hipertrofinin başka ülkelerdeki kadınlardan daha sık görülmediği görüşündedir. Addis Ababa'daki en büyük aile planlama örgütünde çalışan görevlilerin de görüşünü alan Hosken, *hiçbir* klitoris hipertrofisine rastlamadıklarını saptamıştır. Bazı topluluklarda, zamanında kesilmeyen klitorisin penis kadar büyüyeceğine inanılır. Sierra Leone'de yaşayan Temneler, Madingolar, Limbalar ve Lokkolar'la Malili Bambalar ve Nijerya'nın kuzeyindeki bazı Hausalar, klitorisin bacak arasından sarkacak kadar büyümeyeceğini bildikleri halde onu çirkin bulurlar.

Çok iri klitorisler olsa da, insanların onu çirkin bulmasının sebebi ne olabilir? Penis çirkin midir? Erbezlerine güzel denebilir mi? Bunların hiçbiri tahribatın bıraktığı yara izinden daha çirkin olabilir mi? Hosken'in bu konuda görüştüğü erkekler iri bir klitorisin erkeklik organını çağrıştırmasından dolayı rahatsızlık

duyduklarını; kendi üstünlük simgeleri olan bir organa kadınların sahip olması tehdidinden tedirgin olduklarını ifade ettiler. Kaygılanmalarının asıl nedeni ise klitorisin daha üstün bir organ olması yüzündendir. Kadın cinsel organı derli toplu, korunmuş ve emsalsizdir — cinsel haz vermekten başka işlevi yoktur. Klitorisin uyarılması penisin varlığına bağlı değildir; kadının kendi denetimindedir. Estetik açıdan öne sürülen gerekçelerin ise, kadın bedeninin gücünden ve özerkliğinden kaynaklanan kıskançlığı, ona karşı duyulan nefreti gizlemeye çalışmaktan başka bir anlamı yoktur.

Sağlıkla ilgili açıklamalara gelince, bunlar daha da saçmadır. Örneğin Burkina Fasolu Mossiler ve Nijeryalı bazı gruplar, doğum sırasında, başının klitorise değmesi halinde, bebeğin öleceğine inanır. Daha başkaları ise klitoris salgılarının spermaları öldürdüğü ve klitoris alınmadıkça kadının gebe kalamayacağı inancındadır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında Batılı doktorlar cinsel organların alınmasıyla, mastürbasyon, depresyon, melankoli, nemfomani, histeri, delilik, epilepsi, kleptomani hatta *okul kaçaklığının* tedavi edilebildiği düşüncesindeydi! Aslında ise kadınlara dayanılmaz acılara mal olan bu ameliyatlar, kiminin hemen ya da bir süre sonra ölümüne, kiminin ise ömür boyu hasta olmasına neden oluyordu. Büyük bir olasılıkla mastürbasyon "tedavi ediliyordu" — ne var ki asıl şaşırtıcı olan mastürbasyonun bir hastalık olarak kabul edilmesiydi. Bebeğin doğarken annenin klitorisine değmekle öleceği de bir başka saçmalıktı. Klitoridektominin —yukarıda sıralanan nedenlerden ötürü— doğurganlığı artıracak yerde azalttığı kuşku götürmezdi.

Genital sakatlamanın başlıca işlevi, tüm geleneksel Afrika ve Müslüman toplumlarında evlilik için önkoşul olan bekâreti korumaktır. Bazı topluluklarda erkekler ameliyatsız kızlarla kesinlikle evlenmediği için, ana-babalar kızlarının bu acılara katlanmasını ister istemez zorunlu görüyordu. Kadınların çoğu genital sakatlamayı sorgulanmayan, geleneksel bir *töre* olarak kabul eder: Kızlara bu, eskiden beri töre böyle olduğu için yapılmaktadır.

Töreye uymayan kız, herkesten ayrı, değişik ve toplum dışı olacaktır. Genital tahribatın yararına inanmayan, acısını ve tehlikesini bilen anneler bile, kızlarının toplum dışına düşmemesi için onları bu fikre inandırmaya çalışır.

Bazıları genital tahribatın erkeklerde cinsel hazzı artırdığı inancındadır. Başkaları ise klitorisin cinsel ilişkide erkeğin —bir erkek ayrıcalığı olan— kontrolü kaybederek, isteği dışında erken boşalmasına yol açtığını sanır. Vajina ağzının dikilerek daraltılmasının erkeği heyecanlandırdığı sanısına karşın, bu deliğin çok küçük bırakılması da bazen cinsel ilişkiyi olanaksızlaştırır. Her ne olursa olsun, sevgililerin karşılıklı beklentilerinin "tatmin edilmiş arzu belirtisi" olduğunu yazan William Blake'e hak vermemek elde değil; ne var ki erkeğin, cinsel organları sakatlanmış bir kadından böyle bir belirti umması olanaksız. Sierra Leone'de bu konuda görüşü alınan erkeklerin büyük çoğunluğu, genital tahribata uğramamış kadınlarla sevişmeyi yeğlediklerini belirttiler.[115] Müslüman bir hekimin 300 Sudanlı kocayla yaptığı bir mülakatta, bunlardan 266'sının cinsellik açısından organları eksiksiz kadınları yeğlediğini, ancak, kendilerine daha çok cinsel haz verebilen bir kadınla evlenmektense, bekâreti ve sadakati garantili bir bakireyle evlenmeyi yeğlediklerini açıkladılar.[116]

Hindistan'da Delhili Müslüman kadınlar bana, genital tahribat nedeni olarak değişik bir açıklamada bulundular: cennete kavuşmak. Kızlarını ameliyat ettirecek parayı bulamayan bu son derecede yoksul kadınlar, evlatlarının asla cennete kabul edilmeyeceğinden kaygılanıyordu. Peki, emin miydiler bundan? Elbette, hoca efendi öyle demişti onlara. Okuması yazması olmayan bu kadınlar tam anlamıyla cahildi. Kendileri "sünnet" edilmiş miydi? Tabii, elbette. Peki bir eksiklik duymuyorlar mıydı? Şaşakaldı hepsi de. Eksiklik mi? Nasıl yani? Çevirmene haz duymak, diye açıkladım; cinsel haz. Bu sözleri duyar duymaz öylesine utandı-

115. Olayinka Koso-Thomas, *Circumcision of Women: A Strategy for Eradication* (Atlantic Highlands, NJ: Zed Books, 1987).

116. Dr. Abu el Futuh Shandall Sudan'da kadınların karşılaştığı cinsel tahribatla ilgili incelemelerde bulundu. Bkz. Sanderson *a.g.y.*

lar ki, hiçbiri ağzını açıp tek laf etmedi. Ancak şaşkın bakışlarından, kadınların cinsel zevk duyabileceğini akıllarından bile geçirmedikleri sonucunu çıkardım. Sonunda, cinsel zevk *erkek* işidir dediler. Hanny Lightfoot-Klein, Kenyalı Hıristiyanlar'ın da aynı inançta olduğunu, kızlarını sünnet ettirmezlerse, cehennemde sonsuza dek yanmalarına neden olacaklarına inandıklarını yazmaktadır.[117]

Bekâret, sadakat ve arzunun gemlenmesi, ehlileştirilmek anlamına gelir. Pek çok toplulukta (örneğin Nubalılar'da erkeklerin değil) kızların cinsel bakımdan azgın ve "dik başlı" olduğuna inanılır, kocalarına itaatli iyi birer eş olabilmeleri için sünnet edilmeleri gerekir. Ameliyat kızlara toplumdaki yerlerini öğretir, onları hem uysal hem de edilgen yapar. Erkek, sakatlanmış olmaktan dolayı artık cinsel arzu duymayan bir kadının başka erkeklerin peşinden koşacağından kaygı duyamayacağı için, "aile" korunmuş olur. M. B. Assad, "İslamiyet'in bu uygulamayı açıkça desteklemesinin ya da kutsamasının nedeni, kadınların cinsel isteklerini kısıtlamaktan başka, bekâret ve iffetle ilgili olarak erkeklerin denetimini güçlendirmektir," diye yazar.[118]

Dünya âlem kadınların kendi "azgınlıklarından" değil, erkeklerinkinden korunmaları gerektiğini bilmektedir. Bir Müslüman hekim infibülasyon uygulayan Eski Araplar'ı, *yalnız başlarına koyun güden kızları erkeklerin saldırısına karşı korumak için,* diyerek savunmaktadır.[119] Ne var ki infibülasyon çoğu zaman tecavüzden daha beterdir ve infibülasyona karşın bir erkek bıçakla kadına gene de tecavüz edebilir. "Korumak" genital tahribatı haklı gösterme gerekçesidir ve her zamanki gibi "aileyi" korumak anlamına gelir.

Günümüzde Asya ve Afrika'da genital tahribata ilişkin tanık-

117 Lightfoot-Klein, *a.g.y.*

118. M. B. Assad, "Female Circumcision in Egypt: Current Research and Social Implications", *WHO-EMRO Technical Publications: Seminar on Traditional Practices Affecting the Health of Women and Children in Africa* (İskenderiye, Mısır, 1980), aktaran Lightfoot-Klein.

119. Shandall, yukarıda adı geçti.

lıkların tümünde, ameliyatın kadınlar tarafından yapıldığı ve gerekliliği konusunda çok ısrarlı oldukları anlatılır. Bu vahşeti kabullenmelerinin başlıca nedeni, kızlarının içinde bulunduğu toplumsal ve dinsel ortamda kabul görmelerini sağlamaktır. Ancak kadınlar bu uygulamanın sadece denetçileri durumundadır: Erkekler ameliyatsız kızlarla evlenmez, kızların ise dünyanın bu kesimlerinde yaşamını sürdürebilmesi için evlenmekten başka çaresi yoktur. Bundan dolayıdır ki, genital tahribat zorunludur.

KADINLARI ORTADAN KALDIRMAK İÇİN TOPLULUK SAVAŞLARI

Amartya Sen, etnik bir azınlığa uygulansaydı soykırım olarak nitelendirilecek bir olgudan söz etmektedir: kadın cinsinin yok edilmesi.[120] "100 Milyondan Fazla Kadın Kayıp" adlı makalesinde Sen, dişi dölütlerin bazı ülkelerde seçmeci bir biçimde doğumu önlenmeseydi ve kız bebeklere, sağlık ve beslenme açısından, oğlanlarla aynı özen gösterilseydi, yaşaması mümkün olabilecek kadın sayısını hesaplamıştır. Her iki cinse de bakım açısından aşırı eşitsiz davranılmadıkça, doğa dişilere daha iltimaslı davrandığı için, dişi cins erkekten daha uzun yaşar. Ana karnına düştükten doğuma kadar ve sonra da ömrü boyunca dişi cins hastalığa ve zor koşullara karşı erkekten daha dirençlidir. Erkekler daha üstün bir eğitime, daha iyi işlere ve daha büyük bir saygınlığa sahipken; adet kanaması, gebelik, doğum ve genel olarak çocuk yetiştirmek gibi yük ve sorumlulukları yokken, beslenme ve tıbbi bakımın aynı olduğu koşullarda, kadınların ömrü erkeklerden dikkat çekecek ölçüde daha uzundur. Cinslerin görece benzer şekilde bakıldığı Avrupa, ABD ve Japonya gibi yerlerde kadınların erkeklere oranı 1,06'ya 1'dir. Kadınların açlıktan öldüğü Afrika Sahrası'nda bile kadınlar 101'e 100 erkeklerden fazladır.

120. Sen, *a.g.y.*

Bu nedenle, erkeklerin çoğunlukta olduğu bir nüfus ancak kasıtlı olarak gerçekleştirilebilir. Hindistan'da hangi yaş grubundan olursa olsun (doğumdan hemen sonrasını katmazsak), 1930'lara kadar kadın ölümleri erkeklerden belirgin ölçüde fazlaydı. Özellikle kız çocuklar yeterince beslenmedikleri ve sağlıklarıyla ilgilenilmediği için çok geçmeden ölüyordu. Hintli ailelerin çoğunda erkekler yemeklerini yedikten sonra kadınlar sofra artıklarıyla yetinmek zorundadır; en sona bırakılanlar ise kız çocukları olur. Erkekler çoğu zaman kadınlara hiçbir şey bırakmaz. Bazı inşaat işçisi kadınlarla konuştuğumda, sıkılarak kocalarına vermezden önce kendilerine azıcık yiyecek ayırdıklarını itiraf ettiler. Yaptıkları işten suçluluk duydukları belliydi, oysa kocaları onlara *bir lokma bile* bırakmıyordu. Kadınların değeri sıfırdı. İçinde bulunduğumuz yüzyıl boyunca Hindistan'da kadınların erkeklere oranı durmadan azaldı; 1901'de 97 kadına 100 erkek olan bu oran, 1971'de 93:100'e, 1991'de ise 92:100'e düştü.[121] Çok nüfuslu ülkeler içinde Hindistan'dan sonra 94:100 ile Pakistan en düşük orana sahiptir. Bu orantısızlık yoksulluktan değil, kadına karşı tutumdan kaynaklanmaktadır. Hindistan'ın en zengin iki eyaletinden Pencap ve Haryana'da 86 kadına karşılık 100 erkek vardır; daha yoksul olan ancak anaerkil bir geleneğe sahip Kerala'da ise bu oran 103:100'ün üstündedir. Hindistan kadar yoksul olan Endonezya ve Tayland, dünyada kadınların erkeklere göre oranlarının en düşük olduğu ülkelerdendir; yine de kadın sayısı erkekten fazladır.

Dişi cins öldürülerek öylesine yok ediliyor ki, yakın zamana kadar dünya nüfusunun %51'ini oluşturan kadınlar, artık çoğunlukta değil. BM'in 1991 yayınlarından birinde Hindistan, Pakistan, Arnavutluk ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (100 erkeğe *48,3* kadın!), gelişmiş ülkelerdeki kadın çoğunluğunu dengeleyerek, dünya nüfusunda erkekleri çoğunluk durumuna getirdiği belirtilmektedir.[122]

121. İlk iki istatistik aynı kaynaktan, sonuncusu Barbara Crosette, "India's Population Put at 844 Million", *New York Times*, 26 Mart 1991.

Bu olgu bir bölgenin zenginliğiyle ilişkili sayılmazsa da, ekonomik nedenleri vardır. Sen, kadının dışarıda çalışarak eve nakit para getirdiği ya da kendi ekonomik olanakları bulunduğu zaman, ailenin ortak kaynaklarından daha fazla yararlanabildiği görüşündedir. Buna göre kadınlar, içinde bulundukları bölgenin iktisadi durumundan bağımsız olarak, para kazandıkları zaman, erkekler daha az sayıda kız bebek öldürmektedir. Hindistan'ın en zengin eyaleti Pencap'ta kadınların erkeklere oranı her yerden daha düşükken, bu eyalette ücretli işte çalışan kadın oranı da en alt düzeydedir. Gelişmekte olan ülkelerde her iki cinsin de ortalama ömrü uzarken, erkekler daha iyi beslendikleri ve sağlık hizmetlerinden daha çok yararlandıkları için kadınlara göre daha avantajlı durumdadır. Sen, Afrika ve Asya'da (Çin hariç) ücretli bir işte çalışan kadınların oranıyla, ortalama ömür uzunluğu arasında neredeyse tam bir bağlılaşım keşfetti. Her iki listede de oranlar büyükten küçüğe doğrudur:

İşgücünde Yer Alan Kadın Oranı	*Ortalama Kadın Ömrü*
1. Afrika Sahrası	1. Afrika Sahrası
2. Güneydoğu ve Doğu Asya	2. Güneydoğu ve Doğu Asya
3. Batı Asya	3. Batı Asya
4. Güney Asya	4. Kuzey Asya
5. Kuzey Asya	5. Güney Asya

Çin'deki komünist devrimden sonra, yeni yönetim kadınların durumunu iyileştirmek için harekete geçti: Kadınların topluma ve ülke ekonomisine katkısını kabul etti, kadınların ücretli işlerde çalıştırılması için çaba gösterdi ve yoksulların sağlık hizmet-

122. *The World's Women: 1970-1990 Trends and Statistics* (Birleşmiş Milletler, 1991). Bu raporda 100 erkeğe karşın 95'ten az kadın bulunan ülkelerin listesi yer almaktadır.

Birleşik Arap Emirlikleri 48,3*, Katar 59,8*, Bahreyn 68,8*, Kuveyt 75,2*, Suudi Arabistan 84,4*, Umman 90,8*, Libya 90,8, Vanuatu 91,7, Pakistan 92,1, Papua Yeni Gine 92,8, Bhutan 93,3, Hindistan 93,5, Brunei 93,8, Hong Kong 93,9, Bangladeş 94,1, Arnavutluk 94,3, Çin 94,3, Afganistan 94,5, Ürdün 94,8, Nepal 94,8, Türkiye 94,8.

* Çok sayıda göçmen erkek işçinin bulunduğu petrol üreten ülkeler.

lerinden yararlanmasını sağladı. Kadın erkek herkesin ortalama ömrü, (Büyük Atılım'ın başarısızlığa uğradığı) 1958-61 kıtlığına rağmen, uzadı. Çin'de 1950'lerde ortalama ömür kırk yaşın ilk basamaklarıydı; 1979'a gelindiğinde altmışın son basamaklarına ulaştı. Çinli kadınların ortalama ömrü, 1979'da yeni ekonomik ve toplumsal reformlar uygulanıncaya değin, erkeklerden daha uzun oldu.

Çin ekonomik büyüme hızını artırmak ve tarımsal üretimdeki durgunluğu önlemek için, 1979'da bir reform hareketine girişti. İşlenebilen toprakların azlığına karşın hızla artan nüfus yüzünden kaygılanan yöneticiler, 1980'de evli çiftlere bir çocuktan fazlasını yasakladılar. 1986'da tarım ürünleri iki katına çıkarken, ölüm oranlarında artış gözlendi — bunun başlıca nedeni insanların kız çocuklarını öldürmesiydi. Çinliler (yeryüzündeki çoğu halk gibi) oğlan çocukları yeğler. Kız çocukların yazgısı ise ya kürtaj, ya doğar doğmaz öldürülme ya da ihmalden ölüme terk edilmedir. Bu dönemde kadınların erkeklere oranı hızla düştü. 1982'ye gelindiğinde Hupei eyaletindeki bir köyde bir yaşın altında *503 oğlan çocuğa karşılık 100 kız çocuk* bulunuyordu.[123] Çin'in en büyük kentlerinden biri olan ve hükümet denetiminin çok sıkı olduğu Wuhan'da ise aynı yıl kız çocukların oğlan çocuklara oranı 100:154'tü.

Ancak bu yasa kabul edilmeden önce de Çin'de kadınların erkeklere oranı çok düşüktü. 1979 Çin İstatistik Yıllığı'nda bu oran 94,32:100'ken, 1985-86'da 93,42:100'e düştü. 1989'da 93,98'e yükseldiyse de günümüzde hâlâ 1979 düzeyinin altındadır. Kız çocuk ölümleri hızla arttı; 1978'de yaklaşık binde 37,7 iken 1984'te binde 67,2'ye yükseldi (Sen, bu eğilimin arttığını kabul etmekle birlikte verilen sayıları abartılı bulmaktadır). Çin'de bu dönemde refah arttıysa da özellikle kırsal kesimde, sağlık hizmetlerinde kısıtlamaya gidildi. Sözde cins ayrımı gözetilmeyen (her iki cinse de hizmet veren) programlar, kadın düşmanı toplumlarda hiçbir zaman tarafsız değildir; sağlık hizmetlerinin kı-

123. Vern L. ve Fang-Fu Ruan, "China's Children", *The Nation*, 18 Haziran 1988.

sıtlanması ise erkeklerden çok kadınları etkiler. 1979'da yürürlüğe giren yeni ekonomik düzene göre yeniden, kadınların evde erkeklerin dışarıda çalıştığı, geleneksel iş bölümüne yönelindi; tarımda ücretli çalışan kadınların sayısında indirim yapıldı. Uzmanlar, yöneticilerin kadın-erkek eşitliğini 1979'dan beri artık ağızlarına almadıklarına dikkati çekti.

Çin'de de Hindistan'da da, nüfus artışını kontrol etmeye çalışan hükümetler özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaştı; kimi zaman onları zorla kısırlaştırırken, kimi zaman da çocuk aldırmaya zorladı. Nüfus artışını önleme çabasını anlayışla karşılasak da, uygulanan yöntemin ayrımcılığına işaret etmek gerekir. Kadınların üremesinin devletçe denetlenmesine alışık olduğumuz için, bunun ilk bakışta ayırdına varmayabiliriz. Nüfus kontrolü, Çin'de olduğu gibi, kırsal kesimde birden fazla çocukta ailelere para ya da vergi cezası koymak, sanayi ülkelerinde ise, bakım ve sağlık hizmetlerinin fiyatını artırmakla çok çocuklu aileleri dolaylı biçimde cezalandırmak şeklinde, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin yapılabilir. Devlet politikasının doğurganlık konusundaki ayrımcılığını anlayabilmek için, hükümetin erkekleri zorla kısırlaştırmaya kalktığını ya da analarının, karılarının ve kız kardeşlerinin, cinsel ilişkide bulundular diye, onları (yani erkekleri) bir odaya kapattıklarını ve dövdüklerini bir düşünün!

Hintli kadınlar yeni bir zulümle karşı karşıya bulunuyor. Drahoma geleneğini yasaklayan yasalara karşın, kadınların evlenebilmesi için drahoma hâlâ zorunlu. Aileler arasında belirli bir miktar üzerinde anlaşmaya varılsa bile, kocanın ailesi çoğu zaman şantajla gelinden fazladan bir şeyler koparmaya çalışır — televizyon, motosiklet ya da damat için bir kol saati gibi. Bir kadının yaşamının bunlardan fazla değeri yoktur. Gelin, ailesini bu talepleri karşılamak zorunda bırakmamak için, canına kıyabilir. Eğer talepler yerine getirilmezse, kocasının ailesi tarafından belki de ocağın yanına götürüleceğini, sarisinin alev almasıyla yanarak ölüme gönderileceğini bilmektedir. Bu olaydan sonra aile oğluna yeni bir gelin "satın alma" işine girişir. Hintli tarihçi Veena Oldenburg gelin yakmanın yeni bir sermaye biriktirme usulü

olduğuna dikkati çekmektedir.[124] Son yıllarda bu yöntemle yüzbinlerce genç kadın öldürüldü. Gelinleri bu şekilde yok olan aileler, kızlarını vermeye hevesli aileler varken, yeni gelin —yeni drahoma— bulmakta güçlük çekmez. Polis de bu kadınların öldürülmesiyle ilgilenmez; şüpheli ölümlerin ardından nadiren otopsi yapılır ve katillerin peşine hemen hiç düşülmez.

Tartışmayı, sadece dünyanın bu kesiminde öldürülen dişi dölütler, yeni doğmuş kız bebekler ve ihmal yüzünden ölen kız çocuklarla sınırlı tutsak bile, Sen'in tahminine göre toplam ölü sayısı 100 milyonun üstüne çıkmaktadır. Buna, "drahoma ölümleri", toprağın erkek denetiminde olmasından ve Afrika ülkelerindeki geliştirme projelerinden dolayı açlıktan ölen ya da Batı'da kocaları, sevgilileri ya da iş arkadaşları tarafından öldürülen, ırzına geçildikten sonra canına kıyılan kadınlar dahil değildir. *Hiç yoktan* —hastalık ya da kaza yüzünden değil de— erkeklerin kasıtlı politikası sonucu öldürülen kadınların toplam sayısını kestirmek tahminleri aşar. Eğer böyle bir kıyım dinsel, etnik ya da ırksal bir gruba uygulansaydı, adı "soykırım" olurdu. Öyleyse bunu nasıl adlandıracağız?

124. Özel yazışma, 1986.

II. BÖLÜM

KADINLARA KARŞI KURUMLARIN SAVAŞLARI

Kadınlar yaşamın her alanında zarara uğramaktadır. Bu bölümde, özellikle ABD'de, feministlerin açık ve örtük kadın düşmanlığına dikkat çekmek için gösterdikleri çabalara karşın, güçlü bir ayrıncılığın sürdüğü kurumların kadınlara karşı tutumu gözden geçirilecektir. Önce bilim adamlarının ve yetkili kültürel kuruluşların kadın düşmanlığını aklayıcı görüşlerini ele alacağız.

KADINLARIN İKİNCİL KONUMUNUN SOSYOBİYOLOJİK "KANITLARI"

On dokuzuncu yüzyılda, Avrupa ülkelerinin birçoğunda filozoflar ve doğa bilimcileri yaşamlarını kadınların, beyaz ırktan olmayanların ve Yahudiler'in doğuştan aşağı olduğunu "kanıtlamaya" adadı. Fizyonomiden, kafatasındaki yumrulardan, düzmece zekâ testlerinden ve kimi uydurma kanıtlardan yararlanarak, Musevi olmayan beyaz erkeklerin dışında, tüm topluluklarda zekânın normalin altında, suç eğiliminin ise yüksek olduğunu ya da kimi nitelik eksikliklerinin bulunduğunu yetkilerine dayanarak açıkladılar. Bu son derece saygıdeğer beylerin çalışmaları, beyazların Afrika'da giriştiği soykırımı haklı çıkarmaya, Batı'da Nazilik ve öteki ırkçı ve cins ayrıncı öğretilere bilimsel bir temel hazırlamaya yaradı. Günümüzde cins ayrımcılığını ve ırkçılığı alttan alta destekleyen entelektüeller genellikle hayvanlar üzerinde araştırma yapan akademisyenler ve sosyobiyologlardır.

Feminist araştırmacıların bu konudaki önyargılı tutuma dikkat çekmesine karşın, akademik çevreler bu kişileri önemsemeyi sürdürmektedir.[1] Örneğin Sarah Lucia Hoagland, cinsel deterministlerin olgulardan yararlanmak yerine, söylemden hareketle nasıl sonuca vardıklarını incelemektedir.[2]

1960'larda ve 1970'lerde erkek saldırganlığının ve erkek üstünlüğünün doğuştan var olduğunu "ispat eden" kitaplar hayli ilgi gördü. Örneklerini genellikle bazı memeli hayvanlardan seçen bu erkek yazarlar, insanlarda "patriarkanın kaçınılmazlığını" kanıtlayıcı savlar ileri sürmekte tereddüt etmediler.[3] Okurlar, güzide bilim adamları olarak saygı besledikleri bu adamların ciddi yöntem hatalarını ve savlarının sahteliğini göremedi. Erkek üstünlüğü konusundaki tarafgir tutumu maskelemek için "nesnel" olgulardan yararlanmakta deneyimli olan ya da kendi gereksinmelerinden dolayı körleşen bazı yazarlar, hayvan yaşamından hareketle insanlara ilişkin asılsız varsayımlar öne sürdüler. Bu popüler antropolojik çalışmalar, "ikinci dalga" kadın hareketinin ardından (Hoagland'a göre ona yanıt vermek niyetiyle) ortaya çıkan sosyobiyolojiye zemin hazırladı. Sosyobiyoloji, feministlerin insanların eşit olduğuna ilişkin iddialarına meydan okumak amacıyla geliştirildi. İnsanlar arasında erkeklerin üstünlüğünü haklı göstermeye çalışırken, hayvanlarda da eril egemenliğin, ırza geçmenin ve yavrusunu öldürmenin rastlandığına dikkati çekmeye çalışıyordu. Ancak veriler özel bir dikkatle seçilmiş olup, gerçeği çarpıtıcı ve çoğunlukla uydurmaydı.

Çok sayıda bilim uzmanı, sosyobiyolojik verilerin doğrulu-

1. Bu akademisyenlerin arasında erkek feministler de vardır. Örneğin bkz. Steven Rose, *Against Biological Determinism* (New York: Schocken Books, 1982) ve *Towards a Liberatory Biology* (New York: Schocken Books, 1982); R. C. Lewontin, Steven Rose ve Leon Kamin, *Not in Our Genes* (New York: Pantheon, 1984).

2. Sarah Lucia Hoagland, "Androcentric Rhetoric in Sociobiology", *Radical Voices*'dan.

3. Örneğin, Robert Ardrey, *African Genesis* (New York: Dell, 1963); Konrad Lorenz, *On Aggression* (New York: Harcourt Brace, 1966); Lionel Tiger, *Men in Groups* (Londra, 1969); Stephen Goldberg, *The Inevitability of Patriarchy* (New York, 1974), Lionel Tiger ve Robin Fox, *The Imperial Animal* (Londra, 1971)

ğundan duydukları kuşkuyu, burada ayrıntısına girmeyeceğim titiz teknik savlar öne sürerek gündeme getirdi.[4] Bu sayfalardaki tartışma sadece sosyobiyologların kullandığı dille sınırlıdır. Sosyobiyolojinin "kanıtları" çoğu zaman sadece erkek egemen söylemde gizli, süzgeçten geçirilmiş ve maskelenmiş önyargılardır. Bu öğretinin babası, E. O. Wilson, dayanağı olmayan savlar ileri sürmekten çekinmez. Bu alanda daha sonraki çalışmalara temel olan *Sociobiology* (1975) adlı kitabında sık sık "eriller dişilere egemendir" derken, bu ifadeyi doğrulamak için ayrıca çaba göstermez.[5] Bir böcek bilim uzmanı (entomolog) olan Wilson'un bu gibi ifadelerde bulunması özellikle gariptir, çünkü böceklerin dünyasında cinsel egemenlik sıklıkla görülür ama bu hemen her zaman *dişinin* erile egemenliği biçimindedir.

Ne var ki, Wilson eril saldırganlığı tamamen normal kabul ederken, dişilerde saldırganlığı uyumsuzluk olarak niteler.[6] Bundan başka hayvanların saldırganlık nedenlerini de dikkate almaz (özellikle yaşamsal tehlike anında ya da yavruları saldırı tehdidi altında olduğu zamanlarda ki, bu sadece bazı durumlarda insanda saldırganlığa yol açar). "Cinsel", "bölgesel" ve "üstünlük" faktörlerinin saldırganlığa önayak olduğu varsayımından yola çıkan Wilson, erkeklerin başka erkekler üzerinde yiyecek, alan ve dişiyi elde etme mücadelesinde, üstünlük kurmak zorunda olduğu ve "sınıflandırmada erkeklerin dişilerden daha *üstün* bir konumda bulunduğu" iddiasındadır (vurgu benim). Ancak hayvanlarla konuşmadıkça bu sonuca nasıl vardığını anlamak mümkün değildir. Sanırım demek istediği, bazı erkek hayvanların (sonuç çıkarmakta yararlandığı bazı türlerinin) kendi aralarında üstünlük kavgasına girişmesi, dişilerin ise böyle bir derdinin olmamasıdır. Ona göre bu özellik, erkekleri üstün olarak nitelendirmesi-

4. Rose ve Lewontin'in yukarıda adı geçen yapıtlarına bkz.

5. E. O. Wilson, *Sociobiology: The New Synthesis* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1975). Hoagland özellikle 291, 552, 568 ve 531'inci sayfalara gönderme yapıyor

6. Bu ve bundan sonraki iki paragraftaki bilgiler Hoagland'ın adı geçen yapıtından aktarıldı.

ne yetmektedir. Oysa bazı okurlar da, bunun tam tersi bir izlenim edinebilir. Wilson'un çalışmasında, sık sık bu gibi bazı aldatıcı olgulardan patriarkal yorumlara atladığı görülüyor. Örneğin *pike blenny* (horozbina ya da turna balıkları) erkekleri, kendi bölgelerine giren öteki erkek balıklara karşı saldırganlaşıyor; dişi *pike blenny*'lerse her bölgede diledikleri gibi dolaşıyorlar. Wilson bundan erkeklerin dişileri denetlediği sonucunu çıkarıyor.

Benzer biçimde, "harem" sözcüğünü kullanırken de hatalı bir mantık yürüttüğünü görüyoruz. Memelilerin çoğu, tümü dişilerden oluşan topluluklarda yaşar; erkeklerle ancak çiftleşme mevsiminde bir araya gelirler; bazı dişi topluluklarında ise bir tek erkek bulunur. Bunun neden böyle olduğunu tam olarak bilemiyoruz; dişilerin erkek saldırganlığını önlemek, *denetlemek* için böyle bir çözüme varmış olmaları mümkündür. Bir kümeste birden fazla horoz olmaz — kavga çıkar. Dişilerin erkeklere sadece üreyebilmek için ihtiyacı vardır, bunun için de bir tane yeter. Böylece ya erkeklerden ayrı yaşar ya da ancak birini topluluklarına alırlar. Hoagland, dağ koyunlarından söz ederken "harem" sözcüğünün kullanılmasının saçmalığına dikkati çeker; dişilerden oluşan sürüler halinde yaşayan bu hayvanlar, başka dişilerden "miras kalan" otlaklarda yayılır ve çiftleşme mevsiminde birkaç erkekle "ilişkiye" geçer. Oysa Wilson, sanki erkekler dişiler üzerinde *egemenlik* kurmuş gibi bu sürüleri harem olarak niteler.

Ne var ki, hayvanlar arasında —davranışların, ilişkilerin ve öteki etkinliklerin şeklini belirleme hakkının, güç kullanarak elde edildiği ve güçle desteklendiği— bir egemenlik biçimine rastlanmaz. Hiçbir hayvan öteki hayvanların genel davranışını, kısıtlamak ya da üstünlük kurmak amacıyla, yönlendirmeye kalkışmaz. Mertebe, ikinci derecedeki bir hayvanın egemen hayvana boyun eğmesine, bölgeden kovulmasına ya da yiyeceğe yanaştırılmamasına yol açar. Ancak (sadece bazı türlerde rastlanan mertebe) her zaman *ya* dişileri *ya da* erilleri etkiler. Bir cinsin öbürüne üstünlüğü biçiminde görülmez. Erillerin dişilere hizmet için var olduğu bazı böcek türlerinde bile, dişilerin erkekler üzerinde

otoritesi yoktur. İnsandan başka hiçbir türde erkek dişisini avlamaz; bazı olağanüstü durumlarda erkeğin kendi türünden yavruları öldürdüğüne rastlanır. Bazı türlerde ise dişi çiftleştikten sonra erkeği öldürür.

Hoagland, Wilson'un cinsellikle saldırganlığı bir tuttuğundan kuşku duymaktadır. Gerçekten de —şairlerin ve filozofların kuşaklar boyu toplumu bağlayıcı bir güç olarak gördükleri, saldırganlığın karşıtı *eros*— cinsellik Wilson'a göre, "evrimleşmede anti-sosyal bir güçtür. Bireyler arasında meydana gelen bağlar cinsellikten dolayı değil, cinselliğe rağmen oluşur."[7] Hoagland'a göre, Wilson dil aracılığıyla, "erkeğin sadece cinsel ilişki kurmakla dişiyi egemenliği altına aldığı" fikrini yerleştirmeye çalışmaktadır. "Bir erkekle ilişki kuran dişi bu edimi yerine getirmekle, erkeğin egemenliğini kabullenmiş olur." Wilson, cinsel birleşmenin savaştan farkı olmadığını öne sürer. Dişileri, "kabul eden" ya da "boyun eğen" bir vaziyette betimler (dişi cinsel pozisyonu erkeği yarı yolda karşılayan ya da onu baştan çıkaran bir pozisyon olarak görülebilir).[8]

Her iki cins de çiftleşeceği zaman cinsel organlarını teşhir eder. Erkek kimi zaman arka tarafını öne çıkartan bir pozisyon alır. Wilson dişiler gibi pozisyon alan erkekleri "eşcinsel" olarak nitelendirmektedir! Onları, "dişi alıcı" ya da "üzerine çıkılacak, yalancıktan dişi pozisyonu alanlar" diye betimler; bir başka bilim adamının, erkek Etiyopya maymununun (hamadryas babo-on) organlarını teşhirini, "askeri selama benzeyen eşcinsel bir uzlaşma töreni"ne benzetmesini de yerinde bulmaktadır.[9] Hoagland şu sonuca varır: "Dilde örtük olan ileti apaçıktır: Erkeğin cinsel organının girişi erkek egemenliği demektir." Feminist Andrea Dworkin ise, erkek-kadın cinsel ilişkisinin doğasında bağımlılık bulunduğu görüşündedir. Görüldüğü gibi, Wilson'dan övgü alan bir pozisyon, Dworkin'de erkeklere karşı horgörü ve

7. Wilson, *a.g.y.*, s. 314.
8. *A.g.y.*, s. 282 ve 153.
9. *A.g.y.*, s. 281 ve 181.

nefret uyandırmaktadır. Fikirler taşıdıkları gerçek değere göre değil, onları ifade eden kişinin cinsiyetine bağlı olarak değerlendirilmektedir.

Wilson patriarkanın güdümündeki biyoloji uzmanlarından sadece biridir. Robert R. Warner yaşam süreleri içinde cinsiyet değişimine uğrayan bir balık türünden, lapinalardan söz eder:

> Bazı başat erkekler (Karayibler'deki mavi başlı lapina) kolaylıkla *denetim altına aldıkları* kendi bölgelerinin yanı sıra, çevrelerinde toplanan *dişileri de* denetim altına alır... Pasifik lapinası, tek bir erkekten ve çok sayıda dişiden oluşan *haremlerde* yaşar. Daha büyük topluluklar halinde yaşayan türlerde, küçük balıklar yumurtaların neredeyse tümünü üretirken, *başat* konumdaki en iri erkek, çoğunlukla sperma salgılayarak, öteki *sıradan* lapinalarla çiftleşir; enerjisini yumurtlamakta harcayacağına, *haremini denetlemek için* saklar.[10] (vurgular sonradan)

Balıklarla, üstelik de başlangıçta dişiyken sonradan değişime uğrayarak sperma üretir duruma gelen lapinalarla ilgili olarak kullanılan bu dil gerçekten tuhaf. Lapina yaşamının doğal ekonomik dengesi içinde az sayıda erkeğin gerekliliği, dişilerin değerinin daha fazla olduğu biçiminde de yorumlanabilir. Ne var ki Warner'ın asıl gereksinmesi erkeklik mitosudur. "Denetim" ve "harem" sözcükleri balıklarda bulunmayan bir otoriteyi ve gücü ima eder — (önceden dişi olan) lapina erkeğinin yapıp yapacağı dişinin yumurtalarını döllemektir. Warner, yaşlı bir dişi öldüğünde, cinsiyet değiştiren erkek soytarıbalıklarını anlatırken, erkeklerin dişilerden çok daha küçük olduğu gerçeğini eklemeyi nedense unutur.

Aslanların toplumsal yaşamı erkek üstünlüğünün belirtilerine işaret etmek için sevecenlikle incelenmektedir. Erkek üstünlüğünü ormanların da, hayvanların da kralı olan aslandan daha iyi ka-

10. Robert R. Warner'ın, "Boys Will Be Boys — or Girls" adlı makalesi, Sarah Blaffer Hardy'nin bazı yaratıkların dişi ya da eril yavru üretimini denetleyebilmeleri ve bunun nedenleri konusundaki "Daughters or Sons" adlı daha geniş makalesi içinde yer alıyor. Tümüyle Rebecca B. Finnell'in yayına hazırladığı bu rapor *Natural History* 97, 4 (Nisan 1988) 63-82'de yer aldı. Raporun başka hiçbir yerinde eril-mit söylemi kullanılmamaktadır.

nıtlayacak bir başka yaratık var mıdır? Robert Ardrey erkek aslanı efsaneleştirerek anlatır:

> Aslan sürüsü bir avlanma birimidir, bu sanki onun tek varlık nedenidir. Av topluluğunu bir arada tutan ise, erkek aslanın olağanüstü üstünlüğünden başka bir şey değildir... Erkek aslan nadiren avını öldürür. Bu gibi zevkleri dişilere bırakır. Erkek aslan normal olarak bir av sürüsünün merkezinde yer alır; dişiler iki kanada yayılarak büyük ölçüde öne çıkar.[11]

Oysa Evelyn Reed'e göre, Ardrey'in "aslan sürüsü", aslında bir grup dişi aslanın aralarına bir erkeğin girmesine *izin vermelerinden* ibarettir. Erkek aslan yalnız başınayken yiyeceğini kendi avlar ve parçalar, "bir dişi aslan sürüsüne katıldığı zaman ise avdan dişiler sorumlu olur" Erkek aslanlar dişiler için ne avlanır ne de onlara yiyecek taşır; ancak arada sırada üreme için işe yararlar. Dişiler onları çoğu zaman yanlarına yaklaştırmaz. Dişi aslanlar kendilerine, yavrularına ve sürüye katılmasına izin verdikleri erkek aslana yiyecek sağlamak için avlanır. Reed, "Dişi aslan sürüsünün, Ardrey'in yorumunun aksine, erkeğin olağanüstü üstünlüğünden değil, dişilerin analık güdüsünden dolayı birlikte hareket ettiği," görüşündedir.[12] Neredeyse aynı malzemeyi kullanan Wilson ise oldukça komik yorumlarda bulunmaktadır: "Erkekler, bir yerden bir yere giderken, dişilerin sürüye *öncülük* etmesine *izin verir* ve avların çoğunun yakalanmasında ve öldürülmesinde onlara *tabi olur*. Hayvan bir kez yere yıkıldıktan sonra, erkekler *üstün* güçlerini kullanarak karınlarını doyurmak için dişi aslanları ve yavruları uzaklaştırır" (Vurgu Hoagland'a ait).[13]

EĞİTİMDE KADINLARA KARŞI SAVAŞ

Üniversitelerimizde Wilson gibi hocalar oldukça, kız öğrencile-

11. Robert Ardrey, *a.g.y.*, s. 101.
12. Evelyn Reed, *Women's Evolution: From Matriarchal Clan to Patriarchal Family* (New York: Pathfinder Press, 1975), s. 55.
13. Wilson, *a.g.y.*, s. 504.

rin erkeklerden farklı muamele görmesine şaşmamak lazım. Çeşitli düzeylerde yapılan araştırmalarda, kadın adı taşıyan bir ödev ya da teze düşük not verilirken, aynı ödev ya da teze erkek adı altında daha yüksek not verildiği saptanmıştır.[14] Resmi belgelerle ilgili olarak da yapılan bu tür testlerde, erkek yetkililerin imzasının kadın yetkililerden daha fazla önemsendiği görülmüştür.[15] Başka araştırmalarda ise karma sınıflarda öğretmenlerin dikkatlerinin üçte ikisini erkek öğrencilere verdikleri saptanmıştır; oysa gerek öğretmenler, gerek kız ve erkek öğrenciler, eşit davranıldığı kanısındadır. Kızlar dikkatin %40'ına mazhar olduklarında bile oğlanlardan şikâyetler gelmektedir.[16] Kızların oğlanlar kadar çok soru sormadığını, bildiklerini söylemeye teşebbüs etmediğini ya da bir konuyu oğlanlar gibi ayrıntısıyla işlemediğini fark eden bir erkek öğretmen bu durumu değiştirmeye karar vermiş. Ne var ki bir kız dikkati üzerine çekmeye çalıştığı zaman, oğlanlar onu susturmak için hemen alaya alıyorlarmış.

Bu davranış tarzına okullarımızın (beyaz) erkek-merkezci, erkek-yüceltici öğretim programını da eklersek, son zamanlarda yapılmış olan bir araştırmada, dokuz yaşındayken kendine güvenli ve iddialı olan kızların neden büyüme çağından özgüvenlerini acınacak derecede yitirmiş olarak çıktıklarını ve Gloria Steinem'ın belirttiği gibi, genel olarak kadınların eğitimi arttıkça neden özgüvenlerinin eksildiğini anlayabiliriz.[17] Bu araştırmanın ilginç yanı, siyah kızların özgüvenlerini beyazlara göre daha az,

14. Berit Ås, "The Feminist University", *Radical Voices*. Berit Ås, Phillip Goldberg, "Are Women Prejudiced Against Women?", *And Jill Came Tumbling After: Sexism in American Education*, yayına hazırlayan Judith Stacey (New York: Dell, 1974), Dale Spender, *Man Made Language* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1980) ve Birgit Brock-Utne ve Runa Kaukaa, *Kunuskap uten maks* (Güçsüz Bilgi) (Oslo: University Press, 1980).

15. Ås, Einarsson'un İsveç'te yayımlanan *Språk och kön i skolan* (1981) adlı çalışmasından söz ediyor.

16. Dale Spender, *Invisible Woman: The Schooling Scandal* (Londra: Writers & Readers, 1982).

17. Amerikalı Üniversiteli Kadınlar Birliği'nin desteğiyle yapılan çalışma, Greenberg-Lake Araştırma Grubu'nca gerçekleştirildi. 1990'da ülke çapında, on iki bölgede yer alan otuz altı devlet okulundan 600 oğlan, 2400 kız öğrenci katıldı. 9 Ocak 1991'de *New York Times*'da yayımlandı.

Güney Amerika kökenlilerinse daha yavaş yitirdiğinin ortaya çıkmasıdır. Güney Amerika kökenliler için bir varsayımda bulunamayan araştırmacılar, siyah kızların kimlik imgesini okuldaki çalışmalarından çok, ailelerinden ve çevrelerinden kazandıklarına, siyah ailelerde ise güçlü kadın modellerine rastlandığına işaret ediyor. Bu fark ayrıca ABD'de siyahlara verilen eğitimin genellikle zayıf olmasından da kaynaklanabilir. (Ben çoğu zaman kendi aklıma güveni yetişkinlik yıllarına kadar koruyabilmiş olmamı, başlangıçta almış olduğum kötü eğitime borçlu olduğumu düşünürüm.)

Kadınları önemsememe eğilimi tüm kurumlarda yaygındır ve hemen her yerde kadınlara erkeklerden farklı davranılır. Bazı erkekler kadınlara farklı davranışın koruyuculuk ve sevgiden dolayı olduğunu iddia etse de, bu edimlerinin kadınlar üzerindeki etkisi öylesine yıkıcıdır ki, bir kuşatmadan farksızdır. Erkeklerin kadınlara karşı yürüttüğü kampanyalar olağanüstü bir birlik anlayışıyla yürütülür (yönetim, yargı, ceza, sağlık ve basın-yayın kuruluşları, hiçbir zaman amaçlarının açıkça belirtilmesine gerek duyulmadığı için, tertip olduğu söylenemeyen bir işbirliği içindedir), bu nedenle belirli bir kampanyayı tek bir kaynağa bağlamak mümkün değildir. Bu olgu yüzünden, bundan sonraki bölümle ilgili olarak, daha geniş bir sınıflandırma yapma zorunluluğunu duydum: kadınların kişiliğine karşı savaş ve anne olarak kadınlara karşı savaş. Bunların her biri de, öncelikle kampanyayı açan kurumu belirlemek için, alt başlıklara ayrıldı; ancak bu çerçeve içinde, bu kampanyaların özelliği olan, geniş kurumsal işbirliğini de görmeniz mümkün olacak.

KADINLARIN KİŞİLİĞİNE KARŞI SAVAŞ

Sanayileşmiş ülkeler içinde ABD, halkını etkin sosyal hizmet, parasız yüksek öğrenim ve tıbbi bakımdan yoksun bırakmakta direnen tek devlettir. Bu ihmal en çok yoksulları, yoksullar içinde de oranları beşte dördü bulan kadınlarla çocukları etkilemek-

tedir. Ne var ki, Amerikan kurumları ihmalin de ötesinde, kadınlara karşı mücadele ve savaş açmış durumdadır.

Yargı ve Ceza Düzeni

1988'de Dallas, Texas'ta Jack Hampton adında bir yargıç, iki eşcinsel erkeği öldürmekten sanık bir adama, bunun ciddi bir suç sayılamayacağını ima ederek, hafif bir ceza verdi. Bunu, "Fahişelerle eşcinseller benim için aşağı yukarı bir sayılır. Bir fahişeyi öldürmüş olmaktan ötürü bir adama kolay kolay ölüm cezası veremem," sözleriyle açıkladı. Eşcinsel erkekler karara karşı çıktı ama kadınlar tepki göstermedi, oysa yargıç bu sözlerle eşcinselleri ve fahişeleri aslında *insandan saymadığını* ifade ediyordu. Bir devlet komisyonu yargıç hakkında önyargılı davranıştan ötürü soruşturma açtıysa da daha hazırlık aşamasında onu akladı. Avukatı, daha sonra müvekkilinin "sapık" sözcüğünü sarfetmiş olmanın dışında, suç sayılabilecek bir davranışta bulunmadığını açıkladı.[18] (Büyük protestolardan sonra, komisyon yargıcı kınadıysa da, yerinden uzaklaştırmadı.)

1989'da Grand Rapids, Michigan'da bir jüri, iki güvenlik görevlisine *ateş açmaktan* sanık Clarence Ratliff'i, ömür boyu hapis cezasıyla sonuçlanabilecek, cinayete teşebbüs suçundan mahkûm etti. Ancak Ratliff daha önce, bölge yargıcı olan ve aile içi şiddet kurbanlarına karşı gösterdiği ilgiyle tanınan, ayrı yaşadığı karısı Carol Irons'ı *öldürmüştü*. Irons'ı öldürmekten yargılanan Ratliff, en yüksek cezası on beş yıl hapis olan kasıtsız cinayet ile suçlanmıştı. Bu olayı bin kişi protesto etti. Protestoyu örgütleyenlerden Dotti Clune, "Bir kadının öldürülmesinin, iki adama isabetsiz ateş edilmesinden daha önemsiz görülmesine öfke duyuyoruz," dedi.[19]

1991'de, Daytona Beach Florida'da tecavüzde bulunduğunu

18. Lisa Belkin, "Report Clears Judge of Bias in Remarks About Homosexuals", *New York Times*, 2 Kasım 1989.

19. Associated Press raporu, 28 Kasım 1989.

itiraf eden bir adam, tecavüzle birlikte dayak suçundan, dört buçuk yıla mahkûm oldu. Ne var ki, yargıç Kenneth Leffler, sadece iki yıl gözetim altında tutulmasına karar verdi. Yargıç bu yumuşak davranışını, *kurbanı* "erkekleri tuzağına düşüren", "zavallı bir kadın" olmakla suçlayarak haklı göstermeye çalıştı. Yargıç Leffler emekli oldu.

Son yıllarda yasal düzen konusunda Massachusetts, New Jersey, New York, Rhode Island, Maryland, Nevada ve Connecticut'ta yapılan araştırmalardan, bu yerlerin hepsinde yaygın olarak kadınlara karşı önyargı olduğu anlaşılmakta ve erkeklerin önyargısının, avukatlardan davacılara ve mahkeme görevlilerine kadar tüm kadınlara zarar verdiği görülmektedir.[20] Kadınların tam bir insan olarak kabul edilmeyişi yüzünden, evdeki şiddetten kurtulmaları ne kadar zorsa, hukukçu olmaları da o kadar zordur. Mahkemeler kadınlara daha ağır cezalar verir ve hapishanelerde onlara erkeklerden daha kötü davranılır. Erkek avukatlar ve yargıçlar kadın avukatlara, davalılara, görevlilere ve tutuklulara elle dokunarak, bağırarak, hırpalayarak ya da küçük düşürücü sözlerle hakaret eder. Kadınlara (erkeklerden belki de üç kat daha sık olmak üzere), ilk adlarıyla ya da sevecenlik belirten teklifsiz sözcüklerle hitap etmekle kadın avukatların jüri nezdindeki etkinliğini hiçe indirebilirler. Connecticut'ta bir yargıç açıkça, "kamu savunma makamının kadınlaşması"ndan yakınarak, suçlanan müvekkillerine sert davranamadıkları, örneğin onları duvara itekleyemedikleri için, kadın avukatların ceza davalarını kötü idare ettiklerini iddia etti.[21]

Boşanmış kadınlar kendilerini temsil edecek avukat bulmakta güçlük çeker ve çocuk masrafının ödenmesi konusunda pek destek bulamaz. Erkek avukatlar ve yargıçlar, suçlu ile mağdur tanışıyorsa, cinsel tecavüz suçlamalarını ciddiye almaz. Yargı meka-

20. Allan R. Gold, "Sex Bias Is Found Pervading Courts", *New York Times*, 2 Temmuz 1989 ve "Study Finds Sex Bias in Connecticut Legal System", *New York Times*, 8 Eylül 1991.

21. "Study Finds Sex Bias in Connecticut Legal System", *New York Times*, 8 Eylül 1991.

nizmasının üst kademelerinde erkekler ağırlıktadır: Kadın duruşma yargıçlarının oranı sadece %10 iken, yazıcıların %90'ını kadınlar oluşturur.

Massachusetts araştırması yargıçların kadınlara adil davranmadığını, aynı suçu işleyen erkeklere oranla kadınlara daha uzun hapis ve gözetim cezaları verdiklerini ortaya çıkardı. 1984'te bir federal yargıç Susan Rosenberg'e, yasadışı silah bulundurmaktan *elli sekiz* yıl hapis cezası verdi. Cinayet işleyen erkeklere ise daha az ceza veriliyor. Üstelik Rosenberg ile Silvia Baraldini ve Alejandrina Torres adlarında iki kadın Lexington, Kentucky'deki federal cezaevinin özel olarak inşa edilmiş Kadın Denetleme Birimi'nde tutuklu bulunuyorlardı. Yerin altında bulunan bu özel hapishane günde yirmi dört saat, floresan lambalarla aydınlatılıyordu. Kadınların her hareketi, onları sözle ve cinsel sarkıntılıkla taciz eden erkek gardiyanların denetimindeki on bir video kamerayla saptanıyordu. Duş yerine gitmek, duş almak ve geri dönmek için yarım saatleri vardı. Mektupları sansür ediliyor, siyasi yayınların cezaevine sokulmasına izin verilmiyordu. İkide bir soyundurarak arama yapılıyor; aybaşı bağları ancak istendiğinde teker teker verilerek kadınlar küçük düşürülmeye çalışılıyordu. Davranışları ve konuşmaları harfi harfine hapishane defterine işleniyordu. Uykudan, giysiden, yiyecekten, ilaçtan, hareketten, temiz havadan ve doğal ışıktan yoksundular.[22]

Hükümetin üç kişi için özel bir hapishane yaptırması da, onlara uygulanan kötü muamele de olağandışıydı. Günahları *kadın* siyasiler olmaları, federal gözetim altında onlardan *başka* siyasi tutuklunun bulunmayışıydı. Hükümet bu kadınların, hapishanedeki öteki tutuklulardan tecrit edilmeyen erkek siyasilerden daha tehlikeli olduğunu düşünmüş olmalı. Elli iki yaşındaki Porto Rikolu Torres, bir Porto Riko devrimci örgütüne bağlıdır, annedir, kalp hastasıdır ve tedavi görmemektedir. İtalyan yurttaşı olan Baraldini Komünist Parti üyesi ve siyasi eylemcidir. Brinks zırh-

22. Buradaki malzemenin büyük bölümü Robert T. Garrett'ten aktarıldı; *Louisville Courier-Journal*, 23 Mart 1988.

lı araç soygununu tertiplemekten ve şantajdan suçludur. Rosenberg'in devrimci eğilimleri vardı: 1979'da Joanne Chesimard hapisten kaçtığı sırada ve 1981'de Brinks soygunuyla ilgili olarak tutuklandı. 1983'te Kongre Binası'nın bombalanması olayına karıştığı iddiasıyla bir kez daha tutuklandı. Ancak hükümetin (1984'te) onu mahkûm edebildiği tek suç, bulunan yasadışı silah ve patlayıcılar oldu.

Kadın tutukluların hapishane koşulları savaş tutsaklarına uygulansaydı işkence olarak nitelenirdi. Siyasal devrimci bu kadınlar suç olarak kabul edilen eylemlere karıştılar. Kimseyi öldürmedikleri halde, cezaları birilerini öldürmüş olan erkeklerden daha ağır. Savcıların suçlamasına bakılırsa, terörist bir örgüt olan Japon Kızılordu üyesi Yu Kikumura, 1988'de arabasıyla New Jersey otoyoluna bomba taşıdığını itiraf etti. Otuz yıla mahkûm oldu — Rosenberg'den yirmi sekiz yıl *daha az*. Bir temyiz mahkemesi, yargıcın federal ceza sınırını aştığı gerekçesiyle cezanın indirilmesini istedi. Kikumura'nın cezası yirmi bir yıl on aya indirildi — suç aynıyken, ceza Rosenberg'inkinin yarısından bile azdı.[23] 1981'de Georgia'da bir banka soygununa yardım eden ve kışkırtan (ancak soyguna karışmayan) bir kadın, *elli yıla* mahkûm oldu.[24] Erkeklerde *cinayetle* ilgili olarak ortalama hüküm *altı* yıldır.

Özel hapishanedeki kadınların durumuyla ilgili olarak dışarıya haber sızınca, onları bu yerden kurtarmak için *The Nation*'ın da içinde yer aldığı bir kampanya başlatıldı. Yetkililer, acımasız uygulamaların seçilmiş üç kadına yönelik olmadığını kanıtlama telaşı içinde, "siyasi" suçlu olmadıkları halde ağır cezaya mahkûm iki kadını daha aynı yere getirdiler. Lexington birimini kapatacaklarına söz verdiler, ama 1991'in sonlarında hâlâ böyle bir girişimde bulunmamışlardı.

Lexington'daki kadınlara uygulananlar, tutuklu kadınlara ge-

23. "Sentence Cut for Man Caught with Bombs", *New York Times*, 3 Mart 1991.

24. Kadının adı Samantha Dorinda Lopez'di. Verilen cezaya "Fugitive Lovers Are Back in Jail" başlıklı yazıda sadece şöyle bir değinildi. *New York Times*, 17 Kasım 1986.

nel olarak uygulananlardan ancak derece bakımından farklılık gösterir. Kadınlar hapishanelerde de ayrıma uğrar ve eşitsiz davranışlarla karşılaşırlar. Massachusetts'de erkekler ilçe hapishanelerinde, kadınlarsa erişilmesi daha zor olan merkez hapishanesinde tutulur. Avukatlar ve aileler, bakımsız, "acınacak durumda ve aşırı kalabalık" kadınlar hapishanesine ulaşmakta güçlük çeker. Aynı durum ülkenin tüm hapishanelerinde geçerlidir.

1980'lerde hapishanelerdeki kadın tutuklu sayısı üç katma çıktı. George J. Church, federal hapishanelerdeki kadınların %60'ının hırsızlık, fahişelik ve silahlı soygun türünden uyuşturucu maddelerle bağlantılı suçlardan yattığını yazmaktadır.[25] Cinayetten hükümlü olanların çoğu ise —en az %40'ı— kendilerini döven erkekleri öldürmüştü. Devlet hapishanelerindeki kadınların %80'inin çocuğu vardı ve bunlardan %85'i vesayet altındaydı. Çocuklarının ellerinden alınması kadınlar için en ağır cezadır. Annelerini görmeye getirilen çocuklar ayrılırken yürek paralayıcı çığlıklar koparır. "Aile" konusunda gerçekten duyarlı olan bir toplum anneleri tutuklarken, çocukların iyiliğini göz önünde tutarak, onları annelerinden ayırmamanın yollarını bulmalıdır. Oysa Amerikan ceza sisteminde çocuklara hoşgörü yoktur; anneleri hapiste olanlar ya (çoğu zaten yoksul olan) akrabalara ya da sevgiden ve mutluluktan yoksun olarak büyüyecekleri ve belki de ilerde kendilerinin de suç işlemesine zemin hazırlayacak olan devlet yetiştirme yurtlarına gönderilir.

Babalar bu çocuklara nadiren sahip çıkar; kadınlara ise hiç yardım etmez. Oysa devlet, hapisteki bir adamın karısının çocukların sorumluluğunu yüklenmesini bekler, bunu yerine getirmeyen kadınları ise ihmalcilikle suçlar. New York kenti ıslah sorumlusu Allyn Shielaff, "Bu sorumlulukta eşitsizlikten dolayıdır ki, kocalar, erkek kardeşler ya da sevgililer hapse düşen bir kadını *sıcak patates gibi* elinden atıverir," diyor. Shielaff, buna karşın erkeklerin görüş günlerinde eşlerin, anaların ya da kadın dostların koridorları doldurduğunu sözlerine ekliyor. Kadın tu-

25. George J. Church, "The View from Behind Bars", *Time*, özel sayı (Güz 1990).

tuklular ise daha çok kadın arkadaşları ve akrabalarınca ziyaret ediliyor.

Tutuklu kadınların çocuklarından ayrı oldukları için, erkeklere göre daha çok acı çekmesi olgusundan toplum sorumlu tutulamaz; ancak her iki cinse eşit davranılmayışından ***kesinlikle*** toplum sorumludur. Hapishanelerde erkek tutuklulara yüksek ücret alabilecekleri kaynakçılık ve makine operatörlüğü türünden beceriler kazandırılır. Kadınlara ise ev işleri, çamaşırcılık ve güzellik uzmanlığı gibi işler öğretilir. Church'ün, kadınlara elektrikçilik ve bahçe düzenleme kursları veren Kuzey California Kadın Tesisleri program yöneticisi Paul Bestolatrides'in sözlerinden aktardığına göre, çoğu zaman ailenin tek dayanağı olan kadınlar, "meslek sahibi olmaya erkeklerden daha hevesli" Kadın hapishanelerinde en vahim sorunlardan biri sağlık hizmetlerindeki aksaklıklardır. Lexington, Kentucky'de federal sistemin tek kadın hastanesinde, hapishaneye giren her dört kadından biri ya gebe ya da yeni doğum yapmış olmasına karşın, ancak belirli aralıklarla gelen tek bir kadın-doğum hastalıkları uzmanı bulunmaktadır. Gebe kadınların çoğu —tehlikeli derecede uyuşturucu bağımlısı olanlar bile— ya hiç ya da hiç denecek kadar az ilgi görür. Oysa tıp doktorları gebe olan uyuşturucu bağımlılarına, dölütün sağlığını koruma maskesi altında, sürekli baskıda bulunur. Dölütlere gösterilen ilginin bu kadar koşula bağlı oluşu, erkeklerin esas derdinin kadınları kontrol altına almak olduğunu düşündürüyor.

1990'da, New London Connecticut'ta erkekler, karıları aleyhine zinadan dava açabilmek için eski bir yasayı yeniden yürürlüğe koydu.[26] Polis, sadece kocalarının ihbarına dayanarak, üç kadını (bir de kadınlardan birinin sevgilisi olduğu iddia edilen erkeği) zina suçundan tutuklamakta tereddüt etmedi; zinaya verilen ceza bir yıla kadar hapisti. Polis bu uygulamada seve seve erkeklerin yanında yer aldı. (Connecticut daha sonra bu yasayı

26. "Adultery Arrests Rise to Four in Connecticut", *New York Times*, 30 Ağustos 1990.

iptal etti.)

Polis şubelerinin birçoğunda ırzına geçilen kadın ve çocuklara daha duyarlı davranılması için çaba gösteriliyor; hatta bazılarında beyaz olmayanlara bile önyargılı davranılmamaya çalışılıyor. Ancak genelde polis şubelerinde kadınlara karşı yerleşik önyargı varlığını sürdürmektedir. Polisin, kavgaya karışan erkeklerin ne yapacaklarını kestiremediği için, en çok aile kavgalarına karışmaktan korktuğu bilinen bir gerçektir. Oysa dayak yediği adamı öldüren kadına karşı polisler her zaman kuşkulu ve acımasız davranır. Zaten çoğu zaman dayak atan da kendileridir. Mexico City'de bir de ırz düşmanı sıfatı kazandılar. FBI'ın muadili olan Adli Polis 1989'da ondan fazla kadını döven, ırzlarına geçen ve soyan bir çeteyi yönetti.[27] Bunlardan bazıları Meksika'da uyuşturuculara karşı mücadele eden polis şefinin korumalarıydı ve resmi arabalarla makineli tüfekleri kadın kaçırmakta kullandılar. Haklarında açılan davaların çoğu düştü; birkaçının peşine düşülmesinin tek nedeni ise, kurbanların önde gelen ailelere mensup bulunmasıydı.

Tababet Düzeni

Eril hekimlik mesleği, kadınlara savaş açarak *başladı* ve bu savaş ebelere karşı yürütülen kampanyalarla Ortaçağ'ın sonlarına kadar devam etti. Erkekler şifa verme mesleğine bir kez ağırlıklarını koyduktan sonra (on sekizinci yüzyılın başlarında), kadınlara erkeklerden daha farklı tedaviler uygulamaya başladılar. Örneğin erkeklerde bir akciğer hastalığı sayılan veremin, kadınlarda rahimden ötürü meydana geldiği düşünülüyordu.[28] Gene aynı dönemde kadın cinsel organlarını tahrip ettikten başka hekimler

27. Larry Rohter, "Rape Case in Mexico Fuels Outrage at Police", *New York Times*, 31 Ocak 1990.

28. Bu konuda daha geniş tartışma için bkz.: Barbara Ehrenreich ve Deirdre English, *For Her Own Good* (Garden City, NY: Doubleday, 1983); Carroll Smith-Rosenberg, "Puberty to Menopause", ve Regina Morantz, "The Lady and Her Physician", son iki makale *Clio's Consciousness Raised*'de yer aldı; yayına hazırlayanlar Mary S. Hartman ve Lois Banner (New York: Harper & Row, 1974).

çok sayıda kadının beyninin bir bölümünü ameliyatla çıkardı (lobotomi — her üç lobotomiden ikisi kadınlara yapıldı); 50 bin beyne yapılan bu ameliyatların kadınları iyileştirdiğine ilişkin pek az kanıt varken, verdikleri zararla ilgili bir hayli örnek bulunmaktadır.[29] Kadın hastaları "nevroz" tanısıyla (erkekler kadınların mutsuzluğunun bilincindedir) başlarından savan hekimler onlara yüksek dozlarda psiko-aktif ilaç vermektedir — tüm sakinleştiricilerin ve karamsarlık gidericilerin %67'si.[30] Meme kanseri vakalarında erkek hekimlerin memenin tamamını almasına (mastektomi), ancak kadınların sadece kanserli bölümünün alınması (lumpektomi) için yürüttükleri bir kampanyayla engel olunabildi. Rahmin gereksiz yere alınmasını (histerektomi) önlemek için ise büyük mücadeleler gerekti.

Hastalıkları önleyici tıbbi araştırmalar yapanların hemen hepsi erkekler üzerinde yoğunlaşır. Menopoz sonrası kadın ölümlerinin önemli bir bölümü kalp hastalığı yüzündendir, oysa, örneğin kolestrol konusundaki tüm uyarılar *tamamen* erkekler üzerinde yapılmış olan araştırmalara dayanmaktadır. Amerikan Kalp Derneği'nin kolestrolün azaltılması için önerdiği diyet reçetelerinin kadınlara zararlı mı, yararlı mı olduğu, bu konuda araştırma yapılmadığı için bilinmemektedir. Aspirinin kalp hastalığını önleyici niteliğinin bulunup bulunmadığını araştırmak için doktorlar 20 bin kişi üzerinde deneme yaptı; bunların arasında *hiç* kadın yoktu. Kalp hastalığı tedavisinde de erkekler esas alınır; koroner by-pass ameliyatlarında ise kadın ölümleri erkeklerden belirgin oranda daha fazladır. Çok az kadında denenmiş olduğu ve potansiyel olarak ciddi yan tesirleri bulunduğu gerekçesiyle kadın sağlığı eylemcileri östrojene karşı çıkarken, ilaç firmaları, menopoz ertesi ve histerektomi geçirmiş kadınlarda kalp hastalığını önleyici olarak salık vermesi için, Food and Drug (Yiyecek ve Ecza) yönetimine baskı yapmakta.

29. Stephan Chorover, *From Genesis to Genocide* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1979).

30. Bkz.: Ehrenreich ve English, *a.g.y.*

AIDS'e yakalanan kadınların sayısı hızla artarken, AIDS tedavisinin kadınlar üzerindeki etkisi henüz araştırılmış değil. Kadınlara özgü meme ve yumurtalık kanserleri, erkeklerdeki prostat kanseri kadar ciddiyetle incelenmedi; oysa ölümcüllük olasılığı çok yüksek. 1960'tan beri meme kanseri vakaları neredeyse ikiye katlandı; her yıl 44 bin kadın bu yüzden ölmekte. Oysa 1990'da (Ulusal Sağlık Enstitüsü) NIH ekonomik nedenlerden ötürü bu konuyla ilgili kapsamlı bir araştırmayı durdurdu.[31] *7,7 milyon dolarlık NIH bütçesinin sadece %13'ü kadınlara harcanır.* Bazı doktorlar meme kanseri konusunda kadınları ikna ederek bedenlerini tahrip edici ameliyatlara razı ediyor. 1986'da yapılmış bir araştırma, Chicago'da doktorların lumpektomiyi, daha zor ve ciddi bir ameliyat olan masektomiden %37 daha pahalıya yaptıklarını ortaya çıkardı. Aslında doktorlar kadınları kandırarak, daha etkili bir tedavi yöntemi olan lumpektomi yerine vücutlarının tahrip edilmesine ikna ediyor.

İşyerinde Savaş

ABD'de kadınların %55'i ücretli işlerde çalışır ve tümü ayrımcılıkla karşı karşıyadır. Meslek sahibi olanlar ve yöneticilik yapan kadınlar, başlarının üzerindeki "cam fanus"a dikkat çeker. İş çevreleri ve kuruluşları kadınların yükselmesi için hiçbir engellemede bulunmadıkları iddiasındadır, ne var ki içlerinden ancak birkaçı yükselebilir. Meslek sahibi ve yönetici kadınların kazançları da aynı işlerdeki erkeklerden hatırı sayılır ölçüde azdır. Bu gerçek iş, akademi, hukuk ve tıp alanlarında belgelenmiştir.

İşyerinde kadınlara karşı savaşın tek bir amacı olabilir — onları ekonomik bakımdan düşük düzeyde tutmak— ancak bu çeşitli biçimlerde uygulanır. Örneğin şirketlerde, üreme organlarına zarar veren işlere alınması engellenen sadece kadınlardır. Ekim 1990'da Chicago'da bir federal mahkeme işverenlerin *tüm* doğurgan kadınların, hatta çocuk doğurmak istemeyen ya da ar-

31. Andrew Purvis, "A Perilous Gap", *Time*, özel sayı (Güz 1990).

tık doğurmamaya kararlı olanların da, üreme organlarına zarar verme ihtimali olan işlerden alıkonulmasına karar verdi. Şirketler bu politikayı onlarca yıldan beri, tehlikeli maddelerin erkekler üzerindeki etkisini *araştırmadan,* sürdürmekte. Ancak çok kısa bir zaman önce böyle bir araştırma yapıldı; tahmin edilebileceği gibi toksik maddelere karşı erkeklerin de kadınlar kadar duyarlı olduğu ortaya çıktı. Ne var ki bu bulgular şirket politikalarına ve yasalara, onları değiştirecek biçimde yansımadı.

1979'da Ulusal Kanser Enstitüsü, bir araştırmasında, yüksek dozda kurşun etkisi altında çalışan babaların çocuklarında, babaları bu gibi işlerde çalışmayanlardan üç kat daha fazla böbrek tümörü vakasına rastlandığını saptadı. Babaları boya, çözümleyici, otomobil egzozu ve bazı imalat işlerinde çalışan çocukların düşük kilolu doğdukları, bu çocuklarda beyin kanseri ve lösemi oranının yüksek olduğu ortaya çıktı. Bir böcek zehiri olan *dibromokloropropan*'ın erkekleri kısırlaştırıcı etkisi vardır. Cam, taş, tekstil ve maden sanayilerinde çalışan adamlarla evlenen kadınlar, ortalamanın iki katı yüksek oranda erken doğum yapar. Kocaları vinil klorid ya da atık-su kullanılan işlerde çalışan kadınlar, gebe kalmakta ve gebeliğini normal şekilde sürdürmekte zorlanır.[32] 1989'da İngiltere'de yapılan bir araştırmada nükleer bir tesiste çalışan erkeklerin çocuklarının lösemi olma riskinin yüksek olduğu saptandı.[33] Şirketler ve hükümetler bu türden bilgileri görmezden geliyor; şirketler erkeklerin böyle işlerde çalışmasını engellemediği gibi, yasalar da onları bu gibi risklere karşı korumuyor. Ancak her ikisi de kadınların yaşamını yönlendirmeyi sürdürüyor.

Böyle bir düzenlemenin erkeklerin kadınlar için duyduğu kaygıdan, onları koruma arzusundan kaynaklandığı aklımıza gelebilir; ancak erkeklerin kadınlara işyerlerindeki davranışı bundan çok farklı bir tablo ortaya serer. Kadın itfaiyeciler hayatları-

32. Devra Lee Davis, "Fathers and Fetuses", *New York Times,* 1 Mart 1991.

33. William E. Schmidt, "Risk to Fetus Ruled as Barring Women from Jobs", *New York Times,* 3 Ekim 1989; "British Study Finds Leukemia Risk in Children of A-Plant Workers", *New York Times,* 18 Şubat 1990.

nı tehlikeye sokacak şiddette cinsel tacize uğradıklarını açıkladılar. California'da bir komisyon yakın geçmişte, devletin inşaat şirketlerine kadın işçi alınmasını teşvik etmesine karşın, kadınların neden bu işe rağbet etmediğini araştırdı. Tanıklıkta bulunmak için çağrılan kadın inşaat işçileri, sürekli savaş rüzgârlarının estiği bir işyeri betimlediler. Erkekler yanı başlarında işiyor, kadınlar tuvaletine açık saçık resimler asıyordu. Üzerinde gerilim olan elektrik telleriyle çalışan bir kadına su püskürten erkekler, ağır bir yükle merdivene tırmanırken de ona elle sarkıntılıkta bulunmuşlardı.[34]

Tersanede çalışan bir kaynakçı kadın, cinsel tacizden dolayı dava açtı. Bu tersanede altı kadın ve 846 erkek vasıflı işçi olarak çalışıyordu; tüm koordinatörler, ustabaşları ve servis şefleri erkekti. Kadınlar, üzerinde yakası açılmadık küfürler yazılı, kadın cinsel organlarının yakından çekilmiş fotoğraflarını içeren açık saçık takvimlere bakmaya zorlanıyordu. Durmadan çirkin laf atmalarla yolları kesiliyor, alaylara ve çimdiklere maruz kalıyorlardı. Jacksonville, Florida'daki Federal Bölge Mahkemesi yargıcı Howell Melton, bu tersanede "bir erkekler kulübü atmosferi hâkim ve kadın işçilerin duygularını acımasızca inciten görsel bir saldırı söz konusu" diyerek, çıplak kadın resimleri asmanın cinsel taciz kapsamına girdiği kararını verdi.[35] Melton'ın 1991'deki bu yargısı, sarsıcı olmasının yanı sıra, bu gibi eylemleri ayrımcılık sayan ilk yasal karardı.

Gerçekten de, ABD'de kadın işçilerin başlıca ölüm nedeni, çalıştıkları işyerlerinin havasından da anlaşılabileceği gibi, cinayettir. Ulusal Meslek Hastalıkları Güvenlik ve Sağlık Enstitüsü, salgın hastalıklar uzmanı Catherine Bell'e göre, "eğer bir kadın işyerinde almış olduğu yaradan ölüyorsa, bu büyük olasılıkla cinayet demektir".[36] İşyerlerinde beyazların iki katı siyah kadın ci-

34. Katherine Bishop, "Scant Success for California Efforts to Put Women in Construction Jobs", *New York Times*. 15 Şubat 1991.

35. Tamar Lewin, "Nude Pictures Are Ruled Sexual Harassment", *New York Times*, 23 Ocak 1991.

36. "Homicide Is Top Cause of Death from On-Job Injury for Women", *New York Times*, 16 Ağustos 1990.

nayete kurban gitmektedir (her yıl beyazların dört katı siyah kadın öldürülüyor). Askerlikte ise beyaz kadınların öldürülme olasılığı siyahlara göre daha yüksektir. Beyaz ve siyah erkeklerle siyah kadınların askerlik sırasında öldürülme olasılıkları azalır. 1986'da yapılmış olan bir araştırma, erkek askerlerin cinayet işleme oranının, aynı yaştaki sivillerin altıda biri kadar olduğunu ortaya koydu. Verilen sayılar, cinayet oranının sivil yaşamda 100 bin'de 100 olduğu siyah erkeklerde özellikle çarpıcıydı, çünkü askerlikte bu oran 100 bin'de 9'a düşüyordu. Sivil yaşamda öldürülen aynı yaş grubundaki 100 siyah kadına karşılık askerlikte 79 siyah kadın öldürülüyordu. Oysa beyaz sivil kadınlar arasında 100 olan öldürülme oranı, askerlikte *139*'a yükseliyor; ancak bu sonuçlarla ilgili bir açıklamada bulunulmuyordu.[37]

1989'da New York ve New Jersey Liman İşletmesi'nin erkek yöneticileri kadın işçilere karşı ayrımcı davrandıkları ve şikâyette bulundukları zaman onları hırpaladıkları gerekçesiyle suçlandılar. Ayrımcılık yüzünden kendisine düşük ücret verildiğinden yakınan bir kadını taciz etmişlerdi. Bu kadının başına gelenler hakkında şikâyette bulunan bir başka kadını ise, hakkını yemek pahasına, işinde başarısız olduğunu öne sürerek bir başka bölüme naklettiler.[38]

Cinsel taciz, erkeklerin kadınlara karşı farkına varmaksızın duydukları, derinlerde yatan cinsel nefreti ve onların, kadınların sömürülmesinin başlıca unsuru olduklarını meydana çıkarır. Kadınları taciz eden yalnız servis şefleri değildir; sıradan işçiler de benzer davranışlarda bulunur. İşçi kadın bir servis şefi tarafından taciz edildiği zaman, bu davranışta sınıfsal bir boyut da bulunmaktadır: Adam kadının o işte kalmasının kendi isteğine bağlı olduğunu, hem cinsel hem de sınıfsal baskıda bulunarak göstermektedir. Erkek iş arkadaşlarının kadınların cinselliğini, dış görünüşünü ve iş becerisini aşağılayıcı sözleri ise duydukları nefre-

37. "Study Finds Soldiers Healthier Than Civilians", *New York Times*, 7 Kasım 1990.

38. "Port Authority Charged in Sex Discrimination", *New York Times*, 25 Mayıs 1989.

ti ifade eder: Erkekler davranışlarıyla kadının cinselliğini kendilerine mal ederek, onu dayak ve tecavüzle tehdit eder. Servis şefi, bir kadına çalışabilmesinin ancak onun muradına bağlı olduğunu ima ederken, iş arkadaşları asla oraya ait olmadığını duyumsatır.

Bir işyerindeki erkeklerin tümü katılmamış ya da sessiz kalmamış olsa bile, cinsel taciz sınıf duvarlarını aşarak, eril dayanışmayı pekiştirir. *Sınıf* farklarını bulandırarak, işçi sınıfı dayanışmasını kırar ve sonuçta sınıf egemenliğinin güçlenmesine hizmet eder. Bu, hükümetin kadınların cinsel sömürüsünü güçlendirici bir tutum almasında rol oynayan önemli bir unsurdur. Yönetici sınıflar her zaman küçük bir azınlığı, emekçi sınıflar ise büyük çoğunluğu oluşturur. Çoğunluğu denetim altına alabilmek için, azınlığın onu cins, renk ya da sınıflara bölmesi zorunludur. Kadınların erkek egemenliğine boyun eğişini koz olarak kullanan erkekler, kendilerinin de nicedir gerçek erkeklerin kadını horgördüğü safsatasını yutmuş olduklarını, bu bölücü taktiği uzun süredir sorgulamadan kabullendiklerini ve bunun aslında onları alay edercesine yönlendirdiğini düşünüp tartmalıdır.

Ayrıca şirket politikaları, genel olarak tüm toplumlarda geçerli olan, kadınlarla çocukların geçimini erkeklerin sağladığı ve kadınların aslında para kazanmak için çalışmak zorunda olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım birçok yönden tartışma götürür. Her şeyden önce, insan buna ancak gerçeği tümüyle görmezden gelerek, erkek egemenliğinin haklılığı ve doğruluğuna inanmayı sürdürmek için, sahte bir düşünceye saplanmayı *seçmekle* inanabilir. Dünyanın her yerinde erkekler kadınların "cep harçlığı" için, kendilerine lüks öteberi satın almak için çalıştığı iddiasındadır. Örneğin Fas'ta erkek işçiler istihza ile kadınların "dudak boyası" için çalıştığını öne sürer. Oysa kadınların büyük çoğunluğu çocuklarının, kocalarının ve kendilerinin karnını doyurmak için çalışmaktadır; kazançlarının nerdeyse tümü zorunlu ihtiyaçlara gider. Buna karşın, toplumların çoğunda, aile geçindirdiği savunulan erkekler, aslında gelirlerinin ancak küçük bir bölümünü aileleri için harcarken, daha büyük bir meb-

lağı "cep harçlığı"na ayırır. Erkekler, *bazı* kadınların çalışması gerektiğini kabul etseler de sanki kadınlar, ev içinde ortaya çıkması olanaksız olan yetenek ve becerilerini kullanmak istemez, yalıtılmışlıktan kurtularak günlerini iş arkadaşlarıyla geçirmekten hoşlanmaz ya da erkekler gibi maddi rahat ve mevki sahibi olma arzusu besleyemezmiş gibi, evin dışına çıkmalarına gerekçe olarak sadece *maddi zorunluluğu* öne sürerler.

ANNELERE KARŞI SAVAŞ

Erkekler körü körüne, herkesin bir aile yapısı içinde yaşadığını varsayarlar (oysa bu yapı varlıklı kesimin dışında —o da sadece son iki yüzyılda— *hiçbir zaman* var olmamıştır), böylece anneliği de ne erkeklerin ne de toplumun sorumlu olduğu, kadınların kendilerini tatmin etmek için yaptıkları kişisel bir seçim olarak değerlendirmeye devam ederler. Erkekler, insan soyunun sürdürülmesi *tüm insanların* temel gereksinimi değilmiş, toplumun yeniden yaratılması ve devamının sağlanması hiçbir çaba gerektirmeksizin, "doğal olarak" gerçekleşirmiş gibi davranmakta. Bu tutum kapitalist ülkelerde de sosyalist ülkelerde de aynı.

Ekonomik Savaş

Amerikan iş çevrelerinin çoğu çocuk bakımı için gerekli tesisleri sağlamaya da, zorunluluğunu kabul etmeye de yanaşmıyor. Oysa kadınların işgücündeki önemi giderek artmakta: 1980-86'da ABD'de çalışan kadınlar bu tarihten öncesine göre %7 saat daha fazla çalıştı; buna karşılık erkeklerin çalışma saatleri eskisine göre %7 azaldı.[39]

1990'da bir Amerikan şirketi çocuğunun hastalığından dolayı sık sık devamsızlık eden bir kadının görevine son verdi. Diane McCourtney'nin oğlu bir yuvaya bırakılamayacak kadar hastay-

39. Louise A. LoMothe'ın *Stanford Lawyer*'daki yazısı (İlkbahar-Yaz 1990).

dı; kocası da belkemiğinden rahatsız olduğu için onunla ilgilenemediğinden, çocuğa kendisi bakmak zorundaydı. McCourtney görevine son verilmesini anlayışla karşıladı; ancak işsizlik yardımından yararlandırılmamasına karşı çıktı. Minnesota Temyiz Mahkemesi'nde görülen davada Minnesota eyaleti McCourtney'nin işe devamsızlığının *kendi hatası* olduğu, bu nedenle işsizlik yardımından yararlanmasının söz konusu olamayacağını savundu. Eyaleti temsil eden avukatlardan biri, "aile çıkarlarını işverenin çıkarlarının üstünde tutuğunu" ileri sürdü.[40]

Erkekler üremeyi, sanki toplumun temelini oluşturan başlıca insani eylem değilmiş gibi, önemsiz sayar. Düzen tüm kuruluşlarıyla —yönetim, yasal kurumlar, basın ve üniversite— sorumluluğu kimin alıp, kimin almadığını örtbas edecek bir dil kullanarak, aile yapısının sahte bir görüntüsünü sunar. Yoksul çocuklar konusunda uzman olan Harvardlı bir araştırmacı, boşanmadan sonra çocukların yoksulluğunun neredeyse iki kat arttığını açıklayan makalesinde, "Amerika'da güvencesizlik büyük ölçüde tek ebeveynli evlerde yetişmekten kaynaklanıyor. Evden ayrılmış olan ebeveynin üzerine düşen görevi yerine getirmesi için yeterli çabayı göstermedik," dedikten sonra devamla, "Boşanan aileler boşanmayanlara oranla gelirin sadece %83'üne sahip oluyor," demektedir. Bu türden açıklamalar çocukların yoksulluğa itilmesinin erkekler yüzünden olduğunu gözden saklar. Makalede, boşanmadan dört ay sonra babaların sadece %44'ünün çocuklarının geçimi için para verdiği, kadınların kazancının ise aradaki farkı kapatmaya yeterli olmadığı belirtilmekle birlikte, erkeklerin gelirinin boşanmadan sonra %40'ın üstünde bir sıçrama yaptığı yazılmadığı gibi, "evden ayrılan" sorumsuz ebeveynin cinsiyeti ya da yoksulluğa itilen "tek" ebeveynin hangisi olduğuna ilişkin de bir ipucu yoktur.[41]

40. Avukat Steven B. Liss, söz konusu şirket Minnetonka, Minnesota'daki Seagate Technology idi. Aktaran Tamar Lewin, "Child Care in Conflict with a Job", *New York Times*, 2 Mart 1991.

41. Jason DeParle, "Child Poverty Twice as Likely After Family Split, Study Says", *New York Times*, 1 Mart 1991.

Basın ABD'deki gerçek iktidar ayrımlarını gizlemekte önemli rol oynar. Daha önce, sivil yaşamla kıyaslandığında, askerlikte öldürülme olasılıkları daha zayıf olan gruplardan —beyaz erkekler, siyah erkekler ve siyah kadınlar— söz eden bir makaleye değinmiştim. Beyaz kadınların askerlik sırasında öldürülme olasılığı öteki gruplardan daha *yüksekti*; oysa makale "Araştırma *Askerlerin* Sivillerden Daha Sağlıklı Olduğunu Ortaya Çıkardı"[42] (italikler benim) başlığıyla beyaz kadınları bütünüyle göz ardı etmektedir. Başlığın "askerlerin çoğunun" biçiminde verilmesi hiç de imkânsız değildi. Öte yandan, erkeklerin çocuklarının bakımı konusundaki sorumsuzluklarını ele alan makalelerde de çoğunlukla, sanki çocukların bakımı konusunda kadınlar da erkekler kadar sorumsuz davranıyormuşçasına, *ebeveynler*'den söz edilmektedir. Erkeklerin çocukların bakımı için para vermesini zorlayıcı yeni yöntemler konusunda, *The New York Times*'da yer alan bir makale, "Sorumluluk Taşımayan Ebeveyn İçin Daha İyi Tuzaklar Hazırlanıyor", başlığını taşıyordu.[43]

Erkekler, çocuk nafakasının yasallaşmasına karşı çıkmaktadır; bu onlara paraya mal olduktan başka, kadınlar üzerindeki denetimlerinin de belirli ölçüde eksilmesine yol açar. (Bazı İskandinav ülkeleri bu sorunu en iyi şekilde çözümlemeyi başardı: Annenin boşandıktan sonra çocukları için nafaka alması halinde babanın payına düşen meblağ devlet tarafından otomatik olarak maaşından kesilir.) Millet meclisi üyeleri ve yargıçlar bile, kadının erkeğin iyi niyetine güvenmesi gerektiği savıyla, nafakanın zorunlu hale getirilmesine karşı direnmektedir. *Oysa iyi niyet yoktur*. Erkekler kadınlarla savaş halindedir ve çoğu zaman bu savaş kendi çocuklarını da kapsar.

Cinsel Savaş

Geçmişteki toplumların tümü kadınların cinselliğini baskı altına

42. *New York Times*, 7 Kasım 1990.

43. Michael deCourcy Hinds, "Better Traps Being Built for Delinquent Parents", *New York Times*, 9 Aralık 1989.

aldı: Zinada bulunmak erkek için suç sayılmazken kadın için suçtu ve zina yapan kadın, içinde yaşadığı toplumun törelerine göre, ölüm de dahil olmak üzere değişik biçimlerde cezalandırılırdı. Evlenmezden önce bekâretini yitiren kızlar —tecavüze uğramış olsalar ve tecavüz eden aile bireylerinden biri olsa bile— dayaktan, manastıra hapsedilmeye ve öldürülmeye varan ağır cezalara çarptırılırlardı. Geçen yüzyılda birçok ülkede bu türden yasalar kaldırıldı; ne var ki bazı toplumlarda bugün de töre ve gelenekler geçerliğini koruyor; kadınlara hâlâ bedenlerinin erkeğin malı olduğu inancı aşılanıyor. Erkekler kadınların bedenleri üzerindeki haklarını koruyabilmek için her fırsatta yetkilerini kullanmaktan geri kalmıyor. Günümüzde bu fırsat, kadınlar devlet katında çocukların vesayeti için mücadeleye giriştiklerinde ya da parasal yardım talebinde bulunduklarında ellerine geçiyor. Kadınların cinselliğini artık genelde denetleyemeyen erkekler, annelerin cinselliğini baskı altında tutmaya çalışıyor.

Kadınların çoğu, çocuklarına bakmaya yetecek kadar para kazanamadığından, cinsel yaşamlarını yönlendirme hakkını kendilerinde gören mahkemelerin ya da sosyal hizmet örgütlerinin eline düşüyor. Yardım kuruluşları bir zamanlar, ilkeleri gereği, çocuklu annenin evinde bir erkek bulunması halinde yardımı kesiyordu. Günümüzde ise mahkemeler yardım *almayan* kadınların bile cinsel yaşamına burnunu sokarak, erkeklerin hiçbir zaman uymadığı cinsel ahlak kurallarına kadınları uymaya zorluyor. 1989'da Rhode Island Yüksek Mahkemesi yargıcı William Goldberg, boşanmış bir kadının resmi bağının bulunmadığı bir adamla, çocukları varken, aynı çatı altında kalmasının uygun olmadığı yolundaki bir kararı onayladı. Otuz üç yaşındaki Carha J. Parrillo, hayatını dilediği gibi yaşamaya hakkı olduğunu savundu. Yargıç çocuklarına iyi baktığını kabul etmekle birlikte, *evlenmedikçe* evine yabancı bir erkeği davet etmesini yasakladı. Parrillo yargıçtan eski kocasının, kuralları çiğneyerek çocukların nafakasını kestiği için, mahkemeye çağrılmasını istedi. Yargıç bu talebi reddetti.[44] Görülen o ki, sevgilileri olduğu zaman erkekler değil

44. "Court Limits Woman's Right to Male Guests in Her Home", *New York Times*,

kadınlar, çocuklarının vesayet hakkını kaybetmek tehdidiyle karşı karşıyadır. İffetli olması gereken sadece annelerdir.

Denetim Savaşları: Yasal Düzen

Erkekler, kadınların elinden çocuklarını almak için ekonomik üstünlüklerini kullanır. Birçok ülkede yönetim ve yasal düzen, "baba hakları" adı altında yeni gelişmekte olan ürkütücü bir işbirliği içinde. Son zamanlarda sayıları giderek artan ve babaların olağan davranışlarını değil, medyanın ideal baba imgesini örnek alan bazı erkekler, kendilerini çocuklarına düşkün babalar olarak sunmakta; boşandıktan sonra ya da evlilik dışı çocuklarını vesayetleri altına almaya çalışmaktadır. Babaların haklarını savunan gruplar ABD'de, Hollanda'da, Fransa'da, Norveç'te, Kanada'da, Avustralya'da, İrlanda'da ve İngiltere'de yasama ve yürütme kurumlarından destek görmektedir. Babalar çocuklarına gerçekten yakınlık duyuyor olsa, onlara hoşgörü gösterilebilir; oysa çocuklarının vesayetini almak isteyen erkeklerden sadece birkaçı onlara kendileri bakmayı düşünüyor. Erkeklerin vesayetini açıkça destekleyen milletvekilleri ve yargıçlar ise bunu kadınlara karşı erkek denetimini ve statüsünü güçlendirme gerekçesiyle haklı çıkarmaya çalışıyor.

Kanada'da yürütülen baba hakları hareketinin niteliğini tartışan Susan Crean, bir grup olarak erkeklerin eskisinden daha farklı davranarak, çocuklarının bakımına yirmi dört saat ayırmaya istekli olduklarına ilişkin hiçbir belirti görülmediğini; politikacıların özel sohbetlerde, baba hakları eylemcilerinin öne sürdüğü savların mantıktan ve yasaları kavramaktan uzak olduğunu teslim ettiklerini belirtmektedir.[45] Ne var ki onları temsil etmeyi kabul ederek, amaçları doğrultusunda çalışmaktan da geri kalmıyorlar. Julia Brophy, İngiltere'de erkek milletvekillerinin, vesayeti erkeklerin statüsünü yükseltici bir unsur olarak gördüğünü

12 Mart 1989.

45. Susan Crean, *In the Name of the Fathers: The Story Behind Male Custody* (Vancouver, B. C.: Amanita Publications, 1988).

yazmaktadır. Ayrıca, boşandıktan sonra babanın çocuklarına yabancılaşmasına, yasal kısıtlamaların neden olmadığını da göstermektedir.[46]

Yargıçlar, çocukları annelerinden ayırmanın haklılığını göstermek için kadınların birçoğunun içinde bulunduğu ekonomik zorlukları öne sürer. Carol Smart, "iyi bir anne" ile "iyi bir baba" tanımını yaparken yargıçların farklı ölçütler kullandıklarını yazmaktadır.[47] "İyi bir baba"nın çocuklarına sadece ekonomik destek sağlaması ve ücretli bir bakıcı kız ya da kadın tutması yeterlidir; bakımın *niteliği* söz konusu edilmez. Oysa "iyi bir anne" ekonomik destek ve bakım sağlamalı, cinsel ilişki kurmaktan kaçınmalı ve eski kocasıyla ebeveynlik yetkisini paylaşmaya istekli olmalıdır. 1985'e kadar Hollanda'da annelerin çocuklar üzerindeki yasal yetkisi babalarınkine eşit değildi. Katolik İrlanda'da boşanmak yasak olduğu için ayrı yaşayan kimselerin durumu yasal açıdan büyük bir çıkmazdadır. Nancy D. Polikoff, evlenmeden birlikte yaşayan çiftlerden çocuğu olan kadınların vesayet hakkı bu durumda otomatik olarak son bulur, demektedir.[48] Gerçekten de İrlanda Anayasası'na göre evin bakımını sağlayan kadınlardır:

> Kadın evde bulunmakla devlete öyle güçlü bir destek verir ki, bu destek olmazsa kamu yararı sağlanamaz. Bu nedenle devlet, annelerin ekonomik zorluklar yüzünden dışarıda çalışmak zorunda kalarak evdeki görevlerini ihmal etmemeleri için olanca çabayı harcayacağını garanti eder.

Yeni Zelanda, Victoria dışında tüm Avustralya eyaletleri, İsviçre, Avusturya, Fransa, Hollanda ve Almanya'da "evlilik dışı" çocukların babalarına yetki verilmesi için yasama ve yürütme hareketleri sürmektedir.[49] Scarlett Pollock ve Jo Sutton, ABD'de

46. *Child Custody and Politics of Gender*, yayına hazırlayan Carol Smart ve Selma Sevenhuijzen (New York: Routledge, 1989), ss. 217-242'de yer alan, Julia Brophy'nin "Custody Law, Childcare and Inequality in Britain" adlı makalesi.

47. Carol Smart, "Power and the Politics of Child Custody", *a.g.y.*, ss. 1-26.

48. Nancy D. Polikoff, "Fathers' Rights, Mothers' Wrongs", *Women's Review of Books* (Haziran 1990).

49. Scarlet Pollock ve Jo Sutton, "Father's Rights, Women's Losses", *Radical Voices, a.g.y.*

bu yeni eğilimle ilgili gelişmeleri tartışırken, şimdiden çok sayıda eyalette Eşit Ebeveynlik Yasası'nın kabul edildiğine dikkati çekmektedir. Birçok eyalette yargıçlar, anayasanın teminatı altındaki "eşit haklar"a dayanarak, evli olmayan biyolojik babaların çocukları üzerinde hak sahibi olmalarına izin vermektedir. Kadınlar, Amerikan Anayasası'nda kadınlarla erkekleri eşit sayacak bir değişiklik yapılması için yasama organlarını ikna edemedi: Yargıçların burada sözünü ettiği hak eşitliği, bekâr *erkeklerle* evli *erkekler* arasındadır.

1975'te Avrupa Konseyi, gayri meşruluğu yasal olarak kaldırmak için bir sözleşme düzenledi. Buna göre, gayri meşruluk kategorisi kaldırılmadan (çocuğun varlığını meşrulaştırmak için babasının annesiyle evlenme zorunluluğunun kaldırılması anlamında), biyolojik babalara, evlenmemiş oldukları kadınların çocuklarına sahip çıkma hakkı tanınıyordu. Anne-baba evlenmediği için çocuk gene gayri meşru sayılacak, ancak babanın hak ve görevleri, "kendi gönüllü kabulü ya da mahkeme kararıyla" belirlenecekti. İngiltere bu sözleşmeyi imzaladı; 1979'da ve 1982'de İngiliz Yasa Komisyonu, erkeklerin baba olarak haklarını ve görevlerini güvence altına almak amacıyla, yasal olasılıkları keşfederek raporlar yayımladı; "gayri meşruluk durumu değişiyor" başlığı altında tartışmalar düzenledi. Ancak tüm üyeleri erkek olan Yasa Komisyonu, başlıca ilgi alanının erkeklerin hakları olduğunu açıkladı.

Yasaları yapanlar bu yasaları dünyanın her yerinde bildik, "ailenin yıkılmasına karşı" mazeretiyle haklı çıkarmaya çalışır; boşanma oranındaki yükselişi, gayri meşru çocuk sayısındaki artışı, büyük çoğunluğu kadınlardan oluşan tek ebeveynli aileleri buna gerekçe gösterir. İngiliz Yasa Komisyonu, İngiltere'de ve Galler'de evlilik dışı doğumların artışını kaygıyla karşılayarak, "aile"yi korumak istediğini ısrarla vurgular ve "geçmişe oranla çok sayıda annenin evlilik dışı dünyaya gelen çocuklarını büyütmeyi ve yetiştirmeyi üstlendiklerine" işaret eder.[50] Gebeliğe kar-

50. *A.g.y.*

şı önlem almak ve kürtaj mümkünken, bu annelerin belki de isteyerek çocuk doğurduğunun farkında olan komisyon, gene de, kadınların erkeksiz çocuk yetiştirmeyi tercih etmesinden doğacak "toplumsal sorunlar"ın sona erdirilmesi için bir Aile Yasası Reform Tasarısı önermekten geri kalmadı; bu tasarı kadınların erkek müdahalesi olmaksızın çocuk yetiştirmesini neredeyse olanaksızlaştırıyordu.

Şimdiki durumda İngiltere'de bekâr erkekler "annenin rızası olmadan çocuğa babalık edemez, velisi ya da vasisi olamaz, onunla birlikte bulunamaz."[51] Yeni yasa tasarısı ise, *anne istemese de,* erkeğin çocuğun babası olduğunu bildirmesine olanak veriyor.

Kadınların çocuklarını yalnız başlarına yetiştirmek istemesi, büyük bir yoksullukla boğuşmak zorunda kalmadıkça, toplumsal bir sorun yaratmaz. Bu sanki daha çok erkeklerin sorunuymuş gibi görünüyor. Ortalığı telaşa veren istatistikler bile oldukça kuşku uyandırıcı: Pollock ve Sutton, 1976 ve 1982'de veri toplama yöntemlerinin değiştiğini, doğurgan yaştaki kadınların sayısının arttığını ve evlilik dışı çocukları olduğunu belirten kadınların büyük bir bölümünün, yasal kocadan ayrılmış olup, boşanmayı beklerken, daha sonra evleneceği adamla birlikte yaşadığını belirtiyor. İngiltere'de evlilik dışı çocukların çoğu, ilişkileri görece sağlam çiftlerden doğmakta; bunların %41'i on bir yaşına kadar biyolojik anne-babalarıyla, %65'i ise, ne türden olursa olsun, iki ebeveynle birlikte yaşamakta. Her üç evlilikten birinin boşanmayla sonuçlandığı, tek ebeveynli ailelerin %90'ının başında annelerin bulunduğu ve on boşanmadan yedisinin kadınlar tarafından talep edildiği de bilinen bazı gerçekler arasında. Ne var ki çoğu kadın, çocuklarını isteyerek babasız ya da ailede bir baba figürü olmadan yetiştirmeyi seçmez. 1982'de İngiltere'de ailelerin sadece %4'ü çocuklu tek kadından oluşuyordu. Oysa yeni yasa tasarısı erkeklerin çocukları annelerinden almasını öngörüyor.

51. İngiltere Yasa Komisyonu Raporu (1982), para. 2. 2.

Denetim Savaşları: Tababet ve Yasalar İttifak İçinde

Tababet kurumu kadınların sağlığına karşı ilgisizdir, ne var ki anne olan kadınlar söz konusu olduğunda durum değişir. Kadınların doğurganlığını denetim altına alma konusuna tıp doktorları, yargıçlar ve kendilerini ahlak zabıtası yerine koyan kişiler giderek artan bir ilgi göstermekte. Bunlardan kimi, kadınlar isteseler de istemeseler de, onları anne olmaya, kimi isteseler de istemeseler de anne *olmamaya* zorluyor. Kimi kendi belirlediği şekilde hareket etmelerini istiyor, aksi halde mahkeme sonuçlarına katlanmaktan başka çareleri olmadığı yollu tehditte bulunuyor. Bundan önceki bölümlerde çocuk aldırmayı suç kapsamına almak ve zorla kısırlaştırmak için yürütülen kampanyalardan söz etmiştik. Mahkeme kararları, kadınları hekimlerin ve yargıçların istediği türden anneler olmaya zorlayıcı bir eğilimin ipuçlarını veriyor; biyologlar doğurganlığı denetim altına alma çabasında. İşte bu eğilimi gösteren ilk örneklerden bazıları:

• 1988'de Arizona'da bir kadın yargıç on yedi yaşındaki iki çocuklu Katolik bir anneyi *üretken yaşamının sonuna kadar* doğum kontrolü uygulamaya mahkûm etti. Kadın çocuklarını sıcak bir apartman dairesinde iki gün yalnız bırakmıştı; bulunduklarında çocuklar ölmek üzereydiler. Uyuşturucu kullanan annenin küçükken ırzına geçilmişti. Ancak bu karardan birkaç ay sonra kadın yeniden gebe kalınca yargıç kararı geri almak zorunda kaldı.

• Psikiyatri tedavisi gören Indianalı bir kadının dört yaşındaki oğlu annesinin kullandığı ilaçlardan fazla miktarda alarak ölünce, kadın özrü göz önüne alınarak kısırlaştırılmasını isteyen yetkililerin bu isteğini kabul etmek zorunda kaldı.

• 1990'da Floridalı bir yargıç, yeni doğmuş kızını boğduğunu itiraf eden on yedi yaşındaki bir anneyi, iki yıl hapse ve hapisten çıktıktan sonra da on yıl doğum kontrolüne mahkûm etti. Amerikan İnsan Hakları Birliği *ve* sağcı Aile Araştırma Kurumu, Yüksek Mahkeme'nin 1942'de, bir erkeğe uygulanan "ahlaksız davranışlarından" dolayı verilen kısırlaştırma cezasını hükümsüz kılmasına rağmen çıkan bu kararı protesto etti. Yüksek Mahke-

me devletin *üremeyi denetleyemeyeceğini* açıkladı.[52] (Sağ kesimin bu konuya duyduğu ilgiyi vurgulamak için kürtaj karşıtı bir erkek, çocuğuna kötü davrandığı için bir anneye doğum kontrolü cezası veren California Temyiz Mahkemesi yargıçlarından birini öldürmeye teşebbüs etti.)[53]

• 1990'da California'da bir yargıç, çocuğuna kötü davranmaktan suçlu bulunan bir kadının vücuduna gebeliği beş yıl önleyecek yeni bir alet konulmasına karar verdi.[54]

Aşırı miktarda alınmadığı takdirde dölüte zarar verdiği hiçbir zaman kanıtlanmamış olsa da, yargıçlar ve tıp uzmanları uyuşturucu ya da alkol kullanan annelere baskı yapmaktadır; oysa erkek alkoliklerin spermalarına verecekleri zarardan dolayı cezalandırılmaları kimsenin aklına gelmez. Anneleri erkeklerden talep edilmeyen belirli davranış kalıplarına uymaya zorlayan kampanyalar türünden uygulamalarda, hukuk ve tıp kurumları basının istekli işbirliğinden yararlanır. *The New York Times*, gebelik sırasında bir bardak içkinin bile dölütte zihinsel ve fiziksel hasar meydana getireceği "gerçeği"ni önemle yayımladı. Oysa bu raporun dayandırıldığı araştırmada dölütte hasar meydana gelip gelmediğinin *günde üç içkiden* az içildiği durumlarda saptanamayacağı, özürlü doğumların daha ciddi ve yaygın nedeninin yoksulluk ve eğitimsizlik olduğu bildiriliyordu.

Jeanne Mager Stellman ve Joan E. Bertin, saygın bir tıp dergisi olan *New England Journal of Medicine*'de yer alan, kadınların alkolü erkeklerden daha zor özümlediğine ilişkin bir başyazıyı eleştirmektedir. Söz konusu yazı, mide rahatsızlığından hastanede tedavi gören yirmi erkek ve yirmi üç kadın alkolikle ilgili bir araştırmaya dayanmaktadır.[55] Erkeklere ilişkin tıbbi yargılar

52. Bundan önceki tüm vakalar, Felicity Barringer'ın kaleme almış olduğu "Sentence for Killing Newborn: Jail Term, Then Birth Control" adlı makaledendir; *New York Times*, 18 Kasım 1990.

53. "Man Is Charged in Shooting After a Birth Control Ruling", *New York Times*, 7 Mart 1991.

54. Tamar Lewin, "Implanted Birth Control Device Renews Debate Over Forced Contraception", *New York Times*, 10 Ocak 1991.

55. Jeanne Mager Stellman ve Joan E. Bertin, "Science's Anti-Female Bias", *New York Times*, 4 Haziran 1990.

hiçbir zaman böyle yarım yamalak kanıtlara dayandırılmadığı gibi, çocuklarından mahrum etmek için de kullanılmaz. Oysa yargıçların, içki ya da uyuşturucu kullanan kadınlara "tıbbi" kısıtlamalar uygulamayı giderek tırmandırmakta olduğu gözlenmektedir.[56]

Bunun en son örnekleri aşağıdadır:

• Doğum sancısı sırasında birkaç bardak bira içmiş olan Nevadalı bir kadın, hastane görevlilerinin soluğunun alkol koktuğunu bildirmesi üzerine, çocuğunun vesayet hakkını kaybetti.

• Kendine eziyet eden eşinden kaçmaya çalışan Wyomingli bir kadın, polis soluğunun alkol koktuğunu iddia ettiği için hapse atıldı.

• Doğum uzmanınca, yatarak dinlenmesi, cinsel ilişkide bulunmaması, içkiden uzak durması ve kanama başlarsa derhal hastaneye gitmesi önerilen Californialı bir kadın, bu öneriye uymadı. Beyin özürlü doğan bebeği çok geçmeden öldü. Yetkililer, erkekleri çocuklarına ilgi göstermeye mecbur etmek için çıkartılmış —ve bu amaçla pek az uygulanmış— eski bir yasadan yararlanarak, çocuğuna ilgi göstermediği için kadını tutukladı.

• "Yaşamı savunan" örgütlerin kışkırtmasıyla, ağır durumdaki kanserli gebe bir kadına sezaryen yapmak için bir hastane mahkemeden görüş bildirmesini istedi. Kadının kendisi, kocası, anne-babası ve doktorları böyle bir ameliyata karşıydı. Herkes ameliyatın kadının ölümüne neden olacağını ve yirmi beş haftalık bir dölütü yaşatma olasılığının çok zayıf olduğunu biliyordu. Ne var ki yargıç ameliyatın yapılmasına karar verdi. Kadının avukatları temyize başvurmaya vakit bulamadan yapılan ameliyatın sonunda kadın da bebek de öldü. (Oysa yargıçlar çoğunlukla, hasta sahiplerinin arzusuna rağmen, hastanın yaşamını uzatmak için uygulanan eziyet verici tedavilere son verilmesini onaylamamaktadır. Bir dölütün yaşamı söz konusu olduğunda ise anlaşılan yargıçlar kendi duygularına göre karar veriyor.)

56. Bu örnekler Katha Pollitt, "A New Assault on Feminism", *The Nation*, 26 Mart 1990 ve Stellman ve Bertin *a.g.y.*'den alınmıştır.

Bu olay *L. A. Law*'da oyunlaştırıldı. Senaryo yazarları hastanenin tutumunu savunmak için bir kadın avukat (Ann Kelsey) seçmişti ve bu senaryoda bebek kurtuluyordu. Erkeklerin kadınlara olan nefreti tecavüz, dayak ve cinayet türünden saldırılarla somutlaştığında, televizyon onları savunma rolünü kadın avukatlara veriyor; kuşkusuz bu, televizyonun eşit hakları nasıl yorumladığının da bir göstergesi.

• Yedinci Daire Temyiz Mahkemesi, doğurgan kadınları kurşun etkisine karşı koruma gerekçesiyle, işçilerin çocuklarında kurşun etkisinden meydana gelen bir hastalık saptanmadığı yolundaki tanıklığını hiçe sayarak (ayrıca birçoğu artık çocuk istemiyor ya da çocuk sahibi olmayı düşünmüyordu) ve uzmanlarca, kurşuna maruz kalmanın üreme konusunda erkekleri de kadınlar kadar etkilediğinin kanıtlanmasına karşın, kadınlara bu türden işleri yasaklama kararı aldı.

• ABD'nin her yanında yargıçlar kadınlara, önemsiz suçlar için hapis cezası vererek, çocuklarına kötü davranmak ya da ihmal etmekle suçlayarak, çocuk düşürdüklerinde haklarında cinayet davası açmakla tehdit ederek "preventive detention"* uygulamakta. Tüm bunlar —aslında suç kapsamına girmeyen— hamileyken *içki içmekten* dolayı.

• Hastanede loğusa yatağındaki anneler, bebekleri uyuşturucu testine pozitif yanıt verirse tutuklanır. Sosyal hizmet görevlilerinin son zamanlarda bu bebekleri annelerinden alıp götürdüklerine sıkça rastlanmakta. Annenin uyuşturucu konusunda yardım istemesine karşın, gerekli tedavinin yapılmadığı durumlarda bile bu uygulama aksatılmıyor. Gerekçesi ise, bir kez kullanmış da olsa, uyuşturucu alan annenin sorumluluklarını yerine getiremeyeceği varsayımı.

• Kokain kullanma alışkanlığında olan Chicagolu bir kadın, iki günlük kızı ölünce istemeden cinayete neden olmakla suçlandı. Büyük jüri bu suçlamaya karşı çıktı; ne var ki eyalet savcısı

* ABD'de, suçluların yeni suç işlememesi için, yargılanıncaya kadar hapse atılması. (ç.n.)

onu cinnetle suçlama eğilimindeydi, bu da 1-3 yıl hapis yatmak demekti.[57] Adalet mekanizmasının uyuşturucu bağımlısı anneleri bu şekilde sıkıştırması ise onları korkutarak doğum öncesi tedavi ve bakımdan caydırıyor.

Yoksulluk ve eğitimsizlik çoğu zaman bireylerin üstesinden geleceği bir iş değildir; bu durumun iyileştirilmesi için devletin müdahalesi gerekir. İçkiyi ölçülü içmek —açlık sınırındaki annelerin bir buçuk, iki kiloluk bebekler dünyaya getirmesi yanında görece zararsız bir olgu olup— kişinin *kendi* denetimindedir. Ayaklarının altındaki toplumun değiştiğini fark eden Müslüman erkeklerin bunu denetim altına almanın tek yolu olarak gözlerini kadınlara dikmesi gibi, ırkçılık ve eşitsizlik yüzünden çökmekte olan Batı toplumlarının erkekleri de, kadınları baskı altına almaya çalışmaktadır. Stellman ve Bertin, babaların anneleri terk etmesinin ya da erkeklerde spermanın anormalleşmesine yol açan süreğen alkol kullanımının çocuk gelişimindeki etkilerine ilişkin öykülerin neden anlatılmadığını soruyorlar. Alkol verilen erkek hayvanların yavrularında erbezi atrofisi ve davranış bozuklukları görülmektedir.

The Nation'da yayımlanan yürekli makalesinde Katha Pollitt, kadınlar üzerindeki baskıya dikkati çekti (gelen öfkeli protesto mektupları yürekliliğinin derecesini göstermektedir).[58] Pollitt, gebe kadınların şimdi de abur cubur yemekten, sigara içmekten, aspirin yutmaktan ya da uçakla seyahatten tutuklanıp tutuklanmayacağını soruyor. Yargıçların uyuşturucu ya da alkol bağımlısı gebe kadınları tutuklattığını, oysa onları tedavi için hiçbir program önermediklerini söylüyor. Yetkililer yoksul kadınları cezalandırıyor (tutuklananların çoğu beyaz değil ve yoksul), *crack* (kokainle karıştırılan bir uyuşturucu) bağımlılarına tıbbi yardım yapılmıyor (sadece eroin bağımlılarına yapılıyor), kadınların, çocukların ve bebeklerin beslenmesi için devletçe karşıla-

57. Isabel Wilkerson, "Jury in Illinois Refuses to Charge Mother in Drug Death of Newborn", *New York Times*, 27 Mayıs 1989.

58. Pollitt, "A New Assault on Feminism"

nan ek yardım programları bulunmuyor. Yargıçlar, ne ev sahiplerinin yoksul, gebe kadınları evlerinden atmalarının önüne geçiyor ne de doğum uzmanlarını onlara bakmaya zorluyor. Uyuşturucu bağımlılığına karşı kadınları uyaran hekimler ise tedaviye yanaşmıyor. Yargıçlar tutuklama kararı verirken kadınların çocuklarını görmezden geliyor; çocuklar ya devlete kalıyor ya da yoksul akrabaların eline bakıyor. Doğrusu, ABD'nin dünyadaki gelişmiş ülkeler içinde parasız sağlık hizmeti ve hükümetçe finanse edilen çocuk yuvaları bulunmayan, annelere evde sağlık kontrolü yapılmayan ya da çocuk yardımı verilmeyen ancak, karnındaki çocuğa iyi bakmadığı için *kadınların* hapse atıldığı tek ülke olması, başlı başına çelişkili ve garip bir durum.

Kuşkusuz annenin uyuşturucu kullanması ya da aşırı alkol alması dölüt için zararlıdır; ancak bu gibi davranışlar toplum tarafından denetlenemez, hiçbir toplum da bunu denetlemeye kalkışmamalıdır. Erkekler gibi, bunalım içindeki mutsuz kadınlar da kendi kendilerinin mahvına yol açacak davranışlarda bulunur. Bu tür davranışlardan gerçekten rahatsız olan bir toplum, umutsuzluğun nedenlerini ortadan kaldırmaya çalışmalıdır. Annelerin kendi kendilerini yıkıcı edimlerinden zarar gören bebeklerin çoğu, toplumun, parasını sosyal yardım programları yerine silah almak için harcamayı yeğlediği her seferinde, ölüme mahkûm ettiği alt sınıflardandır. Bizler de, ailelerimizi banliyölere taşıyarak, çocuklarımızın kayıtlarını devlet okullarından sildirerek, beyaz olmayanları işe almayarak ya da onları hor görerek bu bebeklere sırtımızı çevirmiş oluyoruz. Bizim toplumumuz bu çocuklar ölse de oralı olmaz —aslına bakacak olursanız yoksulların ve beyaz olmayanların çoğalmasını *istemeyen* pek çok kimse bulunmaktadır— oysa edimleriyle bu vurdumduymazlığı gözler önüne seren anneleri cezalandırıyoruz. Unutmayalım ki her geçen dakikada halkların ürettiği $1,3 milyonluk değeri (bunun üçte iki ile dörtte üç kadarı kadınlarca üretilmekte) dünya devletleri askeri amaçlar için harcıyor. Yönetimlerin yoksul annelere yardım edecek yerde onları cezalandırması, bizden sağladığı parayı çocukları besleyecek yerde onları öldürücü silahlara yatırması, kadınlara

karşı yürütülen savaşın bir başka kanıtıdır.

Denetim Savaşları: Bilimsel Araştırmacılar

Kadınların doğurganlığını denetim altına alma kampanyası bu kadarla bitmiyor. Erkekler, üremeyi *kendileri* denetim altına alabilmek için dölüt transferi, tüpte döllenme ve kadında yapay döllenme —"kiralık anneler"— türünden yeni teknikler geliştirdi. Bu teknikler, genelevde seks kiralamaya benzer biçimde, kadınların üreme kapasitelerini kiralama yoluyla erkeklerin çocuk edinmesini sağlıyor. Andrea Dworkin, niyetlerinin "bir doğum genelevi" kurmak olduğunu açıklıyor.[59] Genoveffa Corea, yakın zamanda hayvanlar üzerinde denenen ve kadınlara transfer edilebilecek, bazıları da şimdiden uygulanan yeni yöntemleri tanıtıyor.[60] İşte bunlardan birkaçı:

• Yapay döllenmede "üstün" bir erkek hayvanın taze ya da dondurulmuş sperması, bir piston aracılığıyla döllenecek dişi hayvanın üretim organına sokulur. Gen mühendisleri, "üstün" bir boğanın spermasıyla yapay olarak dölledikleri "üstün" bir ineğin karnından aldıkları dölütleri, gebe kalmasını istedikleri "sıradan" bir ineğe transfer ederler. "Üstün" ineklere oranla "sıradan" ineklerin sayısı çok fazladır. Bu transferle, "sıradan" ineklerden yararlanılarak kısa zamanda "üstün" genler elde etmek mümkün olmuştur. Midas örneğindeki gibi, değerli buldukları inekleri altına dönüştürmekte, onları yılda bir buzağı yerine, iki ayda bir dölüt üretmeye zorlamaktadırlar. Dişi hayvanların bedenlerinden, değişik türde dölütler üretmekte de yararlanırlar: 1981'de New York'taki Bronx hayvanat bahçesinde bir Holstein mandıra ineği, nesli tükenen yabanıl bir tür olan *gaur*'a gebe kaldı.[61]

• Süperovülasyon: Hayvanlar normal olarak her ay bir yumurta üretir. Ne var ki, gen mühendisleri "başarılı uygulamalar" için

59. Andrea Dworkin, *Right-Wing Women* (New York: Pedigree Books, 1983).
60. Genoveffa Corea, "The Reproductive Brothel", *Radical Voices, a.g.y.*
61. Harris Brotman, "Engineering the Birth of Cattle", *New York Times Magazine*, 15 Mayıs 1983.

çok sayıda yumurtaya gereksinme duyar. Hipofiz bezinin ürettiği hormonların yumurtalıkları etkilediğini bildikleri için, dişiye bu hormonlardan vererek, anormal sayılacak kadar çok sayıda folikülden (yumurtaları koruyan kesecikler) yumurta üretilmesini sağlarlar. Buna süperovülasyon adı verilir. Yeni doğmuş, yumurtalıkları henüz gelişmemiş hayvanların da yumurta üretmesi için onlara hormon verdikleri gibi, çok yaşlı dişileri de aynı yolla yeniden yumurta üretmeye zorlarlar. Daha çok yumurta sağlamak için bir el hareketi yeter.

Döllenmiş bir yumurtayı transfer edebilmek için, dişi süperovülasyondan sonra yapay olarak döllenir; ancak burada sorun döllenmiş yumurtanın nasıl alınacağıdır. Önceleri dişi bu amaçla öldürülerek yumurta kanalları kesiliyordu. Araştırma ekiplerinden biri bu uygulamayı, "Verici hayvanın öldürülmesi (yumurtanın) alınmasında verimlilik oranını artırıyor," diye açıklıyordu.[62] Oysa hayvanın öldürülmesi onları zarara sokuyordu, bu nedenle yumurtaları ameliyatla almayı denediler. Bu yöntem genellikle hayvanın kısırlaşmasına yol açtığı ya da onu "sorunlu bir verici" durumuna getirdiği için başka yöntemler geliştirdiler. Şimdilerde iki taraflı sondayla dölyatağına bir sıvı salarak, yumurtaları bu sıvıyla birlikte çıkarabiliyorlar. Bunun dişiye acı verip vermediği konusunda bir kayıt bulunmuyor.

• İkizleme: Bir doktor embriyonu ikiye bölerek benzer ikizler üretmeyi, yani döllenmiş bir yumurtadan iki yavru doğurtmayı başardı. İkizleme yöntemiyle, "değerli bir vericinin ürettiği embriyonların sayısını —güvenilir, kolay, çabuk ve ucuz bir şekilde— iki katına çıkarabiliyordunuz."[63] Bunun için, aynı türden olması zorunlu olmayan, üç grup dişi gerekliydi: yumurta vericiler, vücutlarında bölünmüş embriyonların üretildiği birinci ve büyütüldüğü ikinci alıcılar.

62. T. L. Avery ve E. F. Graham, "Investigations Associated with the Transplanting of Bovine Ova", *Journal of Reproductive Fertility* (1962): 212-217.

63. S. M. Willasden, H. Lenhn-Jensen, C. B. Fehilly ve R. Newcomb, "The Production of Monozygotic Twins of Preselected Parentage by Micromanipulation of Non-surgically Collected Cow Embryos", *Theriogenology* 15, 1 (1981): 23-27.

Bu tekniklerin insanlara uygulanması, "kiralık annelik" olarak adlandırılan bir sanayinin doğmasına yol açtı. Döllenmiş bir yumurta ilk kez 1977'de bir insanda kuluçkaya yatırıldı. Annelere —"kiralık" nitelemesine ters düşen gerçek annelere— küçük bir ücret ödenir. Oysa avukatlar, doktorlar ve "kiralama" işine aracı olanların kazancı büyüktür. Bu sanayinin sağlayacağı muazzam kârlar avukatları, doktorları, yasama organlarını ve ahlakçıları, devlet düzenlemesi getirerek ve —bu işten asıl kâr sağlayanlara değil de— kiralanan *kadına* ruhsat vererek "kiralık anneliği" kurumlaştırmak türünden arayışlara yöneltti. Savcı Russell Scott, profesyonel çocuk üretimini sıradan bir olay haline getirmek amacıyla geliştirdiği düşünceleri bir kitapta topladı; Scott bu kitabında erkeklerin "sağlıklı, genç, konakçı annelere" para, sosyal güvenlik, eğitim olanağı ve toplumda saygınlık kazandırıcı öteki şeyleri sunmalarını öneriyordu.[64] Biyo*etikçi* George Kieffer, "eğer verilecek ücret iyi olursa, çocuk doğurmayı üstlenecek koşullara sahip çok sayıda kadın bulunabilir" görüşünde ısrar ederken örnek olarak, işsiz bir hemşirenin kızına ve kendine bağlanan sosyal yardım yerine, çocuk isteyen bir çifte kiralık annelik yapmayı yeğlediğini anlatmaktadır.[65]

Erkekler, başka becerisi olmadığını düşündükleri kadınların karınlarını kiraya vermekle neler kazanacakları konusunda oldukça şevkli görünmektedir. Vance Packard, bunun genç kadınlar için rahat bir meslek olacağını öne sürer: "Kiralık anne yumuşak huylu, gebelikten ve TV seyretmekten hoşnut biriyse eğer, iş kolaylaşır." Fiziksel açıdan fazla yorucu olmazsa bir başka iş de yapabilir — Packard'ın bu konudaki önerisi bir sinemada bilet satıcılığı. Eğer "ücretli anne" başka bir kadının yumurtasından meydana gelmiş bir dölüte gebeyse, bu durumda "eğitim, soyağacı, güzellik, hatta ten rengi bile" sorun olmaz. "Kadın, bebeğin kalıtımsal özelliklerinin yarısını vererek katkıda buluna-

64. Russell Scott, *The Body as Property* (New York: Viking Press, 1981).

65. George Kieffer, *Bioethics: A Textbook of Issues* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979).

cak yerde sadece kuluçkalık yapıyorsa, o zaman ödenecek ücret de elbette daha düşük olur... Texas'ın güneyindeki, sevimli, dürüst Meksika kökenli Amerikalı kızlar" sadece dokuz aylık gebelik karşılığında $5 000 kazanmaya can atar, Meksikalı "kızlar" ise bunun yarısına bile razı olur.[66] Corea, yazarların çoğunun "konakçı annenin" ücretinin ülkesinin ekonomik durumuna göre belirlenmesini önerdiklerini belirtmektedir.

California Yüksek Mahkemesi yargıcı Richard Parslow, bebeği karnında taşımış olan bir annenin "ona sahip olmaya hakkı olmadığına" ilişkin bir kararı açıkladı.[67] Bu vakada, dölyatağı olmayan bir kadının ürettiği yumurta, tüpte, kocasının spermasıyla döllenmiş ve gelişmesi için bir başka kadının rahmine yerleştirilmişti. Ceninle dokuz ay birlikte yaşayan, onu kanıyla, canıyla besleyip koruyan, karşılıklı duygusal bağlar kuran, doğum sancıları çekerek dünyaya getiren ikinci kadın bebeğe yakınlık duymuştu. Oysa yargıcın kararına göre böyle bir şey kabul edilemez. Benzer bir karar, karnında taşıdığı bebeğin yumurtasını da *kendi sağlayan* Mary Beth Whitehead'in başına geldi. Her iki davada da yargıçlar kesinlikle yardımcı olmadı; anneyle doğurduğu çocuk arasındaki dünyanın *en köklü bağlantısı* geçersiz sayıldı.

Erkeklerin bu gibi durumlarda kullandığı dilden de anlaşılacağı gibi, kadınlar için annelik esasında duygusal bir olguyken, erkekler doğumu öncelikle ekonomik bir olay olarak görür. Örneğin, çocukların ekonomik bir değer olmaktan çıkıp yük haline geldiği Sanayi Devrimi'ne kadar, anaerkil toplulukların dışında, kadınlar boşandıktan sonra çocuklarının vesayetine sahip olamadı. Çağdaş erkeklerin çocuklarını ihmali de kısmen çocukların konumundaki bu değişiklikle açıklanabilir. Kadınlar çocuklarını karınlarında taşımanın fiziksel ve duygusal yükünün yanı sıra, hemen her zaman onları büyütüp yetiştirmenin de sorumluluğunu taşır. Bir kadının annelik anlayışı —her türden— çileyi ve

66. Vance Packard, *The People Shapers* (New York: Bantam, 1979).
67. Katha Pollitt, "When Is a Mother Not a Mother?", *The Nation*, 31 Aralık 1990.

uzun erimli özveriyi gerektiren emekli bir iştir. Bu özverinin karşılığı ancak bağ kurabilmektir — duygusal ilişki, sorumlu bir sevgidir. Bazı erkekler de babalığı böyle görür. Ne var ki, üreme teknolojisinin öncüleri, çocuk doğumlarına tamamen ekonomik bir açıdan bakmaktadır. Marilyn Waring, Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Paul Samuelson'un, dişi dölütleri düşürmek için amniosentez uygulamanın olası olumlu ekonomik sonuçlarından duyduğu heyecanı aktarır:

> Bilgiyle güç ve denetim kazanılabilir... amniosentezle dölütün dişi olduğu öğrenilir de aslında istenen oğlan çocuksa, kürtaja karar verilebilir. Bu gibi uygulamalar gelenekselleşirse, uzun erimli toplumsal değişiklikler beklenebilir. Bu da ekonomik dalgalanmalara neden olur.
>
> Bir şeyin azlığı değerini artırır. Kadınlar çoğaldıkça, diğer koşulların değişmeden kaldığı durumda, göreli ücretlerinin ve ömür boyu kazançlarının düşük olacağı tahmin edilebilir. Bu nedenle feministler gelecekte kız çocukların yerine daha çok oğlan çocuk sahibi olmaya olumlu bakabilirler... Bazı kimselerin ısrarla oğlan çocuğu tercih ettikleri durumda, bu, yetişkin cins oranını yukarı doğru çarpıtacak, kadınların ücretlerinde yükselme eğilimi baş gösterirken, erkeklerinkinde düşüş gözlenecektir... Oğlan çocukların geçmişte tercih edilmesinin bir nedeni yüksek para kazanma güçleri olabilir. Kız çocukların ihtiyarlığınızda size bakacağını düşünseniz de erkeklerin parasal desteği daha yararlı olabilir. Ya da patriarkal kültürümüzde baba adının erkeklerce sürdürülmesi boş bir gurur nedeni sayılıyor olabilir. Oysa artık sayısı azalan kadınların kazançları artınca, yeni bir ekonomik motivasyonla, tercihinizi oğlan çocuklardan yana yapmayabilirsiniz.[68]

Bir başka Nobel ödülü sahibi fizikçi William Shockley, nüfus artışını önleyici bir plan önerdi. İlk önce insanlar propagandayla soyun devamı için nüfus artışını kısıtlamanın gerekli ve istenir olduğuna ikna edilecekti. Daha sonra, sayım bürosunun kadın başına düşecek çocuk sayısını hesap etmesi üzerine (söz gelimi, her yıl %1'in üçte biri bir artış görülürse, 2,2 çocuk), halk sağlığı kuruluşları, her kızı ergenlik döneminin başlangıcında, deri altına yerleştirilen gebelik önleyici bir kapsülle kısırlaştıracaktı; çıkartılacağı zamana kadar bu kapsülden gebeliği önleyici bir hor-

68. Paul Samuelson, "Frontiers in Demographic Economics", *American Economic Review 75* (Mayıs 1985), aktaran Waring, *a.g.y.*

mon sızacaktı. (Yıllarca önce geliştirilmiş olan bu plan bugün fantastik gelebilir. Ancak böyle bir gebelik önleyicinin gerçekten icat edildiğini ve yargıçların mahkeme kararıyla, istemedikleri halde kadınlara bunu zorla koydurttuklarını unutmayalım.)

Evlendiklerinde, kadınlara yirmi iki adet "ondalıklı çocuk belgesi" verilecekti. (Kadının evleninceye kadar çocuk doğurmasının engellendiği ve tam anlamıyla patriarkanın egemenliği altına alındığı anlaşılıyor.) Kadın belgelerin on tanesini doktora verince gebelik önleyici kapsül çıkartılacak, bebek dünyaya geldikten sonra yeniden konacaktı. İki çocuktan sonra evli çift kalan iki belgeyi borsada satabilir(!) ya da üçüncü çocuk için serbest pazardan sekiz tane daha satın almaya çalışabilirdi. Çocuk istemeyen çiftlerin yirmi ikisini birden satışa çıkarması olanaklıydı.[69] Böylece ikiden fazla çocuğa sahip olmanın sadece zenginlerin harcı olacağı anlaşılıyordu: Doğrusu bu plan hiçbir şeyi ihmal etmemişti! Jalna Hanmer ve Pat Allen, bu planla kadınların doğurma yetisinin erkek egemen devlet denetimi altına alındığını söylüyorlar — Shockley de bunu ummuştu muhtemelen.

Suçlama Savaşı

Patriarkal düzende kadınlar anne olmalıdır ve ebeveynlik kusurlarından erkekler değil sadece kadınlar sorumlu tutulur. Bundan başka, çocuksuz ailelerde *kadın* bir de kısırlıkla suçlanır. Üreme konusundaki biyolojik olgular yüzyıllardan beri bilinmektedir; yeni tıbbi teknikler ve buluşlar doğrultusunda tedavide önemli değişiklikler olmuştur. Ne var ki hâlâ kısırlığın nedeni kadınlarda aranmaktadır: Çocuk doğurmayan kadınlar kötüdür.[70] Bilim adamları son iki yüzyılda kadının doğal analık dürtülerinin eğitim, meslek, politik amaçlar, eşit haklar, boşanma ve doğum kontrolü gibi şeylerle dumura uğradığı görüşündedir. Tıp litera-

69. Waring, *a.g.y.*, aktaranlar Jalna Hanmer ve Pat Allen, *Feminist Issues* (İlkbahar 1982): 57.

70. Margarete J. Sandelowski, "Failures of Volition: Female Agency and Infertility in Historical Perspective", *Signs* 15, 3 (İlkbahar 1990).

türünde çocuksuz kadınlar anaların en kötüsü olarak nitelenir; çünkü onlar annelik yapmamakla ulusal ahlakın, evin, ailenin ve nihayet insanlığın çöküşünden sorumludur.

Kısırlık konusu 1980'lerde yeniden canlandı; profesyonel ve popüler bir dizi makaleye, kitaba, televizyon haber ve oyunlarına konu oldu. Bu konunun önde gelen uzmanlarından biri onu salgın hastalık boyutunda bir sağlık sorunu olarak tanımladı. *Ne var ki son on yılda ABD'de kısırlık olgusunun arttığına ilişkin elle tutulur hiçbir kanıt bulunmamakta.* Margarete Sandelowski gözlerin yeniden kısırlığa çevrilmesini, kadınların özgürlüğünün artmasına ve özerklik kazanmalarına bağlıyor. Genç çiftlerin mesleklerinde yükselmek, maddi olanaklara kavuşmak, cinsel hazzı tatmak istemelerinin ödenmesi zorunlu bedeli olarak kısırlık, kadınların üreme özgürlüğünün karşısına dikiliyor. Bu kadınlara karşı açılan topyekûn savaşın bir başka cephesi, eşitliğin —ya da bir başka deyişle kadınların özerkliğinin— "aileyi" yani erkeklerin konumunu tehdit ettiği bilinci.

Çocuk doğurmanın gecikmesi bazı kadınlarda doğurganlığı kısıtlayabilir; gebeliği önleyici yöntemler ve kürtaj ise bazen yumurtlama düzensizliklerine, pelvis enfeksiyonuna ve gebeliği engelleyici pelvis yapışmasına neden olabilir. Gebeliği önleyici yöntemlerden yararlanma, bir ya da birkaç kürtaj geçirme ya da cinsel ilişkiyle geçen hastalıklardan kapma ihtimali en çok cinsel bakımdan aktif kadınlarda yüksektir.

Bundan başka günümüzde kadınlar, doğal çevrede olsun işyerlerinde olsun, üreme organlarını etkileyerek gebeliği engelleyen ya da düşüklere neden olan zehirleyici maddelere ve kazalara maruz kalıyor. Bu olumsuz etkiler büyük ölçüde erkeklerde de kendini gösteriyor. Doktorlar, spermada oluşan arazları ve erkeklerin belsoğukluğu taşıyarak cinsel ilişkide bulundukları kadınlarda kısırlığa neden olduklarını bildikleri halde, bundan erkekleri sorumlu tutmaya yanaşmıyor. "Erkekleri aklamak için tek bir sperma hücresinin canlı kalmış olmasını bile yeterli saymaya hazır" görünüyorlar. Sandelowski'nin belirttiğine göre kısırlık konusundaki çağdaş yazılarda da kadınlara, bunu iradeleriyle

gerçekleştirdikleri yollu saldırılar sürüyor ve bu iki kavramla bağlantılandırılıyor: Kısırlık doğaya kararlılıkla karşı çıkmanın bir sonucudur; kadının bilinçaltını ve gizli niyetini yansıtır.

Kadınların doğurganlığıyla ilgili olarak erkeklerin çeşitli denetim yöntemlerini gözden geçirmek bile, kadınların özgürlüğünün ne denli kısıtlandığını ortaya koymaya yeter. Kadınlar ne yaparsa yapsın, erkek ölçütlerine göre bu hiçbir zaman doğru olmayacak, mutlaka eleştiriye uğrayacak, kimi zaman ise devlet ya da mevcut kurumlar kendisiyle bedeni, kendisiyle çocukları arasına girecektir. Erkeklerin kadınların etrafında ördüğü kurallar ve yorumlar ağının onlara istedikleri zaman müdahale etme olanağı sağlamasına karşın, sonuçlarla ilgili olarak hiçbir sorumluluk aldıkları görülmemiştir. Genel olarak eylemlerini iyi niyet belirten sözcükler ardına gizleyen erkeklerin asıl amacı kadınlar üzerinde etki sahibi olmak, onların çocuk sahibi olmama hakkına karşı çıkmak ya da çocuklarını diledikleri gibi büyütüp yetiştirmelerine engel olmaktır.

III. BÖLÜM

KADINLARA KARŞI KÜLTÜREL SAVAŞ

Bir toplumun gerçek tutumları çoğu zaman gözden saklanır ve ancak davranış, dil ve imgelerinin yakından incelenmesiyle ortaya çıkar. Kadınlara karşı erkek nefretini dünyanın dört bir yanında kadınların yoksulluğunu gösteren istatistikleri açıklayarak "ispat" edemezsiniz; erkekler derhal karşı saldırıya geçerek kadınların zekâsının kıtlığını ya da beceriksizliğini bahane eder ve yoksulluğu *hak ettiklerini* ileri sürer. Kadınların yaşamlarını adadıkları çocukların savaşlarda ölmesi, savaşın özellikle kadınlara karşı olduğunu ispatlamaya yetmez: Erkekler omuz silkerek, kederle dünyanın erkekler için de acımasız olduğunu, kadınların buna alışması gerektiğini söyler. Oysa yumruk dövüşü yapan erkekler daha sonra genellikle kucaklaşır; düşman uluslar bile savaştan sonra dostluk bağları kurar. Savaşın amacı bazı erkeklerin ötekilere üstünlüğünü kanıtlamak, öteki toplumu "karı" durumuna düşürmek ya da "erkekliğini" yok etmek (eski efsanelerin çoğunda bu amaç açıkça belirtilmektedir) ve erkekteki kadınsı özelliklerin kökünü kazımak ya da onları aşmaktır.

Bu tavır askerlikte ve savunma sanayisinde konuşulan dilde yaygın olarak kendini göstermektedir.

ASKERİ SÖYLEMDE KENDİNİ GÖSTEREN KADINLARA KARŞI SAVAŞ

Carol Cohn bir yaz boyunca erkek nükleer strateji uzmanlarıyla

birlikte çalıştı.[1] Onların ne dediğini anlayabilmek —ve kendini anlayacakları gibi konuşabilmek— için, çoğunlukla anlaşılması imkânsız uydurma sözcüklerden ve sadece harflerden oluşan kısaltmalardan meydana gelen dillerini öğrenmek zorunda kaldı. Cohn'un "seksi" olarak nitelediği bu dil, sıradan insanların vakıf olmadığı şeyleri bilmenin verdiği gücün ve devlet politikasının doruğundaki en önemli gizlerle içli dışlı olmanın keyfini içeriyordu. Kendisinin de bu dilden hoşlandığını fark edince dehşete kapıldığını ifade eden Cohn, bu türden bilgilere sahip olmanın olağanüstü çekiciliğini kabul ediyor. Bu sözcükleri kullanmaktan hoşlanmakla kalmayıp, rahiplerin tanrıyla sırdaşlığını sağlayan gizemli ve huşu uyandırıcı bir dili öğrenmiş olmaktan memnun olduğunu söylüyor. Gerçekten de nükleer bilim, başlangıcından bu yana dinsel imgeler kullandı. Atom bombasının mucitleri, ilk denemeye, "Yaratılış'ın başlıca erkek güçleri" olan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan Kutsal Üçlü'den esinlenerek "Üçlü" (Trinity) adını verdi. İlk atom denemesinden sonra bombanın asıl mucidi Robert Oppenheimer, patlamanın ona *Bhagavad Gita*'daki Krişna'nın Arjuna'ya, "Ben Dünyaları Yıkan Ölüm'ün kendisi oldum" sözlerini anımsattığını söylemişti. Günümüzde savaş stratejilerinin planlamacıları kendilerini "nükleer rahipler" olarak adlandırır.[2]

Nükleer bilim uzmanları bundan başka doğumu, özellikle de erkekliğe geçiş ayinlerinde olduğu gibi, erkekten doğumu vurgulayıcı bir dizi imge kullanır. Los Alamos'taki bilim adamları için atom bombası "Oppenheimer'ın bebeği" idi. Lawrence Livermore'da ise hidrojen bombası "Teller'in bebeği" olarak biliniyordu. Edward Teller'in itibarını sarsmak isteyen bazıları ise onun "bombanın babası değil, anası olduğu" görüşündeydi. "Asıl baba, Teller'e bu fikri aşılayan ve onu önemli bilgilerle dölleyen Stanislaw Ulam'dı. Teller'e bu durumda 'taşıyıcılık'tan başka iş

1. Carol Cohn, "In the Rational World of Defense Intellectuals", *Signs* 12, 4 (Yaz 1987).

2. Tüm alıntılar *a.g.y.*'dan.

kalmamıştı." Yeni bir uydu sisteminin teknik kapasitesi konusunda heyecanla bilgi veren bir görevli, kendi yaptıklarını önemsemeyen bir tavırla, "Bizimki ise ona analık etmek —telemetri, izleme ve denetim— yani bakım işleri," diyordu.

Dinsel hiyerarşilerde görüldüğü gibi erkekten doğum, sadece erkek üretir. Patriarkal düşüncenin sapıklığı öyle bir raddededir ki, bu adamlar Hiroşima ve Nagasaki'ye atılarak insanlığı mahva sürükleyen bombaları, "Little Boy" (Oğlancık) ve "Fat Man" (Şişko Adam) adlarını takarak sanki çocuklarıymış gibi benimsemişlerdir. Cohn, bu bombaların atom bilginlerinin çocukları, ancak kesinlikle erkek çocukları olduğunu ifade ediyor. Bilim adamları ilk denemelerinde, başarılarından henüz emin değilken, "bebeğin kız değil, oğlan olacağını umuyordu; kız bebek bombanın başarısızlığı demekti". İlk denemenin başarısından sonra General Leslie Groves Savaş Bakanı Henry Stimson'a bir telgraf çekti: "Doktor küçük oğlanın ağabeyi kadar güçlü olacağından kesinlikle emin. Gözlerinin ışığı buradan Highhold'a kadar seçilebiliyor; çığlıkları ise çiftliğimden duyulabilir." Simpson haberi hemen Churchill'e iletti: "Bebekler sağlıklı doğdu." 1952'de Eniwetok Atolü'ndeki, (adı "Mike" olan) hidrojen bombası denemesi başarıyla sonuçlanınca, Teller muzaffer bir havayla Los Alamos'a telgraf çekti: "Bir oğlumuz oldu." Cohn, "Bomba projesinin tarihi, baştan başa... insanoğlunun doğayı yok etmeye yönelik olağanüstü teknolojik gücüyle, yaratma gücünün iç içe geçmiş imgeleriyle doludur," demektedir.

Yaşamın sadece bir iktidar mücadelesi olduğu görüşü, yaşamın hiçe sayıldığı ve güçten başka hiçbir şeyin önemsenmediği bir dilin oluşmasına yol açtı. Bu yüzden nükleer bilim uzmanları "kendi taraflarından" olmayan insanların öldürülmesini "tali hasar" olarak nitelemektedir. 1990-91 Körfez Savaşı sırasında da askeri yetkililer televizyon demeçlerinde öldürülen Iraklılar'dan (ki, gerçek rakamlar bir devlet sırrı olarak hâlâ gizli tutulmakta) söz ederken aynı üslubu benimsedi. On sekizinci yüzyıl İngiltere Kraliyet Doktorları, sade sözlerle açıklandığında yaptıkları deneylerin verdiği ıstırap olanca çıplaklığıyla ortaya çıkacağı için,

bunları kaleme alırken sözcükleri yumuşatmayı yeğlemişlerdi. Bu politika günümüzde de saldırgan, tahrip edici ve insanlar için öldürücü olan (tıp gibi sözde onlara yardım amacıyla da olsa) bilim alanlarında izlenmektedir. Ayrıca "tali hasar" terimi, saldırının asıl hedefinin insanlar olmadığı, ancak önemli bir görev sırasında insanların arada kaldıkları izlenimini de verir. Savunma uzmanları kentlerin yakılıp yıkılmasını "mukabil değerde saldırılar" olarak adlandırmaktadır.

Cohn'un bu konudaki makalesi 1987'de yayımlanmıştı; o zamandan bu yana onun açıkladığı dil hepimizin malumu oldu. Artık "temiz operasyonlar"ın "karşı-güç" saldırıları (silahla karşı tarafın silahlarına ya da askeri tesislerine saldırı) olduğunu, etrafa çok belirgin bir zarar vermeksizin, düşmanın silahlarını ve kumanda merkezlerini "devre dışı bırakmak" (aslında yok etmek) anlamına geldiğini biliyoruz. Sanki savaş insanlar arasında değil de silah sistemleri arasında oluyor, "düşmanlar" dünyanın zıt taraflarında oturmuş video oyunu oynuyormuş gibi. Bir MX güdümlü füzesinin on tane patlayıcı savaş başlığı olup her birinin patlama gücü 300-475 kilotonluk TNT'dir — yıkıcı gücü Hiroşima'yı yerle bir eden bombadan 250-400 kez daha fazla. Ronald Reagan'ın "Barış Koruyucusu" olarak adlandırdığı işte bu silahtır. Savunma uzmanları Reagan'ın yakıştırmasını alaya alırken, kendileri de MX'i "yıkımı sınırlayıcı silah" olarak nitelendirdi. Bir de "temiz bombalar"dan söz ediyorlar — bunlar çekirdek bölünmesi yerine çekirdek kaynaşmasından yararlanılarak üretilen silahlardır; bu nedenle radyasyonla değil, patlamayla yıkıcı gücü çok daha büyük bir enerji elde edilir. "Temiz" olarak nitelenmelerinin nedeni de, aşırı radyasyon yaymak yerine öldürme ve yıkım güçlerinin daha fazla olmasından dolayıdır.

Erkekler doğumdan başka "kadın işlerini" de kendilerine mal etti; yaptıkları işlerin dehşetini gizlemek için çocuk odası ve evle ilgili imgelerden yararlanıyorlar. "Temiz" bombaları onaylıyor, bombaları ve mermileri "okşamaktan" özlemle söz ediyorlar. Nükleer savaş başlıklarının yetkisiz ateşlenmesini önlemek için tasarlanmış bir elektronik düzeneğe, "düşünüp taşınarak seç-

tikleri, dostluğu çağrıştıran" "PAL" adını verdiler (nükleer silahların bir kod verilene kadar ateş almasını engelleyen *permissive action links*'in baş harflerinden oluşan PAL, İngilizce'de dost, arkadaş anlamına gelir). Daha eski bir antibalistik füze sisteminin adı "BAMBİ"ydi; balistik füze itiş önleyicisi *ballistic missile boost intercept* için bir kısaltma. Başkanın yeni nükleer silahların üretimi için kısa ve uzun erimli planları içeren, Yıllık Nükleer Silah Stoku Listesi'ne yakıştırılan ad, "alış veriş listesi"ydi. Strateji uzmanları hedeflerle ilgili planlarında, tercihlerini bir "mönü"den seçerek belirtirler. Bilim adamlarınca, nükleer saldırı modellerinden birinin adı "kurabiye kesici"dir ve MIRVed füzelerinin nükleer savaş başlıkları indikleri yerde "ayak izi" bırakır. Bu adamlar nükleer bomba atmaz, bombalar "bir otobüsle taşınır" "Nükleer bomba" ya da "savaş başlıkları" terimleri geçerli değildir, bunlara —sanki araba ya da karavanmış gibi— "yeniden giriş araçları" ya da "RV'ler" denir.

Cohn'un katılmış olduğu yaz seminerinde kendisinden başka dokuz kadın daha vardı. Birlikte çalıştığı yüksek öğrenim görmüş ve bilgili adamların, aralarında on tane kadın varken, maço deyimler kullanmaktan rahatsızlık duyacaklarını sanan Cohn, yanıldığını belirtiyor. Adamların feministlerin erkek davranışlarına yönelik eleştirilerinden habersiz oldukları görünüyordu ve açık açık, Amerikan ordusu için "nükleer silahların çok çekici olduğunu, verdiğin para karşılığında umduğunun ötesinde tatmin edildiğini" söylüyorlardı. Bilim adamları, silahsızlanmayı hiçbir zaman ciddi olarak düşünemezdi çünkü silahsızlanma hadım edilmekle birdi: "Silahsızlanmak, tüm takımlarını terk etmek demekti." Bir profesör, MX füzelerinin eski ve çok hassas olmayan füzelerin yerini almayacağı, ancak en yeni Minuteman füzelerinin silolarına yerleştirilmeleri gerektiğini açıkladı. "Çünkü en güzel füzelerinizi en berbat deliklere değil, en güzel deliklere yerleştirmek" gerekirdi. Bilim adamları, dikey kaldırıcı lançer, itme-ağırlık oranı, yumuşak teslim, derin penetrasyon ve ani saldırıya karşı gecikmeli saldırıların üstünlükleri üzerine konuşurken, bir askeri danışman da Ulusal Güvenlik Konseyi'nde "Me-

gatonajımızm %70-80'ini güçlü bir orgazm patlamasıyla koyvermek"ten söz ediyordu. "Füzelerimizin sertleştirilmesi zorunluluğu" konusunda kaygı belirtiyor ve "kabul etmek gerekir ki Ruslar'ınki bizden biraz daha sert," diyorlardı.

Cohn, *Air Force Magazine*'de (Hava Kuvvetleri Dergisi) yayımlanan yeni silahların reklamlarının, erkeklerin *Playboy*'da yer alan cinsel kaygı ve fantezilerine taş çıkarttığına dikkati çekiyor. İlanlarda silahlar "koca kazık", "dalıcı" ya da "oyma gücü yüksek" olarak tanıtılıyordu. Fransız askerleri, Büyük Okyanus'un güneyindeki Mururoa Atolü'nde yapmış oldukları nükleer denemelerde açılan her kratere değişik bir kadın adı vermişti. Nükleer patlamaların betimlenmesinde de genellikle penis imgesi kullanılıyordu. Cohn, Nagasaki'nin bombalanmasına tanık olan gazeteci William Laurence'ın izlenimlerini aktarıyor: "Sonra, sanki tamamen durulmuş gibi görünen nesnenin tepesinden birdenbire sütunun boyunu 45 000 ayağa ulaştıran dev bir mantar fışkırdı. Mantarın, kaynayıp taşan kaymak gibi beyaz köpükten tepesi, sütundan da daha canlıydı; yukarı doğru yükseldikten sonra toprağa inen binlerce gayzerden oluşmuş gibiydi."[3]

Bir Pentagon hedef analizi uzmanı, "sınırlı nükleer savaş" planlarının başarısızlığa mahkûm olduğu görüşündeydi, çünkü bu "karşı tarafın elinde ne varsa kullanacağı beklenen bir sidik yarışıydı". İlk nükleer bombasını patlatan Hindistan için bir profesör, "o bekâretini kaybetti" yorumunu yaptı. Yeni Zelandalı parlamenter Marilyn Waring hükümetine, nükleer silah ya da nükleer güçlü savaş gemilerinin limanlarından uzaklaştırılması için baskıda bulunduğu sırada ABD Hava Kuvvetleri emekli generallerinden Ross Milton, *Air Force Magazine*'de "Nükleer Bakirelik" başlığını taşıyan öfkeli bir yazı yayımladı. Cohn, nükleer silah dünyasında dostluğun hatta romantizmin varlığını keşfetti: "Düşmanlar, savaş başlıklarını 'değiş tokuş' ediyor; bir füze diğerini 'davet ediyor'; silah sistemleri 'evlendiriliyor'; uyarı ve

3. William L. Laurence, *Dawn Over Zero: The Study of the Atomic Bomb* (Londra: Museum Press, 1974), ss. 198-199, aktaran Cohn.

yanıt mekanizmalarını bağlayan kabloların 'çiftleşmeleri' mümkün oluyordu." Ne var ki, bu cinsellik ve romantiklik kıyımı amaçlıyor. Taraflardan birinin savaş başlığı kendi savaş başlıklarından birini "öldürünce" bu "kardeş katli" sayılır. Ayrıca "yaralanma olasılığı" ve "ömrü" konusunda yoğun tartışmalar yürüten bu adamlar, insanların "yaralanması" ya da "ömrü" ile değil, silah sistemlerininkiyle ilgilenmektedir.

Cohn nükleer saldırıya tanık olmuş iki kişinin izlenimlerini aktarmaktadır. Bunlardan biri olan Kyotolu Hisako Matsubara, atom bombası atıldığında küçük bir çocuktu:

> Etraf simsiyahtı, her şey kara bir toz bulutu içinde yok olmuş, yıkılmıştı. Sadece yalaya yalaya yol açarak ilerleyen alevler renkliydi. Sis izlenimi veren tozun içinden siyah, saçsız ve yüzsüz hayaletler belirmeye başladı. İnsan sesine benzemeyen çığlıklar atıyorlardı. Bu çığlıklar yıkıntılardan gelen iniltilerle boğuldu; sanki iniltiler dünyanın derinliklerinden yükseliyormuş gibiydi.[4]

İkincisi ise Carter yönetimi sırasında Ulusal Güvenlik Konseyi'nde görevli bir Kara Kuvvetleri generalinin nükleer dilde ifadesidir:

> EMP karartmasına yol açacağına kesin gözüyle bakılan, tüm sistemlere ciddi zararlar verecek ve işlemez duruma getirecek nükleer bir çevrede, iletişimi sağlamanın yollarını bulmak zorundayız.[5]

Bütün bu anlatılanlardan çıkan dehşet verici sonuç, bu adamların kendi yaşamları konusunda da duyarsız oluşlarıdır. Onlar için önemli olan sadece güçtür: tanrıdır o; yüce, bedenden soyutlanmış, insan soyundan daha önemli bir güçtür. Böylesine saçma ve sapık bir düşünce tarzını anlayabilmek zordur. Cohn, teknostratejik söylemde, erkeklerin ne kendilerinin, ne beyaz adamın ne de insanlığın yeri olmadığını, odak noktasının sadece silahlar

4. Hisako Matsubara, *Cranes at Dusk* (Garden City, NY: Dial Press, 1985), aktaran Cohn.

5. General Robert Rosenberg, "The Influence of Policymaking on C3I", Makale, C3I konulu seminer (Cambridge, Mass.: Harvard University, Center for Information Policy Research, İlkbahar 1980), aktaran Cohn.

olduğunu vurguluyor. Bu adamlar insan ölümlerinden "tali hasar" olarak söz etmektedir; bunun nedeni insanların ıstırabını gizleme kaygısından çok, insan kaybının onlar için silah kaybına oranla *tali* olmasından dolayıdır. Cohn, erkeklerin insan yaşamını hesaba katmayan bir söylem geliştirdikten sonra, buna insanları dahil etmenin ve bu söylemin insanlığa ilişkin kaygıları dile getirmesinin mümkün olamayacağına dikkati çekiyor. Bu dili bilmenin sözü edilen kaygıları dile getirmeye ya da siyasal kararları etkilemeye yaramayacağını da öğrenmiş bulunuyor. Hatta, bu söylemin siyasal karar alma sürecinin bir parçası olup olmadığından da kuşku duyuyor. Cohn, teknostratejik söylemin bir cila, siyasal kararların gerçek nedenlerini gizleyen "ideolojik bir perde" olduğu kanısında. Ne var ki, bu kararlar büyük bir olasılıkla, söz konusu söylemle aynı varsayımlara ve aynı değerlere dayanmakta. Hem de dehşet verecek boyutlarda.

SANAT ALANINDA KADINLARA KARŞI SAVAŞ

Yirminci yüzyıl sanatının özde, kadına nasıl bir gözle bakmış olduğuna ilişkin henüz kapsamlı bir araştırma yapılmadı. Ancak John Berger, önemli yapıtı *Ways of Seeing*'de (Görme Biçimleri) Batı resmindeki ve reklamlarındaki kadın tasvirleriyle kapitalizmin mal tutkusu arasında bağlantıyı gösterir.[6] (Berger'in neredeyse bir din gibi tanıttığı) kapitalizmin tanrısı paradır. Sadece ve sadece para bir adama mevki, aşk ve (başkalarının kıskançlığını çekmek olarak tanımlanan) mutluluk sağlayabilir. Batı resim geleneğinin yerini yüzyılımızda reklamcılığın aldığını öne süren Berger, yalnız sanatın kendisinin değil, Batı sanatına konu olan şeylerin de erkek tüketiciyi cezbetmek amacıyla tasarlandığını gösterir. Esas tüketicinin her zaman erkek olduğu varsayılır. Kadınlara yönelik reklamlarda bile bu böyledir: Kadınlar, erkek

6. John Berger, *Görme Biçimleri - Ways of Seeing* (Londra: Penguin Books, 1972; İstanbul: Metis Yayınları, 1990, 4. basım).

tüketicilere kendilerini daha çekici bir mal durumuna getirecek şeyler almaya özendirilir. Kadınlar, zaten kendiliğinden dünyanın erkek tüketicilere sunduğu en değerli maldır. Cinsellikleri, analık yetileri, güzellikleri ve emekleri yeterince parası olan erkeklerin kullanımına sunulur. Ne var ki Berger'in parlak ve büyüleyici savlarında, erkeklerin aynı mala karşı duyduğu nefrete değinilmez.

Feministler, yapıtlarında şok etkisi yaratan şehvet uyandırıcı küçük kız figürlerinin yer aldığı Willem de Kooning, Picasso ya da Balthus gibi ressamların kadın düşmanı tutumlarına dikkat çeker; ne var ki sanatın feminist açıdan analizi, bizlerin bağımsız ifade özgürlüğüne kalpten bağlı olduğumuz gerekçesiyle engellenmektedir. Sanatçılar kadın bedenine öz malları ya da kullarıymış gibi el koyar. Nefretle, idealize ederek, (diyelim Renoir gibi) yavan bir duygusallıkla ya da (örneğin Degas gibi) soğukça üstünlük taslayarak olsun, resimlerinde sezdirmeden kadın bedeninin gerçekliğine ve özerkliğine saldırırlar.[7] Ancak biz sanatçının hakkı olan görüş özgürlüğüne karışmamayız. Jerome Robbins'in de böcek benzeri kadınların iki adama saldırarak bağırsaklarını deştikleri *The Cage* (Kafes) balesini yaratma hakkı vardır; ancak gerçek yaşamda kadınların erkeklere saldırması ender rastlanan bir olaydır. Çeşitli sanat dallarında çokça görülen tehdit edici kadın tasvirleri belki de erkeklerdeki gerçek kadın korkusunu ifade etmektedir. Buna da şaşmamak gerek! Kadınları yaşamın her alanından dışladıktan sonra elbette bunun intikamının bir gün alınacağından korkarlar.

Ünlü heykelcilerin yapıtlarında kadınlar ufacık, boş kafalı olup, cinsel organları çok belirgin ya da olağanüstü büyütülmüştür. Galerileri ve müzeleri gezerken (özellikle de Paris'teki Pompidou Merkezi'ni) kendimi, abartılmış kadın bedeni parçalarını, en çok da memeleri çağrıştıran, yirminci yüzyıl soyut heykellerinin saldırısı altında hissederim. Bu devasa beden parçaları, sanki tarih öncesi kadın heykelleriyle alay etmeyi ve onları parça par-

7. Degas'nın bu yanı için bkz. Arthur Danto, "Degas", *The Nation*, 12 Aralık 1988.

ça etmeyi amaçlamaktadır.

Rahatsız edici olan kadın imgesinin erotikleştirilmesi değil, üstünlük taslayan, malın alıcısı durumundaki öteki cins tarafından *el konulmak üzere* erotikleştirilmesidir. Pek çok kadın, ticari sanat ve moda dünyasında kendi bedenlerinin mal yerine konulmasına ya da sahiplenilmesine tepki duymaktadır. Bunlardan bazıları tedirginliğini dışa vurmaz; birçoğu ise öyle "görmeleri" öğretildiği için, Külkedisi'nin üvey ablaları gibi, ayaklarını hurdahaş etmek pahasına, prensin camdan ayakkabısını giymeye çabalar. Hiçbirimiz gözlerimizi açıp, iyice görmeye çalışmaktan ve *ne* görürsek onu söylemekten fazlasını yapamayız. Ve sanatta görmememiz imkânsız olan, erkeklerin kadın düşmanlığı — erkek ruhundaki yamyamlıktır. Erkeklere özgü bu psikolojinin analizini yapmaya ya da onu teşhir etmeye kalkan kadınlar "erkek düşmanlığıyla" suçlanır. Sanat alanında kadın imgesinin olumsuz tasvirinden rahatsızlık duymayan bir toplum, kadınlar erkek değerlerine, davranışlarına ve imgelerine karşı çıkınca gülünç bir şekilde sansürcü kesilmektedir.

Sanat ve reklamcılık alanlarında aşağılanan kadınlar sinemada da aynı duruma düşürülmektedir. Filmlerde kadınlara öylesine haksız davranılmaktadır ki, *New York Times* eleştirmenlerinden, feminist olarak bilinmeyen Janet Maslin, dayanamayıp *Dick Tracy*'de Madonna'nın, *Last Exit to Brooklyn* (Brooklyn'e Son Çıkış) ve *Miami Blues*'da Jennifer Jason Leigh'in, Pedro Almodovar'ın yönettiği *Bağla Beni*'de Victoria Abril'in ve *Bird on a Wire*'da (Teldeki Kuş) Goldie Hawn'un düşürülmüş oldukları küçültücü duruma isyan etmekten kendini alamadı. Bu sonuncusunda, Hawn avukat rolündedir, ancak aklı havada olmakla kalmaz, filmin büyük bölümünde yarı çıplak dolaşır.[8] 1990'ın en gözde filmi *Pretty Woman* (Özel Bir Kadın), bir fahişenin yaşamını klasik Külkedisi öyküsü çerçevesinde ele alır. Başrollerdeki kadınlar, filmde öyle olmasa da, film reklamlarında genellikle

8. Janet Maslin, "Bimbos Embody Retro Rage", *New York Times*, 17 Haziran 1990.

yarı çıplak ya da, Gérard Depardieu'nun omzundan sarkarken gülümsemeyi beceren Andie McDowell gibi (*Green Card*/Yeşil Kart), erkeğe kendini teslim etmiş olarak gösterilir. Çoktan beri Hint filmlerinde çok görülen tecavüz ya da cinsel taciz, artık ABD'deki şiddet filmlerinin vazgeçilmez unsuru durumuna gelmiş bulunuyor.[9] Buna filmlerde ve kitaplarda meslek kadınlarının içten pazarlıklı ve bencil (*Working Girl*'de [Çalışan Kız] Sigourney Weaver) ya da inanılmayacak kadar kötü (*Fatal Attraction* [Öldüren Cazibe] ya da iki yıl best-seller listesinin başında kalan *Presumed Innocent* adlı roman) gösterilmesini ve eğlence sektöründeki kadınları aşağılayıcı ve onlara düşman tavırları (Andrew Dick Clay, Sam Kinison, Jason ve Freddy, 2 Live Crew bunlardan bazıları) ekleyecek olursak, henüz pornografiden söz etmeden, çağımızda erkeklerin kadınlar hakkındaki duygularının bir anatomisini elde etmiş oluruz.

Pornografi

Kadınlara yönelik doğrudan şiddet IV. Bölüm'ün tartışma konusu; burada ise bu şiddetin sanatkârane bir şekilde nasıl sunulduğunu gözden geçireceğiz. Ben sanatı simgesel bir anlatım biçimi olarak tanımlıyor, üstün ya da bayağı, ciddi ya da popüler gibi bir ayrımda bulunmuyorum. Onaylamadığım "pornografi" sözcüğünü ise anlaşılabilmeyi kolaylaştırmak için kullanıyorum. "Erotik" sanattan, başlıca amacı arzu uyandırmak olan bir sanattan söz etmek isterdim; erotik sanatı ilkesel olarak zararlı bulmuyorum; ancak kadını aşağılayan her sanat beni incitiyor.

Yıllar önce, pornografiden rahatsızlık duyan kadınların sayısı pek fazla değildi. Sadist pornoya ender rastlanırdı. Marquis de Sade'ı ya da (bazılarının André Malraux'ya atfettiği) *O'nun Hikâyesi*'ni sadece yüksek öğrenim görmüş erkekler okurdu; erkek arkadaşlarım ise eğitimli erkeklerin bu türden yayınlara bağışıklı oldukları savındaydı. Oysa bazı kadınlar pornografinin

9. Anita Pratap, "Romance and a Little Rape", *Time*, 13 Ağustos 1990.

"popüler" hale gelmesini tehlikeli buluyordu. Bu konuyu merak ettiğim için, biraz popüler pornografi okudum. Sadist değildi; cinsel ilişkiyi esas alıyor, bu konuda usandıracak kadar aşırı tekrarlara yer veriyordu; erkek mastürbasyonuna yardımcı olmayı amaçladığı belliydi. Görünürde zararsızdı; ayrıca erkeklerin tecavüz etmesini engelleyebilirse, kadınlar için bir nimet bile sayılabilirdi — o zamanlar tecavüzün cinsel isteklerin bastırılması sonucu başgösteren bir suç olduğu sanılıyordu. Pornografiyle daha fazla ilgilenmedim. Bir yazar olarak sansürün her çeşidine karşıydım.

Bunlar masum yıllardı. Sınıflar arasındaki sınırları doğal düzenin gereği olarak kabul etmekle kalmayıp, yirmi yılı aşkın feminist mücadele sürecinde ortaya çıkacak olanlardan da habersizdik: Kuşaklar boyunca erkek egemenlerin kutsal olarak niteledikleri evin dantel perdeleri ardında gizlice olup bitenleri, erkeklerin gerçek hayatta kadınlara karşı insafsız davranışlarını, uygulanan şiddetin boyutlarını, acımasızlığını ve yaygınlığını da bilmiyorduk. Üstelik, erkek "cinsel devrimi"nden sonra pornografi daha yaygınlaşarak ve kitaplardan film ve videoya terfi ederek değişime uğradı. Kadınların yanı sıra çocuklar da görüntülenmeye başlayınca, erkeklerin çocuklara cinsel saldırıda bulunduğunu ve bunun bir de geçmişinin olduğunu keşfettik (insanın kişisel deneyimi sadece kişisel bir deney olmakla sınırlı değil kuşkusuz). 1960'ların sonlarına doğru pornografi şiddet, nefret ve gaddarlık bakımından akıl almaz boyutlara ulaşmıştı. Bu filmlerin bazılarında, genellikle Asyalı olan başroldeki kadınlar linç ediliyordu; bu "uyuşturucu" filmlerin çoğunda film uğruna, kadınların gerçekten öldürüldüğü kanısı yaygındır: Anlaşılan erkeklerin doyuma ulaşması için tecavüz ve cinayet gerekmekteydi. Feminist araştırmacılar bize, hafif pornoda bile kadınların aşağılandığını; erkeklere kadını çarpıtan ve çirkinleştiren bir mercekten bakmayı öğrettiğini gösterdi.

1980'lerde, Minneapolis'in yoksul bir mahallesinin sakinleri semtlerindeki porno dükkânlarından illallah diyerek, pornografiye karşı mücadeleleriyle ünlü avukat Catherine MacKinnon ve

Andrea Dworkin'den, kadınların ve "kadın yerine konan erkek, çocuk ya da transseksüellerin" pornografi malzemesi yapılmasının yasaklanması için bir yasa taslağı hazırlamalarını istediler. Hazırlanan yasa taslağında pornografi "kadının grafik yöntemle" resim ya da sözle "cinsel bakımdan açıkça ezilmesi" olarak tanımlanıyordu. Ayrıca pornografinin şunları da içerdiği belirtilmişti:

(I) kadınlar insan değil de, cinsel nesne, herhangi bir şey ya da mal gibi gösterilir; ya da

(II) kadınlar acıdan ya da aşağılanmaktan zevk alan cinsel nesneler olarak gösterilir; ya da

(III) kadınlar tecavüzden cinsel haz duyan cinsel nesneler olarak gösterilir; ya da

(IV) kadınlar bağlanmış, parça parça doğranmış, tahrip edilmiş, yaralanmış olarak ya da fiziksel acı çekerken gösterilir; ya da

(V) kadınlar cinsel teslimiyet, kölece boyun eğiş ya da teşhir pozisyonlarında gösterilir; ya da

(VI) kadınların bedenlerinin kimi bölümleri —sadece vajina ile sınırlı kalmayarak memeler ve kalçalar da— öyle sergilenir ki, kadınlar bu beden parçalarına indirgenmiş gibi görünür; ya da

(VII) kadınlar doğuştan fahişe olarak gösterilir; ya da

(VIII) kadının cinsel organlarına nesnelerin ya da hayvanların girişi gösterilir; ya da

(IX) kadınların kir pas içinde, kanarken, horlanmış, örselenmiş ya da incitilmiş durumda gösterildiği, işkenceye ve şiddete yer verilen aşağılayıcı senaryolarda bu koşullar cinsel ortamı sağlar.[10]

Minneapolis kenti 1983'te ve 1984'te bu yasa taslağını gündeme getirdi; her ikisinde de belediye başkanınca veto edildi.

1984'te yasa taslağı değiştirilerek Indianapolis Kent Meclisi üyelerinden biri tarafından yeniden meclise sunuldu ve bu kez belediye başkanınca onaylandı. Bunun üzerine kitap, dergi ve video satıcılarından oluşan bir birlik kararı yürürlükten kaldırttı. Federal Bölge Mahkemesi bunun anayasaya aykırı olduğunu açıkladı. Dava Yedinci Temyiz Mahkemesi'ne havale edildi. İki yargıç, kadınların "ezilmesini göstermenin ezmeyi körüklediği-

10. Catherine A. MacKinnon, "Pornography: Not a Moral Issue", *Radical Voices, a.g.y.*

ni; işyerinde hakarete ve düşük ücrete, evde aşağılanmaya ve incitilmeye, sokakta dövülmeye ve tecavüze yol açtığını" ve "pornografinin insanların dünya görüşünü, arkadaşlarıyla ve toplumla olan ilişkilerini etkilediğini" belirttiler; ancak bu etkilerin pornografinin sözel gücünden kaynaklandığı, dizginler sıkı tutulursa bir zarar gelmeyeceği yolunda karar verdiler.[11] Yüksek Mahkeme davayı geri çevirdi. 1988'de yasa taslağı Bellingham'da bir referandumda oylandı ve gene anayasaya aykırı bulundu.

Bu yasayı kabul ettirmek için dindar sağcılar feministlerle kerhen işbirliği yaptı. MacKinnon, sağcılarla feministlerin pornografi karşıtı tutumlarındaki farklılığa dikkati çeker; ona göre sağcılar müstehcenlikle ilgili yasaların çıkarılmasını isterken, feministler soruna siyasal açıdan yaklaşmaktadır. Müstehcenlik yasaları "ahlaka" ilişkindir; ağırlık noktası erkek egemenliğidir; erkek bakış açısına uygun bir ahlak anlayışıdır bu. Pornografinin feminist eleştirisinin "kadın bakış açısından" ağırlık noktası ise, kadınların erkeklere göre ikincil konumudur. Ahlakın ilgi alanı iyi ile kötüdür. Politikanınki ise güç ve güçsüzlük: "Müstehcenlik ahlaki bir kavramken, pornografi politik bir uygulamadır. Müstehcenlik soyut, pornografi son derece somuttur."[12]

MacKinnon, sağcıların müstehcenlik konusundaki düşüncelerinin 1973'te müstehcenliği yasaklayan bir yasadaki tanıma dayandığı görüşündedir: "Çağdaş toplum standartları uygulandığında ortalama insanın (her ne demekse) toplam olarak şehvet duygularına hitap eden... eyalet yasasında özel olarak belirtilen cinsel davranışları açıkça saldırgan bir biçimde gösteren ya da tanımlayan; ve genelinde ciddi, edebi, sanatsal, siyasal ya da bilimsel değeri olmayan"[13] müstehcendir. Ortalama insanın cinsiyet konusundaki tarafsızlığından kuşku duyan MacKinnon, topluluk standartlarının bir sapmadan da öte olacağını düşünmektedir ve "şehvetin neden hesaba katılıp da güçsüzlüğün katılmadı-

11. *Amerikan Kitap Satıcıları Birliği vd.'ye karşı Indianapolis Belediye Başkanı William H. Hudnut III vd.* (1985).
12. MacKinnon, *a.g.y.*
13. *Miller'a karşı California* (1973).

ğını" ya da "duyarlıklar saldırıya karşı korunurken, kadınların neden sömürülmeye karşı korunmadığını" sorgulamaktadır. Cinselliğin "tecavüz ve gasp da dahil olmak üzere" devlet yasalarının belirttiğinden daha geniş kapsamlı olduğunu ve tecavüzle cinsel ilişki arasında uygulamada fark görmeyen hukukçuların, pornografi ile sanat arasındaki ayrımı da yapmaktan aciz olacağını vurgulamaktadır.

MacKinnon'un en dikkat çekici savı, yasal müstehcenlik standardı da, pornografi de erkek gözüyle değerlendirildiği için, müstehcenlik yasalarının anayasal hukuk düzeyinde, pornografik görüşü yeniden üretmekte olduğudur. "Egemenlik ve teslimiyetin erotikleştirilmesi ile eril ve dişinin toplumsal yapılandırılışını birleştiren pornografi, erkek cinselliğinin üstünlüğünü kurumlaştırır." Patriarka, erkeklerin kadınlara karşı savaşını her iki cinsi de heyecanlandıran, erotik bir olay olarak sunar ve pornografiyi, birine üstünlük ötekine edilgenlik rollerini benimsetmek için kullanır. MacKinnon'a göre, pornografiye arka çıkan "feministler, avukatlar ya da yeni-Freudcular, insanlığın cinsel özgürlüğünü savundukları" inancında olsalar da, aslında cinsel terörü ve kadınların teslimiyetini savunmaktadırlar.

Oysa her iki taraf da —patriarkal ve feminist— siyasal *ve* ahlakçıdır. Aralarındaki fark kanımca başka bir şeyden kaynaklanmaktadır: Her iki taraf da aynı araçlardan yararlanarak değişik sonuçlar elde etme çabasındadır. Pornografi karşıtı feministler, kadınların özgüvenini ve onurunu çiğneyen bir gücü yok etmek için, Amerikan kültürel ortamını değiştirmek istemektedir. Pornografi karşıtı muhafazakârlar ise, cinselliği tabulaştırarak, büsbütün gizli kapaklı bir duruma getirmek amacındadır. Bir kez, sadist ve aşağılayıcı erotik sanata sansür getirmeyi başarırlarsa, bundan sonraki adımları erotizmin açıkça ifade edilmesini engelleyici kampanyalara girişmek olacaktır. Ancak, feministlerin çoğu böyle bir gelişmeyi kuşkuyla karşılamaktadır.

Oysa, pornografi karşıtı feministler, insan soyunun yarıdan fazlasının güvenliğinin ve mutluluğunun, kadınları aşağılayıcı görüntüler yaratma özgürlüğünden daha değerli olduğuna inan-

maktadır — böyle bir özgürlük en azından aşağılamayı meşrulaştıracak, daha kötüsü, kadınlara karşı sadistçe şiddeti azdıracaktır. Ne var ki, bu türden yapıtların yayımlanmasına karşı çıktıkları zaman, erkekler onları Flaubert, Lawrence, Joyce ve Henry Miller'ın seslerini kısmak isteyen bağnaz sansürcüler olmakla suçlar ve horgörüyle, klasikleri yerel kütüphanelerin raflarından kaldırtan fundamentalistlerle aynı kefeye koyar. Anayasanın ilk maddesinin savunucuları, ifade özgürlüğünün korunmasını, kadınlara zarar verici bir gücü ortadan kaldırmaktan daha önemli görmektedir. Ancak, ifade özgürlüğünün yaşamsal bir hak olduğu da inkâr edilemez.

Yasalardan güç aldıkları ve insanların aslında neler hissettiğini yansıtmadıkları için, her iki tutumun da savunulması mümkün değildir. Kadınların sadistçe ya da aşağılayıcı bir biçimde betimlenmesinden ve cinselliğe dayalı egemenlik ilişkilerinden rahatsız olan her iki cinsten insanlar, bu açmaz yüzünden genellikle susmak zorunda kalır. Ne var ki, bu çözümlenmesi olanaksız anlaşmazlık karşısında tarafların hepsi de ABD'de ifade özgürlüğü *bulunduğu* noktasından yola çıkmaktadır. Oysa bu varsayımın aslı yoktur. Patriarka yürürlükte olduğu tarihten bu yana, bu ülkede de, öteki ülkelerde de ifade daima tabuların baskısına tabi olmuştur.

Tabular siyasaldır. İnsanların bağımsız düşünebilmesini engellemek için vardır; çünkü bir kez bağımsız düşünmeye başlayan bir kimse, çok geçmeden ezildiğinin farkına varır. Tabular, ayrıcalıklı sınıfları tehdit eden ve genellikle *onlar* tarafından ezilen zümrelerin dayanışmasını önlemek içindir; güç kullanarak benimsetilir.[14] ABD'de *kişisel* ifade serbesttir; ancak bazı küçük topluluklarda, hoş karşılanmayan görüşleri dile getirenler taciz edilerek, baskıyla sansüre uğrar. Körfez Savaşı'na karşı çıkanlar

14. Bazı topluluklarda bir erkeğin kayınvalidesinin ya da akrabalarının gerçek adlarını ağzına alması tabudur; başka bazı topluluklarda ise bir kadının kayınbiraderlerinin yüzüne bakması ya da akrabası olmayan erkeklere yüzünü göstermesi ayıp sayılır. Kanımca tüm tabular temelde politiktir ve toplumdaki güç ilişkilerine gizemli bir hava verir.

birçok yerde bu şekilde susturuldu. Bir kimsenin genel kabul görmeyen görüşleri savunması ona bir FBI dosyası da kazandırabilir, ama Lubyanka'ya sürülmesi söz konusu değildir.

Ne var ki, kamuya açık ifade *her yerde* sansüre uğramaktadır: Bu ya doğrudan (muhalefeti vatana ihanet olarak tanımlayan yasalarla ya da muhalifleri baskı altında tutan devlet terörüyle) ya da "piyasa" yutturmacasıyla, dolaylı yapılır. ABD her iki yöntemi de kullanmaktadır: Muhalefet yasadışıdır ve sosyalistlerle siyah siyasal hareketin önderlerini susturmak için devlet terörü uygulanır. Ancak çoğu zaman paranın gücü kamusal ifadenin sansür edilmesine yeter. Körfez Savaşı'na karşı çıkanlar, bizlerin de katıldığı ya da başka yerlerde yapıldığını bildiğimiz protesto yürüyüşlerine ilişkin röportajların televizyon yayınları tarafından sansür edilişine tanık oldu. Kitle iletişim araçlarına halkın ilgisi arttıkça, sansür edilme olasılığı da artar: En çok sansüre uğrayanlar televizyon, film ve boyalı basındır. ABD'de sansür dinsel örgütler ya da hükümetçe uygulanmaz; sansürü uygulayanlar televizyon programlarının finansmanını sağlayan ve reklam veren şirketlerdir. Sözde nesnel olgulardan kaynaklanan "ciddi haberler"in sunuluşunu biçimlendiren gazete yayıncıları da çoğu zaman bu şirketlerin hissedarları arasındadır.

Film yapımcıları ve kitap yayıncıları işlerine karışılmaması bakımından herkesten daha özgürdür; ancak bir yapıt halka ulaşmazdan çok önce, yani yazarlar taslaklarını daha hazırlamaya başlamadan, nelerin söylenemeyeceği bilinir. Batı'da kimi çevreler, sansürün açık ve ağır olduğu Doğu Avrupa ülkelerinin yazarlarını, onaylanabilir bir "sanat yapıtı" üretmek için hükümetle danışıklı dövüş içinde olmaktan dolayı küçümsemekteydi. Oysa (Batı'da) yazarların çoğu yayımlanmasının söz konusu olmadığını bildikleri bir konuda yazmayı akıllarından bile geçirmez. Bir siyasal hareketin onayını almadan muhalefet etmek ancak son derece cesur ve kendine güvenen bir yazarın harcıdır.

ABD'de insan hakları ve feminizm hareketlerinin ortaya çıkışından beri siyahlar, feministler ve eşcinseller tabu sayılan konularda yazabiliyor ve sanat üretebiliyorlar, tabii *ancak* kaldırım-

larda fotokopiyle çoğaltılmış yazılarını el arabalarında satarak dağıtımını kendileri yapmak (çoğu böyle yapıyor), yoksulluk içinde yaşamak (zaten yazarlar genellikle yoksuldur) ve ünlenme umudu beslememek pahasına. Böyle *samizdat* (yeraltında yazarların kendi bastıkları) yayınların yazarlarını polisin tutuklaması ve yayınlarına el koyması gibi bir tehlike yoktur.

Ne var ki, siyahların yüksek tirajlı dergilerinde bile, siyah düşünürlerin muhalif ya da devrimci fikirleri değiştirilmekte ya da yumuşatılmaktadır. Görüşlerini yaymak isteyen feministler kendi dergilerini kendileri çıkarmak zorundadır — herhangi bir yazının başlıca basın yayın organlarında *çarpıtılmadan* çıktığı görülmemiştir. Bu yüzden lezbiyenler kendi yayınevlerini kurmak durumunda kaldı. Bir birey, dilediğini yazabilmek için, görece gözden uzak ve yoksulluk içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir; ancak, bazı istisnalar dışında, düşüncelerinin yaygın kültürü etkileme olasılığı yoktur. Amerika'nın yönetici sınıfı, ifade özgürlüğü sorununu KGB'ye ve gulaglara gereksinme duymaksızın halletmiş bulunuyor: Muhalif düşünceleri önlemek için sadece onların geniş çevrelere ulaşmasını engellemek yetmektedir.

Bu nedenle bir toplumdaki tabuların neler olduğunu anlamak için en çok izlenen yayınlara bir göz atmak yeter. Televizyon ve sinemada benimsenmesi istenen ya da sansür edilen davranışların incelenmesi başlı başına bir kitabın konusu olabilir; ancak yeniden yayımlanmaya başlayan *MS.* dergisinde çıkan iki yeni makale, şirketlerin gücünün kadın dergileri üzerindeki etkisinin ne denli ağır olduğunu göstermeye yeter. *MS.* hiçbir zaman radikal olmadı: "Erkeklere saldırmak"tan özenle kaçındı ve siyasal tavrını kadınları güçlendirmekle sınırladı. Başka hiçbir kadın dergisi, kadınları kendi bedenleri, duyguları, faaliyetleri ve başarıları konusunda *MS.* kadar bilgilendirmemiştir. Ancak *MS.*, kadınların erkek tüketimine sunulmak üzere mal olarak teşhir edilmesine karşı çıkmanın dışında, kapitalizmi hiçbir zaman sorgulamadı. Ne var ki bu bile maddi gücün tümünü —ve derginin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli reklamları— denetim altında tutan eril kuruluşlara aşırı geldi.

Tüm dergiler bir ölçüde reklamcıların denetimindedir; hatta bağımsız haber dergileri bile, "yumuşak" tanıtım öyküleriyle reklam yapar ve hepsi de büyük reklam şirketlerini ya da hükümeti rahatsız edecek yazıları kendiliğinden sansür eder. Peggy Orenstein, ihtilafa düşmekten ödleri kopan birçok reklamcının, yayın yaşamlarını sürdürebilmek için özel yardıma gereksinim duyan *Mother Jones, The Nation, Harper's* ve *The Atlantic* gibi dergilere yanaşmadıklarını belirtir.[15] Kadın dergileri, paralı kadınların sayısının azlığı yüzünden, genellikle özel yardım alamaz. Bu nedenledir ki, reklamcılar kadın dergileri üzerinde olağanüstü baskı kurmakta, yazacaklarını dikte ettirmekte ya da en azından neredeyse derginin tüm içeriğini yönlendirmektedir.[16]

Kadınların tüketimi için üretimde bulunan şirketlerin, yemek tarifleri, güzellik ve moda konusunda makalelerin yayımlandığı (ticarette "sağmal inek" denen) kadın dergilerine gereksinimi vardır; bu gibi dergiler reklamlara dikkati çekecek, ayrıca — kadının mal olarak donanımı sayılan— *belirli türde* güzellik, yiyecek ve modaya öncülük edecektir. Leonard Lauder, Estée Lauder ürünlerinin reklamlarının *MS.*'te yayımlanmasını istemedi. Leonard Lauder'in Gloria Steinem'a açıkladığına göre, Estée Lauder ürünleri, "bağımlı kadın zihniyeti"ni temsil ediyordu. Steinem, bu ürünleri satın alanların %60'ının ücretli işlerde çalıştığını ve *MS.* okurlarından bir farkları olmadığını öne sürdü. Ancak Lauder'i ikna edemedi. Lauder, müşterilerini iyi tanıdığını, onların "bağımlı kadın rolünden *hoşnut* olduklarını" söyledi.

MS., Clairol'den küçük bir ilan almayı başarmıştı — ne var ki bu çok sürmedi. Saç boyalarında kullanılan kimyasal maddelerin, deriye işleyerek kansere neden olabileceğini öne süren bir kongre raporunun dergide yayımlanması üzerine, başka gazetelerde de aynı haberin yer almasına karşın, Clairol reklamları kesti. (Bu arada formülünü de değiştirdi.) Sovyetler Birliği'nde *samizdat* yayın yapan dört feminist kadının (muhalif sayılan femi-

15. Peggy Orenstein, "*MS.* Fights for Its Life", *Mother Jones,* Kasım-Aralık 1990.
16. Gloria Steinem, "Sex, Lies, & Advertising", *MS.*, Temmuz-Ağustos 1990.

nist düşünceler Sovyetler Birliği'nde yasadışıydı) ülkelerinden sürüldüğünü öğrenen *MS.* yayın yönetmenleri, Robin Morgan'ın Viyana'ya giderek onlarla röportaj yapabilmesi için bir dayanışma kampanyası açtı. Steinem, Morgan'ın kaleme aldığı kapak öyküsünün bir bomba etkisi yarattığını anımsıyor: "Afganistan'da barışçı bir halk hareketiyle ilgili ilk haberler, *glasnost*'un müjdecisi" ve Sovyet kadınlarının özel yaşamına yakından bir bakış. *MS.*'e bu yayın Kapak Sayfası Ödülü kazandırdıysa da, zaten sayısı az olan reklamlarından birini kaybettirdi: Revlon, kapaktaki Sovyet kadınları *makyajsız olduğu için* ilanlarını geri çekti.

Reklamcıların çoğu, kadınlarla ilişkilenen bir ürünün erkeklerce değersiz sayılacağı kaygısıyla, kadın dergilerine hiç ilan vermemekten yanadır. Steinem, ilan almak amacıyla gittiği bir fuarda VCR üreticilerinin videolarında pornografik filmler gösterdiklerine tanık oldu. Bazı reklamcılar *MS.*'e karşı koyu bir nefret besliyordu: Gıda sektöründen bir üretici *MS.* editörlerini, bütçelerinin kaldıramayacağı kadar lüks bir lokantaya davet etti; dergiye ilişkin anlattıklarını sonuna kadar dinledi. Yemek biter bitmez de dergiyi masaya fırlatarak, "Bu .m... koyduğumun bokuna dünyada kalan son dergi olsa da ilan vermem," dedi. Öteki kadın dergilerinden birinin yayıncısı ise kendiliğinden reklam şirketlerini bir bir ziyaret ederek bu "çirkef" dergiye ilan vermemeleri için onları uyardı.

Şimdilik öykü mutlu bir sonla bitmiş gibi görünüyor: *MS.* ilan almadan, sadece abonelerine güvenerek, değişik bir format ile yeniden yayına başladı. Steinem, *MS.* editörlerinin deneyiminin basın yayın dünyasının çifte standartını gözler önüne serdiğine dikkati çekiyor: Reklamcılar kadın dergileri üzerinde, erkek dergilerine ve öteki yayınlara oranla, daha fazla denetim kurmak istemektedir. Reklamlarının, tartışmalı konuların değil, "uyumlu" yazıların yanında yer alması için baskıda bulunurlar. "Tartışmalı" kapsamına hastalık, şişmanlık ya da *hayal kırıklığı* gibi konular dahildir. Onlara göre kadınlar her zaman, her yerde mutlu olmalıdır. Dev bir reklam ajansı olan Procter and Gamble, si-

lah denetimi, kürtaj, doğaüstü güçler ve mezhepleri konu alan ya da dinleri kötüleyen yayınlara ilan vermeyeceğini açıkladı. Bu da sansür değilse!

Reklamcılığın kâr getirmesi için kadın dergilerinin yavan ve boş içerikli olması gerekiyor. Steinem, 1990'ın ilk aylarında yayımlanmış, gelişigüzel seçtiği bazı dergilerin içeriğini inceleyerek —editöre mektuplar ve yıldız fallarını da katarak— dişe dokunur sayfalarla, ilan sayfaları ve reklamcıların güdümünde yazılan makalelerin bir kıyaslamasını yaptı. *Glamour*'ın nisan sayısında 339 sayfadan sadece 65'inde, *Vogue*'un mayıs sayısında 319 sayfadan 38'inde, *Redbook*'un nisan sayısında 173 sayfadan 44'ünde, *Family Circle*'ın mart sayısında 180 sayfadan 33'ünde, *Elle*'in mayıs sayısında 326 sayfadan 39'unda ve *Lear's*'in de Kasım 1989 sayısında 173 sayfadan 65'inde işe yarar yazı bulabildi.

Reklamcıların bu kısıtlamaları genellikle erkek egemen kuruluşlarca paylaşılan bir kaygıdan dolayıdır: Kadınlar daha güçlü bir kişilik imgesi kazanırsa, hizmetçi konumunda kalmaya razı olmayabilir, hatta sömürüye karşı birleşmeye bile kalkabilir. Egemen sınıfların bir zümreyi baskı altında tutmayı sürdürebilmesi için, *doğuştan* birtakım zayıflıkları yüzünden baskı altında tutulmayı hak ettiği yolunda onu ikna etmesi gerekir. Aşağı tabakadan bir kimse kendi yolunu kendi çizemez; kendinden üstün bir zümreye boyun eğmek zorundadır. Bu nedenledir ki genellikle cinselliği, daha doğrusu zıtcinselliği öne çıkarılan kadınlar, erkeklerden bağımsız bir yaşamları olamazmış gibi sunulmalıdır. Ayrıca bağımlı bir zümrenin, ona egemen olanları sömürücü gibi görmemesi gereklidir. Burada en önemli tabu, kesinlikle erkeklerin, kadınların sorunlarından sorumlu bir kast olarak gösterilmemesidir: Eğer bir kadına bir erkek zulmediyorsa, bir başka erkek kurtarıcı rolünü üstlenmelidir.

Bu tabu yıkılınca, erkekler tepki gösterir. Örneğin, iki kadın kafadarın filmi, *Thelma ve Louise*'e erkeklerin tepkisini bir anımsayın. Bu filmdeki tüm erkek karakterler kadınların çoğunun yakından tanıdığı —bencil, aşağılayan bir koca, hayırsız bir

sevgili, avını ele geçirmeye hazır bir ırz düşmanı ve bir kamyon şoförü— sıradan erkeklerdir. Sadece seksi bir hırsızla, halden anlayan bir polis sıradışıdır. Kadınlarla hiç karşılaşmayan şakacı bir Rastafaryan'dan başka bütün erkekler kahramanları bir biçimde sömürür. Ancak filmin ağırlığı erkeklerde değildir. Ezilen insanlar olarak kadınların coşkuyla kendilerini kurtarmalarıdır filmin odak noktası.

Thelma ile Louise kadına bir av gözüyle bakan erkeklerden şiddetle intikam alır, ancak bu filmde, son zamanlardaki erkek filmlerine kıyasla çok daha az şiddet vardır: sadece *bir* kişi öldürülür. Ne var ki, *Thelma ve Louise* radikal bir filmdir; iki büyük tabuyu yıkar: Birincisi erkekleri kadınlara karşı savaş halinde gösterir, ikincisi ise kadınlar misillemede bulunur. *Thelma ve Louise*, saldırgan erkekleri konu alan filmlerden çok daha gerçekçidir; bu türden filmlerde, nadiren marjinal bir figür olarak kalan erkek, hemen her zaman toplumda yeniden kabul görür. Oysa misillemede bulunmaya kalkışmak kadınları —Flora Tristan, Mary Wollstonecraft ve Virginia Woolf gibi yazarlara göre erkek egemenliğinin geçerli olduğu bir dünyada kadının gerçek kimliği olan— kanun kaçağı durumuna getirir ve böyle bir dünyada yaşamayı imkânsızlaştırır. Ancak kendilerini keşfetmeleri de kanun kaçağı rolü sayesinde olur. Filmin mesajı *insanın* kurtuluşudur ve benim katıldığım gösteride, kadınlar kadar *erkekler de* filmin kahramanlarının özgürlüğü keşfetmesinden coşku duydu.

Başka erkekler ise büyük bir öfkeye kapıldı: Ralph Novak *People* dergisinde, "Bu dişi şovenist film gibi hangi film yoldan çıkarak kadınlara böylesine zarar verirse... evrensel olarak mahkûm edilmeyi hak edecektir," diye yazdı. Novak, filmin erkek yönetmenini "cinsiyetine ihanet"le suçlamakla, cinsiyetler arası bir savaşın varlığını zımnen kabul etmektedir.[17] *Time* dergisinden Richard Schickel, suçlama külfetini başkalarına bırakarak, aşağıdaki cümleyle yazısına başlar (vurgular benim): "Los

17. *People*, 10 Haziran 1991.

Angelesli, *lezbiyen militan* Mary Lucey, 'şimdiye kadar gördüklerim içinde gerçeği dobra dobra söyleyen ilk film bu' diyor." Schickel daha sonra da, "Bu kalıp değiştirmiş şiddetin zafer çığlığı... açıkça faşist bir tema" sözleriyle *U.S. News & World Report*'tan John Leo'yu ve "Film, silahlı soygunu, adam öldürmeyi ve süreğen içkili araba kullanmayı haklı gösteriyor,"[18] sözleriyle de New York *Daily News*'dan Richard Johnson'ı alıntılıyor. Erkek filmlerinde "haklı" gösterilen konuları aklımızdan bir geçirecek olursak, buna gülmekten başka bir şey gelmez elimizden. *Thelma ve Louise* büyük ölçüde başarılı olmasına karşın, koro halinde yükselen katlanılması zor bir suçlamaya maruz kaldı; filmin yürekli senaristi Callie Khouri ise yeniden bu türden "kadınca" bir konuda yazmak için bundan böyle daha fazla cesarete gereksinme duyacak sanırım. Öteki kadın yazarlar ise savaş hattının çizildiğinin bilincindeler.

Toplumda, cinsellik konusundaki gerçek güç ilişkilerini sergilemekle ilgili tabu, kültürel alanların tümünde kendini gösterir. Örneğin, pek çok yayında kadınlara karşı dehşet verici *kurgusal* bir erkek şiddetine rastlanır. Ne var ki kadınlara yönelik *gerçek* erkek şiddetinin ele alındığı bir kitabı yayımlatmak kolay değildir. Dayak ya da tecavüz konusundaki kitapların piyasası sınırlıdır. Kültürel üstyapı kadınlara yönelik erkek sadizmini konu alan yapıtların engellenmesine karşı çıkarken (gerekçesi de engellemenin sansür anlamına geleceğidir), kadınlar üzerindeki erkek baskısını irdeleyenleri ("piyasa" gerekçesiyle) engellemektedir. Bu durum ifade özgürlüğüyle değil, kesinlikle cinsel politikayla ilgilidir.

Başka durumlarla ve zümrelerle ilgili tabular da vardır; siyah erkeklerin betimlenmesiyle ilgili tabular, benzer nedenlerden dolayı kadınlarınki gibidir. Kimi tabular ise toplumun yararınadır. Yahudi düşmanlığı ABD'ye yabancı bir şey değildir ve kimileri Yahudiler'den nefret etmeyi olağan sayar. Ne var ki, hiçbir filmde ya da televizyon dizisinde Yahudi düşmanlığına hoşgörüyle

18. *Time*, 24 Haziran 1991.

bakılmasına izin verilmez. Prodüktörler —haklı olarak— bu gibi senaryoları sansür eder: Herhangi bir zümreye kimliğinden dolayı düşmanlık kötüdür. Bunun kötülüğünü göstermek ahlaksal bir zorunluluktur. Beyazların siyahlar üzerindeki, özellikle ekonomik baskısının boyutları popüler kültüre yansımadığı gibi, siyahların uğradığı tecavüz, zulüm ve cinayetler de sonuçta izleyiciye "oh, ne iyi oldu" dedirtecek biçimde yansıtılmaz. Oysa popüler sanat büyük bir keyifle kadınların tecavüze uğramasına, sakatlanmasına ve öldürülmesine dayanır. İnsanlar ahlak konusunda farklı yorumlarda bulunsa da, bazı hareketlerin kaba acımasızlığı ve hainliği karşısında hemen herkes aynı nefreti duyar. Kadınlara karşı düşmanlık ve şiddetli taciz de bu türden bir hainlik değil de nedir? Neden sergilenmesine izin verilmektedir?

Pornografi karşıtı feministlere muhalefet edenler, pornografik yapıtların kadınlara yönelik erkek şiddetini esinlendirdiğine ya da artırdığına ilişkin kanıt gösterilmesini istemektedir. Ne var ki, kültürle yaşamın kesişmesi tartıya vurulabilir ya da kanıtlanabilir türden değildir. Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde ve Yahudi soykırımında yaşanan vahşeti, siyahların ve Yahudiler'in on dokuzuncu yüzyıl kültüründe yaygın olan aşağılanmasının doğurduğu *kanıtlanamadığı gibi*, pornografide kadınlara karşı şiddetin de, yaşamda kadına karşı şiddete yol açtığını *kanıtlamak mümkün değildir.* Böyle bir bağlantıdan duyulan en ufak kuşku bile, kimi zümrelerin düşmanlığının meşrulaşmasını önlemek için yeterli neden sayılır. Ancak iş kadınlara gelince durum değişir, kültürümüzde bu konudaki tüm kısıtlamalar askıya alınır.

Filmlerin ve televizyon programlarının çoğu genellikle erkekler tarafından, erkekler için yapılır. Başlıca amaçları beyaz erkekleri başarılı göstermek, cinsiyet rollerini öğretmek, özellikle de erkeklerin doyumu için genç, güzel, dolgun memeli ve kalçalı (genellikle saldırı hedefi olan kısımlar) yarı çıplak kadınları kurban etmektir. Tıpkı, savaş içinde savaş ilan ederek, bacak aralarında el bombası sakladıkları gerekçesiyle (!) kadınların cinsel organlarına ateş eden ilk Alman Nazi örgütlerinden Freikorps

üyesi erkekler gibi, Amerikan erkeklerinin de en tatmin edici hedefleri (aynı zamanda erkekleri korkutan başlıca alan) kadın cinselliğidir. Kurulu düzen, amaçlarına uygun düştüğü için pornografiyle işbirliği içinde, kadınlara karşı erkek sadizmini kışkırtır ve pornografinin sistemleşmesini sağlar. Bir örnek verecek olursak: Hint yönetimi siyasal içerikli filmleri sansür ettiği gibi, *sevişme ya da öpüşme sahnelerini yasaklar, ancak tecavüz için böyle bir yasak söz konusu değildir.* Hatta Anita Pratap'a göre, tecavüz sahneleri Hint filmlerinde yıllardan beri "neredeyse zorunludur."[19]

İlk eril önderin, ilk devleti düşleyişinden bu yana, egemenlik kurmak isteyen erkekler —din adamları, askerler ya da her ikisi— üstünlüklerini kabul ettirmek için her zaman savaşa başvurdu. Ancak savaş için dövüşçüler gereklidir; oysa cinsiyet rolleri benimsetilmemiş, saldırganlığın kimliğe eşdeğer olduğu öğretilmemiş olan insanlar savaşmak istemez. Eril önderler, erkeklerin kaçmayıp savaşmasını sağlamak için onları kadınlar, tensel zevkler, çocuklar, besin üretimi ve tüketimi türünden yaşamı simgeleyen ne varsa karşı çıkmaya zorlamak durumundaydı.

Günümüzde de eril önderler aynı siyaseti gütmektedir. Kadınları hedef alan cinsel taciz, sınıflar arası *sınırları aşarak* erkek dayanışmasını kanıtlamakta, işçi sınıfı erkekleriyle işçi sınıfı kadınlarını bölmekte ve sınıf egemenliğini güçlendirmektedir. Ayrıcalıklı zümrenin egemenliğini kurmasının ve korumasının başlıca yolu, erkekleri kadınlardan ayırmaktır. Bunu erkek sadizmini körükleyerek sağlar. Amerikan kültürü —sinemalar, kitaplar, şarkılar ve televizyon— erkeklere kendilerini cani gibi görmeyi, cinayeti cinsellikle özdeşleştirmeyi ve cinsel ilişkiyi zorbalıkla kazanılan bir zafer olarak algılamayı öğretir. Bu nedenledir ki pek çok erkek tecavüzle sevişmek arasındaki ayrımı yapmakta güçlük çeker.

Güçlü FBI başkanı J. Edgar Hoover, en son yayımlanan yaşamöyküsünde, yardımcılarını porno filmler göstererek eğlendirdi-

19. Pratap, *a.g.y.*

ğini açıklıyor.[20] Bir gazete haberinden ise, Körfez Savaşı sırasında ABD uçak gemisi *John F. Kennedy*'deki savaş pilotlarının, geceleri Irak'ı bombalamadan önce, erkeklerin kadınlara sadistçe saldırdığı porno filmler izlediğini öğrenmiş bulunuyoruz.[21] Gemideki AP muhabirlerinden Neil McFarquar'ın bu haberini, geminin halkla ilişkiler subayı sansür etti. Askeri bir sırrın açıklanmasından telaşlanmış olmalıydı.

Kadın düşmanlığının en aşırı örneklerini ise asker şarkılarında ve askeri sloganlarda bulmak mümkündür. Klaus Theweleit'ın, Freikorps'u motive eden cinsel nefreti inceleyen parlak araştırmasında, kadınların erkeklerce hırpalanmasını açıkça yiğitlik olarak gösteren bir dizi karikatür ve savaş şarkısı yer alır.[22] Christopher Hitchens ise daha yeni bir üründen, rastlantıyla bulmuş olduğu, İngiltere'de Oxford'un dışında üslenen ABD Hava Kuvvetleri 77'inci Taktik Filosu'na ait bir şarkı kitabından söz etmektedir. Okuduklarından dehşete düşen Hitchens, yakası açılmadık küfürleri içeren şarkı dizelerinin çoğunu basmasının mümkün olmadığını söylüyor.[23] Aşağıda basabildiklerinden bazı örnekler göreceksiniz.

Lupe Baladı

A.cık vadisinde kızıl ırmaklar akar
G.tverenler çoğalır pezevenkler artar
İçlerinde biri var ki ona vurgunum
G.tveren, hızlı s.kişen Meksikalı orospum

20. David Johnston, "Hoover: Still a Shadow Not to Be Stepped On", *New York Times*, 9 Eylül 1991. Ayrıca bilgi için yararlanılan kaynak: Curt Gentry, *J. Edgar Hoover: The Man and the Secrets* (New York: W W. Norton & Co., 1991).

21. Howard Kurtz, "Correspondents Chafe Over Curbs on News", *Washington Post*, 16 Ocak 1991.

22. Klaus Theweleit, *Male Fantasies*, I. Cilt: *Women, Floods, Bodies, History* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987).

23. Christopher Hitchens, *The Nation*, 13 Ocak 1989.

Ah Lupe, Ah Lupe, öldü gitti işte
Çürümüş a.ında solucanlar s.kişte
Ama gülüşü hâlâ diyor ki "Hadi gel koçum"
G.tveren, hızlı s.kişen Meksikalı orospum.

Ölü kadınlarla cinsel ilişki, tekrarlanan temalardandır. Hitchens, "I Fucked a Dead Whore"dan sadece bir dörtlük alıntılamış:

Yol kenarında ölü bir orospu s.ktim
Ölmüş olduğunu anında farkettim
Karnında ne et kalmış, ne bir parça deri
Başından dökülmüş bütün saçları.

Sadistçe şiddet, erkeklerin doğasında yoktur: Bu onlara bir alay kurum tarafından aşılanır. Yönetim organları, kadınları hedef alan eril cinsel sadizme sadece hoşgörü göstermekle kalmayıp —yeryüzündeki erkek egemen kültürlerin hepsinde— onu kışkırtır ve onaylar.

IV. BÖLÜM

ERKEKLERİN KADINLARA KARŞI KİŞİSEL SAVAŞI

Erkekler, çocukluklarından başlayarak "gerçek" erkeğin kadından üstün olduğu mesajıyla bombardıman edilir; bu ise onların kadınların davranışlarını denetleyebilecekleri, kadınlara sözle ve fiziksel olarak saldırıda bulunabilecekleri anlamına gelir. Bu *erkeklik taslama* öylesine güçlü ve yaygındır ki, bir kadınla ortak ve eşit düzeyde ilişkisi olan bir erkek bile, etrafta başka erkekler olduğu zaman ona karşı tavrını değiştirerek üstünlük ve egemenlik taslayabilir. Böyle davranışlar, erkeklerin kendi doğalarında "erkeklik" olmadığına inandıklarını, bu kavramın ise hem başka erkeklerin düşünceleri, hem de bağımlı durumdaki bir kişinin ya da zümrenin varlığı yüzünden geliştirildiğini düşündürür. Bu nedenle erkek kimliği son derece değişkendir, bu değişkenlik çoğu zaman öfke nöbeti şeklinde dışa vuran kaygılara neden olur.

Dişiliğin bu dinamikteki gücü çok büyüktür, çünkü "erkeklik" ona bağlı olarak ortaya çıkar. Merkezinde kadınlar vardır: Bir kadına egemen olmanın, erkeğin kendini erkek gibi hissetmesine, yani üstünlük duymasına yol açacağı varsayılır. Ne var ki, erkeklerin kadınlara karşı zihinlerinde kurdukları taciz edici davranışları haklı göstermek için (ne de olsa erkeklerin çoğu bazı kadınları sever) onları domuz, köpek ya da inek gibi (genellikle kadınlara bu sözcükler yakıştırılır) ayrı bir tür olarak algılamaları gerekir; oysa aşağılanan bir "köpeğe" ya da "ineğe" egemenlik, tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Kökeni boş inançlara dayanan bu formül amacına yarım yamalak, yetersiz bir şekilde ulaşabilir. Ancak erkekler kişilik değeri açısından hiç de tatmin edici ol-

mayan bu yolu terk etmek yerine, sanki tekrarla çözüme ulaşılırmış —kendilerinden duydukları kuşkudan böylece kurtulabilirlermiş— gibi durmadan aynı yolu çiğneyip duruyor.

Öteki erkeklerin de bu formülde güçlü bir payı vardır. Erkek, bu türden bir özgüveni ancak başka erkeklerin tanıklığıyla kazanabilir; bir erkeğe erkeklik payesini ancak öteki erkekler verebilir. Üstelik erkekler, kadınlara karşı dayanışma içinde olmadan onlara egemen *olamaz*. Uysal köpek ya da sağmal inek rolünü kabullenen bir kadın bile, ikincil konumuna kolayca katlanmasını ters yönde etkileyici, bağımsız düşünme, hareket etme, konuşma ve yaratma yeteneğine sahiptir. Bu nitelikleri bastırmak için erkeklerin kadınlara analık ve hizmetkârlıktan başka hiçbir role izin vermeyen kurumlar açmaları, onları insanlık katına erişmemiş, ikincil bir konumda tutmaları, kadınlara karşı saflarını sıklaştırmaları gerekir. Erkeklerin birleşik cephesinin kadınları hiçbir zaman tam bir suskunluğa ve köleliğe mahkûm edememiş olması bile, erkekleri ısrarlı çabalarından caydıramamaktadır.

Erkeklerin büyük çoğunluğunun hükümetlerin, dinsel kuruluşların ya da öteki güç odaklarının karar mekanizmalarında rolü yoktur. Pek çok erkek *efendilerine* köpek, öküz ya da robot gibi hizmet eder. Bu kitaptaki kadınlar aleyhine küresel ekonomik, siyasal ve dinsel politikalara ilişkin suçlamaları okuyan bir erkek, hemcinslerine düşmanca davranıldığını, kendinin bu türden komplolarla ilişkisi olmadığını düşünebilir. Erkekler, boyuna kendilerinin de mağdur durumda olduklarını kadınlara anımsatır, hükümet politikalarından, ekonomik eşitsizlikten ya da savaştan sorumlu olmadıklarını, kadınlar gibi kendilerinin de sömürüldüğünü söyler dururlar. Doğru olmasına doğrudur bu; ancak o zaman da ben onlara neden feminist harekete katılmadıklarını ya da aynı paralelde bir hareket oluşturmadıklarını sorarım. Gene de kadınların üzerindeki baskı düzeninin esas dayanağı, herhangi bir gizli polis örgütünü hasetten çatlatacak kadar görev aşkıyla bu düzeni koruyan sıradan erkeklerdir. Başka hangi düzende, nüfusun neredeyse yarısının her gün belli bir politikayı, toplumsal ve mahrem yaşamda uygulayacağına tam anlamıyla güveni-

lebilir?

Eğer bazı erkekler kadınlara boyun eğdirmek için fiziksel güç kullanıyorsa, *bütün* erkeklerin bu türden bir güce başvurması gerekmez. Bazı erkeklerin bu davranışı tüm kadınları tehdit etmeye yeter. Bunun ötesinde bir kadını aşağılamak için dayak da şart değildir. Erkek, dolgun ücretli bir işe kadın eleman almayı reddebilir, kadınları daha çok çalıştırıp daha az ücret verebilir ya da işte ve evde onlara saygısız davranır. Kendi çocuğuna bakmaktan kaçınır; birlikte yaşadığı kadından kendine hizmet etmesini bekler. Sevdiğini iddia ettiği kadını döver ya da öldürür; kadınların ırzına geçebilir — eşi, arkadaşı ya da herhangi bir yabancı olması fark etmez—; kızlarının, yeğenlerinin, üvey çocuklarının ya da sevgilisinin çocuklarının ırzına geçer ya da onları taciz eder. *Dünyadaki erkeklerin büyük çoğunluğu yukarıdakilerden birini ya da birkaçını yapmaktadır*

Bu bölümdeki erkek şiddeti konusundaki bilgilerin çoğu, benim açımdan erişilmesi daha kolay olduğu için, ABD'deki durumla ilgili. Ancak dünyanın başka yerlerinde de buna benzer ya da daha vahim durumlarla karşılaşmak mümkün. Bu bölümde, sıradan erkeklerin kadınlara karşı gündelik ekonomik ve fiziksel savaşı irdeleniyor. Toplumsal düzenin —basını, polisi, mahkemeleri, yasaları, üniversiteleri, sosyal yardım kuruluşları, meslek sahipleri ve öteki kurumlarıyla— topyekûn desteği olmasaydı, kadınlara yönelik erkek şiddeti salgın bir hastalık gibi bu denli yayılamazdı. Kadınlara karşı bireysel şiddet, dayanışma içindeki kurumların destek verdiği bir dizi kişisel eylemdir. Kadınların sorunları nasıl bir kısırdöngü oluşturuyorsa erkek şiddeti de öyledir: Tek tek erkeklerin desteği olmaksızın düzenin kadınlara karşı savaşı başarıya ulaşamaz; erkeklerin bireysel savaşının başarıya ulaşması için ise düzenin desteğine ihtiyaç vardır.

ERKEKLERİN KADINLARA KARŞI EKONOMİK SAVAŞI

Ailelerini terk eden erkeklerin büyük çoğunluğu çocuklarına

bakmaz; kendilerine bağımlı olmasını istedikleri karılarına ise pek azı destek olur. Geçtiğimiz on yılda çok sayıda yoksul kadın ve çocuk ulusal bir sorun haline gelince bu gerçek açığa çıktı. Ne var ki, böyle bir sorunun sorumluluğu *kadınlara* yıkıldı. Herkes, sorumsuz erkekleri ya da silahlanmaya ayrılan bütçeyi değil, sosyal yardım alan anneleri suçlamakta. Oysa sosyal yardımlar için bütçenin sadece çok küçük bir yüzdesi ayrılır. Çarpık ulusal tercihlerden dolayı, çocuklar yoksul kesim içindeki en büyük çoğunluğu oluşturur.

İstatistikler son derece çarpıcıdır: Çocuğun annenin vesayetine verildiği davaların %40'ında, baba çocuğun geçimini sağlamaktan sorumlu tutulmamıştır. Çocuğa nafaka bağlandığı durumlarda ise bu haftada yaklaşık $10-$40 kadardır. Bir çocuğu barındırmanın, doyurmanın, giydirmenin, sağlık ve eğitim masraflarını karşılamanın neye mal olduğu düşünülecek olursa, bu miktarın gülünçlüğü anlaşılır.[1] Yargıçlar çocuğa babanın bakması yolunda karar verse bile erkeklerin büyük çoğunluğu bu karara uymaz. 1985'te çocuklarına nafaka vermekle yükümlü 8,8 milyon erkekten sadece %25'i bu yükümlülüğü yerine getirdi, gene %25'lik bir bölümü ise istenen miktardan daha azını verdi, öteki *yarısı* ise hiçbir şey vermedi.[2] Görülen o ki, erkekler bedenlerinin meyvesini artlarına bakmadan terk ediveriyorlar. Kadınların bu konuda yapabilecekleri pek bir şey yok; en fazla dava açarak adamları hapsettirebilirler. Ancak, hapisteki bir adam kazancını kaybedeceğinden bu işlerine yaramaz, ayrıca kadınların bu gibi davaları üstlenecek avukat bulabilmesi de çok zordur. Çocukları için nafaka alamayan çok sayıda anne bu konuda son derece çaresizdir.

Boşandıktan sonra erkeklerin maddi durumu eskisinden daha iyi olur. Erkeklerin ücretleri her zaman kadınlardan daha yüksektir, bu eşitsizlik aile geçindirdikleri gerekçesiyle haklı gösterilmeye çalışılır. Oysa boşandıktan sonraki ilk yılda erkekler

1. Hinds, *a.g.y.*
2. *A.g.y.*

kendileri için %42 daha fazla harcarken, aileleri %73 daha azla yetinmek zorunda kalmaktadır. Boşanmış ailelerin çocukları büyük bir olasılıkla eskisine göre iki katı daha yoksul olacaklardır. Çocuklarının geçimini sağlayamayan kimi anneler ister istemez onlardan vazgeçmek zorunda kalır.

Adamın biri karısına nafaka vermemek için iflas ettiğini açıklayacak kadar ileri gitti. Jeanne Farrey ile Gerald Sanderfoot 1986'da boşandıklarında, bir Wisconsin mahkemesi Sanderfoot'un Farrey'ye ve çocuğuna nafaka vermesine, ailenin mallarının bölünmesine, evin Sanderfoot'ta kalmasına, ancak borçların onun tarafından karşılanmasına ve Farrey'ye $29 000 ödenmesine karar verdi. Farrey'nin hakkını güvence altına almak için mahkeme bu miktar değerindeki mülkü ihtiyati haciz altına aldı. Bundan sekiz ay sonra Sanderfoot iflas ettiğini açıkladı. Farrey, "ondan boşanacak olursam, iflas ettiğini ilan ederek bana hiçbir şey vermemek için elinden geleni yapacağı" yolunda tehdit ettiğini anımsıyordu. 1988'de bir kadın yargıç Sanderfoot'u hileli iflastan dolayı yalan beyanda bulunmakla suçladı ve Farrey'ye olan borcunu ödemesi gerektiğine karar verdi. Ne var ki bu karar, Sanderfoot'un yasalara aykırı bir davranışta bulunmadığı kararını veren temyiz mahkemesince reddedildi. Bunun üzerine dava Yüksek Yargı Kurulu'na havale edildi. (*The New York Times* bu davayı "İflas Boşanmanın Bedelini Düşürebilir mi?" manşetiyle duyurdu. Manşet, Farrey'nin büyük ölçüde sempati kazandığı bir davada, bir erkeğin bakış açısından erkeklere sesleniyordu.)[3]

Beyaz orta sınıf, yoksul kadınlarla ilgili istatistiklere çoğu zaman omuz silker; yaygın kanıya göre bu tür durumlara ancak yoksul ve beyaz olmayanlar düşer. Gerçekten de yardım görmeyen annelerin büyük bölümü beyaz değildir; ancak ABD'de muhtaç durumdaki kadın ve çocuklar çoğunlukla beyaz olup orta sınıf kökenlidir. Günümüzde yaklaşık 22 milyon kadın kocaları-

3. David Margolick, "Can Bankruptcy Reduce the Price of a Divorce?", *New York Times*, 2 Mart 1991.

nın gelirine bağımlıdır. İşlerini yıllarca önce bırakmış ya da hiç dışarıda çalışmamış olan bu kadınlar, Washington DC'deki Evsiz Evkadınları Kurumu'nun değerlendirmesine göre, "yoksulluğun ancak bir 'adam' gerisindedir."[4] Son zamanlarda, yargıçların tarafları suçsuz bulduğu boşanma davalarının sayısı artarken, tarafsız bir kararla ya hiç ya da cüzi bir nafaka bağlanan orta sınıf kadınları yoksulluğa itilmektedir. Bu kadınların çoğu çocukların sorumluluğunu taşımakta olup, yersiz yurtsuz evkadınlarının %58'i altmış beş yaşın üstündedir ve hiçbir maddi dayanakları bulunmamaktadır.[5]

Evde bir erkeğin bulunmasının da kadına eşit koşullar sağladığı söylenemez. Çocuğu olan evli kadınların yarıdan fazlası dışarıda çalışmakta, buna karşın ev işlerinin tamamını ya da önemli bir bölümünü gene onlar yapmaktadır — oysa gücü kuvveti yerinde olan ev halkının en azından kendi işini kendi görmesi ve yaşadığı yeri temiz tutması beklenir. 1985'te yapılmış olan bir araştırma, Amerikalı erkeklerin hâlâ kendi işlerinden ve çevrelerinden sorumlu olmayı reddettiklerini ortaya çıkardı.[6] Kadınlardan daha çok erkeklerin yaptığı işler ise evdeki onarımlar ve odun kırmak, ateş yakmak türünden işlerdir. Genel olarak klişeleşmiş erkek tipine göre parayı erkek idare etmektedir; ancak oranın %52'ye yükseldiği 1985'e kadar faturaları ödeyen erkek oranı sadece %32'ydi.

On yıllardan beri süren, Amerikalı kadınlarla erkeklerin ev işlerinde harcadıkları zamanla ilgili karşılaştırmalı bir araştırma, 1965'te erkeklerin haftada 4,6, kadınların 27; 1975'te erkeklerin haftada 7, kadınların 21,7; 1985'te erkeklerin haftada ortalama 8,8 kadınların ise 19,5 saat çalıştıklarını gösterdi. Bu hızda devam ederse, 2025'te ev işlerinde gerçek bir işbölümü yaşanacağa benziyor. Hemen her şeyin uzun kuyruklarda beklenerek satın alınabildiği Doğu Avrupa ülkelerinde ev aletleri oldukça ilkeldir

4. Janice Castro, "Caution: Hazardous Work", *Time*, özel sayı (Güz 1990).
5. *A.g.y.*
6. "Study Says Women Still Do Most Housework", *New York Times*, 8 Aralık 1988.

(ve her evde bulunmaz); hazır yiyecekler de bulunmadığından kadınlar işten döndükten sonra saatlerce ev işleriyle uğraşmak zorunda kalır — üstelik çoğu da dışarıda çalışmaktadır. Örneğin Macaristan'da kadınların %80'i ücretli işlerde çalışır. Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda, Hindistan'da ve birçok Afrika ülkesinde erkekler ev işi yapmadıkları gibi, çocukların bakımıyla da ilgilenmezler.

Bu istatistikler, erkeklerin evlendikten sonra neden daha mutlu olduklarını göstermektedir: 1965'te evlenmezden önce haftada 15,5 saat ev işi yapan kadınların, evlendikten sonra 31,6 saat, evlenmezden önce haftada 4,7 saat ev işi yapan erkeklerin ise, evlendikten sonra 4,5 saat ev işi yaptıkları saptandı. Daha sonraki yıllarda bu durumda bir iyileşme gözlendi: 1985'te evli olmayan kadınlar ev işlerinde 14,9 saat ve evli kadınlar 22,4 saat çalışırken, bekâr erkekler 7,9 ve evli erkekler 11,1 saat çalışıyordu. Çocukları beş yaşın altında olan kadınlar en zor durumdaydı, bu kadınlar haftada ortalama 22,5 saat ev işi yaparken, çocukları beş yaşından büyük olanlar yaklaşık 19,9 saat ev işi yapıyordu.[7]

Marilyn Waring, Yeni Zelanda'da, boş zamanları değerlendirmeyi —hobiler, spor, toplumsal ve kültürel etkinlikler türünden— insanların yapmaktan hoşlandıkları ve ilgilerini çeken şeyler olarak tanımlayan bir araştırmanın sonuçlarını değerlendirirken, kadınların büyük çoğunlukla —on erkekten beşine karşı, on kadından dokuzu— boş zamanlarını evde değerlendirdiklerine dikkati çeker. Kadınlar kültürel etkinlikleri, erkekler sporu yeğlemektedir. Araştırmayla ortaya çıkan en ilginç sonuçlardan biri ise, kadınların boş zamanlarını diledikleri gibi kullanmalarını çocukların varlığı büyük ölçüde kısıtlarken, erkeklerin çocuklar *doğduktan sonra* sportif faaliyetlere eskisinden *daha fazla* zaman ayırabilmeleridir.

Ev işi büsbütün sıkıcı sayılmaz. Kadınlar da, erkekler de ara-

7. Maryland Üniversitesi öğretim üyelerinden John F. Robinson'un *New York Times*'da yayımlanan araştırması, tüm evli kadınların ev işlerinde çocuklu kadınlar kadar zaman harcadığını (22,4 saat) göstermektedir.

da sırada yemek yapmaktan, makinede çamaşır yıkamaktan ya da bir dolabın çekmecelerini düzenlemekten hoşlanır. Ev temizlemekten zevk aldığını iddia edenler bile vardır. Ne var ki para kıt, ev dar, çocuklar küçükken, ücretli bir işte sekiz saat çalıştıktan sonra bir kişinin tüm ev işlerini yüklenmesi fevkalade zordur. Kadınlar, ev işlerinden tek başlarına sorumlu tutulmaya hem aşırı yük taşıdıkları gerekçesiyle hem de eşitsiz işbölümü dengesiz bir güç düzenine yol açtığı için karşı çıkmaktadır: Ev işlerinden sorumlu olmak kendiliğinden ailenin öteki bireylerinin hizmetkârı olmayı da beraberinde getirir. Ev işine ücret ödenmediği için, kadın para almadan ve saygı görmeden o evin hizmetçiliğini yapar. Erkeklerin her türlü bakımının kadınlarca sağlanacağına ilişkin beklentileri daha çok küçükken başlar. Kadınlar alışkanlıkla düzenin kalıcılığını sağlamakta ve kızlarına da bu konuda suçluluk duygusu aşılamaktadır. Erkekler, kadınları erkeklere ekonomik bakımdan bağımlı kılan yasalar ya da törelerle düzeni güçlendirdikten başka, her zamanki tehdidi eksik etmez: Erkeğine ilgi göstermeyen, ona bebekmiş gibi annelik etmeyen kadın, hem kocasını hem de onun ekonomik desteğini yitirir. Erkeklerin çocukluklarını abartmaları, bunun onların üstünlüğünü gösterdiğine inanmaları yüzündendir. Ne var ki, kadınların ne ihtimamı ne de hizmeti erkeklerin onlara karşı şiddet kullanmasının önüne geçemez. Kadınların ekonomik dayanaklarını yitirme kaygısının altında ise erkek şiddetinden korku yatar.

TEKİL ERKEKLERİN KADINLARA KARŞI SAVAŞI

Kadınlara karşı eril şiddetin kapsamı, erkeklerin çocuklarına karşı sorumsuzluğundan bile şaşırtıcıdır. Kadınlara yönelik eril şiddetin türleri hiçbir istatistikte toplu olarak görülmez; olaylar poliste kayda geçirilirken —ırza geçme, dayak ya da ensest gibi— değişik kategorilere ayrılır. Bu gibi olayların çoğu ise, tacizde olduğu gibi, genellikle duyurulmaz. İtalya'ya giden kadın turistlerin taciz edilmesi olağan karşılanır; hatta ırzlarına geçildi-

ği ya da hırpalandıkları olur. Böyle bir durumla karşılaşan kadınlara kimse yardım etmez — İtalyan erkekleri bu gibi davranışlardan övünç duyar. Güneydoğu Asya'da, özellikle Hindistan'da erkekler turist kadınları taciz eder, hırpalar, onlara tecavüz eder ve döver. Buna tanık olanların kılı kıpırdamaz; yardım eden çıkmaz. Asyalı kadınlarda ancak son zamanlarda kendilerini korumak için bir hareketlenme başladı. Hindistan'da bir erkek güruhunun saldırısına uğrayan genç bir Avrupalı kadın kurtulmak için kendini denize attı; onu boğulmaktan ancak öteki turistler kurtardı.[8]

Kadınlara yönelik eril saldırılar sınıflandırılmadığı için belirli bir yılda kaç kadının fiziksel olarak incitildiğini saptamak mümkün değildir. Elimizdeki istatistikler çoğu zaman güvenilmez olup, kadınlar genellikle erkeklerin onlara açtığı savaşta uğradıkları saldırıları bildirmekten kaçınır. Lori Heise, "Kadınlara Karşı Küresel Savaş" başlığını taşıyan makalesinde, Tayland, Bangkok'da evli erkeklerin yarısının düzenli olarak karılarını dövdüklerini; Ekvador, Quito'da kadınların %80'inin dövüldüklerinden şikâyetçi olduklarını; Nikaragua'da erkeklerin %44'ünün karılarını ya da sevgililerini dövdüklerini itiraf ettiklerini yazar.[9] Yeni Gine, Papua'da erkeklerin karılarını dövmesi tartışılmaya değmeyecek, "genel kabul gören bir âdet"tir. Hükümetteki bakanlardan biri mecliste dayağın yasadışı ilan edilmesini savunduğu sırada, milletvekillerinden biri öfkesini tutamayarak, "Ailenin reisi benim; karımı kararlarıma karşı çıkmasın diye parayla satın aldım," diye bağırmıştı. Son yirmi yılda Brezilya'da erkeklerin karılarını ve sevgililerini feci şekilde dövmeleri ya da öldürmeleri öylesine sıradanlaştı ki, "onurunu korumak" yaygın bir yasal savunma gerekçesi oldu.[10]

Barbara Roberts, "Güvenilecek Yer Yok: Kadınlara Karşı Sa-

8. Barbara Crossette, "Women Face Harassment at Resorts in Asia", *New York Times*, 28 Ocak 1990.

9. Lori Heise, "The Global War Against Women", *World Watch*, *Washington Post*, 9 Nisan 1989.

10. *Time* özel sayı (Güz 1990).

vaş" adlı makalesinde, ABD'de 1,8 milyondan fazla erkeğin karısını ağır şekilde dövdüğünü, bir araştırmaya göre ise, çiftlerin %28'inin ilişkilerinde fiziksel şiddet yaşadıklarını itiraf ettiklerini belirtir.[11] Araştırmacılar, ilişkileri boyunca karısını ya da sevgilisini *bir kez* olsun dövenlerin oranının tüm çiftler için %50'ye yaklaştığı kanısındadır.[12] Roberts, "kutsal ev"in mahremiyeti içinde kadınlara karşı bir savaş yürütüldüğü, "erkekler bu savaşa devam ettiği sürece insanlık için barışın söz konusu olamayacağı, biz kadınlar için yeryüzünde güvenilir bir yer bulunmadığı" sonucuna varır.

ABD'de her 12 saniyede bir, bir kadın bir erkek tarafından dayak yer ve bunun sonucu olarak her gün bu kadınlardan dördü yaşamını yitirir.[13] Kocaları, eski kocaları ya da sevgilileri tarafından dövüldüğünü bildiren kadınların %20 kadarı, bunu duyurmazdan önceki üç ay içinde o kadar sık dövülmüşlerdir ki başlarından geçen her dayak olayını net olarak anımsayamamaktadır. Erkekler kadınları döverken çoğu zaman onları (sonradan bunu olayın "heyecanı içinde" söyledikleri ya da "etki altında kaldıkları" bahanesini öne sürseler de) öldürmekle tehdit ederler. Oysa bundan iki yıl öncesine kadar kadınlar kendilerine saldıran erkekleri *dayak sırasında* öldürmüş olsalar bile, mahkemede "meşru müdafaa" talebinde bulunamazlardı — bu da hukuk düzeninin kadınların zararına işleyen uygulamalarına bir başka örnekti. Toplumsal düzen —polis ve mahkemeler de dahil olmak üzere— *saldırgan erkeği* korumak amacıyla topyekûn seferber olur.

Polisler (*silahlı* olmalarına karşın) en çok aile içi şiddete müdahaleden çekinir. Polis müdahalesi ise şiddeti sadece bir süre için durdurmaktan başka işe yaramaz. Zaten polislerin kendileri de karılarını dövmekten geri kalmaz. İlk karısını öldürmekten

11. Barbara Roberts, "No Safe Place: The War Against Women", *Our Generation* 15, 4 (1983): 7-26.

12. Birgit Brock-Utne, *Feminist Perspectives on Peace and Peace Education* (New York: Pergamon Press, 1989). A. Strauss, *Negotiations: Varieties, Contexts, Processes and Social Order* (San Francisco: Jossey-Bass, 1978).

13. Heise, *a.g.y.*

zanlı New York kenti eski polis şefi, 1989'da on iki ve on üç yaşlarındaki üvey kızlarına cinsel tasallut ve kızlardan birine tecavüz suçundan yargılandı.[14] Kendini sürekli döven, tehdit ve işkence eden kocasını öldürmekten sanık Madelyn Diaz, mahkemede neden polise haber vermediği sorulduğunda, "Kocam *polisti*," yanıtını verdi.[15]

Dayak yiyen kadınlar korunmak için başlarını sokacak bir yer bulmakta zorluk çeker. Pek çok erkek (ve kadın) kocalarından dayak yiyen *kadınları* suçlayarak, bu durumda neden evi terk etmediklerini sorar. Bir kadının gidecek yeri ve geçinecek kadar parası olsa bile, belalısından kurtulması kolay değildir. Yerinizi değiştirseniz de, saklansanız da, başka ad alsanız da izlenmekten kurtulamazsınız. Adamda bir saplantıya dönüşmüştür bu: Sorunlarının nedeni de, çözümü de kadında odaklaşır. Hemen her gün, dayak yediği için evini terk eden ve *düzenin sınırları içinde* mücadele ederek, mahkeme kararıyla adamın kendine yaklaşmasını yasaklayıcı bir karar çıkartmayı başaran bir kadın öldürülmektedir. Adam kadını öldürmekle hırsını alamayıp, çoğu zaman çocuklarını ve o sırada yakınında kim varsa —kaynanasını, baldızını, komşusunu, bazen de kendini— öldürür. Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre saldırıya uğrayan kadınların %75'i kocalarından ya da sevgililerinden *ayrıldıktan sonra* bu türden saldırılara maruz kalmaktadır.

Bizler uygar bir çağda yaşadığımız inancını taşıyoruz; oysa dayak yiyen kadınların durumu bana Japon kadınlarının yaklaşık on ikinci yüzyıldan sonraki durumunu anımsatıyor. O dönemde katlanılması mümkün olmayan bir evlilikten kurtulmak için kadınların yapabileceği tek şey bir tapınağa sığınmaktı. Sayısı çok olmayan bu tapınaklara ulaşabilmek de, ayrı bir sorundu — üstelik bu kararı veren kadın çocuklarını da terk etmek zorundaydı.

14. Don Terry, "Ex-Officer Held in Girls' Sex Assault," *New York Times*, 14 Haziran 1989.

15. *I Shot My Husband... and No One Asked Me Why*, Beatrix Campbell'in de katılımıyla belgesel bir Scarlet Prodüksiyonu (Londra, 1988). Jüri Diaz'ı kendini savunduğu gerekçesiyle akladı.

Kaçış planının çok dikkatli yapılması gerekiyordu; eğer hizmetkârlardan biri tarafından görülecek olursa, eve geri götürüleceği kuşkusuzdu. Sonunda, kadın yakalanmadan pabucunu kapıdan içeri atabilirse geri götürülemeyeceği töresi yerleşti. Günümüzde dayak yiyen kadınlar için sığınma evleri varsa da sayıları az olup bu tip barınaklar tehdit altındadır. Muhafazakârlar iktidarı alırsa, zaten kısıtlı olan hükümet yardımı kesilebilir.

Erkekleri bir kast olarak suçlamaya karşı toplumumuzda öyle güçlü ve kapsayıcı bir tabu vardır ki, kadınlara yönelik eril şiddeti kınayan toplumbilimciler bile, bu gibi eylemlerle ilgili olarak, eril suçsuzluk kavramını sürdürür. Genel olarak erkek dili —askerlik, mühendislik, bilgisayar ve öteki "erkeklere mahsus" girişimlerde çalışanların dili— öznesiz olma özelliği taşır. Daha önce sözü edilen nükleer strateji araştırmacısı gibi, çalışmalarıyla kadınların durumunun iyileşmesine yardımcı olabilecek toplumbilimciler de, kadınlara yönelik erkek şiddeti konusunda yazarken, sanki olanlardan kimse sorumlu değilmiş de bazı "şeyler" kendiliğinden oluyormuş ya da her iki taraf eşit derecede sorumluluk taşıyormuş gibi bir üslup kullanır.

Eril şiddeti tanımlamakta kullanılan akademik dili inceleyen Sharon Lamb, tüm toplumbilimcilerin, "faili olmayan eylemleri, suçlusu bulunmayan felaketleri" sunarken, "her zaman, her yerde geçerli olan edilgen bir üslup" kullandıklarına dikkati çeker. Erkekler yumrukla, keserle ya da başka sert cisimlerle kadınlara saldırarak onları yaraladıklarında, kollarını arkadan büküp kemiklerini kırdıklarında, kafalarını parçaladıklarında, tekmeleyip bıçakladıklarında, silahla ateş ettiklerinde ya da başka yaratıcı yöntemlerden yararlanarak kadınların hayatlarına kastettiklerinde, toplumbilimciler incitmeyecek bir dille "ailede" ya da "evlilikte" şiddetten söz eder.[16] *Evlilikte*? Lamb, aile düzeni kuramcılarının bu konuyu kavramlaştırırken genellikle, erkekle kadın so-

16. Sharon Lamb, "Acts Without Agents: An Analysis of Linguistic Avoidance in Journal Articles on Man who Batter Women", *American Journal of Orthopsychiatry* 61, 2 (Nisan 1991).

runu sanki eşit derecede paylaşıyormuş ve erkeklerin kadınları ezmesi söz konusu değilmiş gibi bir tutum aldıklarını söyler. Bir kitapta, kocanın karısının kafasına bastonla, kollarına ve bacaklarına bahçe hortumuyla vura vura dövdüğü anlatılırken, aynı kitabın yazarları, "Nasıl olur da bir çift birbirine böyle bir davranışta bulunabilir?" sorusunu sormaktadır.[17]

Kadınlara tecavüz eden erkekler gibi, dayak atanlar da tahrik edildiklerini öne sürerek, saldırganlıklarından kısmen ya da tamamen kadınları sorumlu tutarlar. Erkek toplumbilimciler de bu iftiraya suç ortaklığı eder. Lamb'e göre, bir erkek araştırmacının kendi başına ya da bir kadın araştırmacıyla birlikte yazmış olduğu bir raporda yer alan eylemler, bir kadının tek başına ya da başka kadınlarla yazdıkları ile karşılaştırıldığında, birincisindeki eylemlerin yarıdan fazlasının failinin belirsiz olduğu göze çarpar. Gerçekten de erkekleri saldırgan eylemlerden sorumlu tutmak, bir araştırmanın toplumbilim dergilerinde —ya da aynı nedenle gazete ve dergilerde— yayımlanmasını engelleyebilir. Erkeklerin şiddet eylemlerinin faili olduğu makalelere çok ender rastlandığı için, Lamb onları sayıyla belirtmeye gerek duymadığını söylüyor. Aşağıda Lamb'ın seçmiş olduğu bazı örnekleri göreceksiniz:

• Faili olmayan eylemler (edilgen anlatım): "Siyah kadınların beyaz kadınlara göre taciz edilme oranı aşırı derecede daha yüksektir."

• Faili olmayan eylemler: ***kimin*** uyguladığı belirtilmeksizin, "davranışta şiddet", "dövülme", "taciz".

• Kimin saldırdığı belirtilmeyen kurbanlar: "dövülen" ya da "taciz edilen" kadınlar; taciz edilen-dövülen "karılar"

• Cinsiyette belirsizlik: "Kadın, saldırganın ziyareti sırasında dövülmüş olabilir"; "Neden dayak yiyen kadınlar kendilerini taciz eden eşleriyle ilişkilerini sürdürüyor?"

Erkekleri tarafından dövülen kadınlara yardım hareketinin ta-

17. M. Straus, R. Gelles ve S. Steinmetz, *Behind Closed Doors* (New York: Doubleday, 1980), aktaran Lamb.

rihçesini yazan Susan Schechter, eylemcilerin politik bir tavır olarak, "muhtaç" durumdakilere çeşitli çevrelerden parasal destek sağlamak için, kadınların ezilişini ve bundan doğan psikososyolojik sorunları öne çıkardıklarını açıklıyor.[18] Böyle davranmakla, istemeden "dayak yiyen kadınlara" çaresiz kurban damgası vurmuş ve "aile içi şiddet" konusunda uzmanlık taslayan yeni bir ruh sağlığı mesleğinin ortaya çıkmasına yol açmış oluyorlardı. Schechter, bu profesyonellerin, projelerinin finansmanına katkıda bulunan erkeklerin desteğini çekmesinden korktukları için, "dövülen kadınlar"ı ve "döven erkekler"i odak noktası yapacak yerde, sulandırılmış bir dil kullanarak, "aile içi şiddet"ten söz etmeyi yeğlediklerine dikkati çeker.

Kadınların şiddet olaylarına kurban gitme olasılığı erkeklere oranla daha azsa da, yakınlarından biri tarafından saldırıya uğrama olasılığı *altı kat* daha fazladır. 1991 Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre, 1973-1987 yıllarında erkeklere karşı şiddet içeren suçlarda %20'lik bir düşüş gözlenirken, kadınlara karşı şiddette değişen bir şey olmadığı görülmektedir; FBI ise tecavüz olaylarında artış olduğunu belirtmektedir.[19] Yılda yaklaşık iki buçuk milyon kadın cinsel taciz, ırza geçme ya da hırsızlığa maruz kalırken, bu suçların dörtte biri kendi akrabaları ya da arkadaşları tarafından işlenir. Oysa erkeklere karşı şiddet içeren suçların, sadece %4'ünün akrabaları ya da ilişkide bulundukları kadınlarca işlendiği saptanmıştır.

ABD dünyada kayıtlara geçmiş tecavüz olayları oranının — en yüksek değilse bile— çok yüksek olduğu ülkelerden biridir. Her yıl Sayım Bürosu'nca yürütülen Ulusal Suç Araştırması gerçek tecavüz olaylarının polise duyurulanlardan iki katı fazla olduğunu ortaya çıkardı. Kadınlar, yakınları —kocaları (evlilikte tecavüz), sevgilileri (flört sırasında tecavüz) ve akrabaları (en-

18. Susan Schechter, *Women and Male Violence: The Visions and Struggles of the Battered Women's Movement* (Boston: South End Press, 1982).

19. Tamar Lewin, "Women Found to Be Frequent Victims of Assaults by Intimates", *New York Times*, 17 Ocak 1991.

sest)— tarafından ırzlarına geçildiğini açıklamak istemez.[20] Ayrıca tecavüzün, erkeklerin nezdindeki yasallığına ve haklılığına karşı çıkmak da zordur. Yakın zamana kadar her iki cins de bu tarz düşüncenin doğruluğunun, açıktan açığa olmasa da, kabul edildiği bir kültürde yetiştirildi. Evlilikte ya da flört sırasında ırza geçilmesinden söz edilemezdi; bir yabancı tarafından tecavüze uğramak ise kadının suçuydu; yalnız başına sokağa çıkmış (İbranice'de fahişe tanımı: evinden sokağa çıkan kadın), uygunsuz giyinerek adamı tahrik etmiş ya da içkiyi fazla kaçırmıştı.

Gerçekten de, bundan kısa bir süre önce ırza geçmekten suçlu adamlarla ilgili yapılmış olan iki araştırmanın da gösterdiği gibi, tecavüzde bulunan erkekler, bu suçtan hüküm giymiş olsalar bile (küçük bir azınlık), ısrarla davranışlarını bağışlatacak ya da haklı gösterecek gerekçeler bulurlar. Diana Scully, ırza geçmekten hüküm giymiş erkeklerle hapishanede derinlemesine görüşmeler yaptı.[21] Sonuçta, *kabul edenler* ve *reddedenler* olmak üzere ikiye ayrıldıklarını saptadı. Her iki taraf da yapmış olduğu işten kendini sorumlu tutmuyordu, ancak kabul edenler, ırza geçmenin kötü bir şey olduğunu onaylıyordu. Ne var ki, bundan tamamen sorumlu tutulamazlardı — içki, uyuşturucu ya da kadının kendilerini tahrik etmesi yüzünden böyle bir şeye kalkışmışlardı. Kendi anlatımlarından tecavüz sırasında zor kullandıklarına ilişkin bir ipucu yakalamak da kolay değildi. Reddedenler ise ne ırza geçmenin yanlışlığını ne de kendi davranışlarının uygunsuzluğunu kabul ediyordu; tecavüzde bulunduklarını yadsımamakla birlikte, kadının kendilerini baştan çıkardığı, bunu istediği, "yeterince" karşı koymadığı, hoşlandığı, uyuşturucu etkisi altında bulunduğu, zaten hafifmeşrep bir kadın ya da bir fahişe olduğu türünden gerekçelerle haklılıklarını kanıtlamaya çalışıyorlardı. Reddedenler, sorumluluklarını önemsemeyerek, tecavüzü bir baştan çıkarma öyküsüne dönüştürüyordu. Her iki kategorideki

20. Robin Willis Knowlton, "Rape in the United States Continues at One of the Highest Rates in the World", *In These Times*, 23 Eylül 1987, s. 15.

21. Diana Scully, *Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists* (Boston: Unwin Hyman, 1990).

erkekler eğer içki ya da uyuşturucu etkisi altındayken bir kadına tecavüzde bulunmuşlarsa, bunu davranışlarındaki şiddeti haklı gösterecek bir mazeret olarak kullanıyorlardı. Ancak kadın içki ya da uyuşturucu etkisi altındaysa, şiddet kullanmalarını haklı göstermek için, "kontrolden çıkmış" olduğunu ileri sürüyorlardı. Kabul edenlerin %70'i, reddedenlerin ise ancak %40'ı içki ya da uyuşturucunun davranışlarını etkilemiş olduğunu kabul etti. Reddedenlerin %56'sı, kabul edenlerin ise ancak %15'i kurbanlarının davranışında içki ya da uyuşturucunun etkisi bulunduğunu öne sürdü.

Burada üzerinde önemle durduğumuz nokta ise, ne kabulcülerin ne de redcilerin tecavüz sırasında ya da tecavüzden sonra kadına karşı hiçbir acıma duygusu taşımamış ya da suçluluk duymamış olmaları. Her iki kesim de tecavüzü "riski az, ödülü yüksek" bir eylem olarak değerlendirmekte. Hiçbiri tutuklanacağını düşünmemiş, tutuklansa bile hüküm giyeceği aklının ucundan geçmemiş. Tecavüz bir ödül — bir intikam tarzı, bir başka suç işlenirken cabadan gelen bir ikramiye, bir tür hoş vakit geçirme ya da eğlence aracı. İnsanı en çok öfkelendiren ise, tecavüzden sonra —böyle bir olayın meydana gelmesine yol açıcı faktörler olarak, ne giydikleri, ne yaptıkları, nereye gittikleri ya da nasıl davrandıklarına ilişkin ardı arkası kesilmeyen sorular yüzünden— kadınların duyduğu yürek paralayıcı suçluluk duygusuna karşın, araştırmadaki *tüm* erkeklerin, neden belirli bir kadını seçtikleri sorusuna, "herhangi bir başka kadın da olabilirdi" ya da "ille de onun olması şart değildi; sadece o yanlış bir zamanda oradaydı" türünden yanıtlar vermeleriydi.

Peggy Reeves Sanday tecavüz konusunda üç bin üniversite öğrencisi kadını kapsayan bir araştırma yaptı.[22] Bunların %25'i erkeklerin zorbalığı, ısrarı ya da ikna etmesi sonucu istemedikleri halde cinsel ilişkide bulunduklarını; %15'i fiziksel güç kullanma tehdidine dayanamayarak razı olma eşiğine geldiklerini;

22. Peggy Reeves Sanday, *Fraternity Gang Rape: Sex, Brotherhood, and Privilege on Campus* (New York: New York University Press, 1990).

%9'u ise tehdit altında ya da zorla cinsel ilişkiye zorlandıklarını açıkladı. Sanday'in araştırmasının odak noktasında ise topluca ırza geçme yer alıyordu: Üniversite kampüslerinde 1982-88'de bu türden yetmiş beş olay kayıtlara geçirilmişti. Ne var ki, bir kıza topluca tecavüz etmiş olan bir öğrenci grubundan bazı üyeler, bu türden olayların kampüslerinde ayda bir ya da iki kez meydana geldiğini açıkladı. Sanday, erkeklerin toplumsallaşmasında ırza geçmenin önemli bir payı olduğu kanısındadır. Amerikan erkekleri "erkekliğe" geçiş sürecini, arkadaş grupları içinde hırpalanarak ve aşağılanarak yaşarlar; onlara "ırzına geçilerek horlanmış bir kadın ya da bir eşcinselmiş gibi" davranılır. Gaddarlık onlara toplumsal düzenin gerçek yüzünü ve bu düzen içindeki olası pozisyonlarını öğretir: ya erkek olacaklardır ya da kadın. Sanday'in belirttiğine göre, onlar da öğrendikleri bu "kadın düşmanı öznelciliği" bir sonraki kuşağın erkekliğe geçiş törenlerinde ve "partilerde dolanan kadınlar" üzerinde uygularlar. Bu erkekler, karşı tarafı cinsel ilişkide bulunmaya zorlamayı *ırza geçme* olarak nitelemez; bunun adı "evet" dedirtebilmek, bir kızı cinsel ilişkiye razı etmek ya da onu kendini bilmeyecek derecede sarhoş etmektir. Daha sonra da, "zaten aranıyordu," derler.

Pauline Bart, tecavüz davalarında, jüri karar vermek için mahkeme salonunu terk etmezden önce, yargıçların genellikle Hale'in bu konudaki sözlerini yinelemekte yarar gördüğünü belirtir: "Tecavüz suçlaması kolayca yapılır, zor kanıtlanır ve sanık tarafından savunulması güçtür; ancak unutmamak gerekir ki, tecavüze uğrayan hiçbir zaman sanıldığı kadar masum değildir."[23] Yakın zamanlara kadar, ünlü bir İngiliz hukukçusu olan Sir Matthew Hale'in (1609-76) bu sözleri tecavüz konusunda kalem oynatan herkes tarafından alıntılanmaktaydı. Ancak feministlerin ısrarlı çabaları sonucu Californialı yargıçlar, jüri kararını vermek üzere çekilmezden önce, böyle bir telkinde bulunmaktan vazgeçirildi.

23. Pauline B. Bart, "Rape as a Paradigm of Sexism in Society - Victimization and Its Discontents", *Radical Voices, a.g.y.*

Evlilikte tecavüz hâlâ Amerikan eyaletlerinin birçoğunda yasaldır ve en az yedi kocadan biri karısının ırzına geçer. Evlilik içi tecavüz çoğunlukla resmi kayıtlara geçirilmez; flört sırasındaki tecavüzlerin yüzde doksanı da öyle. Ancak feministler otuz eyalette, karılarının ırzına geçen erkeklerin yasal kovuşturmaya uğramasını engelleyici hukuk dilini düzelttirmeyi ya da iptal ettirmeyi başardılar. Bazıları "istememesine rağmen" tümcesini "rızası olmadan" şeklinde değiştirdi. Illinois'da bu tümce büsbütün kaldırıldı; böylece savcının kadının rızası *olmadığını* kanıtlamasına gerek kalmıyor, savunmanın "söz ve davranışla" razı olduğunu ispatlaması gerekiyordu. Erkekler şimdilerde, "güç kullanma" ve "bedene zarar verme" fiillerinin çok soyut olduğu gerekçesiyle, evlilik içi tecavüz yasalarının anayasaya uygunluğunu tartışıyor. Daha önce polisin ve yargıçların ırza geçme olaylarında harekete geçmekte ne denli isteksiz olduklarını çeşitli örneklerle gösterdik. ABD Deniz Kuvvetleri de bu konuda aynı derecede gönülsüz davranmaktadır. Deniz Kuvvetleri'ne Ocak 1989-Haziran 1990 tarihleri arasında Orlando Denizcilik Eğitim Merkezi öğrencilerine yönelik yirmi dört tecavüz raporu ulaştı: Bunlardan beşine ilişkin hiçbir kovuşturma yapılmadı ve ancak bir tanesi askeri mahkemeye verildi.[24]

Tecavüz konusunda uzmanlaşmış feministlerden Pauline Bart ve Susan Brownmiller, ırza geçmenin "tüm erkeklerin, kadınların tümünü sindirmek amacıyla onları sürekli korku içinde tuttuğu bilinçli bir süreç" olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar.[25] Bart, eril cinsel saldırganlığın her zaman görülen bir şey olduğu ve bir kimsenin rıza göstermemesine karşın cinsel ilişkiye zorlanması tecavüz olarak kabul edildiğine göre, erkeklerin büyük çoğunluğunun tecavüzde bulunduğu sonucuna varmakta; "ereksiyon yüzünden ölen bir erkeğe rastlanmadığı halde, pek çok kadının bu nedenden öldüğünü" sözlerine eklemektedir. Scully ise, "Erkek-

24. *MS.*, Ocak-Şubat 1991.

25. Susan Brownmiller, *Against Our Will: Men, Women and Rape* (New York: Simon & Schuster, 1975), s. 114.

ler cinsel şiddetin *kendi* sorunları olduğunu kabul etmedikçe bu konuda köklü bir değişimin beklenemeyeceği," görüşündedir. Ne var ki herkes tecavüz edenlerin erkek olduğunu bildiği halde, pek az kimse bunu erkeklerin sorunu olarak görür. Kadınların çoğu ve hayatında kimseye tecavüzde bulunmamış olan kimi erkekler, kendilerini böyle bir tehlikeye atmış olmaktan dolayı bunu hak ettikleri gerekçesiyle, tecavüze uğramış olan kadınları suçlar. Bu türden açıklamaların gülünçlüğünü gösteren pek çok olayı (örneğin evlerinde ırzlarına geçilerek öldürülen doksanlık kadınları) bir yana bırakalım ve şu durumu bir inceleyelim. Ne diyor bu insanlar? Erkeklerin kadınların doğal düşmanı olduğunu varsayıyor (bir hayvan bir başkasına ne kadar düşmansa), tüm erkeklerin kadınlara her an saldırmaya hazır olduğunu kabul ederek, bunu bilen kadınların kendilerini korumaları gerektiğine inanıyorlar. Eğer önlem almamışlarsa, başlarına geleceği hak ettikleri bile iddia edilebilir. Erkeklerin davranışı olağan kabul ediliyor ve yargılanmıyor. Yargılanan sadece kadınlar. Bu durumda erkeklerin kadınlara karşı sürekli savaş halinde olduğu da kabul edilmiş oluyor.

Toplumların eril tecavüzü olağan sayması öylesine doğal görülüyor ki, gazeteciler çoğu zaman bu türden erkek saldırganlığını görmezden geliyor. Barış eylemcilerinden Betty Reardon, erkek egemen medyanın cinayete kurban giden kadınların daha önce ırzlarına geçildiği gerçeğini çoğu zaman sansür ettiğini belirtiyor. Örneğin 1980'de, El Salvador'da din görevlisi dört Amerikalı kadını öldüren katiller daha önce onlara tecavüz etmiş oldukları halde, basın yayın organlarının çoğu bundan söz etmedi. Bu haberi geçen *National Catholic Report*'tan Mary Bader, Papa'nın şu satırlarına yer vermiş, "Dört Amerikalı kadının ırzına geçtikten sonra onları öldüren canilerden bize özel bir mesaj geldi. Ne 'rahibeliğin' ne de 'din görevlisi' olmanın, hatta ne de 'Amerikalı' olmanın haddini bilmeyen kadınları korumaya yetmeyeceğinin bilinmesini istiyorlardı."[26] Dahası, toplumbilimci

26. Betty Reardon'dan aktarma, "Sex and the War System", Institute for World

ve barış eylemcisi Birgit Brock-Utne'nin belirttiğine göre, toplumdaki şiddet olayları tartışma konusu olduğunda, erkek barış eylemcileri, kadınlara yönelik tecavüz ve öteki saldırıları bilmezden gelmektedir. Kadınlara karşı şiddetin olağan olduğu bazı "barışçıl" toplumları da kapsayan bir araştırmadan söz ederken, kadınlara yönelik eril şiddeti bilmezden gelen bir hareketin, kendine nasıl barış hareketi adını yakıştırdığını sormaktadır.[27]

Gerçek boyutları henüz bilinmemekle birlikte, ensestin tahminlerin çok üstünde bir yaygınlıkta olduğu anlaşılıyor. Ensestin sınıfsal bir temeli yok; küçük kız ve erkek çocukların ırzına geçen erkekler, toplumun her sınıfından gelebildiği gibi, farklı eğitim düzeylerinden de olabiliyor. Ancak başlıca hedefleri kız çocuklar. Yazar Betsy Peterson'ın çok sevilen bir doktor, bir cerrah olan babası, konuşma sırasında, kadın hastalarına karşı duyduğu horgörüyü itiraf etmişti. (Zaten karısına karşı davranışlarında da küçümseyiciydi.) Kızı henüz üç yaşındayken, orgazma ulaşması için (ya da o yaştaki bir bebek ne duyarsa) klitorisini uyararak onu tacize başlamıştı. Peterson'ın kendinden büyük ve başka babadan olan kız kardeşi eve geldikten sonra onu da taciz etmeye başladı; bu kız on dört yaşına geldiğinde ise kendi kızının gözleri önünde, "onu kadın yapıyorum" diyerek ırzına geçti.[28]

Bu erkekler sıra dışı kişiler değildir. Irza geçmekten ve ensestten hüküm giymiş erkeklere test uygulayan psikologların bulguları "normal" oldukları doğrultusundadır. Patriarkal toplumlarda tecavüzü bir eril denetim paradigması olarak gören Bart, ensestte bulunan erkeklerin zihinsel özürlü olduklarına ihtimal vermek için bir neden olmadığı kanısındadır. Bu konudaki bir araştırmadan örnek vererek, ensest ilişkisine giren babaların psikozdan ya da entelektüel yetersizlikten ötürü değil, "özellikle

Order için yapılan bir araştırma (1975), *Sexism and the War System*'in ön çalışması (New York: Teachers College Press, 1985).

27. Brock-Utne, *Feminist Perspectives, a.g.y.* Sözü edilen çalışma David Fabbro'ya ait: "Peaceful Societies: An Introduction", *Journal of Peace Research* 15, 1 (1978).

28. Betsy Peterson, *Dancing with Daddy* (New York: Bantam, 1991).

kadınlardan nefret ettiklerinden" ve "cinsel ilişkiyi bir saldırı tarzı olarak algıladıklarından" dolayı böyle davrandıklarını belirtir.[29] Kimi topluluklarda, bir kızı "kadın yapmak" ve bir oğlanı "erkek yapmak" için aynı yöntem geçerlidir: aşağılama ve gaddarlık. Ancak oğlanlar, ikinci sınıf insan (sanki kadınmış) gibi davranılarak aşağılanırken, kızlar cinselliklerinin kendi denetimlerinde olmadığı öğretilerek aşağılanır. Benim yetişkin kadınlara ilişkin kendi çapımda yaptığım araştırmalar, pek az kadının — ensest, cinsel taciz, tecavüz ya da tecavüz girişimi, dayak ve kimi zaman işkence ya da hapis gibi— herhangi bir saldırıya uğramadan yirmi bir yaşına ulaşabildiğini gösteriyor.

Öteki şiddet türleri de cinsellikle bağlantılıdır çünkü kurbanları kadınlardan başkası değildir. Örneğin 1990'da Manhattan sokaklarında pervasızca dolaşan bir adam, kadınların kalçalarını nişanlayarak küçük oklar saplayabilir.[30] Peş peşe bir dizi cinayet işleyen canilerin kurbanları genellikle kadınlar, özellikle de fahişelerdir. Polisler, fahişelerin katillerinin peşine düşmekte pek isteksiz davranır. Belki onlar da, eşcinsellerin ve fahişelerin katlini ciddi bir suç saymayan Texaslı yargıç gibi, fahişeleri insandan saymıyordur. Uzun lafın kısası, polisler de denetimi elden kaçırmamak için şiddet kullanmayı âdet haline getirmiş olan erkekler kulübünün üyeleridir. Erkekler, ellerinin altında kadın bulamayınca, öteki eril kişileri "kadın" yerine koyar. Bu yüzden eril tutuklular öteki eril tutukluların ırzına geçer; birçok din adamı ve rahip, oğlan çocukların ve eril gençlerin güvenini cinsel tacizde bulunarak kötüye kullanır.

Bu liste sonsuza dek uzayabilir: Ben bu itirafları patriarka örtüsü altındaki pislik olarak tanımlıyorum. Yüzlerce yıldan beri süregelen bu olayları biz daha yeni öğreniyoruz. Bir İspanyol kadın şairler antolojisindeki en eskisi on beşinci ve on altıncı

29. J. Herman ve L. Hirschman, "Father-Daughter Incest", *Signs* 2, 4 (1977): 735-757.

30. 1990 yılında elli beşten fazla kadın dart okuyla yaralandı. 1991 Şubatı'nda saldırılar yeniden baş gösterdi, ancak polis bunu yapanın aynı adam olmadığı kanısındaydı.

yüzyıllarda yazılmış şiirler, ensestte bulunan babalarla gaddar kocalardan yakınışları içerir. Feminist hareketin en önemli başarılarından biri bu gizin teşhir edilmesi, geliştiği mahrem kuytuluklardan çekilip çıkarılarak herkesin gözleri önüne serilmesidir. Patriarkadan yana olanlar evi ve aileyi kutsal sayarak yüceltir, meraklı gözlerden korunması gerektiğini savunur. Kadınlara tacizde bulunabilmek için erkeklerin böylesi bir mahremiyete gereksinimi vardır. Erkeklere bağımlı kılınan, onların kendilerini sevdiklerine ve ilgi göstereceklerine inandırılarak yetiştirilen kadınlar, güvenmeleri gerektiği zımnen öğretilen erkeklerin, eninde sonunda onlara ihanet edeceğini, gaddarca davranacağını ve tecavüzde bulunacağını öğrenir. Bütün kadınlar daha küçük yaşta kendi cinslerinin erkeklerin kurbanı olduğunun farkına varır; birçoğu ise onları sözüm ona yücelten erkeklerin daha tahrip edici olduğunu keşfeder. Kadınlar "aşk"ın güç demek olduğunu ve kendilerinin güçsüzlüğünü öğrenir.

Peş peşe cinayet işleyenlerin ezici çoğunluğu erkektir (filmlerde bir dizi adam öldüren dişi caniler görülse de, gerçek hayatta böylelerine hemen hiç rastlanmaz). Kitlesel cinayetlerin çoğu da erkeklerce işlenir, hedefleri ise genellikle kadınlardır. Marc Lépine, Aralık 1989'da, Montreal Üniversitesi Mühendislik Bölümü öğrencisi on dört kızı öldürdü. Bundan sonra intihar eden Lépine'in bırakmış olduğu notta, "Medya bana Çılgın Cani lakabını yakıştıracaksa da, ben kendimi aklı başında ve bilgili bir adam olarak görüyorum," sözleri yer alıyordu. Kısa bir süre önce ise aynı kampüste bir adam, mühendislik öğrencisi bir kızın kafasını taşla yardı. Kız ölmedi; adam kaçtı. Bu haberi veren *MS.* dergisi olayla ilgili olarak sevinilecek bir şey buldu: Bu trajedi insanlara kadınların da mühendis olduğunu, okuldaki sayılarının arttığını göstermişti.[31] Ancak Lépine'i ciddiye almalıyız. O kendinin aklı başında ve *bilgili* bir adam olduğu, kadınları öldürmekte *haklı olduğu* inancındaydı; çünkü onlar okulda "onun" yerini işgal etmişlerdi. Zaten intihar etmeden önce de "feministle-

31. *MS.*, Ocak-Şubat 1991.

re" ağzına geleni söylemişti.

Ağlama Duvarı'nda kadınların başına ağır metal iskemleler fırlatan (ve hiç yoktan onların ölümüne neden olabilecek olan) dindar Museviler, örtünmelerini emreden Ayetullah'ın yasalarına karşı yürüyüşe geçen kadınları bıçaklayan dindar Müslümanlar, kürtaj kliniklerini bombalayan dindar Protestanlar gibi, binlerce koca, "sevgili", arkadaş ve yabancı, sorunlarının başlıca nedeninin kadınlar olduğuna karar verdikleri için onları döver, ırzlarına geçer ya da öldürür. Kadınlara nefret kusan rap müzikçileri ve komedyenleri gibi Marc Lépine de kadınlara karşı istediği şekilde davranmakta kendini haklı görüyordu.

Erkekler kadınlara karşı savaşı özel ve toplumsal yaşamda, mutfakta, yatak odasında ve parlamento koridorlarında aralıksız sürdürmektedir. Şimdiye kadar —iş, hukuk ve hükümet kuruluşları gibi— kamusal yaşamda kadınlara karşı ayrımcılığı inceledik. Kamusal yaşamdaki bu ayrımcılığın etkisiyle kadınların (ve çocukların) yoksulluğa, açlığa ve ölüme sürüklendiğini gördük. Kadınların her yerde erkeklere göre daha aşağı konumda ve daha az güce sahip olduklarını, buna karşın daha fazla sorumluluk taşıdıklarını biliyoruz.

Kadınların üzerindeki erkek baskısı doğumla birlikte başlar; ancak uygulamalar toplumdan topluma başkalık gösterir. Dişi dölütler seçmeci bir tarzda kürtajla yok edilir, küçük kız çocuklar ihmale uğrar, kötü beslenir, cinsel organları sakat edilir; kızlara cinsel tacizde bulunulur ya da ırzlarına geçilir. Genç kızlar evlendirilmek amacıyla ya da köle gibi erkeklere satılır. Tüm kadınların çevresinde dişi cinsel organ görüntülerinden ve erkeklerin saldırısı altındaki kadın bedenlerinden oluşan bir kültür dönenir.

Kadınlara yönelik şiddet ortamı tüm kadınlara zarar verir. Kadın olmak yeryüzünde korku içinde dolaşmak demektir: Korku konusunda yapılan testlerde, en az korku duyan genç kadınların, erkekler içinde en çok korku duyan yaşlı erkeklerle aynı korku düzeyinde olduğunu göstermektedir. Kadınlar ister istemez sıkıntı içinde yaşar, hava kararıktan sonra sokakta kalmaktan ka-

çınır, gerekli işleri ya da alışverişleri varsa bile, zaman ve mekân açısından sakıncalı olduğunu düşündükleri yerlere uğramazlar. Ne var ki kadınlar evlerinde de saldırıya uğrar; genç iş kadınları, perdelerini sıkıca kapayıp kapılarını kilitleyen yaşlı kadınlar, kısaca her yaştan ve sınıftan kadın bu saldırılardan payını alır. Suç korkusuyla en tutarlı bağlantısı bulunan faktör dişiliktir.[32] Kadınlar, nüfusunun neredeyse yarısının bir avcı kisvesi taşıdığı, —yaş, giyim ya da deri rengi gibi— hiçbir unsurun bir kadına zarar verecek erkeği zararsızından ayırmayı mümkün kılmadığı bir dünyada, korku içindedir. Tecavüzde bulunan erkeklerin dediği gibi, kadınlar nerede olurlarsa olsunlar, yanlış zamanda yanlış yerde bulunan "herhangi bir kadın" olmanın dehşetini yaşar.

Kadınların bedensel şiddete maruz kalmaktan duydukları korku, bizleri yüz seksen derece tersine, siyasetin soyut dünyasına götürür ve kadınların kendilerini ezen siyasal kuruluşları desteklemelerine neden olur. Beatrix Campbell, *The Iron Ladies: Why Do Women Vote Tory?* (Demir Leydiler: Kadınlar Neden Toryler'e Oy Veriyor?) adlı kitabında İngiliz kadınlarının neden Muhafazakâr Parti'yi desteklediklerini araştırıyor. Parti örgütlerinin belkemiğini oluşturan Tory üyesi kadınlar oylarıyla partinin zaferini sağlar. Campbell, eğer Tory Partisi kadınlardan İşçi Partisi'nin aldığı kadar oy alsaydı, "seçimlerde hiç şansı olamayacağı gibi, 'ulusal parti' kimliğini de yitirirdi," demektedir.[33] İşçi Partisi kendini eşitlikçi, Tory'yi ise eşitliğe karşı bir parti olarak tanıtır. Ne var ki İşçi Partisi, tüm emekçileri değil, *örgütlenmiş emeği* temsil etmek amacıyla kurulmuştur; yirminci yüzyılın başlarında ise örgütlü işçi kesimi kadınları dışladı, işe katılımda eşitlik ve eşit ücret türünden taleplerini geri çevirdi. Kendi kendini eşitlikçi ilan eden bu siyasal parti (şimdilerde parçalanmasına neden olan) eril bir siyasal geleneğe sıkı sıkıya bağlıyken, ayrıcalığın düzenbaz partisi, kadınlara özel bir yer verdi; "kadınları

32. Knowlton, *a.g.y.*

33. Beatrix Campbell, *The Iron Ladies: Why Do Women Vote Tory?* (Londra: Virago, 1987).

kucaklayıcı, bağımlılıklarını kutlayıcı bir kültür yarattı."

Muhafazakâr Parti, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki modernleşme aşamasında, işsizlerden çok işçi sınıfından seçmenlerle yüz yüze geldi ve hızla yeniden —kadınların çevresinde— örgütlendi. İşçi Partisi kendine bağlı kadın seçmenleri koruyabilmesine karşın, sayılarını artırmayı başaramadı — bunun başlıca nedeni savaş yüzünden ekonomik sıkıntı içine düşmüş olan ülkenin kalkınmasında büyük payı olan kadınların ekonomik eşitlik taleplerine önem vermeyişiydi. Ekonomik eşitlik talebini muhafazakârlar da desteklemezken, ev kadınlarını "bağımsızlığa" kavuşturacakları yolunda propaganda yapıyorlardı. Ayrı cinsel dünyalar öğretisini yeniden tazeleyerek kadınları partinin "evcil" örgütlenmesiyle görevlendirdiler. Kendilerine ait bir yer kazandıktan sonra (İşçi Partisi böyle bir girişimde bulunmamıştı) partinin üye sayısının artmasına neden olan kadınlar, 1950'lerin sonlarına doğru kendi gündemlerini parti yönetimine dayatacak güce sahip oldular. Campbell'in partinin "kadın gündemi" olarak adlandırdığı girişim, kadınları yeni belirmekte olan, "daha sonra *Thatcherizm* olarak adlandırılacak, modernizm karşıtı yeni sağ bir eksende" birleştirdi; ve ifadesini neredeyse bütünüyle otoriter ahlakçı, "yasa ve düzen"den dem vuran bir dilde buldu.

Campbell'e göre, "*Kadınların korkusu* yasa ve düzen tartışmalarını tutuşturan duygusal bir kıvılcım işlevi gördü" Erkek parti yöneticileri "sessiz bir şaşkınlıkla" gelişmeleri izlerken, kadınlar savaştan sonra İngiltere'de baş gösteren yeni şiddet dalgasından duydukları dehşetten dolayı, partiden güvenliklerinin sağlanması için yasal güvence istiyorlardı. Bu güvenlik (ayrı tramvaylar gibi) ayrı dünyalar gerektiriyorsa, buna da razıydılar. Toryler'in "yasa ve düzen"i gündemlerine almakta istekli olması, tarihsel olarak kadınların daha çok Muhafazakâr Parti'de, erkeklerinse İşçi Partisi'nde toplanmasına yol açtı. Ancak muhafazakâr kadınlar enayi sanılmasın: Bu güçlü ve inatçı kadınlar, siyasetin kadınların durumunu iyileştireceği konusundaki karamsarlıklarına karşın, kendi dünyalarında güçlerini kanıtlamak bakımından iyimserliklerini korumaktadır. Campbell, "İngiliz Mu-

hafazakârlığı'nın özünde bir çelişki" görmektedir: Parti, "güçlü bir kadın varlığına ortam sağlamaktadır"; buna karşın, "kadın cinsinin erkeklere bağımlılığını pekiştiren, sınıf ve cins olarak erkek gücünü destekleyen bir kuruluştur." Görünürde kadın dostu olan erkekler bile kalben kadınlara düşmandır.

Erkekler dünya sahnesindeki rollerini çalımla ve homurdanarak sürdürür, barlarda ve spor sahalarında bağrışır, bağırlarını döver ya da yasama meclislerinde boy gösterir, üstünlüklerinin simgesel "kanıtı" olacak saplantılı bir güç yarışında inanılmaz silahlar patlatırken, kadınlar sessiz sedasız zorunlu işleri yürütür; bu gibi işleri erkeklerin yapmayacağını, kendilerinin üstlenmesinden başka yol olmadığını bilirler. Zorunlu olarak kadın eliyle pişirilen temel yiyecekleri hazırlamak için kadınlar ekip biçer, satın alır, taşır dururlar. Çocuk doğurur, doğurdukları çocukları besler, yıkar, kollarında taşır, eğitir ve yaşamaları için umut beslerler. Çok yaşasınlar ve çocuklarının yetişmesine yardımcı olsunlar diye erkeklerine destek olur, onları doyurur, avutur, sırasında azarlarlar. Bir kast olarak talepleri erkeklerinkiyle bir değildir; her iki cinsi harekete geçiren amaçlar birbirinden öylesine farklıdır ki erkekler, "bu kadınlar da ne istiyor?" diye şaşarak kafalarını sallar. Kadınlar erkeklerin ne istediklerini bilir — ama onlar da kafa sallamaktan geri kalmaz.

Kadınlar özgecil evliyalar değildir. Onlar da öldürür; işkence ettikleri ve acı çektirdikleri olur; kendilerini de başkalarını da incittikleri gibi, dövüşür, yaralar, zulmederler. Kadınların egoları, benlikleri ve kendilerine özgü istekleri vardır. İnsanca duygu ve davranışların hiçbiri kadınlara yabancı değildir ve bedenlerine doğal olarak bağlı bir penisi bir deliğe sokmanın dışında, yapamayacakları hiçbir eylem yoktur. Bu bakımdan, adet göremeyen, gebe kalamayan, doğum yapamayan ve kendi sütüyle bebek besleyemeyen ya da dölyoluna bir nesnenin kabulü mümkün olmayan erkeklerden daha az kısıtlıdırlar. Kadınlar analıkla özdeşleştirilmeyebilir, çünkü tüm kadınlar ana olmadığı gibi, ana olmak istemeyen kadınlar da vardır. Ne var ki çoğu ana olduğundan, bir kast olarak kadınlar anaca davranır.

Kadınların ana oluşu, erkeklerinse olamayışı, erkeklerde bir eksiklik duygusu yaratır, sanki hiç dayanakları yokmuş gibi bir sanıya kapılmalarına yol açar. Buna karşın, kadınlar gibi dikkatlerini çocuklara, gelecek kuşaklara, insan soyunun devamını sağlamaya vermekle kendilerine bir dayanak bulabilecekleri birçok erkeğin aklından bile geçmez. Erkekler nedense kendilerini bir türlü kadınlarla eşit göremez: ya onlardan üstündürler ya da aşağı. Dayanak bulabilme çabasıyla başka erkekleri ararlar; (ilkel toplumlarda) erkek kültleri aracılığıyla eril dayanışma, papazlık, askeri ya da yarı askeri örgütler, akademiler, meslek kuruluşları, takımlar, din kardeşliği ya da günün erkek kültleri bu arayışa hizmet eder. *Bunların tümü* erkekleri bir kastın değil, başka erkeklerden ve tüm kadınlardan ayrıcalıklı bir grubun üyeleri durumuna yükseltir. Bu türden *tüm* erkek dayanışmalarının özünde yabancı düşmanlığı ve bağnazlık vardır; tümü de —azla yetinme, duygu ve isteklerini inkâr türünden— nefsini denetlemeyi savunur; hepsi egemenliğe taptığı için saldırganlıktan ve şiddetten yanadır. Sadece başkalarına egemen olma yeteneklerinden dolayı kadınlara üstündürler ve kadınlara üstünlük bu türden bir erkek kimliğinin başlıca temelidir.

Korkuya karşı, en basit ve aptalca yol şiddete başvurmaktır. Toplumu yöneten erkeklerce eril yöneticilere şiddet aşılamak ve şiddeti teşvik etmek, onları erdemden yoksun insanlar olarak yetiştirmek anlamına gelir. Günümüzde bazı kadınlar, baskıcı politikaları ve gaddarca tutumlarıyla erkeklerin kadınları yeryüzünden silmek için oldukça mesafe aldıkları görüşündedir. Ortaçağ' da din adamları tanrılarının neden kadını yaratmış olabileceği sorusunu sorar durur, sonra da üzüntüyle kadınların insanlığın devamı için zorunlu olduğu sonucunda birleşirlerdi. Günümüzde ise modern yeniden üretim teknolojisiyle kadının bu konudaki önemi azaldı; yakında laboratuarın kadına karşı yeni bir şiddet odağı durumuna gelmesi pekâlâ mümkün olabilir.

Ancak, kadınlara karşı dünya çapında, farklı düzeylerdeki bu saldırılar öylesine aşırı ki, insanlar buna karşı çıkmak için birlik olmak zorunluluğunu duymakta. Son zamanlarda bazı erkekler

kendi kimliklerini tartışmak üzere gruplar oluşturuyor. Bu gruplar henüz küçük ve dağınık, ancak giderek daha çok sayıda erkek, eril üstünlüğün pratikte yararlı olsa da duygusal bakımdan köreltici olduğunun, bu duygusal hasarın her şeyi —düşünme süreçlerini, insan ömrünü, sağlığı, ilişkileri, yaşamın topyekûn niteliğini— etkilediğinin farkına varmakta. Robert Bly'ın eril grupları gibi bazıları asıl soruna neden olan nitelikleri yüceltme eğiliminde olsalar da, ötekiler erkekliğe yeni tanımlar getirme arayışı içindeler.[34]

Kadınların eril baskıya karşı mücadelesi dünya çapında olduktan başka, zengin bir çeşitlilik de gösteriyor. Birçok yerde kadınlar bir araya gelerek az masraflı projeler geliştiriyor, dispanserler ya da okullar açıyor; bu türden girişimler içinde bulundukları topluluğun yararına oluyor. Kadınlar her yerde erkek şiddetine karşı çıkarak adil yasalar, siyasal alanda temsil edilme, eğitim ve ekonomik adalet için mücadele edecek gruplar kuruyor. Feministler, özgün ve bilimsel nitelikli araştırmalarıyla gelecekteki topluma temel oluşturacak ve patriarkal yapıya alternatif arayışlar içindeler. Bostonlu Kadınların Sağlık Birliği tarafından yayımlanan *Our Bodies, Ourselves* (Kendi Bedenlerimiz, Kendimiz) birçok dile çevrildi ve kadınların kendilerine gösterdiği ilgi ve bakım konusunda devrimci bir değişime yol açtı. Kenyalı kadınlar sağlıklarına ve onurlarına neredeyse kutsal bir ilgi göstermekte; ırksal ve cinsel baskı altındaki Atlantalı kadınlar, Siyah Kadınlar Sağlık Örgütü'nü oluşturdu. On yıldan fazla bir zamandan beri Cenevre'deki Kadın Sağlığı Dispanseri şifalı otlardan yararlanarak tıbbi olmayan yöntemlerle kadınları tedavi etmekte; burada öğrenim görerek uzmanlaşan kadınlar Kosta Rika, Brezilya, Nikaragua ve Hindistan'da da benzer sağlık evleri açtı.[35]

34. Fred Pelka, "Robert Bly ve Iron John" adlı makalesinde, Bly'ın "erkeklerin 'dertlerinin' nedeni olarak kadınları suçladığını" yazar; *On the Issues*, Yaz 1991. Bu, Philip Wylie'nin de *Generation of Vipers*'da (1955) yaptığı gibi, yirminci yüzyılda yaygınlaşan, erkeklerin psikolojik sorunlarından annelerini ve karılarını sorumlu tutma eğilimiyle çakışmaktadır.

35. Bu örneklerin çoğu ve bundan sonrakiler için, Charlotte Bunch'un *Bringing*

Filipinler'deki GABRIELA ve Tayland'daki Kadın Danışma Merkezi gibi yerlerde çalışan feminist gruplar, ülkelerinde zorla fahişeliğe sürüklenen kadınlara yardım etmekte, genç kadınları yurtdışındaki sahte iş ilanlarına kapılmanın tehlikelerine karşı uyarmaktadır. Bundan başka, döviz getirdiği için, kimi zaman bütçede resmen yer verilerek, ulusal kalkınma planlarına dahil edilen seks turizmi konusunda hükümetlerini işbirlikçilikle suçlamaktalar. Dünya çapında bir ticaret olduğu için bu iş dünya çapında eyleme geçilmesini gerektirmektedir. Japonya, Tayland, Kore ve Filipinler'den feministler 1982'de Manila'daki Uluslararası Turizm Konferansı sırasında ve ulusal havalimanlarında düzenledikleri gösterilerle seks turizminde parmağı olanları zor durumda bırakmayı başardılar.

ABD'de işsizlik oranının çok yüksek olduğu yerlerden biri olan Hawaii'de, Wai'anaeli kadınlar aile içindeki erkek şiddetine karşı örgütlendiler. Şiddet olaylarındaki tırmanışın siyasal durumla ilintisini görerek, kendi toplulukları içinde siyasal değişimi gerçekleştirmek için mücadele etme kararı aldılar. Programlarında Barış Eğitimi adı altında bir ders de vardı; bu ders artık Wai'anae'nin neredeyse tüm resmi okullarına girmiş bulunmaktadır. Süresi iki hafta olan bir program çerçevesinde öğrencilere öfke ve şiddet içeren davranışlarını gözden geçirmeleri ve aile içinde uyum sağlamanın yolları öğretilir. Wai'anae kadın grubu bundan başka kadın ve kızlar için sağlık seminerleri düzenlemektedir. Aynı zamanda kadınların el becerilerini değerlendirmek ve para kazanmalarını sağlamak için bir kooperatif kurma hazırlığı içindeler. Nükleer silahların bırakılması için de mücadele eden Wai'anaeli kadınlar, bu çabalarını duyurmak için bir de film yaptılar.[36]

Amerikan Yerlisi kadınlar dayak yiyen kadınların polis yardı-

the Global Home: Feminism in the '80s (Denver, Colo.: Antelope Publications, 1985) adlı kitabından ve özel yazışmalardan yararlanılmıştır.

36. Alice Yun Chai ve Ho'oipo De Cambra, "Evolution of Global Feminism Through Hawaiian Feminist Politics", *Women's Studies International Forum*, yayına hazırlayanlar Berenice A. Carroll ve Jane E. Mohraz (New York: Pergamon Press, 1989).

mı ya da yasal yardım için başvurabilecekleri Vimochana'yı kurdu.[37] Örgüt geliştikçe eril şiddete karşı bilinç yükseltme grupları oluştu. Kadınların çeyizlerine el konulması ya da erkeklerin başka kadınla evlenerek ailelerini terk etmeleri gibi durumlarda acil yardım için örgütlenildi. Gecekondularda, fabrikalarda ve çalışan kadınların barındığı yurtlarda sömürü ve ayrımcılığa karşı örgütlenen Vimochana, işçi ve köylü derneklerinde de etkinliğini gösterdi. Barış hareketi türünden eylemlerde birlikte çalışıldı.

Feministler, merkezi Hindistan'da olan ve Üçüncü Dünya'daki kadın eylemcileri, araştırmacıları ve politikacıları, kadınların ekonomik ve politik durumlarına ilişkin küresel bir perspektif geliştirebilmek üzere bir araya getiren, Kadınlarla Birlikte Yeni Bir Dönem İçin Gelişme Alternatifleri (Development Alternatives with Women for a New Era — DAWN) adlı uluslararası örgütü kurdu.[38] DAWN'un Birleşmiş Milletler Kadınlar Konferansı sırasındaki atölye çalışmaları ve panelleri, Üçüncü Dünya ülkelerinden kadın delegelerin hükümetlerine meydan okuyarak, klitoridektomi de içinde olmak üzere, baskıcı toplumsal ve siyasal uygulamaları açıkça eleştirmelerine olanak verdi. 1984'te Sudan'da yirmi dört Afrika ülkesinden kadın delegelerin katılımıyla gerçekleştirilen "Afrikalı Kadınlar Kadın Sünnetini Tartışıyor" konulu konferanstan sonra yayımlanan raporda, kadınların genital tahribata uğratılmasına son verilmesi gerektiği savunuldu.

Brezilya'nın gecekondu mahallelerinden kadınlar DAWN'a başlıca sorunlarının doğurganlık olduğunu açıkladılar. Doğum kontrolüne karşı kampanya yürüten Brezilya solu, TV'de kadınlara doğum kontrol hapı dağıtan bir adamdan, kadınların hap yerine mali olanaklar talep ettiklerini gösteren bir el ilanı yayımlamıştı. Sao Paulolu kadınlar bu ilanın onları yanlış tanıttığını, kendilerinin *ikisini birden* talep ettiklerini belirtti. DAWN, Proyecto Esse Sexo que e Nosso'yu (Bizim Olan Bu Cinsiyet İçin

37. Madhu Bhushan, "Vimochana: Women's Struggles, Nonviolent Militancy and Direct Action in the Indian Context", *Women's Studies International Forum, a.g.y.*

38. Amrita Basu, "Reflections on Forum '85 in Nairobi, Kenya: Voices from the International Women's Studies Community", *Signs*, İlkbahar 1986: 584-608.

Proje) kurarak, kadın sağlığına ilişkin temel bilgilerden başka, gebelik, doğum ve cinsel doyum gibi konuları işleyen bir dizi resimli ve okunması kolay kitapçık yayımladı. Brezilya'da yoksul kadınlar için çok yararlı bir eğitim malzemesi olan bu kitapçıklar şimdilerde hükümet tarafından dağıtılmaktadır.[39]

Nikaragualı erkeklerin %44'ünün karılarını ya da sevgililerini düzenli olarak dövdüğünü saptayan Nikaragua Kadınlar Birliği, eril şiddeti kınayıcı bir kampanya açtı. Brezilyalı kadınlar, kendilerine suçlu gözüyle bakan polise evdeki şiddeti duyurmaktan kaçındıkları için, Sao Paulo Devlet Konseyi Kadın Hakları Komisyonu, 1984'te tümü kadınlardan oluşan polis karakolları açtı. Bu girişim öyle başarılı oldu ki tecavüz ve aile içi şiddet konusundaki şikâyetlerle ilgilenmek üzere Brezilya'nın çeşitli yerlerinde bu türden yetmiş karakol daha açıldı.[40] Brezilyalı feministler on yıldan fazla süren bir kampanyayla, erkeklerin karılarını öldürmesinin yasal kabul görmesine karşı mücadele verdiler. Karıları kendilerini terk etmiş bile olsa, onları öldürmekte tereddüt etmeyen erkekler, gerekçe olarak ihanete uğradıklarını, "namuslarını temizlemenin meşru eylemi olarak" bu yola başvurduklarını öne sürmekteydi. Sadece 1980-81'de Sao Paulo eyaletinde karısını öldürmekten suçlu 722 erkek bu gerekçeyle beraat etmişti. Kampanyanın öncülerinden bir kadın, cinayet olaylarını, "ülkenin iç kesimlerinde bir erkeğin karısını bir katil kiralayarak öldürmesi, boşanma davası açmaktan ve mülkü paylaşmaktan hem daha ucuz hem de daha kolaydır," sözleriyle açıklıyordu. Feministlerin baskısı ve bu suçla ilgili haberlerin yaygınlık kazanması yüzünden, Mart 1991'de Brezilya Yüksek Mahkemesi, erkeklerin kendilerini "namus" gerekçesiyle savunmasını reddetti; böylece kampanya kadınların zaferiyle sona ermiş oldu.[41]

Kadın avukatlar, Uganda Kadın Avukatlar Birliği'ni ve eğitimsiz yoksul kadınlar için Kadınlara Yasal Yardım Kliniği'ni

39. Bu örnekler Bunch'tan alındı, *a.g.y.*

40. *A.g.y.*

41. James Brooke, "'Honor' Killing of Wives Is Outlawed in Brazil", *New York Times*, 29 Mart 1991.

kurdu.[42] Uganda halkının %80'inin okuması yazması yoktur. Halkın büyük bir bölümü Uganda yasalarından haberdar değildir ve özellikle kadınlar geleneklerle modern yasalar arasında sıkışıp kalmış durumdadır. Gelenekler uyarınca evlenen kadınlar, yasal olarak evli sayılmadıklarını bilmedikleri için, kocaları ölünce beş parasız ortada kalır. Erkeğin ailesi mala mülke sahip çıkarak, dulları (erkekler genellikle birden fazla kadın alır) ve çocukları yoksulluğa terk eder. Klinikte görevli avukatlar köylere kadar giderek kadınlarla sohbet eder; onlara koca dayağının yasadışı olduğunu anlatır, dullara kocalarının malının bir bölümüne sahip çıkmanın yollarını gösterir, kocaları tarafından terk edilerek, evini idare edemeyen kadının bir işe yaramayacağı yollu propaganda yüzünden, iş bulamayan kadınların işe alınmasında yardımcı olur.

Peru'da Lima'nın gecekondu kesiminde kurulan Manuela Ramos Hareketi Kadınlar Merkezi, eğitim kursları açmaya karar verince kadınlar cinsellik, sağlık ve doğum kontrolü konularında bilgilenmek istediler. Kadınların yaşamlarını kişisel, bilgisel ve örgütsel düzeyde tartışmak üzere merkezde atölye çalışmalarına başlandı. İlkin, kadınlar kendi bedenlerini ve cinselliklerini, insan, ana ve vatandaş olarak rollerini öğrenir. Bilgi veren atölyelerde kadınların sağlık, ilköğrenim ve mahalle örgütlerine ilişkin sorularına yanıt verilir. Örgüt çalışmalarında ise merkez, kadınların başını çekeceği çocuk bakımevleri, aşevleri ya da eğitim programları için projeler önerir. Kentin yoksul kenar mahallelerinde oturan bir kadın, ölümünden sonra kullanılmak üzere evini dayak yiyen kadınların sığınması için bu merkeze bağışladı. Peru'nun gecekondu semtlerinde yaşayan kadınlar saldırıya uğradıklarını ya da dövüldüklerini duyurmak için yanlarında düdük taşıyor; düdük sesini duyan kadınlar vakit kaybetmeden kurbanın yardımına koşuyor.

Güneydoğu Asyalı kadınlar dayak ve tecavüz kurbanlarına ör-

42. Jane Perlez, "When the Trouble Is Men, Women Help Women", *New York Times*, 5 Haziran 1989.

gütlü bir şekilde yardım etmek, dayak ve tecavüzle ilgili yasaların yanı sıra, insanların bu gibi olaylara bakışını değiştirmek için çalışmakta. Hintli kadınlar saldırganlığıyla ünlü kocaların evlerinin önünde tencere ve tava vurarak patırtı çıkarır. Saheli gibi feminist gruplar, yaygın "drahoma ölümleri"ne karşı mücadele etmenin yanı sıra, bir kadının evliliğinin ilk yedi yılında "kaza ile ölmesinin" ya da "intihar"nın, düzmece olabileceği kuşkusuyla, yasal olarak soruşturma açılması zorunluluğunu kabul ettirdiler.

Nijerya'da kızlar on bir ile on üç yaşları arasında evlendirilir (genital tahribata uğramış olmaları da mümkündür) ve genellikle doğum yaparken çok acı çekerler. Zor doğum, dölyoluyla sidiktorbası arasında bir delik açılmasına neden olur; bu durum ameliyatla düzeltilmezse, kız ömür boyu idrarını tutamaz. Kuzey Nijerya'da çoğu Müslüman olan yirmi bin kadın VVF (vesikovajinal fistül) olarak bilinen bu sıkıntıyı çekmektedir. Kocaları bu yüzden onları boşar, aileleri ise geri dönmelerine izin vermez. Konu yaygınlık kazanınca feministler harekete geçerek küçük yaşta evlendirilmeye karşı bir kampanya açtılar.[43]

Afrika kökenli Amerikalı Mildred Tudy ve Meksika kökenli Amerikalı Maria Fava, birbirlerinden bağımsız çalışarak, Brooklyn dolaylarındaki Williamsburg Greenpoint mahallesindeki yaşam koşullarını iyileştirmek ve ırkçı nefreti azaltmak için mücadeleye giriştiler. Kentte bu girişimlerin hayata geçirilmesi yolunda önemli adımların atılmasını sağladılar. Dar gelirli kadınları feminizmle tanıştırma sürecinde kendi yaşamlarını da zenginleştirdiler.[44] Pek çok yerde beyaz kadınlarla siyah kadınlar Ku Klux Klan'a karşı birlikte mücadele etmektedir.[45] Kadınlar nükleer güce karşı çıkmak için vatandaş grupları örgütlemekte, bu konuda içtenlikle karşı propaganda yapmaktadır. Bundan başka Chicago

43. James Brooke, "A Nigerian Shame: The Agony of the Child Bride", *New York Times*, 17 Temmuz 1987.

44. Anne Witte Garland, *Women Activists: Challenging the Abuse of Power* (New York: Feminist Press, 1988).

45. Patricia A. Gozemba ve Marilyn L. Humphries, "Women in the Anti-Ku Klux Klan Movement, 1865-1984", *Women's Studies International Forum*, a.g.y.

ve öteki kentlerdeki zehirli atıkların zararsız hale getirilmesi için gönüllü çalışanların da çoğu kadındır.

Sanayi toplumlarında kadınlar, üretimde çalışmaktan genellikle daha az kârlı olan büro işlerinde çalıştırılır. Erkek patronlarıyla aynı derecede iyi eğitim görmüş olan kadınlara, erkeklerin onlara hizmetçi gibi davranmasına olanak veren "kadınca işler" verilir. Cleveland, Boston ve Washington, DC'de bankacılık ve sigorta işlerinde çalışan kadınlar, cinsiyet ayrımcılığı ve aşağılayıcı davranışlara karşı harekete geçtiler. Başlangıçta her iş kolunda gruplar oluşturarak dertlerini anlatmaya çalıştılar. Bundan bir sonuç alamayınca Uluslararası Hizmet Sektörü Çalışanları Sendikası'na, Dokuzdan Beşe'ye, Ulusal Kadın İşçiler Birliği'ne katıldılar. *Dokuzdan Beşe* adlı film tüm ülkede, Çalışan Kadınlar ve İstihdam Edilen Kadınlar gibi bağımsız gruplar oluşturan kadınlara esin kaynağı oldu.[46]

Arjantinli ve Şilili kadınlar, üzerlerine sıkılan basınçlı pis sulara ve tutuklanma tehlikesine aldırmadan *desaparecidolar*'ın (kaybolan yakınlar) geri verilmesi için direndiler; her iki ülkedeki dikta yönetimlerinin son bulmasında büyük payları oldu. Şilili kadınlar kendi elleriyle yaptıkları *arpilleralar*'ı yurtdışına kaçırarak ülkelerindeki cinayetleri, işkence ve açlığı dünyaya duyurmaya çalıştı; bunlar Şili'de çekilen acıları örtülere ve yastıklara aplikeyle ve işlemeyle yansıtan resimlerdi. Sovyet kadınları, diktacı bir yönetimden askerdeki oğullarının katledilmesinin hesabını sorma cesareti gösterdi. Koreli kadınlar, öldürülen çocukları adına, ceberut Güney Kore yönetimine karşı sürekli protesto gösterilerinde bulunmaktadır.

ABD ile SSCB arasındaki silahlanma yarışından kaygılanan kadınlar 1961'de "Kadınlar Barış İçin Direniyor"u (Women Strike for Peace — WSP) kurdu; tabandan gelen taleplerle gerçekleşen bir örgüttü bu.[47] Muhalefeti susturmak için kurulmuş bulu-

46. Michele Hoyman, "Working Women: The Potential of Unionization and Collective Action in the United States", *Women's Studies International Forum, a.g.y.*

47. Amy Swerdlow, "Ladies' Day at the Capitol: Women Strike for Peace Versus HUAC", *Feminist Studies* 8, 3 (Güz 1982): 493-520.

nan Amerika Aleyhindeki Faaliyetleri İnceleme Kurulu (HUAC), barış hareketlerini yönetim karşıtı olarak değerlendirdiği için (günümüzde de bu görüşü değişmedi), WSP'li kadınlardan bazıları hakkında soruşturma açtı. Hiyerarşik olmayan örgütlenme yöntemleri —belirli bir önderlerinin ve yazılı üye listelerinin olmayışı— kadınlara çalışmalarında olağanüstü bir başarı sağladıktan başka, siyasete karıştıkları gerekçesiyle izlenmelerini de önledi. Kendi aralarında tasfiyede bulunmamaya ya da kurul önünde düşüncelerinden ödün vermemeye kararlı WSP üyeleri, 1950'lerin radikalleri ve bireysel özgürlükçüleri gibi ifade vermeyi reddetmek yerine, gönüllü olarak konuşacaklarını belirttiler. Yüz kadar kadın HUAC başkanına telgraf çekerek, hareketin amacını açıklamak için Washington'a gitmeye hazır olduklarını bildirdi.

WSP üyelerinin bu önerisi geri çevrildi. WSP'nin her şeyi ters yüz eden taktiği, kurulun aslında gerçek amacının bilgi edinmek değil, sorgulananları teşhir etmek ve karalamak olduğunu ortaya çıkardı. Aşağıda bu konuda tipik bir gazete haberine yer veriyoruz:

> Herkesin ürktüğü Amerika Aleyhindeki Faaliyetleri İnceleme Kurulu bu hafta yenilgiyi tattı. 500 öfkeli kadın kurulun başına adamakıllı iş açtı. Bu olağandışı sorgulama sırasında kadınlar gülerken, ışıklar gözleri kamaştırıyor, televizyon kameraları vızıldıyor, bebek çığlıkları ve gugucukları arasında 50 kadar muhabir not almaya çabalıyordu.
>
> İlk kadın tanık sandalyesine doğru ilerlerken kalabalık sessizce ayağa kalktı. Buna sinirlenen Californialı Başkan Clyde Doyle ayağa kalkmayı yasakladı. İkinci tanık izleyicilerce alkışlanınca, Doyle alkışı da yasakladı. Bunun üzerine kadınlar tanıkları öperek kutlamak için kuyruk oldu. En son olarak da tanıklığa çağrılan her kadına, yerine geçmeden kocaman bir demet çiçek sunuldu. Doyle artık yenik düşmüştü. Üçüncü gün dokunulmazlıklarını ilan eden kadınlar, kahramanlarını ayakta alkışlıyordu.[48]

WSP'li kadınlar HUAC'ın saygınlığını sona erdirmekle kalmayıp, Başkan Kennedy'nin 1963'te nükleer testleri sınırlı olarak yasaklayan bir antlaşmayı imzalamasına da önayak oldu.[49]

48. Bill Galt, *Vancouver (B.C.) Sun*, 14 Aralık 1961.

49. "Wiesner (Jerome Wiesner, Başkan Kennedy'nin bilim danışmanı) Başkan

1980'de, kadınların ilk Milli Savunma Bakanlığı (Pentagon) eyleminde, militarizmin cinsiyetçilik olduğunu vurgulayan iki bin kadın Pentagon'u kuşattı. Feministlerin militarizme karşı güçlü tepkisi, Greenham Common örneğinde görüldüğü gibi, dünyanın öteki yerlerindeki kadınlara da esin kaynağı oldu.[50] Nükleer silahlanma yarışının hız kazandığı 1979'da, NATO Batı Avrupa'ya yüzlerce Amerikan nükleer füzesi yerleştirileceğini açıkladı. İlk aşamada (1983'te), Londra'nın yaklaşık altmış mil batısında bulunan Newbury yakınlarındaki ABD üssü Greenham Common'a doksan altı adet yerden fırlatılan *cruise* füzesi yerleştirilecekti. Eylül 1981'de İngiltere topraklarının bu amaçla kullanılmasını protesto etmek ve olayı halka duyurmak amacıyla 40 İngiliz kadın, Galler'den Greenham Common'a kadar olan 120 millik mesafeyi yürüyerek kat etti.[51] Basın-yayın kuruluşları bu olayı görmezden geldi. Bunun üzerine kadınlar, Amerika'nın Doğu blokuna karşı Avrupa'yı, kendi topraklarında savaşı önlemek için bir kalkan gibi kullanma stratejisini halk fark edinceye kadar, oldukları yerde kalmaya karar verdi.

Greenham Common kadınlarının barış kampının gelişmesi, üssün kapıları dışında nöbet tütarak başladı. Çoğu çocuklu olan kadınlar, çadırlar kurarak buraya yerleştiler; küçük inatçı grup giderek büyüdü ve 11 Aralık 1982'de 20 bin kadın üssün çevresinde yaklaşık 15 kilometrelik bir insan zinciri oluşturdu.[52] Dikenli tel örgülere rengârenk binlerce bez parçası düğümleyerek, şiirler, çocuk resimleri, oyuncaklar ve çeşitli özel eşyayla çevreyi süsleyerek, kendilerine göre bir ortam yarattılar. Protestocuların başlangıçtaki amacı yeni nükleer silahlar konusunda tartışma

Kennedy'nin 1963'te (nükleer) Testler'in Sınırlı Olarak Tahdidi'ni onaylamasında başlıca etkenlerin hükümet içindeki silah denetleyiciler değil, Barış için Direnen Kadınlar (Women Strike for Peace), SANE ve Linus Pauling olduğu düşüncesindedir." *Science* (1970).

50. Laurie Cashdan, "Anti-war Feminism: New Directions, New Dualities: A Marxist-Humanist Perspective", *Women's Studies International Forum, a.g.y.*

51. Garland, *a.g.y.*

52. Amanda Sebestyen, "Britain: The Politics of Survival", *Sisterhood is Global, a.g.y.*

açmaktı; ancak giderek daha çok kadının gruba katılması ve uluslararası ilginin artması üzerine Greenham'a füzelerin yerleştirilmesini engellemeyi amaç edindiler.

Her iki devlet de kadınların protestosunu önemsemedi; füzeler Kasım 1983'te üsse getirildi. Ancak kadınlar kampta nöbet tutmaktan vazgeçmeyerek, füzelere ve tüm nükleer silahlara karşı çıkmayı sürdürdü. Kampta kalan kadınların sayısı zaman içinde değişti, ancak gece ve gündüz, her mevsimde güneş ya da yağmur altında (İngiltere'nin bu bölgesi her zaman çok yağışlıdır) direnmeye devam ettiler.[53] Sayıları eskisi kadar olmasa da, *onlar hâlâ oradalar.* Kamp kurulduğundan bu yana üste zaman zaman 50 bin kadının katıldığı eylemler yapıldı.

Bu protesto İngiltere'nin ötesindeki çok sayıda kadını barış için harekete geçirdi; yüzün üstünde yerde barış kampları kuruldu: İngiltere'de Molesworth, İtalya'da Comiso, Almanya'da Hunsrück, Kanada'da Nanoose, ABD'de Seneca ve Puget Sound, Hollanda'da Soesterburg, Avustralya'da Pine Gap bunlar arasındadır. Shibokusalı kadınlar 1950'den bu yana ABD birliklerinin Japonya'yı işgal etmesini kınadılar. Feministler ABD'de, İngiltere'de, Almanya'da, Büyük Okyanus'un güneyinde, Yeni Zelanda'da ve Doğu Avrupa'da militarizme karşı, birbiriyle küresel anlamda bağlantılı eylemler düzenlediler: Greenham Common kadınları Amerikan barış kamplarındaki kadınlarla dayanışma içindedir. 1983'te San Francisco'da Amerikan barış hareketinden kadınlarla, Japonya, Marshall Adaları ve Latin Amerika'dan kadınlar bir araya geldi. 1984'te Yeni Zelandalı binlerce kadın Greenham Common kadınları için bir dayanışma yürüyüşü düzenledi. Aralarında Maori'nin kendi kaderini tayin hakkı için, militarizme karşı ve Maori'nin toprak hakkı için yürüyen kadınlar da vardı.[54] Kadınlar barış hareketine yeni bir canlılık getirdi.

Kadınlara karşı bin yıllık eril savaşın sonunda, kadınlar artık her cephede erkeklere karşı savaşıyor.

53. Garland, *a.g.y.*
54. Cashdan, *a.g.y.*

Metis Kadın Araştırmaları

Kadınlara Karşı Savaş, dünyanın her yerinde kadınlara uygulanan ekonomik, politik ve fiziksel baskıyı belgeleyen bir kitaptır. Kadınlara duyulan nefretin tekil tavırlardan kaynaklanmadığını, sistemli bir ayrımcılığın sonucunda ortaya çıktığını göstermeye yöneliktir. Evde, işte, sokakta, hastanelerde, dinsel ve hukuksal kurumlarda sürekli karşımıza çıkan, yüzleşmemiz gereken bir gerçektir kadınlara karşı savaş.

"Patriarkal kültürün tümünde, kadınlardan nefret geçer akçe sayılıyor; her erkeğin (ve pek çok kadının) cebindeki bozuk para misali, herhangi bir davranışın bedelini ödemek —haklı göstermek— için kolayca harcanıyor. Kadınlar, nasıl olurlarsa olsunlar suçlandıkları için ayrımcılığı kanıtlamak kolay değil. Bunu kanıtlayabilmek için sonuçlarını incelememiz gerekiyor."

- Marilyn French

"Yirmi beş yıllık bir feminizm sürecinden sonra kadınların hâlâ neden şikâyet ettiklerini soranlara, bu kitabı okumalarını önerin. Kadınların ne istediklerini merak ediyorlarsa, cevabı bu kitapta veriliyor."

- Carolyn Heilbrun

Kapak fotoğrafı: Maggie Danon, 1989,
Kadın Eserleri Kütüphanesi Arşivi.

Metis Kadın Araştırmaları
ISBN 975-342-022-6